

પ્રવેશક

૧. પ્રસ્તુત સંપાદન

શક્ય તેટલી જુદી જુદી હસ્તપ્રતો જોઈને તેમાંથી તારવેલી હસ્તપ્રતો ઉપરથી તૈયાર કરેલી અને મૂળનું બને તેટલું યથાતથ પ્રતિબિંબ પાડતી ‘અખેગીતા’ની શાસ્ત્રીય વાચનાની જરૂર આપણે ત્યાં હતી. પ્રસ્તુત સંપાદન એવી શાસ્ત્રીય વાચના આપવાનો એક નમ્ર પ્રયાસ છે.

શ્રી કે. ડા. શાસ્ત્રીકૃત ‘ગુજરાતી હાથપ્રતોની સંકલિત યાદી’માં જુદે જુદે સ્થળે સમવાયેલી ‘અખેગીતા’ની પ્રતો નોંધાયેલી છે આ ઉપરાંત પણ કેટલીક પ્રતો હોવાનો સભવ છે દા.ત, આમાં નહિ નોંધાયેલી એવી બે પ્રતો અમે મેળવી શક્યા છીએ અને એનો ઉપયોગ કર્યો છે. સંકલિત યાદીમાંની નીચેની પ્રતો અમે સંપાદનકાર્ય માટે જોઈ હતી - કા ૧૪૮, કા ૧૯૪, કા ૩૧૧, કા ૩૩૬, કા ૩૪૯, કા ૩૬૨, દ ૪૨, દ ૫૭૫, દ ૫૭૬, દ ૬૯૧, દ ૭૧૪, દ ૭૪૦, દ ૭૫૩, દ ૭૫૪, દ ૮૪૫. આમાંથી કા ૧૯૪ (જેને અમે ઘ સંજ્ઞા આપી છે), ગુજરાત વિદ્યાસભાની પ્રત ક્રમાંક ૧૨૧૮ (જેને અમે ક સંજ્ઞા આપી છે.), ડૉ. શિવલાલ જેસલપુરા પાસેથી મળેલી હસ્તપ્રત (જેને અમે ખ સંજ્ઞા આપી છે), અને ડૉ. યોગીન્દ્ર ત્રિપાઠી પાસેથી મળેલી હસ્તપ્રત (જેને અમે ગ સંજ્ઞા આપી છે) — આ ચાર પ્રતોનો આધાર લઈ પ્રસ્તુત વાચના તૈયાર કરી છે. ઉપર ઉલ્લેખેલી અન્ય હસ્તપ્રતોમાંથી પહેલાં બે કડવાના પાઠાતરો ‘પરિશિષ્ટ’* રૂપે આ પુસ્તકમાં આપ્યાં છે

* આ પ્રતો માટે રાખેલા સંકેતો નીચે પ્રમાણે છે

કા ૧૪૮-અ, કા ૩૧૧-ઇ, કા ૩૩૬-જ, કા ૩૪૯-ઝ, કા ૩૬૨-ડ; દ ૪૨-ઠ, દ ૫૭૫-ઠ, દ ૫૭૬-ઢ, દ ૬૯૧-ત, દ ૭૧૪-થ, દ ૭૪૦-દ, દ ૭૫૩-ધ, દ ૭૫૪-ન, દ ૮૪૫-પ.

સંપાદન કાર્ય માટે આધારરૂપ ગણેલી ચાર પ્રતોનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે :

ક પ્રત ગુજરાત વિદ્યાસભા, અમદાવાદના સમ્રાટની ગ્રંથાંક ૧૨૧૮
લખ્યા સવત ૧૭૭૪ 'સંકલિત યાદી'માં આ પ્રત નોંધાયેલી નથી આ
પ્રત પુસ્તકાકારે બાંધેલી છે પત્રની સાંખ ૨૩૬ X ૧૦૬ સે મી છે એમાં
લખાણુ લાલ લીંગીથી હાંસિયાને અલગ પાડીને કરેલું છે, અને પકિતઓને
છેડે પણ લાલ લીંગ દોરીને હાંસિયો મૂક્યો છે કડવાંની સખ્યા, રાગ
વગેરે પણ લાલ શાહીથી લખેલા છે પત્રદીઠ સરેરાશ ૧૭થી ૧૮ પકિતઓ
અને પકિતદીઠ સરેરાશ ૧૧થી ૧૨ અક્ષરો છે આ પ્રતમાં 'અખેગીતા'
ઉપરાંત બાર માસ, સાત વાર, થોડાંક પદો તથા પરચૂરણુ લખાણુ છે
એમાં નબર પત્રની એક બાજુએ આપેલા છે પત્ર ૧થી ૮આ અખાના
બાર માસ અને સાત વાર, પત્ર ૧થી ૫૪આ 'અખેગીતા' અને ૧થી ૩૩આ
પદો આપેલાં છે પ્રત સારી સંવલણેલી જણાય છે સુદર મરોડવાળા
ચોખ્ખા, મોટા અક્ષરે લખાયેલી આ પ્રત સંભાળપૂર્વક કાઢી અનુભવી
લલિયાને હાથે તૈયાર થયેલી છે

'અખેગીતા'ના આરભમાં આ પ્રમાણેનું લખાણુ છે ॥ ના ॥ ૐ
નમો પરમાત્મને નમ ॥ શ્રી ગુરુમ્યો નમ ॥ અખેગીતા લખિતે ॥ 'અખેગીતા'ના
અંતભાગમાં નીચેનું લખાણુ છે इति श्री अखेगीता सपूर्ण महाविद्या
मोक्षदाइनी ॥ सर्वांगी गीता सपूर्ण सवत १७७४ वरषे अषाढ सुदि २ वार
रविव जगिरपुरमां भटमेवाद्या ज्ञातिय भट० देवराम लपीन्या पठनार्थ वैष्णव०
कीका पठनार्थ ॥ छ ॥ ॥ ॥

આ પ્રતને પ્રસ્તુત સંપાદનની મુખ્ય આધારભૂત પ્રત ગણી છે

ખ પ્રત આ પ્રત ડૉ. શિવનાથ જોસયપુરા પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી છે
લખ્યા સવત ૧૮૨૩ એમાં પોથી આકારના છૂટા ૫૩ પત્રો છે પત્રની
સાંખ ૨૪ X ૧૧ સે મી છે લખાણુની બે બાજુ હાંસિયો લાલ લીંગીથી
દોરેનો છે કડવાં સખ્યા, રાગ વગેરે લાલ શાહીથી લખેલા છે પત્રદીઠ
સરેરાશ ૮ પકિતઓ અને પકિતદીઠ સરેરાશ ૨૫થી ૨૬ અક્ષરો છે પ્રતનું
લખાણુ એકંદરે ચોખ્ખું છે, ઉપરાંત કેટલેક સ્થળે કાઢીકે એ મુદ્રારેલી જણાય
છે આ પ્રત 'ગ' પ્રતને મળતી આવે છે આરભનું લખાણુ આ પ્રમાણે છે

('ભને'ના ચિહ્ન પછી) ૐ નમ । શ્રી પરમામાય નમ ।
શ્રી ગણેશાય નમ । શ્રી ગુરુમ્યો નમ ॥ અવ અખિગીતા લખીત ॥

અંતભાગમાં આ પ્રમાણે લખાણુ છે :

ઈતી શ્રી અખેગીતા સંપૂર્ણઃ ॥ સમાપ્તઃ ॥ સંવત ૧૮૨૩ના જ્યેષ્ઠ કર્તિક વદિ ૭ શુક્રવાસરે લખિમીદં સાધુ મોનદાસનો ગુસ્તક વીરમગ્રામમધ્યે લખુંછિ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ શ્રીમસ્તુ ॥ ઓ રાંમાંય નમઃ ॥ શ્રી ગુરુદેવ ॥

આ પ્રતની એક લેખનવિશિષ્ટતા એ છે કે જ્યાં અન્યત્ર ક્રિયાપદનાં રૂપોમાં 'એ' છે ત્યાં આ પ્રતમાં 'ઇ' મળે છે. દા.ત. : કરિ, ઉચ્ચિ, દુષ્ટ, પ્રીહાઇ વગેરે.

ગ પ્રત : આ પ્રત હો. યોગીન્દ્ર ત્રિપાઠી પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી છે. લખ્યા સાલ આપવામાં આવી નથી. આ પ્રત પુસ્તકાકારે બાંધેલી છે. સાઇઝ ૨૬ X ૧૪ સે.મી. છે. એમાં લખાણુ લાલ લીટીથી હાંસિયાને અલગ પાડીને કરેલું છે અને પંક્તિઓને છેડે પણ લાલ લીટી દોરીને હાંસિયો મૂક્યો છે. કડવાંની સંખ્યા, રાગ વગેરે લાલ શાહીથી આપ્યાં છે. એમાં નંબર પત્રની એક બાજુ આપ્યા છે. પ્રત્યેક પત્રમાં સરેરાશ ૧૬થી ૧૭ પંક્તિઓ અને પ્રત્યેક પંક્તિમાં સરેરાશ ૧૨થી ૧૪ અક્ષરો છે. આ પ્રતમાં અખાની નીચેની કૃતિઓ છે : (૧) 'અખેગીતા' (પત્ર ૧થી ૫૨ અ); (૨) ગુરુશિખ્યસંવાદ (પત્ર ૫૨ આ થી ૮૭ અ); (૩) દુહા (પત્ર ૮૭ આ થી ૧૦૭); (૪) હખા (પત્ર ૧૦૮થી ૧૯૬ અ).

અક્ષરો સુવાચ્ય છે. બાખાની દૃષ્ટિએ આ પ્રત પ્રમાણમાં વિશેષ અર્વાચીન જણાય છે. આ પ્રત 'ખ' પ્રતને મળતી આવે છે. આ પ્રતના આરંભમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે :

॥ શ્રી પરમાત્મ નમઃ ॥ શ્રી ગુરુદેવ ॥ અથ અથ અખેગીતા લીખ્યતે ॥

અંતમાં નીચે પ્રમાણેનું લખાણુ છે :

ઈતિ શ્રી અપાઞ્ઞીકૃત અક્ષયગીતા સંપૂર્ણમસ્તુ ॥ ॥

આ પ્રતમાં કડવામાં કડીની સંખ્યા ૧૨ છે, પહેલી કડીની ૪ પંક્તિઓ એક કડીને બદલે બે કડીમાં વહેંચી દોઈ આમ બન્યું છે.

ઘ પ્રત : આ પ્રત કાર્પસ ગુજરાતી સભાની છે. એનો ક્રમાંક ૧૯૪ છે. 'સંકલિત યાદી'માં એનો નંબર કા-૧૯૪ (જ) આપેલો છે. 'અખેગીતા'ને લખ્યા સંવત ૧૭૭૩ પ્રતમાં આપેલો છે.

આ પ્રત પોથી આકારે બાંધેલી છે. એની સાઇઝ ૨૦ X ૧૨ સે.મી. છે. એમાં ચારે બાજુ હાંસિયા છે. કડવાં, રાગ વગેરે લાલ રંગથી જુદા પાડેલાં

છે. પ્રત એકંદરે સાફ અક્ષરે લખાયેલી છે. ૫૩ દીઠ સરેરાશ ૧૦થી ૧૧ પંક્તિઓ છે અને પંક્તિ દીઠ સરેરાશ ૨૧થી ૨૩ અક્ષરો છે. પોથીમાં આરંભના થોડા પત્ર ખૂટે છે. પોથીમાં નીચે પ્રમાણેની કૃતિઓ છે :
 (૧) દુર્મદેવકૃત અર્ધકાંડ-સંવત્સર ફલ (આરંભથી પત્ર ૫૦ સુધી);
 (૨) અખેગીતા (૫૦આથી ૬૨આ સુધી); (૩) સારસંગ્રહ — સંસ્કૃત (૯૪થી ૧૧૬); (૪) યુધિષ્ઠિર યજ્ઞ — મહાભારતમાંથી — સંસ્કૃત (૧૧૭આ થી ૧૨૮આ); (૫) એકાદશી ઉત્પત્તિ માહાત્મ્ય — મત્સ્ય પુરાણમાંથી — સંસ્કૃત (૧૩૦થી ૧૩૮અ); (૬) વૈષ્ણવગીતા — સંસ્કૃત (૧૩૯થી ૧૪૯અ), (૭) રામચન્દ્ર સીવરાજ — સંસ્કૃત / ૧૫૦થી ૧૫૯આ), (૮) રામગીતા — અધ્યાત્મ રામાયણમાંથી — સંસ્કૃત (૧૬૧થી ૧૬૯આ); (૯) શ્રેષ્ઠદેવકૃત જ્ઞમરગીતા (૧૭૧થી ૨૦૦આ); (૧૦) પ્રેમાનંદકૃત મામેરું [ઉતાર્યા સંવત ૧૭૮૬] (૨૦૦આથી ૨૩૯આ), (૧૧) આધારમટકૃત નરસિંહ મહેતાના પુત્રનો વિવાહ (૨૩૯આથી ૨૮૭આ).

આ પોથીમાંની કેટલીક કૃતિઓની લખ્યા સાલ આપી છે, જે જુદી જુદી છે કૃતિઓના હસ્તાક્ષરો પરથી છેલ્લી એ કૃતિ જુદે હાથે લખાયેલી હોવાનું જણાય છે

ભાષા અને પાઠપરપરાની દૃષ્ટિએ ‘અખેગીતા’ની આ પ્રત જૂની છે. ‘અખેગીતા’નું આરંભનું લખાણ આ પ્રમાણે છે :

અય શ્રી અક્ષેગીતા ॥ લિખયતે ॥ ૐ નમ ધી ચિદાનંદાય નમઃ ॥ ધી
 કલ્યાણદાય નમઃ ॥

અંતનું લખાણ આ પ્રમાણે છે :

इति श्री अक्षेगीता संपूरण ॥ माहाविद्या मोक्षदायिनी ॥ ॥ संवत् १७७३
 वर्षे चैत्र वदी १२ दिने लेखः ॥ ॥ श्लोक ॥ ७५० ॥

લેખનસંવતવાળી ત્રણ પ્રતોમાં ૫ પ્રત સૌથી જૂની છે અને ૬ પ્રત તેનાથી એક જ વર્ષ પછી લખાયેલી છે. ૭ પ્રત પ્રમાણમાં ઘણી પાછળની છે, ૭ પ્રતમાં સાલ નથી છતાં ભાષા વગેરે દૃષ્ટિએ તેમ જ સાથેની તેની કેટલીક સમાનતા જોતાં તે ચારે પ્રતોમાં સૌથી વધુ પાછળની જણાય છે, અને તેમાં અર્થ ખેસાડવા શબ્દો સાથે છૂટ લીંની હોય એમ લાગે છે.

૬ પ્રત ઘની તુલનાએ એક વર્ષ પાછળની હોવા છતાં લેખનપદ્ધતિ અને પાઠશુદ્ધિની દૃષ્ટિએ ચઢિયાતી હોઈ તેને જ મુખ્ય આધારમૂલ પ્રત તરીકે

સ્વીકારી છે અને ઘ પ્રતને પાઠનિર્ણયમાં બીજું સ્થાન આપ્યું છે. યથા-
પ્રસંગ સ્વ અને ગ એ પ્રતોનો પણ હાલ લીધો છે. સંપાદિત પાઠ સંપૂર્ણ-
પણે ક પ્રતનો પાઠ નથી. કેટલેક સ્થળે જ્યાં ક પ્રતનો પાઠ ઠીક ન
જણાયો ત્યાં બીજી પ્રતોના પાઠને સ્વીકાર્યો છે (જોકે આવાં સ્થાન થોડાં
છે.) પણ સંપાદિત વાચનામાં એક પણ પાઠ એવો નથી, જેને કોઈ પણ
હસ્તપ્રતનું સમર્થન ન હોય.

તેમ છતાં જોડણીની બાબતમાં હસ્તપ્રતોને પૂરેપૂરી રીતે અનુસરવાનું
રાખ્યું નથી. ઘણુંખરું ક પ્રતનો (અથવા તો જ્યાં અન્ય પ્રતનો પાઠ
સ્વીકાર્યો હોય ત્યાં તે પ્રતનો) પાઠ મૂળની જોડણી પ્રમાણે આપ્યો છે,
માત્ર નીચેની કેટલીક બાબતોમાં અત્યારની નિશ્ચિત પ્રણાલિકાને અનુસરવાનું
વલણ રાખ્યું છે :

૧. જે શબ્દો અત્યારે અર્ધંતસમરૂપે પ્રચલિત કે પરિચિત ન હોય તેવા
શબ્દોની જોડણી બદલી તેમને શુદ્ધ તત્સમરૂપે મૂક્યા છે. દા.ત., અતિ
(અત્ય); નાસ્તિ (નાસ્ત્ય); દિનમણિ (દનમણિ); ઉપાધિ (ઉપાધ્ય); વાણી
(વાંણ્ય); વારિ (વાર્ય); વાપું (વાધ); ગોવિંદ (ગોવ્યંદ); વાત્સલ્ય
(વાહલ્ય); વિચિત્ર (વમિત્ર); સાંખ્ય (સાંક્ષ); પ્રતક્ષ (પ્રતક્ષ); વેત્તા
(વેત્રા); કર્મ (ક્રમ); સુરત (સૂત્ય); પુરુષ (પુર્ષ); સ્મૃતિ (સંમ્રતિ);
ઉત્તમ (ઊતમ); અનુભવ (અનભવ); નિંદા (નિંઘા); અદૃત (અદ્રીત);
યોગક્ષેમ (યોગયેમ). છતાં 'આશે' (આશય), 'આમે' (આમય) જેવા
શબ્દો જેમને તેમ રાખ્યા છે.

૨. તદ્ભવ શબ્દોમાં અત્યારે જ્યાં 'જ' અને 'ખ' પ્રચલિત હોય
પણ જેમને સ્થાને પ્રતોમાં 'ય' અને 'વ' મળતા હોય ત્યાં 'જ' ને 'ખ'
કર્ધા છે. દા.ત., જેહ (યેહ); જ્યોત (યોત્ય); વખાણે (વિષાણે), જ્યમ
(યમ); જળજી (જાંજીયો); જીવન (યીવન); જીવ (યીવ); સુખ (મુખ);
અખો (અર્ધો); દેખાડે (દેષાડે).

૩. 'હ'કારવાળા જે તદ્ભવ શબ્દો અત્યારે 'હ'કાર વિનાના હોય
તેમને 'હ'કાર વિનાના રૂપમાં મૂક્યા છે. દા.ત., માં (માંકા), જ્યાં (યાંકા);
એવાં (એહેવાં); એવી (એહેવી); તેજ (તેહેજ); શાનો (સાંહનીં).

૪. પ્રતમાં અનુનાસિક વ્યંજન પૂર્વે (કે અન્યત્ર) સ્વર સાનુનાસિક
હોય તે સંપાદિત પાઠમાં નિરનુનાસિક રાખ્યો છે. દા.ત., નામ (નામિ);

માહત (માહંત), પામવા (પામવા), જન (જન), ધન (ધન), માનવ (માનવ), જાણુનકાર (જાણુનકાર), પામે (પામ્મે), કામ (કામ), કામ (કામ), અન્ય (અન્ય)

૫ તૃતીયા, સપ્તમીના પ્રત્યય તરીકે 'એ' હોય ત્યાં સંપાદિત પાઠમાં 'એ' ક્યો છે દાત આપે (આપ્મે), સાથે (સાથ્મે) ભાડે (ભાડ્મે), યોગે (યોગ્મે), સગે (સગ્મે)

૬ ભૂતકૃદતોમા પ્રત્યય 'ઇ' મળતો હોય ત્યાં 'યો' ક્યો છે. દાત, જાણિયો (જાણીડે), વખાણિયો (વખાણીડે); આવિયો (આનીડે), સમાવિયો (સમાનીડે), ભમ્યો (ભમિડે), તપિયો (તપિડે)

૭ તદ્ભવોમા અતે યશ્રુતિ હોય ત્યાં યશ્રુતિ વિનાનું રૂપ સ્ત્રીકાયુ છે પ્રીજ (પ્રીજય), રાત (રાત્), નવ (નવ્), શોષ (શોષ્), ભાત (ભાત્), ઉપર (ઉપરય), વિધ (વિધ્)

ઉપર પ્રમાણે ચોડાક જોડણીના ફેરફારો કર્યા છે, પણ જ્યાં જગે કે પ્રાસ માટે અનુકૂળ ન હોય ત્યાં 'આશે', 'આમે' જેવા શબ્દો યથાવત્ રાખ્યા છે

હસ્તપ્રતોમા કડવાના આરબે શીર્ષક ન હોઈ, આ સંપાદનમાં શીર્ષકો છે નહીં તે તે કડવા કે પદના વિષય ઉપરથી વિવરણમાં શીર્ષકો આપ્યા છે

આ સંપાદિત આવૃત્તિ તૈયાર કરવા માટે હસ્તપ્રતો સુલભ કરી આપવા માટે ગુજરાત વિદ્યાસભા, ફાર્મસ ગુજરાતી સભા, ડૉ. યોગીન્દ્ર ત્રિપાઠી અને ડૉ. શિવરામ જેસવપુરાના આભારી છીએ

૨. અખાનુ જીવન અને કવન

“અખો એક આપણો એવો મધ્યકાલીન કવિ છે, જે ગુજરાતી સાહિત્યમાં જ નહિ પણ આખા દેશની સાહિત્યપરંપરામાં મહત્ત્વના સ્થાનનો અધિકારી છે

મધ્યકાલમાં આપણી વિવિધ ભાષાઓમાં જે સાહિત્ય પ્રસર્યું તે બધાની પાછળ એક જ જનની પ્રેરણા કામ કરી રહી હતી એમ કહીએ તો ખોટું નથી. દેશની સંસ્કૃતિ આભારણા માટે—પોતાની જાનને ટકાવી રાખવા માટે—મથની હતી તેમાં એને તત્ત્વજ્ઞાનના બિડા અવનોખનનો કાર્થિક કંઈજ માર્ગ લેવાનું ભાગ્યે જ પોસાય. ભક્તિનો એણે આશ્રય લીધો જનસમાજની મનનશક્તિ કરતાં હૃદયશક્તિને સ્પર્શતું એ કદાચ વધારે સુકર છે, અને એ કામ પુરાણેએ—ખાસ કરીને ભાગવતે કયું ભાગવતે જનનાના હૃદયમાં રસસિંચન કર્યું અને તેને ચેતના અર્પી અનેક સતો, ભજનિકો, કીર્તન-

કારો એ ભક્તિધારાને વેગ આપી રહ્યા. તેમાં શ્રીમદ્ વલ્લભ અને શ્રી ચૈતન્ય ગૌરાંગની ભક્તિયર્થોએ તો દેશના હૃદયને હેલે ચડાવ્યું. સર્વનારાને આરે આવી પહેંચેલી સંસ્કૃતિ આમ બચી ગઈ અને પગભર બની એટલું જ નહિ, પૂર્ણ શ્રદ્ધાપૂર્વક પોતાની આત્મસ્થાપના કરી રાકી. અંગ્રેજોના આગમન સુધીનું આપણું દેશનું મધ્યકાલીન સાહિત્ય આ ભક્તિના પ્રભાવ નીચે પ્રગટ્યું છે. ચારો તરફ નગર નાખીએ છીએ તો સમગ્ર મધ્યકાલમાં એક જ સંસ્કૃતિઆત્મા હિંદીમાં કબીર, સૂર અને દુલસીદાસ, તો મરાઠીમાં યાતેશ્વર, નામદેવ અને તુકારામ, બંગાળીમાં વિદ્યાપતિ, ચંડીદાસ ને ચૈતન્ય તો ગુજરાતીમાં નરસિંહ, મીરાં ને અખો એમ અનેક કંઠે ગાઈ રહેલો ભોવા મળે છે.

એ બધામાં અખાનો અવાજ અનોખો જ છે. જો કોઈની સાથે ક્યારેક પણ એનો અવાજ મળતો આવતો હોય તો તે કબીરના પ્રહાસલકાર સાથે. મધ્યકાલમાં આ કબીર અને અખાની જોડી તરત ખ્યાન એવે એવી છે. આ બે જણા, સદ્ગત મહાદેવભાઈના શબ્દમાં કહીએ તો ‘સેમિનલ પોએટ’ — વીર્યવંત કવિ છે. બનેએ કવનમાં જ્ઞાનને અધિકારી વધાવ્યું છે.”^૧

ગુજરાતી મધ્યકાલીન સાહિત્યમાં સત્તરમો સૈકા મહત્વનો છે. આ સમયમાં મોગલ સામ્રાજ્ય ધાલે પડે છે, ગુજરાતમાં શાંતિનાં પગરણ યાય છે અને સાહિત્યિક પ્રવૃત્તિઓમાં વેગ આવવા માટે છે. જોકે અઢારમી અને એગણીસમી સદીમાં કવિઓની સંખ્યા ઘણી વધારે છે, પણ ગુણવત્તાની દૃષ્ટિએ સત્તરમા શતકના કવિઓમાંથી આખ્યાનકાર ત્રેમાનંદ અને ‘તત્ત્વ-કવિ’ અખો એ બે કવિઓનું કેટલુંક સર્જન ચિરંજીવ અર્પણરૂપ છે. અખાના કવિજીવનનો અણસારો એની કૃતિઓમાંથી મળે છે. પરંતુ એના રચણ જીવન વિશે એની કૃતિઓમાંથી ખાસ માહિતી મળતી નથી. જે કંઈ શાસ્ત્રશુદ્ધ માહિતી મળે છે એ ઉપરથી અખા વિષે નિઃસંદેહ તો નીચેની બાબતો જ કહી શકાયઃ “(૧) એનાં પદોમાં ‘સોનારા’ એવું નામનિર્વચન હોય છે, જે એ સોની હતો એમ દર્શાવે છે. (૨) જાણ્યા ૧૬૭-૮ પ્રમાણે, શ્રી ગોકુળનાથ (સં. ૧૬૦૮-૧૬૬૭)ને એણે યુગ ક્યાં હતા. એ ઉપરાંત (૩) અખો સં. ૧૭૦૧માં અને સં. ૧૭૦૫માં હયાત હતા. પહેલી ‘પંચીકરણ’ની અને બીજી ‘અખેગીતા’ની રચનાસાલ છે.”^૨

૧. હમાસકર જોશી : ‘સમસંવેદન’ (બીજી આવૃત્તિ), પૃ ૫૨-૫૩.

૨. હમાસકર જોશી : ‘અખાના છાંયા’ (બીજી આવૃત્તિ), પૃ. ૧૩.

અખાના પિતા અમદાવાદની નજીક આવેલા જોતલપુર ગામના વતની હતા અને પાછળથી ધધારોજીંગાર માટે સકુટુંબ અમદાવાદમાં આવીને વસ્યા હતા. અમદાવાદના ખાડિયા લતામાં દેસાઈની પોળમાં કૂવાવાળા ખાંચામાં એક મકાનના ખંડને આજે પણ ‘અખાનો ઓરડો’ કહે છે. ન. દે. મહેતા (‘અ. કા.’-૧, પૃ. ૩) સને ૧૯૩૧માં કહે છે કે તે વખતે વિદ્યમાન લક્ષ્મીભાઈ ધોળીદાસ પોતાની પેદીનો સંબંધ અખા સાથે જોડી આપે છે એ પ્રમાણે રહિયાદાસ સોનીને ગંગારામ, અખેરામ અને ધમાસી એ ત્રણ પુત્રો હતા. ગંગારામનો પુત્ર જૂખજુ, જૂખજુનો પુત્ર અનોપચંદ, અનોપચંદનો પુત્ર મગનલાલ, મગનલાલનો ધોળીદાસ અને ધોળીદાસનો પુત્ર લક્ષ્મીભાઈ. “આ પેદીનામું વહીવટ્યાના ચોપડાનું નથી, પણ મોટે ઉતરાવેલું છે.” ત્રણમો વર્ષ ઉપરના સમયમાં પાંચ જ પેદી થાય એ બેમે એવું નથી. અખાને કોઈ સંતતિ ન હતી પણ ધમાસીનું શું? એને વિશે પણ કોઈ માહિતી નથી.

‘ગુરુ થા તારો તું જ’ એમ કહેનાર અને ‘હરિ-ગુરુ-સંત’ને એક ગણનાર અખાની પણ શિષ્યપરંપરા રચાઈ! જંજુસર પાસે કહાનુરા જગલાના ભગવાનજી મહારાજ અખાની શિષ્યપરંપરામાં પોતે સાનમા છે એમ કહે છે. પણ ત્રણમો વર્ષના ગાળામાં કયા કયા શિષ્યો થયા અને તેમના આયુષ્યની ચોક્કસ માહિતી ન હોય એ સ્થિતિમાં આ શિષ્યપરંપરાનું ‘અક્ષયવૃક્ષ’ પણ વિશ્વસનીય ન ગણાય.

અખાને વિશે (જેમ અન્ય મધ્યકાલીન કવિઓ વિશે) તરેહ તરેહની કિંવદન્તીઓ પ્રચલિત બનેલી છે. અખો અને ખીખ ત્રણ મધ્યકાલીન ગુજરાતી કવિઓ વિષે નીચેનો દુહો પ્રચારમાં છે :

“અખાએ કર્યો ડખો, ગોપાએ કરી વેંચ,
બૂટે કર્યો ફોટો, નરહરને કહે શીરાવા ભેસ.”

ખીખ પંક્તિમાં “નરહરિએ કીધી રાખડી, છુટો કહે શીરાવા ભેસ.” એમ પણ કહેવાય છે. અખો, ગોપાલ, બૂટિયો (બૂટો) અને નરહરિ એ ચાર કવિઓ જ્ઞાનંદ નામના ગુરુના શિષ્યો હતા એવી લોકવાયકાને હકીકતનો આધાર નથી. આ ચાર કવિઓ એક સમયગાળામાં થઈ ગયા અને ચારેએ વસેઓછે અંશે જ્ઞાનોપાસનાની કવિતા રચી છે એ ઉપરથી આ દુહો કોઈએ જોડી કાઢ્યો હોય. કવિઓનાં નામોને બદલે ખીખ ભગતાં નામે મૂકીને પણ આ દુહો પ્રચારનાં દાખલા પણ બાણીતા છે.

પણ આ ચાર કવિઓમાંથી ખાસ કરીને નરહરિ અને ગોપાલની રચનાઓમાં અમુક ખાસ સામ્ય અને વિવચનપરચાનું સરખાપણું નજરે પડે છે. નરહરિએ 'જ્ઞાનગીતા' (સં. ૧૬૭૨), 'વાસિકા સારગીતા' (સં. ૧૬૭૪) અને 'ભગવદ્ગીતા' (સં. ૧૬૭૭) રચેલી છે એમાં 'જ્ઞાનગીતા'નું 'અખેગીતા' સાથે કર્પકે કર્પકે શાબ્દિક મળતાપણું છે, જેમાંથી થોડાં સામ્યો આ પુસ્તકના 'વિવરણ'માં નિર્દેશ્યાં છે. ગોપાલે પણ અખાની 'અખેગીતા' રચાયા બાદ દોઢેક મહિને 'જ્ઞાનપ્રકાશ' (ગોપાળગીતા)ની રચના કરેલી છે. આ કવિઓ પોતપોતાની શક્તિ અનુસાર જ્ઞાનને કવનવિવચન બનાવે છે.

અખાની કૃતિઓમાં 'અજ્ઞાન'દ' શબ્દ આવે છે તે કોઈ વિશિષ્ટ અક્રિત-ચુરુ માટે નથી પણ 'અજ્ઞાનો અજ્ઞાન' એ માટે છે. ૧૬૮મા હપ્પાની પકિત 'ચુરુ કર્યાં એ' જોડાણનાથ'મા એણે શ્રી ગોકુલનાથજીની દીક્ષા કરી છે એ માન્યતાને આધાર નથી બનકે હપ્પાનો એ આખો અંશ 'પ્રપંચ અગ' તે 'ચુરુપ્રપંચ' અગેનો નહિ પણ 'વાકપ્રપંચ' અગેનો છે.

અખાની કૃતિઓમાં જ્ઞાનવૈરાગ્યનું નિરૂપણ થયું છે તેા એના જીવનમાં એવા કોઈ પ્રસંગો બન્યા હોય જેને કારણે એનું મન સંસાર પરથી જોડી ગયું હોય એવી ગણતરીથી એ જાતની દંતકથાઓ એના જીવન સાથે સંકળાઈ છે વીસ વરસની ઉંમર પહેલાં જ એના પિતા મરણ પામ્યા એકની એક નાની બહેન, જેના ઉપર અખાને અત્યત રનેહભાવ હતો તે પણ ગુજરી ગઈ આ કારી લા જાણે એણે હોય તેમ નાનપણમાં જેની સાથે લગ્ન થયું હતું તે યુવાન પત્ની મરણ પામી તેણે ખીજી વાર લગ્ન કર્યાં તેા તે સ્ત્રી પણ મરણ પામી કુટુંબીજનોના મરણથી અખાને આઘાત તેા લાગ્યો હતો જ, એવામા એકમે પ્રસંગ એવા બન્યા, જેનાથી અખાને સસાર ઉપર તીવ્ર વૈરાગ્ય આવ્યો અખો પોતાની કાર્યક્રમગતિથી ટકરાણનો ઉપરી બન્યો હતો સિક્કાઓમાં તે હલકી ધાતુ બેળે છે એવો એના પર આરોપ મૂકવામા આવ્યો પણ તપાસને અતે અખો નિર્દોષ પુરવાર થયો. ખીજો પ્રસંગ એવો છે કે એક બાઈને તે ધર્મની બહેન ગણતો તેણે અખાને લાં ત્રણસો રૂપિયા મૂકવા તે ઉપાડી લેવાની ધમ્મકાથી એની સોનાની કંઠી બનાવી આપવા બાઈએ કહ્યું અખાએ પદરના ચો રૂપિયાનું સોનું ઉમેરી કંઠી બનાવી આપી. સોની તેા કોઈનું પણ ચોર્ગા વગર રહે નહિ

૪ આ અંગેની નીચતવાર ચર્ચા માટે જુઓ 'અખો-એક અધ્યયન' (ખીજી આવૃત્તિ), પૃ. ૨૭-૪૩

એવી માન્યતાથી પ્રેરાઈને બાઈએ કહી તોણની કસ કયારી જોયો કહી તો પૂરા ચારસોની નીકળી હવે કહી સમરાવતી શી રીતે ? કહી પર કાપ મૂકનારે તો કહ્યું કે એનો ધડનાર જ એને હતી તેવી કરી શકે બાઈ અખાની પાસે આવી કહી ઉદરે કાપી છે એમ કહ્યું પણ અખો માને શાનો ? બાઈએ અખાને માડીને વાત કહી અખાને પારાવાર દુઃખ થયું આ બધા પ્રસંગોથી એનું મન સસાર પરથી ઊઠી ગયું મોનીના ધધા પર તેને તિરસ્કાર છૂટ્યો અને પોતાનાં હૃદયવારો કૂવામાં ફેંકી દઈ સત્તની શોધ કરવા નીકળી પડ્યો ગોકુળ જઈ ગોસાઈજીના શિષ્યમંડળમાં તે ક્યો પણ એને સમાધાન મળ્યું નહિ. ત્યાંથી તે ઠાંચી ગયો મહિષાસુરજીનાં ધાંડિપર બ્રહ્માનંદ સ્વામી શિષ્ય સમક્ષ પ્રવચન કરતાં પણ કુનીની અદર પ્રવેશવાનો તો પોતાને અધિકાર નથી એમ માની અખાએ બહાર બેસી ઉપદેશ સાંભળ્યો. મનકામિનીમાં બ્રહ્માનંદને આસક્તિ તો નથી એ વાતની અખો દિવસના ભાગમાં પરીક્ષા કરતો એક રાતે ઉપદેશ સાંભળતાં બ્રહ્માનંદના શિષ્યને ઝોક આપી ગયું અને તે ટુકારો ભણી શક્યો નહિ એટલે પ્રવચનમાં ભાગ પડશે એમ માની અખાએ બહારથી હોકારો ભર્યો બ્રહ્માનંદે ઊડીને તપાસ કરી અને અખાને જોયો પછી તો બન્નેનો સમાગમ વધે છે અને બ્રહ્માનંદ પાસેથી તે શાસ્ત્રજ્ઞાન મેળવે છે આ બધી દતકચાએને હજીકતોનો આધાર નથી એ ઉપર કહ્યું જ છે

અખાની કૃતિઓમાં નીચેનીનો સમાવેશ થાય છે ‘ચિત્તવિચારસવાદ’, ‘ગુરુશિષ્યસવાદ’ પંચીકરણ’ (સ ૧૭૦૧) અખેગીતા’ (સ ૧૭૦૫), ‘અનુભવબિંદુ’, ‘દૈવત્યગીતા’, અખાજીનો કક્કો, વાર અને મહિના, સત્તનો લક્ષણ અથવા કૃષ્ણ-ઉદ્ધવનો સવાદ આ ઉપરાંત એના પ્રસિદ્ધ ‘છાપા’, ‘સાખીઓ’,^૪ દુહા, ભજન અને અસંખ્ય પદો પણ છે દિંદી ભાષામાં ‘સતપ્રિયા’, ‘બ્રહ્મલીલા’, ‘અવસ્થા નિરૂપણ’, ‘એકલક્ષ રમણી’, અખાજીની જકડી અને અખાજીના જૂનાજૂના ગણના થાય છે

^૪ જુઓ ‘અખાજીની સાખીઓ’, સમ્રાટકાર અને પ્રકાશક શ્રી ભગવાનજી મહારાજ સંશોધક દીકાર અને પ્રકાશક શ્રી કેમવંશી અબાલાજીકર એમ એ, એન્ડેબી. પ્રાસિદ્ધાન શ્રી કે અ કકર બ્રહ્મસૂત્ર નગર સોસાયટી ન ૧, પાંડરી, અમદાવાદ-૭

૩. 'અખેગીતા' ૫

અખેગીતાની હસ્તપ્રતના આરંભમાં ક્યારેક અથ અખેગીતા મહામોહ-
દાયિની વ્રહ્મવિદ્યા લિખ્યતે—એવા શબ્દો મળે છે. છેલ્લા કડવામાં અખે-
ગીતામાં 'ચરણે ચરણે આત્મવિદ્યા' (૪૦-૮) છે એમ કવિએ ૨૫૯ કહ્યું
છે. 'જીવ બ્રહ્માંદે લખ્યાનો અખેગીતામાં ભેદ છે' (૩૫-૬)—એમ પણ
કહેવામાં આવ્યું છે. તો, અખેગીતામાં જીવભાવ છૂટે અને બ્રહ્મભાવ વિલસે,
અદૈતાનુભવ દહ યામ, એનું રહસ્ય બતાવવાનો ઉપક્રમ છે, અર્થાત્ આત્મ-
વિદ્યા—બ્રહ્મવિદ્યા એ અખેગીતાનો વિષય છે.

અખેગીતાનાં ૪૦ કડવાં અને ૧૦ પદમાં કર્તાએ કરેલા વિષય-
નિરૂપણનો આલેખ નીચે પ્રમાણે જોઈ શકાય :

કડવાં ૧ થી ૩ : પ્રાસ્તાવિક, અદૈત અનુભવની ઇષ્ટતા

કડવાં ૪ થી ૮ : માયાનો પ્રભાવ

પદ ૨, કડવાં ૯ થી ૧૬, પદ ૪ : પરબ્રહ્મ આરાધનાની અગત્ય,
ભક્તિમહિમા; જીવન્મુક્તાનું વર્ણન

કડવાં ૧૭ થી ૨૩ : પરબ્રહ્મપદનું વર્ણન

કડવાં ૨૪ થી ૨૮ : પરબ્રહ્મપદપ્રાપ્તિવિષયક

કડવાં ૨૯ થી ૩૧ : અન્ય મતોની ઊણપો

કડવાં ૩૨ થી ૩૫ : સુસેવનનો મહિમા

કડવાં ૩૬ થી ૩૯ : અદૈતાનુભવ

કડવું ૪૦, પદ ૧૦ : ઉપસંહાર, અદૈતાનુભવનો આનંદોદ્ગાર

છેલ્લા કડવામાં કવિ અખેગીતામાં નિરૂપાયેલી વસ્તુઓનો ઉલ્લેખ
કરે છે :

એમાં જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય છે, માંદે માયાનિરીક્ષણદષ્ટ્ય;

જીવન્મુક્ત ને મહામુક્તનાં ચિહ્ન ને વળી પુષ્ટ્ય. (૪૦-૫)

જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્ય, માયાનિરીક્ષણદષ્ટિ, જીવન્મુક્ત અને મહા-
મુક્તનાં ચિહ્ન અને પુષ્ટિ—એ બાબતો અખેગીતામાં મર્યાદિ છે એ વાત
ખરી, પણ એ કંમે તે નિરૂપાઈ નથી. આપણે અખાનો તત્ત્વવિચાર—બ્રહ્મે
અનુભવવિચાર સ્વઘંત સમન્વય એ રીતે અખેગીતામાં નિરૂપાયેલી બાબતોનો

— ૫. 'અખો : એક અધ્યયન' (લે. ઉમાશંકર જોશી)ની બીજી આવૃત્તિના છઠ્ઠા
પ્રકરણની સામગ્રીનો અહીં ઉપયોગ કર્યો છે.

પરિચય કરીએ. કવિને આર વાનાં પ્રસ્તુત કરવાનાં છે :

૧. માયાનિરીક્ષણદષ્ટિ કડવાં ૪-૮
૨. જીવભાવ નાબૂદ મર્ધાદ્ધમાવનું બિધગુનું
 ધ્વજનું સ્વરૂપ ૧૭-૨૩, ૩૭-૪૮
 જગતનું સ્વરૂપ ૭, ૧૬-૨૩
 જીવનું સ્વરૂપ ૧૬-૨૦, ૫૬ ૫
૩. ધ્વજભાવ પામવાના ઉપાય
 વૈરાગ્ય ૯
 ભક્તિ ૧૦-૧૧
 જ્ઞાન ૧૨, ૫૬ ૩, ૩૬, ૫૬ ૬
 ખોટાં સાધન ૨૫-૨૭, ૨૯-૩૧
૪. ધ્વજભાવ પામેલી વ્યક્તિઓ
 જીવન્મુક્ત ૧૩-૧૬, ૫૬ ૪
 વિદેહી મહાત્મા ૨૮, ૫૬ ૭
 સદ્ગુણસંત ૫૬ ૨, ૫૬ ૩, ૩૨-૩૫, ૩૯.

આરંભનાં ત્રણ કડવાંમાં અખો અદૈતઅનુભવની ઈષ્ટતા નિર્દેશો છે અને તરત જ ચોથા કડવાથી અદૈતઅનુભવ માટે જરૂરી એવી માયાનિરીક્ષણ-દષ્ટિ આપવા માટેનો ઉપક્રમ કરે છે. અજ્ઞાનના ચડળને કારણે જીવ આત્માથી ‘ઓતળાને’ માયાવતો વિચરે છે. જાણે કે જામતસ્વપ્ન એ અનુભવે છે. આત્મવિસ્મૃતિ થવાથી માયાને એ જ્ઞાતી માને છે. માયા પત્ર-પર્વા છે—જીવમાં અવિદ્યા, અસ્મિતા, રાગ, દ્વેષ અને અભિનિવેશ નિપજાવે છે. પરિણામે માણસ પોતાનું આત્મસ્વ-સ્વરૂપ ગુમાવી બેસે છે, પરમાત્મા તરફ પીઠ ફેરવીને વિષયાભિમુખ બને છે. —‘એમ આપોણું નર ખુવે’. માયા ખાટકાની પેઠે જીવને ઘણાંધણા ભક્ષ્યભોગ આપે છે પણ તે અતે વધ કરવા માટેજ. ભિક્ષુક પાછળ રડવડતો મર્કટ માગતો ફરે છે તેવી માયાથી દોરવાતા જીવની સ્થિતિ છે. એનો દોરીસંચારો બહુ સૂક્ષ્મ હોય છે. ‘આત્મ આતુરી ચૌઠ વિદ્યા અવિદ્યા સર્વ સાધના; પડિત જાણુ કવિ ગુણી દાતા—એ માયા કરી આરાધના.’ એટલે માયાનું સાચું સ્વરૂપ સમજી લેવું જરૂરી છે.

માયા મોટી નટી છે, ‘સમજી ન જાયે એવી’ છે, દેખાતી નથી—વસ્તુતઃ છે પણ નહીં અને તે છતાં ભારે સામર્થ્યવાળી છે. ૧. મિત્રાકિત

કામના મંદિરની ઉપમાથી અખો મામાની સૃષ્ટિ નિર્દેશી છે :

જ્યમ કાચનું મંદિર રચ્યું નીલ પીત શુભ રવામનું
તે જીપરે તથિયો સુર ન્યારે, ત્યારે વિચિત્ર રૂપ ધરું પામનું. (૮)
કેવાચસુર તમે સદા, અને માયા તે મંદિર કાચ;
ઈશ્વર નામ તે તેજનું, જ્ય ધઈ માન્યું સાચ. (૯)

આ બંધી સંસૃતિમાં 'અણુછતો જીવ હું નું કરે' (૧૯-૧૦). અખો 'દરપણુ મૂકીએ સામસામાં'—એ દશાન્ત દારા મળુ પરબજારી અરીસામાં 'અભ આવી અણુછતી આવી બારી' (૨૨-૧-૬) એ દર્શાવે છે. આકાશમાં વિવિધ રંગનાં વાદળો જીપજે છે અને વિલીન થાય છે 'પણુ જ્યોમ ત્યમનું ત્યમ.' બ્રહ્મવસ્તુ પણુ એરી જાણુરી એમ અખો કહે છે. વળી એક ખીજું ઉદાહરણ આપે છે, કપૂરનું. 'એ તો અરૂપ કેરું રૂપ બધાપે પાછું રૂપ અરૂપ થઈ જાય.' અને મૂળ વાત દર્શાવે છે : 'બાઈ, જે છે તે તાં એ જ છે, ખીજો વિચાર મનતો ધડપો.' (જગતસ્યૈવ સર્વસ્ય ચિત્તદર્યં હિ તથતઃ.) પરબ્રહ્મ અને જીવને અખો અનુક્રમે નર અને પ્રતિબિંબ સાથે સરખાવે છે : 'અણુછતો જીવ થાયે જીઓ,...નરને ઉછાંછયો કયમ કળે તે હીડે જુદિર્માદાં આણુવા' (૨૦-૨). મન અરોષ થઈ જાય એટલે જીવન પરબ્રહ્મ રહે, એમ અખો કહે છે. 'મન મૂઆ તજ દે સજ રામા' (૫૬ ૫).

બ્રહ્મભાવ પામવાના ઉપાય અખાએ વારંવાર સૂચ્યાં છે. પ્રારંભમાં જ વિરહબ્યાકુળતાનું એ મહત્ત્વ કરે છે. જળાશયની બહાર પડેલા મૃત્યને કામદુધાના પપમાં નાખતાં પણુ શાતા વળવાની નથી. બાવો 'વેહ વિરામ' એ અધ્યાત્મસાધનાની પહેલી જરૂરિયાત છે. ભક્તિ અને જ્ઞાનને પણુ સાધન તરીકે નિર્દેશ્યાં છે. ભક્તિ સજીવ અને ગતિધીલ ત્યારે જ બને ન્યારે જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય ભક્તિ સાથે અંગાંગી સંબંધથી જોડાયેલાં હોય. એક અદ્ભુત ઉપમાથી અખો એ સંબંધ નિર્દેશી છે : 'બાઈ, ભક્તિ જેવી પંખિણી, જેને જ્ઞાનવૈરાગ્ય બે પાંખ છે.' અખાને મન ભક્તિ અને જ્ઞાન એકરૂપ છે. ભક્તિનો વિશેષ જ્ઞાનરૂપે પ્રગટ થાય છે :

વળી વળી કહું ભક્તિ વિશેષછ,

તેહ ન દેખે હરિ બિના રોષછ. (૧૧-૧)

યામુદેવઃ સર્વમિતિ એવું નિરંતર જે ચિંતવે એ જ અખાને મન ભક્ત છે :

ભક્ત તે જે એમ જાણે, જાણીને હૃદયા ધરે;

'સ્વામી મારો રહ્યો સખો,'—અહીંના ચિંતન.એ કરે. (૧૧-૧)

જ્ઞાન એટલે શું? જ્ઞાની તે, 'જેને પ્રગટે પરમાત્મા'

હું જીવ્યામા રામ પ્રગટ્યો, તેજુ પાલટો મનનો યથો,

માયાને કામ ધર્મ ભાર્યો, સંસારનો સંભવ યથો (૧૨૨)

અખો વચ્ચે જોતાં સાધનની ખમર લઈ નાખે છે. પરુષર્શન આદિની મર્યાદાઓ ત્રણ કડવા ભરીને (૨૬-૩૧) એણે આલેખી છે ખાસ તો એને શ્યવવાદીઓ ઉપર દાઝ ચડે છે, કેમ કે 'તે પરપંચ મિથ્યા કહે, પણ હું જગત સાચું સહી' (૨૬-૨). આવા અધમ શ્યવવાદી વિશે અખો કહે છે કે 'દે' સુધી તેની દૃષ્ટિ છે' (૨૭-૧૦). તેઓ ધન્વિયોના સુખ પામવા ધસે છે (૨૬-૪) આત્માને તેઓ સ્વીકારતા નથી, એટલે આવા શ્યવવાદીઓના કયેશ ટળતા નથી આત્મઉદ્ધોત વિનાની ચિત્રામણુની જ્યોતથી શું વળે? અખો એવાઓને 'અધમ શ્યવવાદી' તરીકે ઓળખાવીને કહે છે, 'તે શ્યવવાદીયે પૂરા નહીં,' અને ઉમેરે છે કે સાચા શ્યવવાદી અદૈતમા રમે છે : 'ખરા શ્યવવાદી તેહને કહીએ જે વસ્તુ વિશ્વ બે ન કરે સહી' (૨૬-૧૦).

અલભાવ પામેલી વ્યક્તિઓનું વર્ણન અખો ઉત્પત્તિસિત્ત ચિત્તે કરે છે. અધ્યાત્મસાધનાનો ખ્યાલ છેડે તો અધ્યાત્મ જનતી વ્યક્તિ કેરી હોય તેના વર્ણન દ્વારા વધુ સચોટ રીતે આખી શકાય ગીતાએ રિચતપ્રદ, ભક્ત અને ગુણાતીતના સુરેખ ચિત્રો આપ્યા છે અખો ધણુ ખડુ કડવાને અંતે 'સેવા દરિ-ગુરુ-સતને'એ શબ્દો મૂકે છે દરિ, ગુરુ અને સત એમ ત્રણનો નિર્દેશ કરવા કરતા દરિ=ગુરુ=સત એમ વધુ તો એ સચવે છે. અગિયારમા કડવામા 'નિય રાસ નારાયણુનો' જોતા ભક્તજનનું સુરેખ-ચિત્ર છે. તેરથી સોળ સુંરીના ચાર કડવામા 'જીવન્મુક્ત'નું વીગતે વર્ણન છે

જીવન્મુક્ત સમુદ્ભવધારના મદામત્ય જેવો છે એ થોડીક વાર સપાટી ઉપર દેખા દે, પણ ચાતુ અગામ અલભાવમા વર્તતો હોય સાપ કાચાળી ઉતારી દે એમ સંસારભાવને એ ખખેરી દે છે અગિર્માના લોહાની પેઠે શિવભાવમાં જીવ સમાર્પ જાય છે અને 'હને બજીજના' જેવો થઈ રહે છે એને દેદભાવ ન હોઈ અલભાવ આડે કરો અવરોધ રહેતો નથી. મીનને 'નીર ખખે અવકાશ' હોય છે. મૂવક જરૂરના મિરિમાં પોતાની જ ઉબ્બુતાને ખખે પોતાના નિવાસ માટેનું દર કરી રહે છે તેમ સ્વભાવે વાવાની 'અકલ કલા માહતને' સદજ છે. રશ્મિકમણિ પાસે મૂંઝા વિવિધ રંગ એમાં બાળી ગયેલા જેવા ભાસે પણ મણિ સ્વયં રંગવિહોળો હોય છે, તેમ તત્ત્વ-

દર્શી પુરુષ પણ બાણ ઉપાધિઓમાં 'ભક્ત્યા સરખા ભાવ દેખાડે' પરંતુ પોતે ઉદાસીન જ રહે છે, ચરમાના પડથી દષ્ટિ રૂપાવાને બદલે ઊઘડી પોવાય છે, તેમ આત્મનત્વસિદ્ધિ પૂર્ણ રીતે પોષક છે. અંજનવિદ્યા જેને સિદ્ધ છે તેને જમીનમાંના ધનનું દર્શન થાય છે તેમ જ દેહદર્શી નથી તેવા તત્ત્વદર્શી સર્વત્ર આત્માને જ જુએ છે. આવા તત્ત્વદર્શી પુરુષ જગતને દ્રષ્યપદ્ધતિ જેવા નીવડે છે. તેમનું પ્યાન નિરંતર પરબ્રહ્મ-શ્રુવતારા ઉપર લાગ્યું હોય છે. જેમ બરફ ઓગળીને પાણી થઈ જાય છે તેમ એ પરમાત્મનત્વમાં સમાઈ જાય છે. (ક. ૧૩-૧૬, ૫૬ ૪.) અઠ્ઠાવીસમા કડવામાં 'વિદેહી'નું વર્ણન છે. જુદાં જુદાં જળપાત્રમાં સૂર્યનાં પ્રતિબિંબ પડે છે. કાઈમાંતપેદું પાણી હોય, કાઈમાં ઠંડું, કાઈમાં ગંડું, કાઈમાં રાતું, કાઈમાં પીણું, કાઈમાં ઝેરવાળું, કાઈમાં અમૃતમય, પણ સૂર્યને તે તે પાણીની કાઈ પણ ઉપાધિ વળગતી નથી. એવું જ વિદેહીજનનું છે.

અખે સાચા અધ્યાત્મસાધક માટે અનેક શબ્દો પ્રયોજે છે. ભક્ત, શ્રવન્-મુક્ત, વિદેહી, ઉપરાંત યોગેશ્વર (૧૩૦), 'સંતસુખણુ' (૧૪૧) 'વિરલા સંત' (૧૪૪), 'મહાનુભાવ માહંત' (૧૪૪), 'તત્ત્વજ્ઞાની' (૧૪-૧૦), 'તત્ત્વદર્શી પુરુષ' (૧૫.૪), 'અનુભવી પુરુષ' (૧૫.૯), 'મહાપુરુષ' (૧૬-૨), 'માતા' (૧૬-૬), 'માહંત' (૧૬-૧૦), 'નર જ્ઞાની' (૫૬ ૪-૧), 'સંતજન' (૩૩-૩), 'મહાજન' (૩૪-૧), વગેરે શબ્દપ્રયોગો મળે છે.

શ્રવન્-મુક્ત સંતજન ખીળ મુમુક્ષુઓને 'મહાપદ' (૨૮-૮) અથવા 'તત્ત્વવેત્તાપદ' (૫૬ ૮-૪) પામવામાં સહાયજૂત થાય છે. મમતાની ધાણીએ જોતરેલા શ્રવની નાથ કાપીને સંત એને મુક્તિ અપે છે. જેમ સિંહની ગંધમાત્રથી હાથીઓ ભાગી જાય તેમ સંતના શબ્દથી બંધન દૂર થાય છે. સંત 'દષ્ટિ ઉપદેશ' આપે છે. અમિથી દીવો પ્રગટાવવા કરતાં દીવે દીવો પેટાવવો સહેલો પડે છે એ રીતે સંતની મદદથી 'ભગવાન બેઠે જ વહેજો'. નિર્ગુણ બ્રહ્મ એ જ સચુણુ સંત રૂપે વિચરી રહે છે. 'પ્રત્યક્ષ રામ તે તત્ત્વવેત્તા વિશે' (૫૬ ૮-૪). તેથી અખે વારંવાર હરિ = શુરુ = સંત એ સમીકરણ ઠસાવી સંતને સેવવાનું કહે છે. 'હરિ હરિ તે કરી મૂકે, એહવી સંતસંગતિ સાર.'

સંતજન પોતે કરી વહેરોઆતરો કરતા નથી. પણ સામી વ્યક્તિ કેનું ક્ષેત્ર છે તે ઉપર આધાર રહે છે, 'ક્ષેત્રનો વહેરો પડે' છે ખરો. મેઘ

તો વરસે છે, પણ જવાસો અકુલિત થતો નથી તેતમા રહેનો કાકરો સુવાસિત થતો નથી સલિલમા રહેની શિવા બીતર બીગ્નતી નથી અદનને પડખે ખીસેતા આકડાને-ખાખરાને સુગધનો પાસ લાગે છે પણ વાંસની ગાંઠમાં એ સુગધ પ્રવેશ પામતી નથી રવાતિનક્ષત્રમા વરસેના મેઘબિંદુ છીપમા મુક્તા બને છે પણ સાપના મુખમા ગડે તો હવાહવરૂપ નીવડે છે ખરી રતિ ઊપજે તો ભગવાન સતજનરૂપે કયામ દૂરથી પણ ખેચાઈ આવે છે એમ કહી અખે જીવાત્માની આરતનુ અપૂર્વ મહત્ત્વ કરે છે

જ્યમ છીપને રત્ય ખરી ઊપજે, તો હપર આવે જળમાહેથી,
તેહની સૂરતનો વાણ્યો તે પરજન્ય આવી વરસે ક્યાહેથી. (૩૪૩)

પણી ખીજી ઉપમાથી ગુરુ ફેરી રીતે બ્રહ્માભાવ દહાવવામા સહાયભૂત થાય છે તે અખે બતાવે છે કુજી ઈડા મૂક્યા પછી દૂર દૂર ચારો કરવા વિચરે છે પણ 'તેહની સૂરત રહે સરખી માહોમાહા તો અપાય ત્યાંહાં જાહરે વણગેબે સેનાયે બાળક, ત્યમ કૃપા આવે ગુરુ તણી' (૩૪૬-૧૦) સંક્ષેપમાં અખે સમજાવે છે 'જ્યમ ભક્તને ભગવાન વહાના, ત્યમ ભક્ત વહાલા ભગવાનને' (૩૫૩)

આમ, 'જીવ જલ્મમાહે બલ્યાનો અખેગીતામા બેદ' નિરૂપાયો છે

અબેદલાવનુ રહસ્ય અખાએ કાવ્યવાણીમા ગાયુ છે દરજગત વસ્તુત છે નહીં એ ઠસાવવા માટેની રૂવિવાણી દરજગતને કેટકેટલા વિવિધ બિંદુએ રખે છે । ઉપમાઓ અને દર્શાવતો અખાને એવાં હાથગાં લાગે છે કે ક્યારેક ક્યારેક એની કનમ એકયા ન અટકતા બે ત્રણ ચાર ઉપમા-દૃષ્ટાંત ધરી દે કે કાચના મહિરની ઉપમાનુ અંગેજ કવિ શેલીની એરી ઉપમા સાથેનુ સામ્ય નરસિંહરાવે ચીધુ જ છે વિષય છે અમૂર્ત વિચારણ્યનો, તેને અખે એની ઉપમા આદિની શક્તિને જોરે જ મૂર્ત કરી શક્યો છે અખાની હાસ્યશક્તિ, બેદગી વસ્તુ વરતી જવાની કાવટ અને એમાથી નીપજતો કઠાક્ષ એ પણ રચનાને સજીવ બનાવવામા ફાળો આપી રહે છે અનેક વાક્યમૃગો—ખાસ કરીને કિયાપદો, વાક્યખંડો, ક્યારેક આખી પક્ષિઓ ધ્યાન ખેંચે છે ભક્તજનનુ વર્ણન અને અગ્નિનવા આનંદનુ અતિમપદનુ ગાન—એમા અખાની વાણી ઉત્સાહ-જીજ્ઞાસી નેઈ શકાય છે

'અખેગીતા'ને ગુજરાતી શાસ્ત્રીય કવિતાધારાના સંદર્ભમાં પણ જોવી જોઈએ એના પુરોગામી નરહરિની સંસ્કૃત શ્લોક, કડવા, પદ-આ આલતી 'ગાનગીતા'નું અને 'અખેગીતા'નું કાકુ સરખાવવા જેવું છે

અખ્યાએ પોતાની રચનામાં 'જોડો આપવાનું' રાખ્યું નથી. વિચારગિનાર પણ બનેના સરખાવવા જોવા છે. નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' અને 'વસિષ્ઠસાર-ગીતા'ની પંક્તિઓને મળતી પંક્તિઓ 'અખેગીતા'માં ઠીક ઠીક મળશે. 'જ્ઞાનગીતા'ના કડવાને અંતે સામાન્ય રીતે 'ગુરુભક્તિ કરતાં સંતસંજે વિરજે જ્યોત્સેન્દ્રે લક્ષ્મું' આવે છે તેમ 'અખેગીતા'માં 'મેવો હરિગુરુસંતને' આવે છે. નરહરિના અંતિમ પદમાં પણ 'હરિગુરુસંતે કૃપા કરી એ'માં એ ત્રિપુટિ એકસાથે નિર્દેશાર્થ છે. અંથરચના અંગે 'નાય નિરંજન અથ કરતા...અખ્યાને શિર નિમિત્ત દેવા ઇચ્છા દુતી અનંતને' એમ 'અખે-ગીતા'માં કહેવાયું છે, તો 'મુને હરિએ કેહેવરાવ્યું તે કહ્યું'...નરહરિને તે નિમિત્ત દીધું' એમ 'જ્ઞાનગીતા'(ક. ૧૬-૧૯-૨૦)માં પણ નિરૂપાયું છે. અખ્યાએ પુરસ્કારેલા ગોડપાદાર્યાર્પના અન્નતિવાદને નરહરિએ પણ 'જ્ઞાન-ગીતા'માં 'જ્યમ છે ત્યમ' (ક. ૧૨-૮, ૧૫-૧૬), 'ઇમ યથાર્થ જ્યમ-ત્યમ થયું' (ક. ૧૪-૨) આદિ દ્વારા સ્વીકારેલો છે. પાણીમાંથી બરફ જામવાનું ને ફરી બરફ પાણી થવાનું અખ્યાનું દૃષ્ટાન્ત પણ એની અગાઉ નરહરિમાં જોવા મળે છે. 'જ્યમ પાણીથી પાલો હોયે, પાલો તે પાણીરૂપ' (ક. ૧૬-૯) શબ્દો, વાક્યખંડો, ઉપમાદૃષ્ટાન્તો, બાનીની આખી ઇજારત એ બધાં ઉપર પુરોગામી નરહરિની મુદ્રા 'અખેગીતા'માં જોવી મુશ્કેલ નથી. તેમ છતાં કોઈ ગુજરાતી કૃતિ અનુભવતી ઉત્કટતા અને સ્પષ્ટતા — અને એને લીધે પ્રતીત થતી મૌલિકતા — વડે મડિત હોઈ ભગવદ્ગીતાના કુળની એક સ્વતંત્ર ગીતારચના તરીકે સ્વીકારાવાને પાત્ર હોય તો તે નિઃસંશય 'અખેગીતા' છે. ભગવદ્ગીતાની પેઠે 'અખેગીતા'માં કાવ્ય અને 'તત્ત્વજ્ઞાનનું' આસ્વાદ્ય સંમિશ્રણ થયેલું છે. 'અખેગીતા' એ ગુજરાતી તત્ત્વજ્ઞાનકવિતાનું એક ઉચ્ચ શિખર છે.

અ બે ગી તા

અખેગીતા^૧

કંઠવું ૧

રાગ ધનાશી^૨

હૃદ નમો ત્રિગુણપતિ રાયેજી,
સર્વે પહેલો જે પૂજાયેજી;
અગમ અગોચર જેને વેદ ગાયેજી,
તેનાં ગણું ચીતવી હું લાગું પાયેજી.

૧

ભક્તો^૩ : મણી ચીતવી સ્તુતિ કરું બિદરાકિત બ્રહ્માનંદની;^૪
અણુજતો અખો અધ્યારોપ કરે^૫ તે^૬ કથા નિજ આનંદની.

૨

શુર ગોવિંદ^૭, ગોવિંદ^૮ શુર, નામ જુગમ^૯ રૂપ એક;
તેને સ્તવું^{૧૦} નીચો નમી, કરું બુધ્ધમાને^{૧૦} હું વિવેક.

૩

પરાપર પરબ્રહ્મ જે, તે મનવાણીને અગમ્ય;
તેનો લક્ષ આપી શકે તે, તે માટે શુર તે બ્રહ્મા.

૪

૧ ખ. અધિગીતા; ગ. અધેગીતા; ઘ. અભેગીતા

૨ ક. ધ્વનાશી; ગ. ધન્યારી; ઘ. ખાં નથી

૩ ધ માં સર્વેન 'કાલ' ૭

૪ ખ. ગ. બ્રહ્માનંદની

૫ ઘ. કહે

૬ ક. ખ. ઘ. માં નથી

૭ ક. ખ. ગોવિંદ

૮ ક. ખ. જુગમ; ગ. જ્યુગમ; ઘ. યુગમ

૯ ક. સ્તવ્યું; ગ. સ્તવું

૧૦ ક. બુધ્ધમાને; ખ. બુધ્ધમંત્રિ; ગ. બુધ્ધમાન

જ્ઞાન સકર ખિડાઇ ખર, તેના ટોળામળિા^{૧૧} જે જત; ૫
 તેને મૂકે હરિ^{૧૨} કરી, જેને મળે સદ્ગુરુ સંત.
 ગુરુમહિમા છે અતિ^{૧૩} ઘણો, કેા સમજે સંત સુખશુ, ૬
 તે ગુરુ ગોવિંદ એકતા લગ્ને, જેને લાગ્યાં^{૧૪} સદ્ગુરુ બાણ
 જ્યમ રવિ દેખાડે રવિધામને, ત્યમ ગુરુ દેખાડે રામ, ૭
 તે માટે હરિ તે ગુરુ, ગુરુગોવિંદ એવું નામ.
 ચાંદીન^{૧૫} સમી તે સતની, જે ગુરુગોવિંદ એકતા લગ્ને;
 જ્યમ ખીખામાહે રસ લયો, વણુકકચે રૂપ નીપજે. ૮
 જ્યમ સૌવર્ણ કરી મોહાર માહિ, અન્ય મુદ્રા છે અતિ ઘણી;
 ત્યમ ગુરુભજનમાં સર્વ આવે, જે મન વળે ગુરુ ચર્ણુ બણી ૯
 જ્યમ બધિર ન જાણે નાદસુખ, સ્વાદ નોહે રસના વિના;
 ત્યમ ગુરુ વિના હરિ નવ^{૧૬} મળે, જ્યમ ભોગ ન પામે નિર્ધના. ૧૦
 ૧૭કહે અખો સહુ કેા મુણો, જે ટાળવા હીડો જતને,
 એ આરતશુ^{૧૮} ઉરમાં ધરો અને સેવો હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

કડવું ૨

કવિજને આગે અથ બહુ કર્યા,
 વિધવિધ કેરા જુગતે^૧ વિસ્તર્યા,
 ખટદર્શનના મત^૨ બહુ ઊગર્યા,
 પૂર્વનાજે કવીતા જેતે નવેબહોળા ધર્મા ૧

૧૧ ક ટોળાનો, ખ પ ટોળાનો, ગ ટોળામાંહોનો

૧૨ પ હર

૧૩ ક.ગ અત્ય ધ અતી

૧૪ ક.ખ ગ લાગા, ધ. લાગા

૧૫ ખ ચિંદીન, ગ ચિંદન, ધ ચિદ્

૧૬ ક.ખ ગ નબ્ધ

૧૭ ખ કહે અખો કહુ વળીવણી, ગ કહે અખો કહુ વળીવળી, ધ. કહે અખો
કહુ વળીવળી

૧૮ ક આત્યંશુ; ખ આત્યંશુ, ગ આરત્ય શું, ધ. આરતશ

૧ ક. જગત્થે; ગ જુગતે, ધ જુગતે

૨ ક મત

૩ ગ તેજે નામ, ધ તે નબ્ધ

- હાથેલા : ૪ બહોળા ધર્મા બહુ રતુતિ કરીને, એવી મંચકારની રીત છે;
 કહ્યું : "સૂર્ય આગળે ખસીત કરશે?" — એવી ખોટાની નીત છે. ૨
- ૫ "ભાઈની આગળ ૬ જ્યમ વહેંકજો, ૭ સુરતડુ ને બદરી જયા;
 પારિભતક ૮ પાસ અરણી, મહાકવિ આગળ હું તથા. ૩
- ૬ ગરુડ આગળ જયા કુરરી, સાગર આગળ જ્યમ કૂપ;
 એધ આગળ જયા ઝાકળ. કયાં તેલ, કયાં તૂપ? ૪
- ૭ બાવનાચંદન બેહેક આગળ કરશે શોભે કરીર?
 કશું નીર નવાણુડું, જ્યાં રસકૃષિકાનું નીર! ૫
- ૮ પારસના પ્રતાપ આગળ અન્ન વિદ્યા ફેલી માત્ર?
 કયાં હ્રુદ દેવ ઉપાસના, ભાઈ, જેને કરે અખેપાત્ર?" ૬
- એવાં કવિજન મંચ આઘે ગલિત વચન બોલતા હવા,
 કહ્યું : "કાપ કોધ કરો રખે, હીંકું બાગકબુધે બોલવા." ૭
- તેણે મંચ પહેલું એમ જણાવ્યું : "અમો મગણુ જગણુ નથી બાણુતા;
 મુક ચોજ ને ૧૦ ઝઝમક, અમો ૧૧ લલા વિના નથી બાણુતા." ૮
- એમ ગલિતપણે ૧૨ ગુઆ ૧૩ થયા, કુમણુ ઉપગતી કવિજને;
 હુંયે એટલું કહી સ્તવું, ને કવીતા બાણું હું મુજને : ૯
- ૧૦ "હું તો જ્યમ દારની ૧૪ પૂતળી, ૧૫ તે આજા કરે અપાર;
 પણુ ઠાઠમાં કાંઈયે નથી, એ તો કળ ચાંચે સુતધાર." ૧૦

૪ ખ. અધિકા ક્રીધા રતુત્ત —

૫ ક. પમાં નથી; ખ. કહું; ગ. કહ્યું

૬ ક. આગલ્યે

૭ ખ. ચેલી(ટ)કલો; ગ.મ. નેહેકલો

૮ ક.ન. પારિભત્યક; ખ. પારભત્યક; ઘ. પારભત્યક

૯ ક. અપપાત્ર; ખ. અદિપાત્ર

૧૦ ધ. પદઝઝમક

૧૧ ક.મ. અહરચે; ખ. આંદો; ગ. અચે

૧૨ ખ. ગલિતવચને

૧૩ ધ. ગરુડ

૧૪ ખ.મ. દારક

૧૫ ધ. ઠાઠા કરે અપાર; ખ.ગ.માં 'આજા'ને બદલે 'આજો'

કહે અખોઃ સહુ કો મુણો, એમ સમજો નિજ જાંતને;
૧૧પરમપદને પામવા તમો સેવો દરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

કડવું ૩

અણુજીતો આતમા તે શું જાયરે,
આપનું^૧ વર્ણવ^૨ તે આપે કરે;
જીવતણું પદ તે જોનાં નહિ શરે,
સાંખ્યયોગ જોતાં જે દરિ જાગરે^૩. ૧

જાણ્યોઃ જાગરે જે વિચાર કરતાં બ્રહ્માદિક જે મહી રહ્યા;
તમો^૪ તે દરિને જાણખો, જે આઘ પુરુષે અજને કહ્યા. ૨
જે પદ શિવના તન પ્રત્યે^૫ દત્તે કહ્યું વિશદ કરી,
આકાશવદ્ કરી કયા, ભાઈ,^૬ વડાનને જીરમાં ધરી. ૩
વિષે વસિષ્ઠે કહી કયા રઘુનાંદનને^૭ જેહ,
અર્જુન બ્રહ્મવિદ્યા તણો, ભાઈ, દેખાડખો છે તેહ. ૪
અનંત પ્રકારે અમ્યુતે ભારતને કહ્યું જ્ઞાન,
ગીતા ગાઈ ગોવિંદે^૮ કર્મયોગ^૯ નિદાન. ૫

૧૬ ગ. હીંડો પરમપદને પામવા તો —

૧ ધ. આપનું

૨ ખ. વર્ણન; ધ. વરણવ

૩ ખ. દરિ, ગ. ધ. જાયરે

૪ ધ. અહમ્મો

૫ ક. પરત્યે; ખ. પ્રતિ

૬ ગ.પ માં નથી

૭ ધ. રઘુનાથને

૮ ક. ગોવિંદે; ખ. ગોવિંદિ; ગ. ગોવિંદે; ધ. ગોવિંદો

૯ ક. કર્મયોગ; ખ. કર્મજ્ઞ

સમજાવ્યા સાને કરી જનકે જે^{૧૦} શુકદેવ,
 ૧૧ મહામુક્ત થઈ સંચર્યા^{૧૨} ત્યારે પ્રીછ્યો અંતરનો ભેવ. ૬
 જાઓ ભગવાન સ્ત્રિનિધિ પાંડવ પ્રત્યે જે કહ્યું,
 શાંતિ પર્વે શાંત કીધા,^{૧૩} હૃલ્લાનું હારફ ગયું. ૭
 વેદભાસે વેદ પહેચ્યા,^{૧૪} કર્મકર્મ પોધ્યા^{૧૫} જીવતે;
 પશુ^{૧૬} દાએ લાગ્યા દાઝ્યા, ભાઈ,^{૧૭} ૧૮જો ભણ્યો નહિ શિવને. ૮
 પછે નારદે નારાયણ^{૧૯} કેડું^{૨૦} નિજ યાન કહ્યું મહાદ્વિજને;
 ત્યારે હીપાયતની દાઝ ભાગી, ત્યારે^{૨૦} ક્રિપા કીધી^{૨૧} સંતજને ૯
 શિવે કહ્યું જે^{૨૨} શિવા પ્રત્યે,^{૨૩} નિરાલખ નિજ ધામ;
 અમર કીધો આતમા અઘાપિ સહસ્ર નામ. ૧૦
 કહે અર્જો વસ્તુ યાન વિના કુશલ રક્ષન હોયે જાંતને,
 નિજ ધામ^{૨૪} હીડી^{૨૫} ભણવા^{૨૬} તો^{૨૭} સેવો હરિ મુનુસતને ૧૧

૧૦ ધ જે કહ્યું —

૧૧ ખ તે મહામુક્ત

૧૨ ગ પરવરચા

૧૩ ગ કીધા ત્યારે —

૧૪ ધ વેદેચ્યા

૧૫ ક પોધ્યા, ધ પોતા

૧૬ ક. પશુ, ખ પક્ષિ, ગ તેણી

૧૭ ખ ગ ધ મા નથી

૧૮ ગ એ ન ભણ્યા નિજ શિવને

૧૯ ખ નારાયણ

૨૦ ખ ભારિ, ધ ત્યારે

૨૧ ખ કરી

૨૨ ખ ગ ધ મા નથી

૨૩ ખ પ્રતિ

૨૪ ક નોહો એ જાતને, ખ નોહો જાતને, ગ નોહો જાતને, ધ ન હોયો જાતને

૨૫ ખ આતમા, ધ આતમ

૨૬ ધ હીડે

૨૭ ખ ગ ધામના

૨૮ ધ તે.

કડવું ૪

જતે ન જાણ્યો જેણે નિજ આતમા,

૧ ભટક્યો ભમિયો માયા સાથમાં;

૧ જ્યમ રમણીનો જૂથો ધર પામે પ્રાતમાં,

૫૭૨ દિવસેડ જે દશ મોડયો ૫ તે ધજું ભમે રાતમાં.

ભથ્થો : ૧ રાતમાંહે રડવડે, અતાને આવર્યો ૭ હુતો;

તે નિજ આતમયો આતમીને ૮ વિચરતો માયાવતો. ૨

જ્યમ સૂતો નર નિદ્રા વિષે માયા બહુ બીજી રચે;

તે ૯ કાર્યકારણ પોતે ચર્ચને નિદ્રાવશ માહે પચે. ૩

આપ થઈ આતલ્યે ૧૦ થકે અસંભાવના ઊપજે,

૫૭૧ વિપરીત ભાવના ૧૨ મન આવે, ૧૩૬ ખ પામે થોડે મળે. ૪

પંચપરવા માયા અવિદ્યા, જ્યાં ૧૪ હુ-માડું આવે સહી;

તે ફરે ફેરા ભવ ત્રિષે, જ્યમ મણિ નિગમ્યે આંધળો અહી ૫

૧ ખ.ગ. તે—

૨ ધ મા નથી

૩ ગ વન્ધે

૪ ખ ગ ધ મા નથી

૫ ક મોટયો, ખ મોડો, ગ મોટો, ધ મોરયો

૬ ગ રાત્રીમાંથી ધજૂ રડવડયો

૭ ધ. આવરે

૮ ક. હતલીને

૯ ગ મા નથી

૧૦ ક હતલ્યે, ખ. આતલિ

૧૧ ગ. તે

૧૨ ખ.ગ.ધ. આવરે

૧૩ ગ પડે દુષ—

૧૪ ખ ગ ધ માં નથી

તે ભોગ દેખીને જૂર થાયે, લડાયા ઇન્દ્રી વિષે,
 સંસારનાં સુખ અધિક ૧૫ જાણી, ૧૬ ૧૭ કર્મ માદક નિત્ય ભણે. ૧૮ ૬*
 કર્મજડને કર્મ ૧૮ વહાલાં, પણ મર્મ ૨૦ ન પ્રીછે ધ્રુવનો;
 ફરી ફરી તે આવરે, પણ ટળે નહિ દેહકર્મનો. ૨૧ ૭*
 પરમાત્માને રચૂઠ દેઈ આત્મા ઇન્દ્રી જુઓ,
 રચીલી દ્રિષ્ટિ વિષય ૨૪ સાગી, એમ આયોધુ નર ખુઓ. ૮
 વિષે વગૂતો ૨૫ કરે હરિથી, નીચપણ દે જીવને,
 અજ્ઞાને અગો ક્યો તે સન્મુખ નોહે શિવને ૯
 સંસારના સુખ અધિક દેખી કિંપા માને ઇન્દ્રી,
 પણ અતરમાહેનું જાન ન જાણે, જે પ્રાણુપતિ ગયો વીસરી. ૧૦
 કહે અખો. સહુ કો સુણો, જે આણો જીવના અંતને,
 હીડો ૨૧ પરમાનંદ પામવા, તો સેવા હરિ-ચરુ સંતને. ૧૧

પદ ૧

રાગ સામેરી

જીવની આદિ વિચારો રે પડિતો,
 આદિ જોતાં તે અનાદિ દીસે,
 દેહ તણી જાયા સમાયે તે દેહ વિષે
 જ્યારે મધ્ય આવે સર શયે
 હો જીવની—૧

૧૫ ગ સત્ય

૧૬ ધ દેયો

૧૭ ક. કંમ માદક, ખ કર્મ માદક, ગ કર્મોદીકને, ધ. કર્મમાદિક

૧૮ ક જાણે, ખ જાણે, ગ જાણે, ધ જાણે.

* ક પ્રતની આ છટ્ટી કહી ખ પ્રતમા સાતમી છે

૨૬ ગ કર્મ જ

૨૦ ગ. ના સમજે, ધ ન સમજે

૨૧ ખ. દેહચરમનો

* ક પ્રતની આ સાતમી કહી ખ પ્રતમા છટ્ટી છે

૨૨ ક પૂન્ય દેઈ, ખ પૂરિ દેઈ, ગ પુણ્ય દેઈને

૨૩ ખ અને ઇન્દ્રીની

૨૪ ખ વિધિ

૨૫ ક વ્યગતો, ખ વગનો, ગ વ્યકતો

૨૬ ધ, જે હીડો

તનમનને ઓળખ્યા વિના ઓતગે,
જ્યા સૂત્રધાર નિજ નાવ નિર્મે,
તેજ સૂત્રધાર તેજ નાવે બેઠે થકે
પછે પરવશ પડ્યો પયઃ કરમે
હો જીવની—૨

તનમન નોદા જીવ ગણે માહરું,
પણ ભવસાગર મધે ઠાગ્ય ખેડે,
કર્મના વાયુને વશ લાગ્યો ડોલવા,
ત્યારે હાથથી વાત વટકી જ નેડે
હો જીવની—૩

ભર્મે ભર્મ ભટકે ધણા ભવ વિષે,
ગુરુ ગોવિન્દના શરણે પામે,
આમા રૂપિણી માજ વાલી અખા,
તે જાણીને જનૂની બેદ રાખે,
હો જીવની—૪

કડવું ૫

ભર્મ ન સમજે જે માયા તણો,
*તે નર જાણે હું તે ધણ બોલણો,
તેહને જાણે જનુની આપણો,
તે ભવ ભટકે સદુથી અતિ ધણો.

૧

૧ ક આરંભે; ખ ઓલલિ, ગ. આરંભે

૨ ખ તેણિ, ગ. તેણે

૩ ગ જીવપય

૪ ખ જીવ

૫ ખ ધડે

૬ ક વાએને, ખ વાયુને, ધ વાડને

૭ ધ વિટકી

૮ ક માયા રૂપિણી માજ, ખ માયાજ રૂપિણી માજ, ગ ધ માયા રૂપિણી માજ

૯ ખ પ્રીતે

* 'તે બોલણો' ધ મા નથી

જામલો : લવમણિ ભટકે ધણું પોતાનો કરી ઠગે,
 જ્યમ ચિતવાસીને વધે વેરી દીન થઈ મારે દગે. ૨
 જ્યમ પાળે ખેરીને ખાટકી તેને બક્ષ ભોગર આપેઠે ધણું,
 પછે વધ કરે વારુપ કરીને એ સક્ષણુ અગ તણું. ૩
 મીઠો નાણે એ માહરો પાકકે પોષક છે ધણી,
 તેને આપ નાથે અર્પવા મોટમ મનમાં અતિ ધણી. ૪
 વાતસ્ય નાણીને વામદક્ષણુ વણુદોર્યો કડે કરે;
 તેને મહાજન મુકાવા કરે તો સાથે જવનને સંચરે. ૫
 હાથ ફેરવે થકે મનમાંહાં હીતુ^૧ નાણે તેહને;
 પણુ મુનાને મન વાત અગગી, ભારે ભાળે દેહને. ૬
 અગગા આશય ખેલુ તણા લોભે લાગ્યો અજ દુળેજ;
 તેહને જવન નાણે લક્ષ કરું, નો ધણેરું વપુએ વળે. ૭
 ચણું જાગે અધોમુખે નેટ તે રાખે સરે;
 માયા કેરી રીત એવી, જે અતે જતને એમ કરે. ૮
 વિવેક દેખાડે વિશ્વને વિશ્વ ચિત્રવિચિત્ર^૯ તે ચિત્ર ધરે;
 પછે^{૧૦} પડિતને^{૧૧} પૂછે : 'પ્રભુજી^{૧૨} માહાભોગ કેમ પામું સરે?' ૯
 ત્યારે પડિત રૂપે ભોલે માયા કર્મની કીરત્ય^{૧૩} ધણી;
 વિત્ત દરીને વાટ દેખાડે નાનાવિષ કહે ભણીભણી. ૧૦

૨ ગ. ભોજન

૩ ખ. આણે

૪ ખ.માં નથી

૫ ખ. વેરી; ગ. વેરી

૬ ખ. હેલ; ગ. હેલ; ધ. દીલ

૭ ધ. લહે

૮ ક. વ્યવે; ખ. વીધિ

૯ ક. ચીત્રવચીત્ર; ખ. વચીત્રવચિત્ર; ધ. ચીત્રવિચીત્ર

૧૦ ક. પછે; ખ. પછિ; ગ. તે

૧૧ ગ. નાથે પૂછવા જે —

૧૨ ખ. ધ. હું ભોમ —

૧૩ ધ. કીરત

કહે અખો : રુચ્ચ ઊપજે એતું પોપે જાતને;
 ને^{૧૪} કર્મ ગહેન^{૧૫} હીડા વામવા, તો સેવો હરિ-ગુરુ-સાંતને. ૧૧

કડવું ૬

એમ એ માયા વેશ નાના ધરે,
 કર્મ^૧ કર્મના શબ્દ બહુ ઊચરે;
 જીવ કેરા મનને^૨ અતિ ધાતું^૩ આવરે,
 તેણે પુરંજન બહુ^૪ ફેરા ફરે. ૧

ઊપડો : ફરે ફેરા જીવ વિષે, વિવચનો^૫ તાણે વહે;
 પ્રત્યક્ષ જોગ દેખે બક્ષા, વળી પડિતને પોષતા રહે. ૨
 કર્મનાં ફળ લખે માયા, માયા^૬ જેડી તે કથે^૭;
 શબ્દ ફેરે^૮ બાંધણે લાઈ^૯, બાંધ્યા જીવ^{૧૦} રાખે જયે. ૩
 અંતરમાંહેથી મન રૂપે સંકલ્પ વિકલ્પ સુત જણે,
 નિમેષમાંહે નવનવા, ન્યમ ઈન્દ્રિય જોડકા ગણે. ૪
 કર્મફળ ને જીવ ફેરા^{૧૦} નેગ માયા ગેગવે;
 વિવચ તૃષ્ણા માહે મૂકી^{૧૧} એમ જગતને ભેડવે. ૫

૧૪ ગ.માં નથી

૧૫ ક ગહેન, ખ. ગહિન, ધ. ગહન

૧ ધ. મને

૨ ધ. ધણી

૩ ખ.માં નથી, ધ. ભવ્ય

૪ ક. વ્યવેનો; ખ. વીચિનો; ગ. વિચેનો; ધ. વીચેનો

૫ ધ. વધી માયા

૬ ધ. થકે

૭ ધ. કહે

૮ ખ.ગ.માં નથી

૯ ખ.ગ. જીવને

૧૦ ધ. કેડું

૧૧ ધ. મૂકીયે

૧૨૨૧૩૦ હેરા જોમ વખાણું, ૧૩ અને ૧૪ બીક દેખાડે નકની;
 ૧૪ કામનાએ લાગ્યો ફેરે, ગતિ જોહેવી કુપચકની. ૬
 કામ ધામ ને ધન દારા માતાપિતા સત બધવા; ૧૬
 વધુ વેધ ને રૂપ મુદા નમણુ ઠમણુ દેવ પદવા. ૧૭ ૭
 આદ્ય ચાતુરી ચૌદ વિદ્યા અવિદ્યા સર્વ સાધના;
 પડિન જાણુ કેવિ ગુણી દાતા એ ૧૮ માયા જેરી આરાધના ૮
 રમે રમાડે આપ માયા, હોયો નીચો ૧૯ લેઈ ચક્રે;
 જોમ મર્કટ હીડે મારતો, પેસા ૨૦ ભિક્ષુક જેડે રાવડે ૯
 એમ કામે બહુ કમ વિષે, પણ ભેદ કો લહે નહી,
 દોરી ૨૧ સંચારો માહે માયાનો, જૂનવણુ મોટી ૨૨ અહી. ૧૦
 કહે અખો: સહુ કો સુણો, ૨૩ તમે જુઓ અંતરના વંતને; ૨૪
 એ જાગમાહેથી ૨૫ તો નીસરો, ને સેવો હરિચતુસંતને. ૧૧

કડવું ૭

માયા મોટી જગમોદિ નડી,
 તે આગળ કો ૧ જઈ ન શકે ખડી;
 હરિહર અજથી જે આધી વડી,
 સમઝી ન જાયે એવી માયા ૨ નડી

૧

૧૨ ગ માયા ૨૧૩૦

૧૩ ખ દેખાડે

૧૪ ગ વહી

૧૫ ગ લેણી કામનાયે

૧૬ ગ આધવા

૧૭ ખ ગ વદના

૧૮ ક જોહે, ખ ગ. પ. સર્વ

૧૯ ક ગ નીચો લ ચો, ધ. વહી લ ચો નીચો

૨૦ ગ, તે, ખ મ મ નથી

૨૧ ધ દોગ

૨૨ ગ મોટી ચે

૨૩ ધ સહુ માખતો

૨૪ ક ગ. તંત્રને, ધ અવરતંત્રને

૨૫ ગ અમાયા તો

૧ ગ કોઈ

૨ ખ ધ. મા નથી

યથો : સમઝી ન જનયે એવી માયા, દીસે નહીં ને બલવતી;
 ચૌદ લોકની આઘ માતા, છઠ્ઠકાર પહેલી હતી. ૨
 ત્રિગુણ પહેલી શ્યમ સ્વામિની, તેણે ગુણ જનમી ઊભા કર્યા,
 જનુનીની થઈ ચોવિતા^૩ પછે,^૪ બધ પોષી પોતે વર્ષા. ૩
 વિદ્યશક્તિ ચતુરા ચરાચર ગુણ સાથે બળે ભવી;
 દેવદાનવ નાગ માનવ રમે રમાડે એકવી. ૪
 ઊર્જાનાશ ન્યમ ઊરણી^૫ મૂકે, મૂકીને પાછી બળે,
 ત્યમ માયા વિદ્યશક્તિ માટે મોટું સામર્થ્ય એ વિખે ૫
 ત્રિગુણ થઈ ચોવીસ રૂપે, તેહેનો ભેદ કંઠ કપી,
 ન્યમ જલ જમાયે શીત થોગે, તેહને જડતા પ્રગટે માહેથી. ૬
 સત્ત્વ-રજતમ રૂપે થઈ માયા, પછે અકેકાના બહુ થયા;
 પચમૂત ને પચમાત્રા^૭ તામસના નીપજી રહ્યા. ૭
 રાજસના ઇદ્રિ દશે અને દશે તેના દેવતા,
 ઇદ્રિ ઇદ્રિયે તે વસ્યા, આપ-આપણો^૮ સ્થત સેવતા^૯ ૮
 મન બુદ્ધ ચિત્ત અહકાર જે, તે સત્ત્વ ગુણથી ઊપના,
 એ સૃષ્ટિના ચોવીસ કારણ માયા સમવિત રૂપના ૯
 પ્રકૃતિ તે પચવીસમી, પરિવાર^{૧૦} સર્વ તેનો કલ્પો,
 પણુ છવીસમો પરમાત્મા, તે જ્યામધ^{૧૧} ન્યમત્યમ રહો ૧૦
 કહે અખો સહુ કેા સુણો, એ કથું છે ધીમતને;
 એ સમજતા^{૧૨} કારજ સરે નરનું, જો સેવે હરિગુરુ-સતને ૧૧

૩ ક ચોક્ષતા, ખ યેક્ષતા, ગ જોષીતા

૪ ધ અને, ખ મા નથી

૫ ક ઊરણી, ખ ઉરણી

૬ ખ મૂકે મૂકીને, ક ગ મૂકેને, ધ મૂકીને

૭ ખ તનમાત્રા, ધ તનમાત્રા

૮ ખ આપણા, ગ આપણા, ધ આપાપણે

૯ ધ સેવતા

૧૦ ક ખ પરિવાર, ધ મા “પરિવાર પરમાત્મા”એ ભાગ નથી

૧૧ ક. ય્યામધ, ખ યથામધ, ગ જ્યામધ બધ, ધ. યથાબધ

૧૨ ક સમજતો, ખ સમજે તો, ગ સમજ્યે

કડવું ૮

એણે અનુક્રમે જગત જ જાણીએ,
તણ બુવનમાં એ પરમાણીએ;
સ્તૂત ને સૂક્ષ્મ ને કહ્યું જાયે વાણીએ,
તેટલું સર્વે માયા વખાણીએ. ૧

ઊઘલો : માયા વખાણીએ માટ એણે, ને દૃષ્ટ પદારથ જેટલો;
શ્રુત્ય^૧ પદારથ ને ને કાઢાવે, પાછો વણસે તેટલો. ૨
કોપન્યો તે અગપાય નિશ્ચે, જાણા આઘે કાટ ને;
ને જાયો તે જાપ જાણો, અમર સરો મેટ ને. ૩
અમર દાનવ કુવ તારા ચંદ્ર સૂર્ય જાયે વલે;
જાયે યોગ અષ્ટાંગ સાધક, તો પ્રાકૃત જીવ કેટલે લલે? ૪
લીલાવણુ જો મરે નિર્ગુણ, તો તે નેટ પાછો વળે;
કાલમાયાનું નાટક એવું, ને ઉપજાવી અહર્નિશ ગળે. ૫
જયમ કરસણી ઉછેરે કરસણુ, તે કાચું પાકું સર્વ લખે;
ત્યમ જગત કરસણુ કાલમાયાનું, ન મૂકે ખાધા પળે. ૬
જયમ મેઘનાં ખિંદુ નાનાં મોટાં રેલાવે પૃથ્વી પડયાં;
ત્યમ માયાને મન સહુ જરે સરખું, ને પ્રાયે પોતાનાં ઘડયાં. ૭
જયમ અર્જુન ન જાયે ઉધણીડ, જો નવસે નવાણું નદી લળે;
એ તો સિંધુ જ થયો છે સરિતા^૪ સ્વરૂપે, તે માટે બાધી ગળે. ૮
ત્યમ માયાનું જગત નિર્મ્યું કાલયોગે સર્વથા;
પણુ પરમાત્મા વિજેક કારણુ, તેની કલામાં નાવે કથા. ૯
મા'લે માયા અનંત રૂપે, પણુ અપત્યને ભાસે લલી;
જયમ બાળકીનાં ઘણીકીઆં^૫ રમે અનંત પ્રકારે એકલી. ૧૦

૧ ક. સ્તૂત્ય; ખ. શ્રુત્ય; ગ. શ્રુતિ; ધ. શ્રુત્ય.

૨ ખ. સર્વ

૩ ધ. લલકી

૪ ક.ન. સલીતા; ખ. સલતા; ગ. સરીતા

૫ ક. યોલીયાં; ખ. યોલીયાં; ધ. જોલીયાં

કહે અખો : સદુ કે મુણે^૧, જે આણે માયાના અંતને;
તો જ^૭ આપોપુ^૨ ઓળખો, જે સેવો હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

પદ ૨

રાગ આસાવરી

માયા પીડતી જાણી, પરબ્રહ્મ આરાધીએ;
સાધીએ સ્વામીને ચંત પૂરે;
સદ્ગુરુ કેરાં ચરણ આદર કરી,
મારગ જાણીએ મન સુરે^૧.

માયા પીડતી ૦ ૧

મનકર્મવચને ગુરુ તે ગોવિંદ ખરા,
લિન્ન ન જાણીએ ભાવ બીજે;
જાત ને વર્ણ^૨ અધ્યયન^૩ આશ્રમનું,
માન મૂકી બ્રહ્મ દ્રવ્ય^૩ પીજે

માયા ૦ ૨

જમ અખિને સગે શીત વ્યાપે નહી,
જોત દેખાડે ને તિમિર ત્રાસે;
ત્યમ ગુરુ પ્રનાપે પરબ્રહ્મ ભેટીએ,
માયારૂપિયુ ધેન નાસે

માયા ૦ ૩

જમ કાઠ આવી પડે વહિ જ્વાલા વિષે,
તે દારુ ફીટીને અનલ થાયે;
ત્યમ અનન્ય આરાધના જે કે કરશે અખા,
તેહનાં માયા ફરી^૪ ચરણ સાહે

માયા ૦ ૪

૧ ધ સદુ સાંભણે

૭ ખ ગ.મા નથી

૧ ધ મનમૂરે

૨ ક. અધેન, ખ આદન, ગ. અધેન, ધ અધ્યન

૩ ક. દ્રવ

૪ ગ ફરીફરી

કંડવું ૯

કેશી ચાલતી

નરને^૧ જીપજે ૬૯ વૈરાગજી,
 તેહેના ટળે દેવ ને રાગજી,
 આરત કેરી મન વિષે આગજી,
 નહી આદુરતા કહેવા લાગજી.

૧

જથલો : આદુરતા મન અતિ ધણી, જ્યમ મીન વિછડું નીરથી,
 અજ્ઞાન સીચાવો લેઈ જીડ્યો, તેણે દૂર નાખ્યું તીરથી.

૨

તે તડકડે તલપે ધણુ, મેહનો મર લંપર તપે,
 સસાર રૂપી જૂમિ તાલી, નીર નીર અહર્નિશ જપે.

૩

કાલ સીચાવો શિર લમે, તે તેની દૃષ્ટે પડે,
 નીર વિહોણું વધુ દાઝે, કાળ ભરે ને રૂઝડે.

૪

નપણે નીર દેખે નહી, કળકળે કાળજી બળે,
 પેટ પૂડે કે પમ્પઆડે જ્યમ પડે ત્યમ દાઝે ઝળે

૫

કામધેનુના પપ વિષે જ્ને કોઈ મૂકે તેહને,
 તોયે આપન્યા નોહો મકરને, પારિ વહાણુ જેહને

૬

વૈરાગ ધણુ જીપન્યો શરીર, તેણે કાળજી કાર્યું માહેથી,
 મેહ તણો તાપડે તપે તનમાહે, તે નર જીવે કમાહેથી

૭

નાના વિધતાં લક્ષ બોજન તેહને દીકા નવ ગમે,
 સસાર રૂપી જૂમ લાગી, જીભા ધાતા તન ભમે

૮

નિર્વેદ જીપન્યો તન વિષે, તે જીવપણે જીવે નહી,
 મરી જીવે તે મન વડે,^૪ જ્યમ કીટ ભમરી હોયે સહી

૯

૧ ગ જે નરને

૨ ક. બહોણુ, ૩ વહોણુ, ૪ બહોણુ, ૫ વોહોણુ

૩ ક થ તાવ

૪ ખ વીચિ

ન્યમ ખાચે ઉધેઈ^૧ કાઢને, તે કૃષ્ણાગર યઈ પરવરે;
 લમ મેહ વિરાગ જેહને બખે,^૨ તે નર હરિ યાચે સરે. ૧૦
 કહે અખોઃ સહુ કેા સુણો,^૩ નિવેંદ ટાળે જતને;
 જે નરને બપજે ચેતના, તે સેવે હરિ-ગુ-સંતને. ૧૧

કંઠવું ૧૦

મેહ વેરાગ્ય જેનું મન તપે,
 રં રં મહિ તે નર હરિ જપે;
 સદ્ગુરુ-ગરબે આપોપું અરપે,
 પરબલ રહે ને પોતે તે ખપે. ૧

ભયલોઃ પરબલ રહે પોતે ખપે, તેહનો^૨ ભેદ કહું સુણો;
 તે વચન માને ગુરુ તણું, અને ભાવ ભરોસો અતિ ધણો. ૨

ગુરુ કહે: 'રામ રમે સકલ, સર્વાવાસ સ્વામી બર્ષો',
 એવું સાંભળતામાં વચન માન્યું, અને ભક્તિ ઉપરે આદર્યો. ૩

તે હરિ હરિ દેખે સકલ, જેહને જીવ જીવ દેખતો;
 તેજ હરિ જાણી હેત કરે સધળે, પહેલે^૪ જે ઉવેખતો. ૪

હરિ જાણ્યે થકે ભક્તિ યાચે,^૫ તેજ ભક્તિ જાણો ખરી;
 અણુજાણ્યે જે આદરે, તેણે દોહ યાચે પાછો ફરી ૫

બાઈ, સદ્ગુરુનાં વચન સુણીને, ભક્તિ જેને બપજે,
 તે અચિર કાલમાં પામે આતમા, સદ્ગુરુ વચને^૬ જો ભજે. ૬

૧ ક. અધેઈ

૨ ક. ડસે

૩ ક. શહુ શાખલો

૪ ક. મેહ વેરાગ્યે; ખ જેહ વેરાગ્યે; ગ મેહ વેરાગ્યે

૫ ક. ભાઈ તેહનો

૬ ક. માં નથી

૭ ક. પેહેલો

૮ ક. તે જન ભક્ત

૯ ક. વચનને

ભાઈ, ભક્તિ જેની પાંખણી,^૭ જેને જ્ઞાનનૈરાગ જે પાખ છે,
 ચિદ આકાશમા તે જ ભેડે, જે સદ્ગુરુ રૂપિણી^૮ આખ છે ૭
 હૃદયે નેન સર્વ પરબ્રહ્મનાં, પરબ્રહ્મના કણ માન,
 પાદુપાણિ પરબ્રહ્મના, પરબ્રહ્મ દાતા ને પાત્ર ૮
 જલે પરબ્રહ્મ સ્થાયે પરબ્રહ્મ સ્વર્ગ ગૃત પાતાલ;
 ગિરિગહેવર વનવાટિકા પરબ્રહ્મ ભવ ને માલ ૯
 પરબ્રહ્મ વિના નહિ હામ હાલો, એમ દેખે ભરપૂર;
 જ્યાહા ત્યાહાં દેખે હરિ, ભાઈ, જેના પડગ થયા^{૧૦} દૂર ૧૦
 કહે અખો સહુકો સુણો, ભક્તિ આવી તે જતને,
 શુદ્ધ^{૧૧} ભજનને પામવા^{૧૨} સેવો હરિ-ગુરુ-સતને ૧૧

કંડુલું ૧૧

વળી વળી કંદુ ભક્તિ વિશેષજી,
 જેતહ ન દેખે હરિ વિના શેષજી,^૧
 જેખે સધળા હરિના વેષજી,
 તે જન કેનો ન કરે ઉવેખજી ૧

જાગે ઉવેખે નહી કાઈને, એ તો આતમા વિવસી રહો,
 જેહને સ્વાગવત ગાયે, ગીતા ઉપનિષદે જે કહો ૨
 જભક્ત તે જે એમ જાણે, જાણીને હૃદયા ધરે
 'સ્વામી મારો રહ્યો સધળે',-અદ્વર્નિશ ચિંતન એ કરે ૩

૭ ક ગ પ અણી, ખ. પ અણી, ઘ પ પીણી

૮ ક રૂખણી, ખ ગ રૂખણી, ઘ રૂપીણી

૯ ખ મા નથી ગ. નેત્ર દેવે, ધ નેત્ર સરવ

૧૦ ધ યાએ

૧૧ ગ એહેવા શુદ્ધ

૧૨ ખ પામવાનિ

૧ ખ મા બીજુ ત્રીજુ ચરણ ડાલગસુહાદી છે 'સરળા' ને બદલે 'સપને' છે

૨ ખ રેષજી

૩ ખ ભાગવત ગાય ગીતા, ગ ગાયે ગીતા ભાગવત, ધ ભાગવતે ગાયે ગીતા

૪ ખ. ભાઈ ભત્ર, ધ ભાઈ ભગત

‘નુવન નણુમા રતો પૂરી પૂનયુ રવે’ પરમાનમા,
પોતે^૫ તે પિઉછ નિરતર, દોડ દેખુ હું ભાતમા ૪

મારો રામ રમે છે સર્વ ળવિરે’—એમ દેતે દીમે મન,
હરિ કહ, હરિ આબગે, હરિને મોપે તન ૫

નિય રાસ નારાયણો^૮ દેખે તે અનત અપર,
આ જોવા ત્યા તેવા નારાયણુ નર-નાર ૬

ગદગદ કહ માતે થકે રામાચિત હોયે માત્ર,
હર્ષઆસુ દેત હદે, પ્રેમ રૂપ તે પાત્ર ૭

નનીત સરખુ હદે કામન, કશુ ન જાયે દેત,
આખમા અમત ભયુ, ભક્તિ^{૧૦} કેરું તે ક્ષેત્ર^{૧૧} ૮

ખાતો પીતો બોલતો ૧૨દેખે તે સધળે રામ,
વેધ્યુ મન રહે તેડનુ, શિયિન^{૧૩} સસારી કામ. ૯

જ્યમ જાર-લુખધી^{૧૫} જુવતી, તેનુ મન રહે^{૧૪} પ્રીતમ પાસ,
અહર્નિશ રહે આનોચની, ભાઈ, એવુ મન હરિદાસ ૧૦

કહે અખો સહુ કેા મુખો,^{૧૬} હરિલક્ષ લાગ્યો અંતને,
મનન તેને મહાવનુ, અને સેવે હરિ-ગુનુસતને ૧૧

૪ ક પોત તે, જ પોત તો

૬ ખ પણુ બેડ દેખુ ભાત્યેમા, જ પણુ બેડ દેખુ ભાત્યમાહા,

ધ પણુ બેડ દેખે હું ભાતમા

૭ ખ વીધિ હેતે તે

૮ ક નારાયણો

૯ જ તેહેની આખમાહા ૧ આખમાહે

૧૦ ગ હરિભક્તિ

૧૧ ક ચેત્ર ૫ હેત

૧૨ ખ દેખતો સધળે

૧૩ ક રાષ્ટ્ર, ખ ગદગદ, ગ ગદગદ, ધ અરે રાષ્ટ્ર

૧૪ ધ હદે

૧૫ ક લુખધી, ખ લુખધી, ગ લુખધી, ધ લુખધ

૧૬ ધ રાહુ રામજો

૭ કંઠકું ૧૨

જાદે ઉલાલો^૧ દે જ્યમ એંદમા,
 ફિરલુ તેનાં^૨ પસરે વનરીયમદમાં!
 ત્યમ સંરખો આતમા ભાસ્યો કોટ ઈંદમાં,
 એવું^૩ અગટયું હૃદયાકંદમાં^૪.

૧

જીવણી : હૃદયકામાં રોમ અગટયો, તેણે પાલટો મનનો થયો;
 માયાને કામ બહા ભાસ્યો^૨, સંસારનો સંભવ થયો. ૨
 જ્યમ રવિને તેજો^૩ ઓગળે પાલો તે પાણી થઈ વહે;
 ત્યમ જેને અગટે પરમાત્મા^૪, તે માયાદોષ સહેજે દહે. ૩
 બાઈ, માયાનું બુલ ત્યાં લગે જ્યાંહાં આતમા જાણ્યો નહીં;
 જ્યમ ગતબીવન થઈ જુવતી, તે પ્રસવ લગલુ વાંધી રહી ૪
 જ્યમ ગોરસમાંથી આજ્ય કાઢયું, એ તે જ્યમ તક થયું દહીં;
 આતમા જાણ્યો એમ માયા વિચાર્યે દીસે નહીં. ૫
 બાઈ, કર્મ ગહેન તે ત્યાં લગે, જ્યાંહાં સદ્વિચાર^૬ નથી જીવનો;
 નવનીત વજ્રસે ત્યાં લગે^૭, જ્યાંહાં ભેદ ન જાણ્યો તૂપનો. ૬
 તાબયું માખણુ ઘૂત થયું, પછે વજ્રસે નહીં કપનો;
 ત્યમ આતમા જાણ્યે નહીં પ્રાણવ, અણુજાણ્યે માયા દમે. ૭
 બાઈ, અમારું કુખ દે માણું, અર્ક વિહોણું ચમુને;
 ત્યમ આતમા ઉઘે ગહેન પલાયે, માયા દમે નહીં પુરુષને. ૮

૧ ક. ઉલાલો હે; ખ. ઉજાલો, પ. ઉલાલી લો

૨ ક.ખ. કંદમા; પ. કંદમા

૩. ગ. ભાસ્યું

૪ ક. તે તે

૫ ક. હગલે; ખ. ઓગળે

૬ વ. આતમા

૭ ગ. તે જ નક

૮ પ. ગ્રહ વિચાર

૯ ક. ત્યાં હાં લગે વજ્રસ; ખ. તાહાં લગે વજ્રસ; ૧ તિહાં લગે વિજ્રસ

૧૦ પ. જ્યાં હાં લગે ભેદ

જ્યમ નિદાવાનને સ્વપ્ન હોયે, ભોગ નાના ભોગવે;
 અલુપ્તતા આણી કરે િલા, મહેને મ.યા ભંગવે. ૯
 જાગ્યો તો ચર્ધ ચેતના, નિદ્રા સાથે સર્વ પડ્યુ,
 લયમ તુરીયા વડે તિમિર ત્રામે^{૧૧}, ચિત્ત ચમક્યું તુ તે ટળ્યુ ૧૦
 કહે અખો : સદુ કેા સુણો, જ્યમ દરિદ્ર^{૧૨} નહી શ્રીવંતને,
 જો મહાધન હીડો પામવા, તો સેવો દરિગુરુ-સતને. ૧૧

પદ ૩

ચગ રામશી

ગુરુભેવ પામ્યો, ગુરુભેવ પામ્યો,
 તે નર^૧ માયાનું જાણ વામ્યો. પ્રુષ્ઠ

જ્યમ પારસ પરસે જે ધાતુને, આપ દાણા તે થાયે મોનુ,
 લયમ સદ્ગુરુ પારસ વડે નર નીપના, કારણ પ્રાંછિયુ જેણે ગોનુ^૨
 ગુરુભેવ પા. ૧

શબ્દ રૂપી વતોચડે છે વાયુનો, તેમા પડયા ચકા જીવ ભર્મે^૩,
 રાજસતામસતત્ત્વીગ્ન પડે નેત્રમા^૪, ત્યાથી સદ્ગુરુ આપ તે દૂર વ્યર્મે^૫
 ગુરુભેવ. ૨

આપ વિના ઉદ્દેગ કેનો કરે, જો ઈશ અમતજો માહે દોરો,
 સદ્ગુરુ કક્ષા તે નાવે કક્ષા વિષે, મુખ પિના સ્વાદ ઉકહે ખાટો મીરો.
 ગુરુભેવ. ૩

૧૧ ક. ત્રાહાસે, ખ ત્રાસિ, ગ ત્રારથું, ધ ત્રારો

૧૨ ગ દરિદ્ર

૧ ક જન

૨ ધ ગોરનૂ, ખ ગુરુનૂ, ગ ગુરુ

૩ ધ વતન

૪ ધ જરમે

૫ ખ આદમા

૬ ક વ્યર્મે, ખ વિરમિ, ગ વ્યરમે, ધ વીરમે

૭ ગ તે કયમ કહે પાગે કે મીરો

અલે કે જનને આપ ટાળી રમે, પેરથું મીઠ્યા જે વાત ગુરુની^૬;
જે જયમ છે તે ત્યમ લહે^{૧૦} અખા, જે પરનાલિકા મીઠે ધરની.
ગુરુમેવ પાગ્યો^{૧૦} ૪

કંકલું ૧૩

દેશી ચાલતી

જે નર સમજ્યા તેણે તાં એમ લહ્યું,
આપ વિષેથી આપોયું ગયું;
બલઅગ્નિમાં તે સર્વે દહ્યું,
મર્મ સમજ્યાથી હું તેમ થયું.

- ભયલો : થયું ત્યમ જયમ હું આગે, જાણુનહારો જાણિયો;^૧
જે ઉકાર આગે હતો, વળી વેદ પુરાણે વખાણિયો.^૨ ૨
ક્યારે દેખે છે ને ધ્યાતા, ક્યારે છે રહે ધ્યાતા ટણે;
તટસ્થ^૩ જાપનું જ્ઞાન એહને, એમ સુરત મળેવળે. ૩
ક્યારે તે ઈંદ્રી આરામ વર્તે, ક્યારે જ્ઞાન વિહોણી મરત છે;
તટસ્થ કેરું એજ લક્ષણ, જ્ઞાન કેરી મરત છે. ૪
જીવ-મુક્તા તેજ હઠાવે, જેહને એ જ્ઞાન જાપની;
આકાશવત્ રહે સદા, વળી ક્યારેક રિચલ રૂપની.^૫ ૫
જયમ મહાજલ મહિતો^૬ મકર મોટો, તે અંબુધ મધ્ય આધો રહે;
જોયો આવીને^૭ અદ્ય^૮ વરતે, વળી^૯ મહાનિધિ જાતો રહે. ૬

૮ ખ. ગુરુ અલે કે સંત

૯ ખ. હરિની; ધ. હરની

૧૦ ક. લહે; ખ. લેહે

૧ ક. જાણીકું

૨ ક. વખાણીકું

૩ ધ. રૂટસ્થ

૪ ધ. રૂપની

૫ મ માંદુરો; ૫ માંદાનો

૬ ધ. તે કંઈ

૭ મ. આવી; ૫. માં નથી

૮ ધ. આદ્ય

૯ ધ. વળી-વળી —

જીવનમુક્તનાં તે ગોંગેશ્વર, એમ વરતે દેહ વિષે;
ન્યામ નામને અંગેશ્વર પાટી, અંગેશી થઈ રહી નંખ શિખે. ૭

તે ચંદ્રણ વંદણ ૧૦ કરે ખરી, પણ અંગથી એકતા ટળી;
ત્યમ જીવનમુક્તને દેહ કનચો, ન્યામ ભુજંગને કચુલી. ૮

ઊપનીતી તે સદેશ માંહે, અણ આયાસે અંગથી;
ન્યારે વિરમીને ૧૧થો વેગળો, સારે મિન દીડી ભુજંગથી. ૯

૧૨એમ જીવનમુક્તને, જાણુજો દેહ-સંગ;
છે ની છે ને નથી સંરખી, ન્યામ દેહાંતે કુણું. ૧૦

કહે અખો : સહુ કે સુણો, એમ જાણો જીવનમુક્તને;
બાઈ ૧૪ ૧૫એ દરાને પામવા, સેવા દરિયુરુ-સંતને. ૧૧

કડવું ૧૪

વળી કહું સાચા સંત સુખાણુજ,
જેહને અંતર ઉઘો જાણુજ;
દરિને ખોલવે જેની છે પાપણુજ,
જે ધટ ઊધડી વસ્તુ કેરી જાણુજ. ૧

ઉઘડો : જાણુ જાણડી વસ્તુ કેરી, તેણે ન્યૂનતા સધળી ટળી;
અંતરમાંહેનો આરોગ મોટો, તેણે વસ્તુમાંહે રહે મળી. ૨

૧૦ ગ. હંદણ

૧૧ ધ. થઈ વેગલી

૧૨ ખ. એમ જીવનમુક્તને બાઈ નાંજીને દેહસંગ; ગ. એમ જીવનમુક્તને તથા
નાંજીને દેહસંગ; ધ. એમ જીવનમુક્તને બાઈ નાંજીને દેહસંગ.

૧૩ ખ. ફનંગે; ગ. ફનંગ; ધ. ફુનંગ

૧૪ ખ. ગ. ધ. માં નથી

૧૫ ક. એ દિશાને; ગ. એ દિવ્ય દરાને; ધ. દિવ્ય દીરાને

૧ ધ. માં આ પંક્તિ નથી.

૨ ક. નૂનતા; ખ. નૂનતા; ગ. ધ. નૂનતા

૩ ખ. આસે; ગ. આરો; ધ. આરા

જ્યમ અગ્નિમાંહે સોલ પેકું, વળી સોડામાંહે^૪ અગ્નિ આવિયો;^૫
 ત્યારે^૬ શિવ શિવ થયું સર્વે, જ્યારે શિવમાંહે^૭ જીવ સમાવિયો.^૮ ૩
 ભાઈ,^૯ હોતે અણજાતા થઈ રહે, કે એક વિરલા સંત;
 તેની આપાપર વિના પ્રીત અણગી, મહાનુભાવ માહંત. ૪
 ભૌતિક^{૧૦} ભાવના ટળી તેહેને, ભાસ્તું મિદ આકાશ;
 રાધ ન પામે મીન જ્યમ, તેને નીર મધ્યે અવકાશ. ૫
 તે નેત્ર ઉઘાડે, ગતિ કરે, અને ભરે તે શ્વાસોઅહ્વાસ;
 તેને નીર ફીડીને નભ થયું, જે આપે લોકાસ. ૬
 જ્યમ હેમના પરવત વિષે, મૂંઝાચાસે મધ્ય;
 તેને ખણ્યા વિહોણી ખાણ થાયે, એવી ઉણુતા સિધ. ૭
 અદિમાં આકાશ તેને, મહાકાશ મૂંઝા વિષે;
 જ્યમ ભૌતિક ભાવના ત્યાં નહિ, જ્યાં અણજાગી આતમ લાખે. ૮
 ભાઈ, લિંગ ત્યાં લેખાં ધણાં, અણલિંગે^{૧૧} લેખું કર્યું;
 એ સેહેજ^{૧૨} કેરી સાધના, સમજે તે દેખે અર્થ. ૯
 ભાઈ, તત્ત્વજ્ઞાની^{૧૪} તત્ત્વમાંહે, દેખે તે સર્વ સમાસ;
 જ્યમ અરૂપ માહાંતુ^{૧૫} રૂપ બાંધી પાછો અરૂપ થાય બરાસ. ૧૦

૪ ક. લેડામાંકા

૫ ક.ખ. આવીડ; ૫ આવીઓ

૬ જ. જ્યમ

૭ ક.ખ. રીવમાંકા

૮ ક. રામાવીડ, ખ. સમાવીડ, ૫ રામાવીઓ

૯ ગ જ્યમ

૧૦ ક. ભૌતિક, ખ.પ. ભૌતિક

૧૧ ક. તેહેને નીર ફીડીને નભ થયું એ આપે લોકાસ; ખ. તેહેને નીર ફીડી
 નરમથ થયું જે આપે લે લોકાસ; ગ. તેહેને નીર ફીડીને નભ થયું
 જે આપે રહે અવિકાસ, ૫ તેહેને નીર ફીડી નભ થઈ ભાઈ જે
 આપે લોકાસ

૧૨ ક. અણજાગે; ખ. અણજાગી, ગ. અણજાગે; ૫. અણલિંગ

૧૩ ૫ સહજ

૧૪ જ. તત્ત્વજ્ઞાની

૧૫ ૫. કેરૂ

કહે અખો : સદુ દો સુણો,^{૧૬} એવી અક્ષ કલા ગાઠંતને;
એ પદને પામવા ઇચ્છે, તે એવે^{૧૭} હરિ-ચરુ-સંતને. ૧૧

કડવું ૧૫

બળી કદં જીવનમુક્તિ^૧ દશાયેજ,^૨
નિશ્ચે જોહનો પરપંચ^૩ પ્રાયેજ;
જોજો પ્રીછ્યો વસ્તુ મહિમાયેજ,
તે અનુભવતા^૪ પાછો ન યાયેજ. ૧

હાયલો અનુભવ જે મોટા તણો, આપા પર^૬ નહિ જે વિષે;
આપ^૭ ગણિયું આપ માહે, દકાતીત રહ્યા મુષે. ૨
તેની કલા પ્રીતી નવ પડે, મતો તે અગમ અગાધ;
વારિધિ કેરા વાયં જ્યમ, બાઈ, નહી તરેવા સાધ્ય. ૩
જો સ્થાં તપે નિદાધનો,^૮ તોયે^૯ તે ઉજ્યુ^{૧૦} ન યાય;
તત્ત્વદર્શી પુરુષને ત્યમ,^{૧૧} દોષ ન લાગે કાપ.^{૧૨} ૪
જ્યમ વાયુ વહે જ્ઞાનમધને ઉત્તમ મધ્યમ અપાર;
પણ રહે અસગી તે ધકો, તેને સ્પર્શે નહીં લગાર. ૫

૧૬ ખ સદુ સાબલો

૧૭ ક. તો સેવો, ખ તે સેવો

૧ ક. યીવનમુક્તિ, ખ. જીવનમુક્તિ, ગ. જીવન-મુ, ધ. જીવનમુક્ત

૨ ધ. દીરા-

૩ ક. પરવત, ખ. પ્રવન ગ. પવંત

૪ ક. મા “જોજો” મહિમાયેજ” નથી

૫ ક. તે અનુભવતો, ખ. તે અનુભવને, ધ. તેહનો અનુભવ

૬ ખ. આપ પર

૭ ગ. જોજેનું આપ

૮ ગ. નિદાનનો

૯ ક. તોહિ, ખ. ધ. તોહિ, ગ. તો

૧૦ ખ. ઉજ્યુતા

૧૧ ધ. મા નથી

૧૨ ક. કાઈ, ખ. કાપ, ગ. કાંઈ

તત્ત્વદર્શી પુરુષને એમ જાણો^{૧૩} દેહભાવ;
 વહે પણ વળગે નહીં, જે જાણે સહેજ સ્વભાવ. ૧
 જ્યમ વિગિન્ન ભાતના રંગ મૂકે સ્ફટિક^{૧૪} મણિને પાસ;
 તે ભાગ્યા સરખા ભાવ દેખાડે, પણ આપે રહે ઉદાસ. ૭
 જ્યમ ગસમાંના પદ^{૧૫} વિષે રોધ ન પામે દષ્ટ;
 તેજ અદકુ^{૧૬} પોષે આંખને, ત્યમ અંજીલંગી ઉત્કૃષ્ટ. ૮
 ત્યમ અનુભવી પુરુષને આપોપું અંતર^{૧૭} નથી;
 અમલ આશે તેહનો, ભાઈ, ભાગી જીર્મિ ઉરથી. ૯
 સંગીને સિદ્ધાંત પોષે, પ્રેમ શું પાવન કરે;
 ઉપદેશ આપે આતમ વિદ્યા, સહેજ શબ્દ તે જીમરે. ૧૦
 કહે અખો : સહુને વિષે, માન નોહે માહંતને,
 તે ઉત્કૃષ્ટ દશા^{૧૮} ૧૯તે જ પામે, જે મેરે હરિ-પુરુ-સંતને. ૧૧

કડવું ૧૬

વળી કહું તત્ત્વદર્શી પુરુષજ,
 સહેજ સ્વભાવે જેવા દૃષ્ટસૂજ;
 જેની અહંતા મયો અમર્ષજ,
 જે દરખાંત કાળે સદા સન્મુખજ. ૧

બાળો : સન્મુખ રહે કદખાંત કાળે મહાપુરુષ મોટી દશા;^૧
 તે અન્ય દેહની^૨ પેરે જાણો, જે માહિત પોતે વચ્ચા. ૨

૧૩ મ. જાણુનયો

૧૪ ક. ફટિક; ખ. સ્ફટિક; પ. ફટીક

૧૫ મ. પાશ

૧૬ ક.ખ. અધ્યક્ષ; ગ. અધ્યક્ષ

૧૭ ક. અંતરયે; ખ. અંતર

૧૮ ક. દિશા; ગ.પ. દિશાને

૧૯ ખ. પાંચનાળિ શેનો; ગ. પાંચવા સેનો

૧ મ.પ. દિગા

૨ ખ. દેવની

૩ પ. દેહમાંદાં

પોનાનો દેહ આઘે દેઈને, મિથ્યા દેખે સર્વને;
 મૈતન તાં સથળે જ સરખું, તો દાણુ ધરે દેહગર્વને. ૩
 કીટ પનંગ બ્રહ્માંડ^૪ લગે પૂરણુ દેખે આતમા;
 પદ્મ તત્ત્વ ગિપનું જ્ઞાન એને, તે જૂનો ન પડે બાનમાં. ૪
 જન્મઅથ જનમ રૂપને જાણે જ નદિ નિરધાર;
 અધ્યાસ નદી^૫ તેને દેહ સાથે, સુણો રાગદ્વા બલુકાર. ૫
 તમ જ્ઞાતાને પંડિ^૬ નદી, નોહો તાં પર^૭ આપ;
 દેહદર્શી તાં જે હોયે, ભાઈ, તેને તાં પુણ્યપાપ. ૬
 જનમ અંજન વિઘા હોયે જે કને, તે જ્યાં ત્યાં દેખે ધન;
 વિઘા વિના ધરમાંહે દાટપું ન જાણે કો જન. ૭
 ધનદર્શી જનમ ધનજ દેખે, પણ મધ્યે ન દેખે ભોમ;
 આવશ્યું છે પણ આડ ન કરે, તેને સાવ સતંતર બોમ. ૮
 તમ મદાકલા છે માહંતને,^૮ અણુલગી અધ્યાસ;^૯
 સ્થૂલતા શરીરદર્શન, સહેજે જ થયો સમાસ. ૯
 ભાઈ, દેહ-અધ્યાસે^{૧૦} દોષ^{૧૧} ધણા, ^{૧૨} દેહ તે જ^{૧૩} સંસાર;
 દેહ તેને સર્વ સાચું, પાપપુણ્ય, અવતાર. ૧૦
 કહે અખો : સદ્ગુણ સુણો,^{૧૪} કલા મોટી માહંતને;
 મનસા વાચા કર્મણ્યે સેવો હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

૪ ગ. બ્રહ્મા

૫ ધ. દ્રષ્ટ તત્ત્વજ્ઞાન

૬ ગ. પિંડ, ધ. પીડ

૭ ગ. થરને ને

૮ ગ. મદાપુરુષને

૯ ગ. એ અધ્યાસ, ધ. અધ્યાસ

૧૦ ખ. અધ્યાસ

૧૧ ખ. દેય

૧૨ ખ. રાહિ, ગ. સત્યા, ધ. રાગતા

૧૩ ગ. તેહેને—

૧૪ ખ. સદુ સાંભયો

પદ ૪૧

રામ કાનડો

અકલ કલા ખેલે નર શાની,
જેસે હિ^૧ નાન હરેકરે દહુ^૨ દિશા, ^૩ મુવતારે પર રહેત નિશાની.

અકલ ૧

મલન હલન^૪ અવની પર વાકો, મનકી સરત આકાશ ખેલાની;
તત્વસમાસ બયો હે સતતર, જેસે હેમ^૫ હોત હે પાની.

અકલ ૨

હૂટી આલ અત^૬ નહી^૭ પાયો, જાઈ^૮ ન સકે^૯ જાંહાં^{૧૦} મનમાની,
૧૦ તા મર રિયત કાઈ હે જીવકી, કહી ન જાયે^{૧૧} એ^{૧૨} અકથ કહાની.

અકલ ૩

અજબ ખેલ^{૧૩} અહબુત અનોપમ, જાડુ^{૧૪} હે પહેમાન પુરાની;
મમન^{૧૫} જ્ય ભવા^{૧૬} નર બોલે, એલી અપ્પા જાને^{૧૭} કો શાની.

અકલ કલા ૪

૧ ખ. ગ. ઘ. માં નથી

૨ ક. દસ; ખ. દસિ

૩ ક. અવલ હલન; બ. અવલ હલાલ; ઘ. અવલ બલલ

૪ ગ. હીમ

૫ જ. અતકી

૬ ખ. જ. ધ. ન

૭ ક. ચાં; ખ. જાહાં; ઘ. જા

૮ ક. સકત; ખ. સકિ; ગ. ધ. સકે

૯ ખ. જા

૧૦ ધ. તા ધરથી ન બાઈ—

૧૧ ક. ખ. ધ. જાત

૧૨ ગ. એસી

૧૩ ખ. કલા

૧૪ ગ. મમન હી—

૧૫ ખ. ગ. બયો

૧૬ ગ. જાંત

કડવું ૧૭

દેશી ચાલતી

વસ્તુને વાણી ખોલી નવ શકે,
મન કેરી સૂરત જ્યાં જાતાં થકે;^૧
સદ્ગુરુ કેરું^૨ જે લક્ષ આવે તકે,
તે નર સ્વેં દરિ થાયે તેણી પલકે.

- જયથો : દરિ થાયે ઓતે હેત સમજે, દેહાતીત તે આતમા; ૧
પરાતપર પરબ્રહ્મ કેવલ^૪ પતે ન આવે વાતમાં. ૨
અમલ આતમા એક પૂરણ અખંડિત અવિનાશ; ૩
અજર અમર અનામ^૬ અવ્યય પૂરણ જ્યોત પ્રકાશ.
જેહને આઘ અંત ને મધ્ય નહિ, નહિ જેહને દેશકાલ; ૪
જાયા માયા વપુ વર્જિત, માપ રહિત વિશાલ.
તે અધો ઊર્ધ્વ ને મધ્ય નહિ, નહિ તેહને ઘનરાત્ય; ૫
બાલ યૌવન વૃદ્ધ નહિ, બાઈ, તે વડે સર્વ લાત્ય.
તે વાયુ વાયુ વસ્તુધા નહિ, નહિ અનલ ને આકાશ; ૬
સર્વમાંહે ને સર્વવર્જિત, ઊત્પત્ય^૮ સ્થિત્ય^{૧૦} નહિ નાશ.
માનવ દાનવ દેવ પન્નગ નાગ નહિ નરનાર; ૭
સર્વ કેરું જીવન સદા, પણ સ્પર્શે નહીં લગાર.

૧ ક. ખ. યકિ

૨ ક. કેરોં, ગ. કેરે

૩ ગ. તે જ સમજથે

૪ ખ. કેવલ્ય

૫ ગ. તે કલો—

૬ ધ. અનામય એ પૂરણ—

૭ ધ. જે જાયા

૮ ગ. દેશ વિદેશ દિનરાત્ય; ૫. માં 'દિશ વિદેશ દિના' એટલો ભાગ છે.

૯ ક. ઊત્પતિ; ૫. ઉત્પત્ય, ગ. નહીં ઉત્પત્ય; ૫. ઉત્પત્ય

૧૦ ક.ખ. સ્થિત્ય; ૫. સ્થિત

તત્ત્વ રીતિન સુભગ સુંદર કંઘો ન જાયે તેહ,
મૂલ માપ ન^{૧૨} થાપ ન થાયે,^{૧૨} નહી પ્રેહ નિસપ્રેહ ૮
ક્ષાર ખટરસ મધુર મોળો તીક્ષણ મિષ્ટ્ર ન કહેવાયે,
દીર્ઘ લઘુ કે પામ દક્ષણ, સર્વ વર્જિત ને માહે ૯
૧૩નીચ પીત કે રયામ ઉજ્જવન રહિત અવસ્થા આર,
દૂર નિકટ કે મધ્ય છેડે તેનો થાયે નહી નિરવાર ૧૪ ૧૦
કહે અર્જો સહુ કેા સુણો, લક્ષ્ય મોટો માહતને,
એ અવાચ્ય વસ્તુ^{૧૫} તો^{૧૬} તેજ પામે, જે સેવે હરિ ગુડ સતને ૧૧

કંઠુ ૧૮

જે પ્રભુ વાણીએ કહ્યો ન જાયેછ,
અગમ અગોચર જેહને વેદ ગાયેછ,
પામણુકારો પામ્યે^૧ વિનાયેછ,
એ અટપટો આરો સહેજ સમગ્રાયેછ ૧

હથેનો સહેજમાહા સાધન ન લાગે,^૨ અણુનગી અનુભવ ખરો
વધ્યાશુન જ્યમ સુખ સહરાગે,^૩ અચળો રસ ગીવો નયો ૨

૧૧ ગ ને

૧૨ ક. નહી પ્રેહ નસપ્રેહ, ખ નહી પ્રેહ નગપ્રેહ જ નહી પ્રેહ ને નિસપ્રેહ

૧૩ ખ તે જ્ઞાન જ્ઞેવ ન ગ્રંથ નાહી અનિ રતીન અવસ્થા આર, ૧ તે બ્યાદ
જ્ઞેવન વૃદ્ધ ન તી રતીત અવસ્થા આર

૧૪ ખ સિયાન ધ સી-પીયાન

૧૫ ગ વસ્તુને

૧૬ ધ તો

૧ જ પામી

૧ ગ મોટોયે

૩ ૧ સરામ, ખ સરાયે, ગ સરાયે

મુખ વિના ઝસપાન કુવે, ૪ એનુ તે ધ્યાન, ૩
 શ્રવણ વિના તા ૫ શબ્દ સુણવે, ૬ નેત્ર વિહોણું ધામ ૭
 વસ્તુગતે મેવક નહી, અને સ્વામીને નહી ૩૫,
 આહા આહકે જ્ઞાન નહી, એનુ તે ધામ અનૂપ ૪
 જેને વર્ણુ વેપ નહી ૩૫ મુદ્રા, તેહ તણા સર્વ રંગે,
 છાયા માયા નહી જેહને, તેહના જાણે સર્વ ૬ મ ૫
 સ્થાન માન જેહને નહી, અકલ ૩૫ અપાર,
 તે વિષે એ સર્વ શોભે આપે જાણુનહાર ૬
 નાણીમાહે જે ન આવે, તેહ તણી સર્વ વર્ણુ
 ૧૦ નેતિ નેતિ કરત રહે, તેહની જાણે સર્વ જાણુ ૭
 કૃતસ્થ આત્મા જાહા કેવન, તેહનો સર્વ પસાર,
 જેહને વિશેષણુ એકે ૧૧ ન લાગે, તે વિનસી રહો સસાર ૮
 જે કેવે એ મહેવાયે નહિ, શબ્દાતીત સદાય,
 અનિર્વાચન પચન મોને, જે નાવે વાણીમાહે ૯
 એ પ્રીછણુકાર ૧૨ વિના ૧૩ પ્રીછવુ, પદારથવિહોણા જે પ્રીછ,
 આપે આપનુ જે નિરીક્ષણુ છાજાવિહોણી ૧૪ જે છાજ ૧૦
 કહ અખે એ વાણી વર્ણિત નિજ સ્કુરણુ માહતને,
 એ સમસ્યા તેણે સહી, જેણે સેઆ હરિશ્ચુસતને ૧૧

૪ ખ કરવુ

૫ ખ ગપ તે

૬ ખ એહેવે

૭ ખ ધાન જ ધ્યાન ધ ધ્યાન

૮ ખ જાહા આહાય અહાક નવ અલિ એહવુ તે ધામ અનોપ, ધ આહાજ
 આહક નબ મહે એહવુ ધામ અનૂપ

૯ જ સર્વ, ધ એ

૧૦ ક જે નેતિ નેતિ કરતા રહ્યુ, ખ નેત નેતી કરતા રહુ ધ નેતિ નેતિ
 કરતા રહે

૧૧ ધ એકે

૧૨ ૧ પ્રીછણુકાર

૧૩ ૫ પ્રીછવે

૧૪ ક બ્યહોગી; ખ પીટની જ બ્યહોગી ધ વોહોગી

. કડવું ૧૯

વરંતું કુરં^૧ હારદ વરંતું જ નાણેજ,
 શું યે નાણીને દૈત રહર આણેજ,
 અદૈતનું દૈત કરે કાંઈ 'સયાણેજ,
 આપ કુરં^૨ ૩૫ તે આપે વખાણેજ.

- જાયલો : વખાણે વિગતું કરીને, આપ કહે આપે સુણે; ૧
 જ્યમ ગારડી મહુઅર વિષે, સ્વર દે ને લાપા ભણે. ૨
 સ્વામી પંડમાંહાં તે જીવ ક્યાંહાંધો, અને જીવને ક્યાંહાંધો પંડ;
 રચણુ વણણુ^૩ મિદ્રૂપ તાહાડુ^૪, આપ માંહેથી મંડ. ૩
 ૧તું તે હું અને હું જ તું, ધ્યેય ખાતા તું રામ;
 બેકું વિચારી આપ નીરખે, આપે આપનાં કામ. ૪
 જો કેવલ્ય સ્વામી તમો, દીસુ^૫ ઈશ્વર માયા જીવ;
 એ ત્રણ પ્રકારે યાહિં^૬ તદ્દવત, પણ સ્વભાવે તમો શિવ. ૫
 અણુજીતી અજા તમારી, અંગીકૃત સરખી અશી;
 તે મધ્યે પડિયુ^૭ ધામ તમારું, ત્યારે ઈશ્વર ચર્ષને વિલગી. ૬
 તે ઈશ્વરનાં ઐશ્વર્ય વિષે અનંત જીવ બિપજે ફરે;^{૧૦}
 ચૈતન ચાલ્યું આવે તમારું, ત્યમ ત્યમ માયા પરવરે. ૭
 જ્યમ કામનુ મદિર રચ્યું નીલ પીત શુભ રવામનું;
 તે ઉપરે^{૧૨} તપિયો^{૧૨} સૂર જ્યારે, ત્યારે વિચિત્ર રૂપ ચ્યું ધામનું. ૮

૧ ક. ૦તું; ખ. ૦નું; ધ. ૦ત

૨ ધ. કુર ન—

૩ ગ. ધ. એ ચણણ—

૪ ગ. હણણ

૫ ધ. તાહારી

૬ ગ. તું તે હું ને હું તે તું; ધ. હું તે તું ને તું જ

૭ વ. ગાં નથી

૮ ગ. કયા

૯ ધ. ગીડ

૧૦ ગ. ખરે

૧૧ ક. ખ. ગ. ઉપર

૧૨ ક. તપીર

મુખ વિના સપાન કરવો,^૪ એવું તે જ્ઞાન
 શવગુ વિના તાપ ગમ્મ સુગુવો,^૬ નેન વિદોહુ^૭ ધામ^૭ ૩
 નસ્તુગતે મવક નહી, અને સ્વામીને નહી ૩૫
 આદ્ય આદક જ્ઞાન નહી, એવું તે ધામ અનૂપ^૪
 જેને વર્ણુ વેષ નહી ૩૫ મદા, તેહ તથા સર્વ રમે
 જાયા માયા નહી જેહને, તેહના જ્ઞાણે સર્વ^૮ દમ^૫
 ધ્યાન માન જેહને નહી, અન ૩૫ અપાર,
 તે વિશે એ સર્વ શોભે આપે જ્ઞાણુનહાર^૬
 વાણીમાહે જે ન આવે, તેહ તગી સર્વ વણુ
 નેતિ નેતિ કરતા રહે, તેહ પી નયે સર્વ જ્ઞાણુ^૭
 કૃત્ય આત્મા જ્ઞાન કેવન, તેહનો સર્વ પસાર
 જેહો વિશેજ્ઞ એકે^{૧૧} ન લાગે, તે વિનસી રજો સસાર^૮
 જે કેવો એ કહેવાયે નહિ, સમ્પાતીત સદાય
 અનિર્વચન વચન મોને, જે નાવે વાણીમાહે^૯
 એ પ્રીજ્ઞુદાર^{૧૨} વિના^{૧૩} પ્રીજ્ઞુ, પદારથવિદોહી જે પ્રીજ,
 આપે આપનું જે નિરીક્ષણુ ધ્વજવિદોહી^{૧૪} જે ધ્વજ^{૧૦}
 કહ્યું અખો એ વાણી વર્જિત નિજ સ્કુરણુ માહતને
 એ સમસ્યા તેણે લહી, જેણે સેવ્યા હરિગુરુસતને^{૧૧}

૪ ખ કરવું

૫ ખ ગ ૧ તે

૬ ખ એહેવો

૭ ખ તાન ગ ધ્યાન ધ ધ્યાન

૮ ખ નહા આદ્યમ મદાક નવ મહિ એહવું તે ધામ અનોપ ધ આહાજ
 આદક નવ્ય મદે એહવું ધામ અનૂપ

૯ ગ સર્વે, ૧ એ

૧૦ ક એ નેતિ નેતિ કરતા રહ્યું ખ નેન નેતી કરતા રહ્યું ધ નેતિ નેતિ
 કરતા રહે

૧૧ ર એકો

૧૨ ધ પ્રીજ્ઞુદાર

૧૩ ધ પ્રીજવો

૧૪ ક વ્યદો પી; ખ પીડુલી ગ વ્યદોહી ધ વોદોહી

. . કડતું ૧૯

વરેતુ કુરૂ^૧ હારદ વસતુ જ નાણેજી,
 શું યે નાણીને દૈત રઉર આણેજી,
 અદૈતતું દૈત કરે કાઈ ' સખાણેજી,
 આપ કેડું રૂપ તે આપે. વખાણેજી.

૧

- છથયો : વખાણે વિગતું કરીને, આપ કહે આપે સુણે;
 જયમ ગારડી મહુઅર વિણે, સ્વર દે ને ભાયા બાણે. ૨
- સ્વામી પંડમાંહાં તે જીવ કયાંહાથો, અને જીવને કયાંહાથો પંડ;
 રચણુ વસણુ^૩ ચિદ્રૂપ તાહારું^૪, આપ માંહેથી મંડ. ૩
- તું તે હું અને હું જ તું, ધ્યેય ખાતા તું રામ;
 બંધું વિચારી આપ નીરખે, આપે આપનાં કામ. ૪
- જો કેવલ્ય સ્વામી તમો, હીસું^૫ ઇશ્વર માયા જીવ;
 એ ત્રણ પ્રકારે ચાઉં^૬ તદ્વત, પાણુ સ્વભાવે તમો શિવ. ૫
- અણુજીવી અજ્ઞ તમારી, અંગીકૃત સરખી અરી;
 તે મધ્યે પડિયું^૭ ધામ તમારું, ત્યારે ઇશ્વર થઈને વિજગી. ૬
- તે ઇશ્વરનાં એશ્વર્ય વિષે અનંત જીવ જીવળે કરે; ૧૦
 ચૈતન આણું આવે તમારું, ત્યમ ત્યમ માયા પરવરે. ૭
- જયમ કામતું મદિર રચું નીલ પીત શુભ રયામતું;
 તે ઉપરે^{૧૧} તપિયો^{૧૨} સર જ્યારે, ત્યારે વિચિત્ર રૂપ થયું ધામનું. ૮

૧ ક. વડું; ખ. વડું; ધ. વડું

૨ ધ. કુર ન—

૩ ગ. યે ચણણુ—

૪ ગ. હણણુ

૫ ધ. તાહારી

૬ મ. તું તે હું ને હું તે હું; ધ. હું તે તું ને તું જ હું

૭ વ. માં નથી

૮ ગ. થયા

૯ ધ. મોટ

૧૦ ગ. ખરે

૧૧ ક.ખ.ગ. ઉપર

૧૨ ક. તપીડ

મુખ વિના રસપાન કરવો; ૪ એવું તે ધ્યાન; ૩
 શ્રવણ વિના તાં ૫ શબ્દ મુણવો; ૧ નેત્ર વિહોણું ધામ. ૭
 વસ્તુમતે મેવક નહીં, અને સ્વામીને નહીં ૩૫;
 આલ આલકે લાવ નહીં, એવું તે ધામ અનૂપ ૪
 જેને વર્ણ વેધ નહીં ૩૫ મુદ્રા, તેડ તણા સર્વ રંગ;
 છાયા માયા નહીં જેહને, તેહના જાણે સર્વ ૬, ઢંગ. ૫
 સ્થાન માન જેહને નહીં, અકલ ૩૫ અપાર;
 તે વિષે એ સર્વ શોભે આપે જાણુનહાર. ૬
 વાણીમાહે જે ન આવે, તેહ તણી સર્વ વર્ણ;
 ૧૦ નેતિ નેતિ કરતાં રહે, તેહની જાણે સર્વ જાણુ ૭
 કૃતસ્થ આત્મા જલ કેવલ, તેહનો સર્વ પસાર;
 જેહને વિશેષણ એકે ૧૧ ન લાગે, તે વિલસી રહ્યો સંસાર. ૮
 જે કેવો એ કહેવાયે નહિ, શબ્દાનીત સદાય;
 અનિર્વચન વચન જોતે, જે નાવે વાણીમાહે. ૯
 એ પ્રીછણુદાર ૧૨ વિના ૧૩ પ્રીછવું; પદારથવિહોણી જે પ્રીછ;
 આપે આપવું જે નિરીક્ષણુ, ઇચ્છાવિહોણી ૧૪ જે ઇચ્છ. ૧૦
 કહે અખો. એ વાણી વર્જિત નિજ સ્ફુરણ માહંતને;
 એ સમસ્યા તેણે લહી, જેણે સેવ્યા હરિચુડ-સંતને. ૧૧

૪ ખ કરવું

૫ ખ ગ.પ તે

૧ ખ એહેવો

૭ ખ. ધાન, ગ ધ્યાન, વ ધ્યાન

૮ ખ જાહા આહામ અહાક નવ મહિ એહવું તે ધામ અનોપ; ૫ આહાજ
 આહક નવ્ય મહે એહવું ધામ અનૂપ

૯ ગ સર્વ; ૫ એ

૧૦ ક જે નેતિ નેતિ કરતા રહ્યું, ખ. નેત નેતી કરતાં રહ્યું; ૫ નેતિ નેતિ
 કરતા રહે

૧૧ ધ એકો

૧૨ પ. પ્રીછણુદાર

૧૩ ધ પ્રીછવો

૧૪ ક. વ્યદોગી; ખ. નીહાની, ગ વ્યદોણી, ધ. વોહોણી

કૈવલ્યન્યૂર તપે સદા, અને માયા તે મંદિર કામ;
 ઈશ્વર નામ તે તેહનું, ૧૩જીવ થઈ માન્યું ૧૪સાચ. ૯
 અધિકાન તે તમો સત્ય સ્વામી, તેણે એ આપ્યું જાણ;
 ત્યાંહાં અણુછતો જીવ હું હું કરે, પણ ભેદ ન પીઠે પ્રાપ. ૧૦
 કહે અખોઃ તમો નાથ નિર્ગુણ, સગુણ થયા વેપ જતને;
 એ કવા તમારી પ્રીછવા, જન ૧૫ મેવે ૧૬ હરિ-ગુરુ સંતને ૧૧

કરવું ૨૦

એમ એ નાટક આપ્યું જાયેજી,
 જહીના સ્વામી તમો પ્રભુ ૧ રાયેજી,
 કૈવલ્ય ઈશ્વર ભૌતિક કાયેજી,
 અણુછતો જિભો મધ્યે જીવ થાયેજી. ૧

જાયેજી અણુછતો જીવ થાયે જિભો, તે જાયે હરિને જાણવા;
 નરને જિહાધયો ૨ કપમ કળે, તે હીડે જીહામાંહા આણવા. ૨
 જ્યમ છે ત્યમ તે તમો પ્રભુજી, કાયા માયા રવે આપ;
 બિજ પ્રતિબિજ બે થાયે દર્પણે, ત્યમ તમારો વ્યાપ ૩
 કૈવલ્યપદ તમો નિજ રૂપે, અને ઈશ્વરપદ તે અનત,
 મોટું સામર્થ માયા ફેરુ, ત્યાહાં જિપજે મિથ્યા જત ૪
 તે જતને બહુ કામના વ્યસન માટે તે જીવ:
 દેહ આસક્તિ તેહને અતિગણી, જાણે આપુ વાધે યેયે શિવ ૫
 તે પંડને બહુ પરલવે, અને કરે તે કર્મકલેશ ૬:
 ચિરજીવી થાવા ૪ હીડે, પતને મોટો મન ઉદેશ ૬

૧૩ ગ જેણે જીવ

૧૪ ૫ તે સાચ

૧૫ ૫ ૫ જ ત

૧૬ ૫ સેવે

૧ ગ હરિ

૨ ક જિહાડ, ૫ આગાધિયા, ૫ કાગધો

૩ ક કર્મકલેશ, ૫ કર્મકલેશ

૪ ૫ તે થવા

૫ ૫ સાર્થ મોટો—

મૃત ભવિષ્યની વાત લહેવા અતિ ઘણો^૧ મન કોડ;
 ઈશ થવાની આશ મોટી, સાધે પિંડ મન મોડ. ૭
 સિદ્ધિને કાળે તે કરે અતિ ઘણા ઉપાયે;
 તેણે અદંતા વાધે અતિ ઘણી, જીવ જાડેરા થાયે. ૮
 માયા સાધે મન વડે, જાણે એ જ પરમાત્મપદ;
 મમતા તણી તેણે પડી ચડે, ત્યમ ત્યમ વાધે મદ. ૯
 એવા પ્રકાર અન્ય તણા, સાધે તે જીવ અપાર;
 નાટકમાં નર નાય નાયે, ઈશ્વર સરાહે સંસાર. ૧૦
 કહે અગ્નિ : પદ મૂલગે પહોંચ નહીં એ જાંતને;
 મર્મ મૂલગે તે જ પામે,^૨ જે સેવે હરિ-ચુરુ-સંતને. ૧૧

પદ ૫

રાગ શેરવ

મર્મ સમજ રે જનૂઆ મેરા, તોમે સમાસ હોવે જાળ તોરા;
 મન જગતકા ધરનદારા, મન મૂઆ નીમડા સંસારા^૩
 મર્મ સમ ૦ ૧

મોદ લોક રૂપ્યા હે મનૂં, તાયે મન પાવે અધનૂં;
 મન મૂઆ ત્ય હે સજ્ય રામા, ઇંદ્રલોણી પરલોણી ભાગી કામા.
 મર્મ સમજ ૦ ૨

મન મુએથે રહે જે મનથા, સો હરિ રૂપ રત્નજીને જનૂઆ;
 કહે અગ્નિ રથા નાહીં બાધી, જાળ દિકમન^૪ બૂઝી ધર વાધી.
 મર્મ સમજ રે ૦ ૩

૧ ૦પણી

૭ ગ પડવ, ધ મદ

૮ ૩. સરાદે; અ. ઈશ સાલય; ગ ત્યમ સરાદે; ઘ. ઈશ સરાદે

૯ અ. સમજે; ગ. સમજે

૧ ૩. સસરા; પ. છોડારા

૨ ૩. છાની જે જનૂઆ, અ. બાંધી શિ જનૂઆ; ધ. બાંધી જે જનૂઆ

૩ ૩. અ. ગ. દકમન

કૈવલ્ય-મુર તપે સદા, અને માયા ને મોદર કાચ;
 ઇશ્વર નામ તે તેહનું, ૧૩જીવ થઈ માન્યું ૧૪સાચ. ૯
 અધિગત તે તમે સત્ય સ્વામી, તેણે એ આશુ જાય;
 ત્યાહાં અણુછતો જીવ હું હું કરે, પણ ભેદ ન પાડે પ્રાય. ૧૦
 કહે અખોઃ તમે નાથ નિર્ગુણ, સગુણ થયા વેપ જંતને;
 એ કવા તમારી પ્રીછવા, જન ૧૫ એવે ૧૬ હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

કંડવું ૨૦

એમ એ નાટક આશુ જાયેજી,
 જહીના સ્વામી તમે પ્રભુ ૧ રાયેજી,
 કૈવલ્ય ઇશ્વર ભૌતિક કાયેજી,
 અણુછતો ઊભો મધ્યે જીવ યાયેજી. ૧

૭૫થો અણુછતો જીવ યાયે ઊભો, તે જાયે હરિને જણવા;
 નરને ઊછાધયો ૨ કચમ કજે, તે હીડે જુદમાહાં આણવા. ૨
 જ્યમ હો ત્યમ તે તમે પ્રભુજી, કાયા માયા રવે આપ,
 મિત્ર પ્રતિમિત્ર બે યાયે દર્પણે, ત્યમ તમારો વ્યાપ ૩
 કૈવલ્યપદ તમે નિજ રૂપે, અને ઇશ્વરપદ તે અનંત;
 મોટું સામર્થ્ય માયા કેરુ, ત્યાહાં ઊપજે મિથ્યા જંત ૪
 તે જંતને બહુ કામના વ્યસન માટે તે જીવ,
 દેહ આસન્નિ તેહને અતિગણી, જાણે આયુ વાધે ઘેયે શિવ ૫
 તે પડને બહુ પરભવે, અને કરે તે કર્મકચેશ ૬,
 ગિરજવી યાવા ૪ હીડે, ૫તેને મોટા મન ઉદેશ ૬

૧૩ ગ. જેણે જીવ

૧૪ ૫ તે સાચ

૧૫ ૫ થ જ ત

૧૬ ૫ સેવો

૧ ગ હરિ

૨ ક ઊછાધડ, ૫ આઠાઈયો, ૫ ડોળયો

૩ ક કર્મકચેશ, ૫ કર્મકચેશ

૪ ૫ તે થવા

૫ ૫ ભાઈ મોટો—

- એ૧૬ તો૧૭ અ૩૫૧૮ કેડું૩૫૧૯ બંધાયે, પાછું૨૦ રૂપઅ૩૫ થઈનય;
 જાપન્યા પછી તેનું નામ પાડે, પણ થયું શાનું આપ. ૬
- એ૨૧ વિચારી જોતે થકે, જોવો૨૨ એ ધનસાર૨૩
 રૂપ બધાઈ૨૪ રમે રમાડે, પણ ક્ષણોક્ષણ૨૫ ખગાકાર. ૭
- બાઈ૨૬ જગતનાં કારણુ ધણાં, પણ યયા પછી ધરે નામ;
 કહે પંચમૂતનાં પૂતળાં, એ બ્રહ્મા કેરાં કામ. ૮
- પણુ વિરંચિ આલે વિશ્વ સઘળું, ઘડ્યો૨૭ કેનો ઘાટ;
 એ૨૮ વિચાર્યે યુધ્ધ છૂડે, અતિ૨૯ નિરાળો નાટ. ૯
- બાઈ, જો છે તે તા એ જ છે, બીજો વિચાર૩૦ મનનો ઘડ્યો;
 કરતા૩૧ કોણુ કહું કહેડર તણો, જો અન્ય પદારથ નવ જડ્યો? ૧૦
- કહે અખો : એ કળા મોટી, તો જ જાપજો જતને;
 રૂપ અરૂપી આપ દેખે, જો સેવે હરિ-ગુરુ-સંતાને. ૧૧

-
- ૧૬ ધ.મા નથી
 ૧૭ ગ.પ.મા નથી
 ૧૮ ગ રૂપ
 ૧૯ ગ તે રૂપ
 ૨૦ ધ મા નથી
 ૨૧ ગ. એહેલું
 ૨૨ ગ. બાઈ જોહેવો, ધ બાઈ જોહેવો
 ૨૩ ક.અ.પ. ધણુસાર
 ૨૪ અ બધાયે
 ૨૫ ક ક્ષણુક્ષણે, ગ ક્ષણુક્ષણે; ધ ક્ષણુક્ષણે
 ૨૬ ગ એમ, ધ માં નથી
 ૨૭ ગ ધડ્યો તે
 ૨૮ અ.મા નથી
 ૨૯ ક અ.પ. અત્ય, ગ. અંત્યે
 ૩૦ ધ હપાએ
 ૩૧ અ કરતા તે, ગ. નિય તા
 ૩૨ ક. કહે, ધ. કહે

કડવું ૨૧

દેશી ચાળી

વગી કટું પૂરણુ પદ મદિમાયેછ,
કોટિ^૧ ધ્રુવમાંડ જો નવાં રચાયેછ;
પણુ^૨ અદકું ઓછું કાંઈ ન થાયેછ,
જોતાં^૩ જોતા જો^૪ વિવાઈ^૫ જાયેછ.

૧

ભયયો : વિવાઈ જાતા વિષ્ણુએ^૧ નહી, નવા^૭ યાતા નવ વધે;
પ્રાયે વસ્તુ અરૂપ અણુલિંગ, હેતુ^૮ વિના કારણુ નિધે

૨

હેતુ વિના કારણુ^૯ તણું દૃષ્ટાન વિધો કરી;
આકારા વિધે જ્યમ અગ્ર નાના થાયે જાયે પાછા ફરી

૩

નીચ પીત ને રયામ ઉજ્જવલ રક્ત ભાત અનંત,
વચિત્ર પેરે વિનસે,^{૧૦} પણુ^{૧૧} ત્યા જ^{૧૨} આવે અત.

૪

^{૧૩}પણુ જ્યોમ ત્યમનુ ત્યમ યાતે, જાતે તે^{૧૪} ત્યમનું ત્યમ,
વારક પ્રેરક નહી અગ્રને, વસ્તુ જાણુવી^{૧૫} જોમ.

૫

૧ ગ કોટિક

૨ ગ મા નથી

૩ ખ વડી જોતા

૪ ખ ગ ધ. તે

૫ ક વિલઈ જાયેછ, ખ વિલાયછ, ગ વીડે જાયેછ, ધ વિડે જાયેછ

૬ ક વ્યણસે, ખ જણસો, ગ વણસે

૭ ધ. વહી નવા, ગ અને નવા

૮ ક ખ હેત, ગ જો હેતુ, ધ તે હેત

૯ ગ કારણુ નિધ્ય તણુ

૧૦ ક વિવસે, ખ વીવસિ, ગ વીવસા

૧૧ ખ ધ વહી, ગ મા નથી

૧૨ ગ તે

૧૩ ધ મા નથી

૧૪ ગ મા નથી

૧૫ ક જાણુવી, ખ ગ ધ જાણુવી

જ્યમ દરપણુ મુળમે સામસામા, તે પ્રતિબિમે એકએકમા,
 તે અન્યોઅન્યે અનત ચાચે, જો દષ્ટિ પહોચે જઈ છેકમા ૬
 તે દરપણુ દરપણુ માહિ^{૧૧} રચના દીસે પ્રમદ પ્રમાણુ
 એકએક માહે અમમા^{૧૭} અગમા અદ તારા બુ^{૧૮} ભાણુ ૭
 અનત ભાસે સામસામા, એકના ઉદરમા^{૧૯} એક,
 સિદ્ધાંતને તમે એમ જાણો, કહું ચરતુર્વિવે^{૨૦} ૮
 આદર્શ^{૨૦} નિર્ભળ અતિધણુ, પરબ્રહ્મ^{૨૧} સ્થાને તેહ,
 ત્યા અળ આછી અણુજી, આવીરર ભાસી એહ^{૨૩} ૯
 તે અળ મધ્ય ઉપાધિ બહોળી, તે જાણે^{૨૪} અહકૃત્ય,
 જ્યમ મહરમાહે^{૨૫} અનત દીસે રૂપની^{૨૬} સસુત્ય ૧૦
 હજે અખો સદુ કે^{૨૭} સુણો, સસતિ ન ભાસે જનંતને,
 એ ગીતાનુ હાઈ પ્રીઠ, જોર^{૨૮} સેવે હરિચુસતને ૧૧

૧૧ જ માહા

૧૭ ધ અન્યા અલગા

૧૮ ખ જોડુ

૧૯ ક જોર—

૨૦ ક ખ આદર્શ, ધ આદર્શ

૨૧ જ પરિવ્રજ

૨૨ ખ બાઈ ગાળી, ગ આવીને

૨૩ ખ તેહ

૨૪ ય જાણ્યો

૨૫ ખ આદર્શમાહિ ૧ દરપણુમાહે

૨૬ ય જ્યમ રૂપની

૨૭ ખ સદુ સાતમે, ૧ સદુ સાતમે

૨૮ જ જો

કડવું ૨૨

એ અનુભવ મોટો મોટો^૧ જાણેછ,
 બુધ્ય તે બાપડી થયું પ્રમાણેછ;
 રદીકું^૨ સાંભળ્યું સહુ વિખાણેછ,
 પણ^૩ અણુમન્યું^૪ કે એક ઉરમાં આણેછ.

૧

જાયો^૫ મન્યું^૬ જ^૭ નથી તેને અરિત શાનાં? એ તો આભામે છે અણુજનાં;^૮
 અણુસિંગી એ અર્થ સમજે, કહું દટાંત જે પહોંચતા^૯

૨

અધિગત ઉત્કૃષ્ટ માટે ચૈતન્યતા^{૧૦} ત્યાં અતિ ઘણી;
 તેણે^{૧૧} અરૂપ ભામે રૂપ સરખું, ત્યાં અહકૃત્ય^{૧૨} બેઠે આરણી

૩

તે અહકૃત્ય યાયે અનંત રૂપે, પોલી થઈને પાંગરે;
 તેનો લક્ષ નરને કહું, કેા ધીમંત રદ્યા ધરે.

૪

ભાઈ,^{૧૩} દટાત આવે બુધ્યમા, તો^{૧૪} સિદ્ધાન્ત^{૧૫} સમજે સહી;
 જે^{૧૬} દટાત સમગ્રી^{૧૭} નવ શકે, તેને ઉકેલ હોયે નહીં.

૫

૧ ખ પ તે મોટો

૨ ખ માં આ લીગી નથી

૩ ખ મ પ મા નથી

૪ ધ. અણુબુ

૫ ગ મા નથી

૬ ખ અણુજનો

૭ ખ પહોંચનો

૮ ક ચૈતન્યતા, ખ ચૈતન, ધ ચૈતના

૯ ખ ગ ધ મા નથી

૧૦ ક અહકૃત્ય, ખ અહકૃત, ગ અહકા

૧૧ ગ જેદેને

૧૨ અ તે

૧૩ ગ સિદ્ધાન્તને

૧૪ ધ તે

૧૫ ધ. પ્રીતી

કલ્પું ૨૩

વળી કહું પરબ્રહ્મા^૧ પદ નિર્વાણુ,
જ્યા^૨ નવ પડોચે મન ને વાણુ,
ત્યાં^૩ નવ હોય ઉત્પત્તિ^૪ રિયત્ત^૫ ને દાણુ,
સ્વસ્વરૂપની^૬ જ્યાં છે જાણુ.

૧

જાયો : સ્વસ્વરૂપની^૭ જાણુ એની, જ્યાં જનશુભારો સ્વે^૮ રહે;
અણુછતું^૯ તે છતું^{૧૦} થાયે, અને^{૧૦} છતું^{૧૧} તે^{૧૨} બ્રહ્મ અગ્નિ^{૧૨} દહે.

૨

સિદ્ધાન્તનું^{૧૩} સિદ્ધાન્ત એહજ, માહાનુભાવની^{૧૩} રિયત્ત^{૧૪} જાંદાં;
આકાશ^{૧૫} આધેરુ^{૧૬} જેહ પદ, તે કહું ન જાયે પરું આંદાં.

૩

તે^{૧૭} વેતા વેણુ વેઝા વિના પૂરણુ પદ નિર્વાણુ;
જેને ગ્રાહ્ય ગ્રાહક બાવ નહીં, જાણુ^{૧૮} વિદોણી જાણુ.

૪

૧ ગ. પૂરણુ

૨ ગ. ત્યાંદાં

૩ ગ. જાંદાં, ધ. તીહા

૪ ક. ઉત્પત્તિ, ખ. ગ. ઉત્પત્તિ

૫ ગ. મા નથી

૬ ક.ખ. સ્વસ્વરૂપની, ગ. સ્વે સ્વરૂપની, ધ. સ્વસ્વરૂપની

૭ ક.ખ. સ્વસ્વરૂપની, ગ. સ્વે સ્વરૂપની, ધ. સ્વસ્વરૂપની

૮ ધ. અણુછતો

૯ ધ. છતો

૧૦ ગ. જે, ધ. માં નથી

૧૧ ગ. મા નથી

૧૨ ક. અગ્નિ, ખ. અગ્નિ, ધ. અગ્નિ

૧૩ ક.ખ. માહાનુભાવની

૧૪ ક.ગ. રિયત્તિ, ખ.ન. રીયત્ત

૧૫ ગ. આકાશથી

૧૬ ક. ઘેર, ખ. આરે, ગ. ધ. આધેરું

૧૭ ગ. માં નથી

૧૮ ગ. એ જાણુ

તેને ઓપમા^{૧૯} દીજો કશી, જો તે વડે સર્વ કાપ્ય^૨
જે કહીએ તે અણુજીવ, ભાઈ, તે તાર^{૨૦} તેહર^{૨૧} નરર કોય ૫

દશાન્ત ઓપમા જેર^{૨૩} દીજો, તે તાર^{૨૪} સર્વ રહે અરુ,
શુ કરે એ છુધ્ય માપડી, જો આત્માથી દસ હગ પરુ. ૬

૮ જ્યમ આકાશમાં જીડે વિહગમ, એક એકથી આધો વડે,
બધ દેખાડે બહુ પ્રકારે, પણર^{૨૫} સરે સામર્થ્ય તે ઘડે ૭

જ્યમર^{૨૬} અગમ અગાધ અનંત અ મર, ત્યમ વસ્તુર^{૨૭} અનતર^{૨૮} અપાર,
તેને શા સરખો કહે કવિજન, કહેવુ^{૨૯} તે છુધ્યનો^{૩૦} અણુસાર^{૩૧} ૮

જ્યમ મરતકની^{૩૨} ગત જાણે મરતક, ^{૩૩} જે જન જીવતથો^{૩૪} દુઝ્યો,
ત્યમ જાતાની ગત જાણે જાતા, જે અતરમા પાછો^{૩૫} વળ્યો ૯

ભાઈ,^{૩૬} સાને સમજે સત શરૂ, પણ કર મહીને નથી આલના,
એ તો પોતે હોકારો દે પોતાને, તો જાય કેને જાવના ? ૧૦

૧૯ ગ ૧ ઉપમા

૨૦ ગ તો

૨૧ ગ ત્યાડા

૨૨ ગ નત

૨૩ ગ જે જે

૨૪ ગ તો

૨૫ બધ મા નથી

૨૬ ગ ૧ મા નથી

૨૭ ક વસ્તે, બ વસ્તુ

૨૮ ક અસહ્ય

૨૯ ગ કહે

૩૦ બ બુધ

૩૧ બ અનુસાર, ગ અનુસાર, ધ અનસાર

૩૨ બ મૂલકની, ગ મલકની

૩૩ ક મલક, બ મૂલક, ગ મલક, ધ 'મરતક' પછી 'જીવે' આધે ૭

૩૪ ગ જીવનથી

૩૫ ક પડે

૩૬ ધ મા નથી

ક્રી.લુ' ૨૩

૧ગી કહ્યું પરબ્રહ્મ^૧ પદ નિર્વાણુજ,
 ૧બા^૨ ના પહોચે મન ને વાણુજ,
 ૧ત્યા^૩ નવ હોય ઉત્પત્તિ^૪ રિથિત્ય^૫ ને દાણુજ,
 સ્વસ્વરૂપની^૬ જ્યાં છે જાણુજ. ૧

જયશે સ્વસ્વરૂપનાં^૭ જાણુ એવી, જ્યાં જાણુચુકારો સ્વેં રહે,
 આણુજીનું^૮ તે જીનું^૯ થાયે, અને^{૧૦} જીનું^{૧૧} બ્રહ્મ અગ્નિ^{૧૨} દહે ૨
 સિદ્ધાન્તન સિદ્ધાન્ત એકજ, માહાનુભાવની^{૧૩} રિથિત્ય^{૧૪} જાહા,
 આકાશી^{૧૫} આધેરુ^{૧૬} જેહ પદ, તે કહ્યું ન જાયે પરુ આહા ૩
 તે^{૧૭} વેત્તા વેણુ વેજા વિના પૂરણુ પદ નિર્વાણુ,
 જેને આલ આહક જાવ નહી, જાણુ^{૧૮} વિહોણી જાણુ ૪

૧ ગ પૂરણુ

૨ ગ ત્યાહા

૩ ગ જાહા ધ તીહા

૪ ક ઉત્પત્તિ, ખ ગ ઉત્પત્તિ

૫ ગ મા નથી

૬ ક ખ સ્વસ્વરૂપની, ગ સ્વે સ્વરૂપની ધ સ્વરૂપની

૭ ક ખ સ્વસ્વરૂપની ગ સ્વે સ્વરૂપની, ધ સ્વસ્વરૂપની

૮ ધ. આણુજીનો

૯ ધ છતો

૧૦ ગ જે ૧ મા નથી

૧૧ ગ ધ મા નથી

૧૨ ક અગ્નિ, ખ અગ્નિ, ધ અગ્નિ

૧૩ ક ખ માહાનુભાવની

૧૪ ક ગ રિથિતિ ખ ૧ રિથિતિ

૧૫ ગ આકાશી

૧૬ ક ધેર ખ આધેરુ ગ ધ આધેરુ

૧૭ ગ મા નથી

૧૮ ગ એ જાણુ

તેને ઓપમા^{૧૯} દીજે કશી, જો તે વડે સર્વ કોય ?
જે કહીએ તે અણુજીવ, ભાઈ, તે તાર^{૨૦} તેદર^{૨૧} નરર દોય. ૫

દૃષ્ટાન્ત ઓપમા જેર^{૨૩} દીજે, તે તાર^{૨૪} સર્વ રહે અરું;
શું કરે એ ભુખ્યા બાપડી, જો માથ્યાથી દસ હગ પરું. ૬

૧ જ્યમ આકાશમાં ઊડે વિહંગમ, એક એકથી આમો વટે;
બધ દેખાડે બહુ પ્રકારે, પણ^{૨૫} સરે સામર્થ્ય તે ઘટે. ૭

૨ જ્યમ^{૨૬} અગમ અગાધ અનંત અંબર, ત્યમ વસ્તુ^{૨૭} અનંત^{૨૮} અપાર;
તેને શા સરખો કહે કવિજન, કહેનુ^{૨૯} તે ભુખ્યો^{૩૦} અણુસાર. ૮

૩ જ્યમ મરતકની^{૩૨} ગત જાણે મરતક, ^{૩૩} જે જન જીવતથો^{૩૪} દલ્યો;
ત્યમ માતાની ગત જાણે માતા, જે અંતરમાં પાછો^{૩૫} વહ્યો. ૯

ભાઈ,^{૩૬} સાને સમજે સંત ધરા, પણ કર મહીને નથી આલવા;
એ તો પોતે હોંકારો દે પોતાને, તો જાપ કેને જાલવા ? ૧૦

૧૯ ગ. ઓપમા

૨૦ ગ. તો

૨૧ ગ. ત્યાંહી

૨૨ ગ. નાલ

૨૩ ગ. જે જે

૨૪ ગ. તો

૨૫ ખ.માં નથી

૨૬ ગ.માં નથી

૨૭ ક. વસ્તુ; ખ. વસ્તુ

૨૮ ક. અણુસાર

૨૯ ગ. કહે

૩૦ ખ. બુધ

૩૧ ખ. અનુસાર; ગ. અણુસાર; ધ. અનસાર

૩૨ ખ. મરતકની; ગ. મતકની

૩૩ ક. મરતક; ખ. મરતક; ગ. મરતક; ધ. 'મરતક' પછી 'જાણે' આપે છે

૩૪ ગ. જીવનથી

૩૫ ક. પછી

૩૬ ખ.માં નથી

હલે અખો : સદુ કો સુજો, ૩૭ અકલ્પ ૮ હલા માદંતને;
મરી જીઆનો ૩૯ મર્મ લહેવા સેવો દરિ-યુગ સંતને. ૧૧

કલ્પું ૨૪

વળી કલ્પું એક અપૂર્વ સારજી,
વળી કર્મે દોયે પયને પારજી,
જ્યા ન લાગે શબ્દ ઉગારજી,
તે જીવો^૧ જોલણુદારજી. ૧

જીવો : જોલણુદાર ને જોલણું જીવજો^૨ જુકતે^૩ કરી;
એ સમજ્યે સિદ્ધાન્ત થાયે, જે જુએ જન પાટો કરી. ૨

ભાઈ^૪, પરા પારથો^૫ શબ્દ જોડે, તે જુકને^૬ જાડો થાય,
જપાર છે પરમાતમા, તે સ્વે^૭ ચૈતન ધન રાય. ૩

તે મન દ્વારા મહાતમ ધરે, તે મનને જોડે કલ્પના;
કલ્પનામાં કામના^૮ છે, તે કરે^૯ અડુ જલ્પના

૩૭ ધ. સાંભવો

૩૮ ધ. એકલી અકલ

૩૯ ખ. જીવવાનો.

૧ ગ. જીવો, ધ. જીવોજીવદારજી

૨ ગ. તે જીવજો, ધ. તે જીવો

૩ ક. યુક્તો, ખ. યુગતિ, ધ. જુગને

૪ ગ. એ

૫ ધ. પરથો

૬ ક. યુક્તો; ખ. યુગતિ, ધ. જુગતિ

૭ ન. તેજને પાર

૮ ખ. અનિ કલ્પનામાં, ગ. તે કલ્પનામાં, ધ. અને કલ્પનામાં

૯ ગ. છે કામના

૧૦ ગ. કરે છે

પરાતીતથુ હોગે પોપણુ, તે શબ્દ ૧૫ પરા^{૧૧} કરે, ૫
 પરચતીએ^{૧૨} તે^{૧૩} યાગે પોઠો^{૧૪}, અરૂપ હીની^{૧૫} ૩૫ ધરે ૫
 મધ્યમાએ ઘાટ મકાએ, અને વૈખરીથી^{૧૬} વીખરે;
 સસૃત્ય વાધે શબ્દ કેરી, અનંત^{૧૭} પ્રકારે^{૧૮} જિયરે. ૬
 અક્ષરે બાવન અનંત રૂપે વેદ પુરાણુ સ્મૃતિ લખે,
 મંત્ર જાત્ર તે વિદ્યા અવિદ્યા કાર્ધ નોહે વાણી પખે ૭
 ખટશનના મત નાના એમ વાણી^{૧૯} મન તણા,
 પશુ પખી તે^{૨૦} નર^{૨૧} નાગ^{૨૨} સુર લગે બેદ સર્વ જોના ધણા. ૮
 પરાતપર^{૨૩} તે^{૨૪} પર રહી, એ રામત્વ^{૨૫} વાણી મન તણી,
 મધ્યે માની લીધું જીવડે, ^{૨૬} અણુહતો^{૨૭} થયો ધણી. ૯
 મોટું સામર્થ્ય મહાપ્રજ્ઞનુ, ^{૨૮} વણુચસાચુ અળવળે;
 ન્યમ સૂર^{૨૯} વડે સર્વ કામ યાગે, પશુ કિરણી^{૩૦} કેમાં નવ જાળે ૧૦

- ૧૧ ક.ગ.પ. પરા
 ૧૨ ગ. પરચ તીયેથી
 ૧૩ ગ.મા નથી
 ૧૪ ક.ગ. નાટો, ધ. પ્રોટી
 ૧૫ ગ. હતો, ધ. માહે
 ૧૬ ગ. વૈખરીયેથી, ધ. વેખરી
 ૧૭ ગ. ચડે અનંત, ધ. આનંદ
 ૧૮ ખ. સર્વિ, ધ. રૂપે
 ૧૯ ગ. એ વાણી
 ૨૦ ખ.ગ.ધ.મા નથી
 ૨૧ ક.મા નથી
 ૨૨ ધ. નાર
 ૨૩ ગ. પરાતપરથી
 ૨૪ ગ.મા નથી
 ૨૫ ક. રામત્વ, ગ. રમત
 ૨૬ ગ. જીવે
 ૨૭ અ. જે અણુહતો, ધ. તે અણુહતો
 ૨૮ ખ. માહે
 ૨૯ ધ. સૂર
 ૩૦ ક. ગ. કપરણી, ખ.ગ. કરણી

હદે અખો, એ મર્મ મોટો, એમ સમજો અનંતને; ૩૧
એ ૩૨ સમજાથી રવે થાયે, ને સેવે દરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

પદ ૬

રાગ દેસાખ^૧

મર્મ મોટો પરબ્રહ્મનો^૨ ઘરસનાએ નાવે;
શબ્દ વેધી સૂરતા ખરા તેને લક્ષ આવે. મર્મ ૦ ૧
જેણે સ્થલ કાંઈ^૪ નથી, તેણે^૫ સ્થલ સ્વામી;
ખાતા ન રહે શેષ જે^૬, તેણે વસ્તુ પામી. મર્મ ૦ ૨
શબ્દ વિના સોહં સદા, ઉવેતા વિના વેતું;
જાણે કેા સંત સીધી કલા, આકાશ વસેવું. મર્મ ૦ ૩
ગુરુ શિષ્ય વિનાની સંઘા, સૂણી શિષ્ય પ્રીછે;
તે સદગુરુ કહી શકે, જે ગુરુપત્રું ન ઈછે. મર્મ ૦ ૪
જે વાચા જોતે અવાચ્યને, તે વાચા નોહે;
સ્વસંવેદ જાણે અખા, ને ગુરુગમ હોએ. મર્મ ૦ ૫

૩૧ ધ. અનંત હે

૩૨ ક. એમ સમજાયે રવે જ યૈએ; ખ. એમ સમજી તે રવે જ યાય; ધ. એમ
સમજાથી રવે જ યૈએ

૧ ક.ખ. દેસાક; ગ. દેસાખ કેદારો; ધ દેસાખ ૫૬

૨ ગ. પરિબ્રહ્મનો

૩ ગ. તે તો રસનાયે

૪ ગ. કેહેવા

૫ ક. તણે; ખ. તેણે

૬ ધ.માં નથી

૭ ધ. વેતાનો ભાવેચ્છું

૮ ધ. સૂણી સૂણી

કંડલું ૨૫

દેશી ચાપલી

હવે કંઈ મોટો પરબલ^૧ બેઠા,
જોણે કરી દેતનો હોય^૨ ઉચ્છેદ^૩,
જોને કહે અગમ અગોચર વેદ^૪,
તે પદ જાણે સસવેદ^૫ ૧

ભયજો સસવેદ^૫ તે પદ સદા, આપે લહે તે આપને,
જપમ ધૂધૂતો^૬ હોયે^૭ અગ્નિ^૮ અગ્નિનક યાયે^૯ શિખા તેજ તાપને ૨

તેને^{૧૦} જ્યોતજ્વાલા અનિ ધણી, અને^{૧૦} દીપે^{૧૧} તે^{૧૨} જાજુદમાન,^{૧૩}
૧૪ ફટકીને થયો ફરકરો, તેણે કાઢ્યું^{૧૫} રૂપનિધાન ૩

પરબલ^{૧૫} વહિ એમ જાણે, ધમધટ રણો સમાઈ,^{૧૬}
જપમ છે કાઢ પાવાણ્ય મહિ, તે દેહ સાથેયો જાઈ^{૧૭} ૪

૧ ગ પરિચલ

૨ ક દેતનો હુક, ગ ૦ હોયે દેતનો, પ દેત ન હોયે

૩ પ અચ્છેદ

૪ ક પ સસવેદ, ખ સસવેદ

૫ ક સસવેદ, ખ પ સસવેદ

૬ ક ધૂધૂતો, ખ ધૂધૂતો ગ ધૂધવતો

૭ ક હોયે અગ્નિ, ખ હોય અગ્ની, ગ અગ્નિ હોય, પ હોયને

૮ ગ ધરે

૯ ગ જોડને

૧૦ ખ ગ મા નથી

૧૧ ખ પ દીપો, ગ. દીપતો

૧૨ ખ ગ પ મા નથી

૧૩ ક જાજુદમાન ખ જાજુદમાન ગ જાજુદમાન

૧૪ ગ તે ફટકીને

૧૫ ગ પરિચલ

૧૬ ખ ગ સમાય

૧૭ ખ ગ ભય

કહે અખો, એ મર્મ મોટો, એમ સમજો અનંતને;૩૧
એ૩૨ સમજાથી રવેં થાયે, જો સેવે હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

પદ ૬

રાગ દેસાખ^૧

મર્મ મોટો પરબ્રહ્મનો^૨ ઝરસનાએ નાવે;
શબ્દ વેધી સૂરતા ખરા તેને લક્ષ આવે. મર્મ૦ ૧
જોજો સ્થવ કાઈ^૪ નથી, તેજો^૫ સ્થવ સ્વામી,
ખ્યાતા ન રહે શેષ જો^૬, તેજો વસ્તુ પામી. મર્મ૦ ૨
શબ્દ વિના સોહ સદા, હવેતા વિના વેતુ;
જાજો કેા સત સીધી કલા, આકાશ વસેવું. મર્મ૦ ૩
ગુરુ શિષ્ય વિનાની સંતા,^૮ સુધો શિષ્ય પ્રીટે,
તે સદ્ગુરુ કહી શકે, જે ગુરુપણું ન ઈછે મર્મ૦ ૪
જે વાચા બોલે અવાચને, તે વાચા નોહે,
સ્વસવેદ જાજો અખા, જો ગુરુગમ હોએ. મર્મ૦ ૫

૩૧ ધ અનંત છે

૩૨ ક. એમ સમજાયે રવે જ યૈએ, ખ એમ સમજી તે રવે જ થાય; ધ. એમ
સમજાથી રવે જ યૈએ

૧ કખ દેસાક, ગ દેસાખ કેદારો, ધ દેસાખ ૫૬

૨ ગ પરિબ્રહ્મનો

૩ ગ. તે તો રસનાયે

૪ ગ કેહેવા

૫ ક તણે, ખ. તેણિ

૬ ધ.માં નથી

૭ ધ. વેતાનો બાવેબ્યૂ

૮ ધ સુનો સુધો

કડવું ૨૫

દેશી ચાલતી

હવે કહું મોટો પરબ્રહ્મ^૧ બેદજ,
જેણે કરી રહેતનો હોય^૨ ઉચ્છેદજ^૩;
જેને કહે અગમ અગોચર વેદજ,
તે પદ જાણો સ્વસંવેદજ.^૪

૧

જયલો : સ્વસંવેદજ^૫ તે પદ સદા, આપે લહે તે આપને;

~ જમમ ધૂધૂતો^૬ હોયે^૭ અગ્નિ^૮ અચાનક થાયે^૯ શિખા તેજ તાપને. ૨

તેને^{૧૦} જ્યોતજ્વાલા અનિધાણી, અને^{૧૧} દીમે^{૧૨} તે^{૧૩} જ્ઞાનજ્વલમાન;^{૧૪}

૧૪ ફટકીને થયો ફરફરો, તેણે કાઢ્યું રૂપનિધાન. ૩

પરબ્રહ્મ^{૧૫} વહ્નિ એમ જાણો, ધટધટ રણો સમાર્ધ;^{૧૬}

✓ જ્યમ છે કાઠ પાવાણુ માંહે, તે દેહ સાથેયો જાઈ.^{૧૭} ૪

૧ ગ. પરિબ્રહ્મ

૨ ક. દેવનો હુકમ; ગ. ૦ હોયે દેવનો; ધ. દેવ ન હોયે

૩ ધ. અચ્છેદજ

૪ ક.પ. સસંવેદ; ખ. સસંવેદ

૫ ક. સસંવેદ; ખ. ધ. સસંવેદ

૬ ક. ધૂધૂતો; ખ. ધૂધૂતો; ગ. ધૂધૂતો

૭ ક. હોયે અગ્નિ; ખ. હોય અગ્નિ; ગ. અગ્નિ હોય; ધ. હોયો

૮ ગ. ધરે

૯ ગ. જોડે

૧૦ ખ.ગ.માં નથી

૧૧ ખ.મ. દીશે; ગ. દીસતો

૧૨ ખ.ગ.માં નથી

૧૩ ક. જ્ઞાનજ્વલમાન; ખ. જ્ઞાનજ્વલમાન, ગ. જ્ઞાનજ્વલમાન

૧૪ ગ. તે ફટકીને

૧૫ ગ. પરિબ્રહ્મ

૧૬ ખ.ગ. સમાધ

૧૭ ખ.ગ. જાઈ

કહીં ધૂધુનો^{૧૮} ઘાંજી ભયો, તે શૂન્યવાદીનો વાદ,
 ધૂમભયો અનિ ધૂખનો^{૧૯}, તે ચાલ્યો જાયે અનાદ.^{૨૦} ૫
 તે કાદ નોદે અને^{૨૧} કસાણુ નોદે, અને કરે તે ઘેર અવાર,
 રરદારના દસથી દળો^{૨૩}, અને અવકાષો^{૨૪} નદી જાનકાર. ૬
 લખર^{૨૫} શૂન્યવાદી તે સત્તા ખરી, પણ આતમ નદી ઉગ્રોત;
 કથે પણ તેદનો કનેશ ન દળે, જેની ચિત્તામણી જ્યોત. ૭
 જ્યમ ચિત્તનીય દીસના લાગે, પણ અશ્વત્થાશું નવ થય,
 લખર^{૨૬} શૂન્યવાદી સર્વ નાસ્તિ કહે, પણ મૂલમદ્ધિમા ન પ્રિણય. ૮
 તે પ્રપચને મિથ્યા કહે, અને^{૨૭} પરમાત્માને તે^{૨૮} કહે નથી,
 કર્મધર્મને તે નવર^{૨૯} પરે, કહે જગત પ્રગટે શૂન્યથી. ૯
 કહે શૂન્ય^{૩૦} જીપજે શૂન્ય^{૩૦} સમાયે, શૂન્યમાં સદુ સ્થિત કરે,
 શૂન્યમય^{૩૦} આરાય છે તેદનો,^{૩૧} કહે મૂઢિટર ફરી નવ અવતરે. ૧૦
 કહે અખો એ શૂન્યવાદી ન પામે મૂલ તાંતને,^{૩૩}
 એજ પરમારથ તે જ પામે,^{૩૪} જે સેવે હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

- ૧૮ ખ ધૂધુનો, ગ ધૂધુનો
 ૧૯ ખ. ધૂખનો, ધ. ઘોખનો
 ૨૦ ધ. અનાદ
 ૨૧ ગ ધ મા નથી
 ૨૨ ખ તે દારકના, ગ તે દારના, ધ. દારકના
 ૨૩ ખ ગણે
 ૨૪ ખ. અવકા, ધ અવકે
 ૨૫ ધ. મા નથી
 ૨૬ ધ પણ
 ૨૭ ગ ધ મા નથી
 ૨૮ ખ. માં નથી
 ૨૯ ક ગ ન, ખ. ધ. નવ્ય
 ૩૦ ગ શૂન્યમાદા
 ૩૧ ગ જેદેનો
 ૩૨ ગ. ધ. મૂલો

કટકું ૨૬

હવે કટું અધમ જે^૧ શ્યવાદીછ,
જેહને^૨ શ્યવીયે^૩ શોધ^૪ ન સાધીછ;
જેજે^૫ મિથ્યા . બુધ જ સાધી છ,
પરપંચ ન દજો^૬ અને^૭ નિંદા વાધીછ.

૧

જયશે : તે પરપંચ મિથ્યા કહે, પણ કુદે^૮ જગત સાચું સહી;
અધમ નામ તે માટે એકનું,^૯ જે^{૧૦} શ્યવાદીયે પૂરા નહીં.
તે કર્તવ્યધા નવ ઓસરે,^{૧૦} ઉત્તમ તજે તે મધ્યમ જાણે,
દેહાસક્ત^{૧૧} રહે સદા, સુખદુખ પામે જે^{૧૨} — વિજે,^{૧૩}
૧૪ જગત જગતના^{૧૫} દાવ દેખે, ૧૬ પોતા પ્રત્યે તે વસે;
અજાનને તે જાન માને, ઇન્દ્રિયા સુખને ધસે.
ક્યારે કહે તે આત્મા,^{૧૭} ક્યારે કહે તે^{૧૮} શ્ય છે;
ક્યારે કહે એ જગત^{૧૯} સાચું, ક્યારે કહે અહીં^{૨૦} મીન છે.

૨

૩

૪

૫

૧ ખ ગા

૨ ગ. તેહને

૩ ક. ઓ; ખ. ગ. મા 'એ' નથી

૪ ક. શોધ; ખ. સીધ, ગ. સોધ; ધ. શુધ્ય

૫ ગ. તેજે

૬ ખ ગ માં નથી; ધ ને

૭ ક. રહે; ખ. કુદિ; ગ. રહેમા

૮ ખ તેહનું

૯ ધ તે

૧૦ ક. ઉસરે; ખ. ઓસરિ, ધ. ઓસારે

૧૧ ગ દેહાસક્તને; ધ. દેહ આસક્ત તે

૧૨ ક. જે; ગ. જમ; ધ. છવ

૧૩ ખ. વિજે, ગ. વિજે; ધ. જે

૧૪ ખ. ગ. તે જગત

૧૫ ધ. જગત

૧૬ ગ જે પોતામાંથી રહે વસે

૧૭ ખ. આત્મા છે; ગ. આત્મા

૧૮ ગ. એ

૧૯ ક. જગત

૨૦ ગ. એહ

કહી ધૂધૂતો^{૧૮} ઘોખે બર્ષો, તે શૂન્યવાદીનો વાદ,
 ધૂમ્રમર્ષો અતિ ધૂખતો^{૧૯}, તે ચાલ્યો જાયે અનાદ.^{૨૦} ૫
 તે કાઠ નોહે અને^{૨૧} કસાણુ નોહે, અને કરે તે ધોર અવાર,
 ૨૨ દારના દલથી ટળ્યો^{૨૩}, અને ઝનક્યો^{૨૪} નહી જાતકાર. ૬
 ત્યમ^{૨૫} શૂન્યવાદી તે સત્તા ખરી, પણ આતમ નહી ઉઘોત,
 કથે પણ તેહનો કનેશ ન ટળે, જેની ચિન્તામણી જ્યોત ૭
 જ્યમ ચિત્રનીપ દીસવા લાગે, પણ અજ્ઞવાણુ નવ થાય,
 ત્યમ^{૨૬} શૂન્યવાદી સર્વ નાસ્તિ કહે, પણ મૂનમદ્ધિમા ન પ્રિણાય ૮
 તે પ્રપચને મિથ્યા કહે, અને^{૨૭} પરમાત્માને તે^{૨૮} કહે નથી,
 કર્મધમને તે નવ^{૨૯} પરકે, કહે જગત પ્રગટે શૂન્યથી ૯
 કહે શૂન્ય^{૩૦} જિપજે શૂન્ય^{૩૦} સમાયે, શૂન્યમા સહુ સ્થિત્ય કરે,
 શૂન્યમય^{૩૦} આરાય છે તેહનો,^{૩૧} કહે મૂઠિ^{૩૨} ફરી નવ અવતરે. ૧૦
 કહે અખો એ શૂન્યવાદી ન પામે મૂલ તતને,^{૩૩}
 મુશુ પરમારથ તે જ પામે,^{૩૪} જે સેવે હરિ-શુરુસતને ૧૧

૧૮ ખ ધૂધૂતો ગ ધૂધૂતો

૧૯ ખ ધૂખતો ધ ઘોખયો

૨૦ ધ અનાદ

૨૧ ગ ધ મા નથી

૨૨ ખ તે દારકના । તે દારના, ધ દારકના

૨૩ ખ ગયો

૨૪ ખ. ઝનકો ધ ઝનકો

૨૫ ધ મા નથી

૨૬ ધ ખણુ

૨૭ ગ ધ મા નથી

૨૮ ગ મા નથી

૨૯ ક ગ ન ખ ધ નથ્ય

૩૦ જ શૂન્યમાદા

૩૧ ગ જેહેનો

૩૨ ગ ધ. મૂઝો

૩૩ ક.ગ તતને

૩૪ ગ પ્રીત

કડવું ૨૬

હવે કહું અધમ જે^૧ શત્રુવાદીછ,
જેહને^૨ શત્રુનીયે^૩ શોધ^૪ ન લાધીછ;
જોણે^૫ મિથ્યા છુધ્ય જ સાધી છ,
પરપંચ ન દળ્યે^૬ અને^૭ નિંદા વાધીછ. ૧

બીથો : તે પરપંચ મિથ્યા કહે, પશુ કુદે^૭ જગત સાચું સહી;
અધમ નામ તે માટે એહનું,^૮ જે^૯ શત્રુવાદીયે પૂરા નહીં. ૨
તે કર્તાવ્યથા નવ એસરે,^{૧૦} ઉત્તમ તજે ને મધ્યમ ભજે;
દેહાસક્ત^{૧૧} રહે સદા, સુખદુખ પામે જે^{૧૨} — વિજે,^{૧૩} ૩
૧૪ જગત જગતના^{૧૫} દોષ દેખે, ૧૬ પોતા પ્રયે તે વસે;
અતાનને તે જ્ઞાન માને, ઇન્દ્રીના સુખને ધસે. ૪
ક્યારે કહે તે આત્મા,^{૧૭} ક્યારે કહે તે^{૧૮} શત્રુ છે;
ક્યારે કહે એ જગત^{૧૯} સાચું, ક્યારે કહે અહીં^{૨૦} મૌન છે. ૫

૧ ખ ગા

૨ ગ. તેહને

૩ ક. એ; ખ. ગ. ધ. મા. 'એ' નથી

૪ ક. સોધ્ય, ખ. સીધ, ગ. સોધ્ય; ધ. શુધ્ય

૫ ગ. તેણે

૬ ખ. ગ. મા. નથી, ધ. ને

૭ ક. રહે; ખ. કુદિ; ગ. રહેમા

૮ ખ. તેહનું

૯ ધ. તે

૧૦ ક. હસરે, ખ. એસરિ; ધ. એસારે

૧૧ ક. દેહાસક્તને, ધ. દેહ આસક્ત છે

૧૨ ક. જે, ગ. જય; ધ. છવ

૧૩ ખ. વિજિ, ગ. વીજે, ધ. જે

૧૪ ખ. ગ. તે જગત

૧૫ ધ. જગતા

૧૬ ધ. જે પોતામાંથી સર્વે વસે

૧૭ ખ. આત્મા છે; ગ. આત્મા

૧૮ મ. એ

૧૯ ક. જગત

૨૦ મ. એહ

- વાદ કહે તે સુ ૧૨૧ સાથે, નિદે પશુ નશ્વર નર લહે
બ્રહ્મવિદ્યાનો ભેદ ન અણે, વેદવિદ્ તેહને કહે ૬
- નાસ્તિ કહે નારાણને રથન, પશુરથ પ્રપચ ન છૂટે મનથી,
૨૪સસારના મુખ અતિ વલ્લભ, રથમન ગયુ પાપપુણ્યથી ૭
- નમે નદી૨૬ મહાપુરુષને, દોષ દે તે અણુજ્ઞતા,
૨૭અજ્ઞાનને આગળ કરીને, ૨૮ પરમોધે૨૯ પીતા૩૦ હતા ૮
- આચારજ૩૧ શરૂ૨ અન્યને વાત કહે તે નાસ્ત્યની,
ભાવ ભરૂસો નહી જ કેનો, જુક્ત્ય ન સમજે આસ્ત્યની ૯
- અધમ શ્યવાનીના એ૩૩ લક્ષણ ૩૪ તે શ્યવાદીયે પૂરા નહી,
ખરા શ્યવાદી તેહને કહીએ જે વસ્તુ વિશ્વ૩૫ જે૩૬ ન કરે સહી ૧૦
- કહે અખો સદુ૩૭ કેા સુણો, એ સમજ્યે મુખ બહુ જતને,
સમી સમજણુ તે જ સમજે, જે સેવે હરિ શુરુસતને ૧૧

૨૧ ધ મા નથી

૨૨ ધ લક્ષણ

૨૩ ખ અનિ ૧ અને, ગ મા નથી

૨૪ ધ મા આ લીધી નથી

૨૫ ખ અનિ મન્ય

૨૬ ખ નદી તે

૨૭ ગ અજ્ઞાનને તે જ્ઞાન માને

૨૮ ધ કરી

૨૯ ક પરમોધે, ખ પ્રભોધિ ગ પ્રતિભોધ

૩૦ ગ પોતે

૩૧ ખ આચાર્ય ગ આચારજન્ય

૩૨ ધ યેને

૩૩ ગ એ જ

૩૪ ક લક્ષણ

૩૫ ખ વીશ્વવસ્તુ ધ વિશ્વવસ્તુ

૩૬ ક બહે ખ બિહિ ગ ૧ બેહ

૩૭ ધ શદુ શાભયો

કડવું ૨૭

હવે^૧ કહું આધો અનુભવ જેહજી,
જે જે સમજવા^૨ પુરુષ વિદેહજી;
ઝડા એક ભણે મર્મ તાં એહજી,
જે^૪ જઈ નીસરે^૫ શ્યને હેહજી.

૧

હવે^૧ : શ્ય મળે છે વાટ એની,^૨ પરમાત્મ પદ તે સદા;
અગમ અગાધ મન મહામનોહર, જ્યાં ન મળે દૈતની આપદા.

૨

તેહને જગત^૩ નહીં તો શ્ય શું કહે, મુણદોષ તે કના ગણે ?
પરમારથ આવ્યો^૪ પ્રીતમાં, તો^૫ આપ વિના અન્ય શું ભણે ?

૩

જયમ રાતાંબરને રાત ન^૬ મળે, ^૭ તો દિવસ પરકે શા વડે ?

એ તો^૮ કાલ માપે જૂતલવાસી, યજ્ઞ સૂર્યને^૯ કાંઈ^{૧૦} તર અડે.

૪

તમ વિશ્વદેખી^{૧૧} મિથ્યા કહે^{૧૨} પછે^{૧૩} આસત્ય ભણીને^{૧૪} જ કતની,^{૧૫}

નિકાલ તેહને નથી જડતો, તેણે પેર ખાંધી મુકત્યને.^{૧૬}

૫

૧ ક. વહી; ગ. હાવે

૨ ધ. રમરા

૩ ધ. માં આ પક્ષિ નથી

૪ ગ. તે

૫ ગ. નીસરયો

૬ ગ. જેહેની; ધ. જેહની

૭ ખ. જગ

૮ ક. આવ્યું; ગ. આવ્યું

૯ ધ. માં નથી

૧૦ ખ. ધ. નેહ

૧૧ ધ. માં નથી

૧૨ ખ. ધ. તેહને; ગ. કપરણીને

૧૩ ખ. કાંઈ

૧૪ ખ. ભણીને

૧૫ ખ. કેહે; ગ. કેહ છે

૧૬ ગ. ભણી; ધ. ભણે

૧૭ ખ. ગ. જગતનો; ધ. ન જુઝતની

૧૮ ખ. મ. મુજની; ધ. મુજની

- ભાઈ,^{૧૯} અણુસિંગીને આપ ન મળે, તો વ્યાપ પરદે 'ક' તણો;
અણુચન્ડુ^{૨૦} આપ અનાઘ^{૨૧} વર્ગિત એવો લક્ષ આધો ધણો. ૬
- શન્યવાદી તે શરીર દેખે, પણ કૃત્ય નર^{૨૨} માને દેદનું;^{૨૩}
અધ લક્ષ આધો ન આવે, ન સમજે દારણ ઉડનું ૭
- જ્યમ કાઠક મથતે ઉધ્યુના પ્રથમ પ્રગટે માહિયી;
પછે પ્રગટે ભૂમ તેદને, મૂળ અગ્નિને દાહ્યી. ૮
- ઉધ્યુના તે જર^{૨૪} અગ્નિ જાણ્યો^{૨૫}, પણ આધો આદર નવ લલો;
ત્યમ જકત^{૨૬} જકતના^{૨૭} કૃત્યદીકાં, પણ^{૨૮} આતમ અણુજાણ્યો રણો. ૯
- શન્યવાદી તે એમ જાણો, દે' સુધી તેની^{૨૯} દષ્ટય છે;
પણ પરમારયમા પહોચ નોહે, જેહની પુષ્ટયે પુષ્ટય છે. ૧૦
- કહે અખો : એ^{૩૦} લક્ષ^{૩૦} સમજે, ^{૩૧} તે^{૩૨} જ પામે અંતને; ^{૩૩}
પરપચ પાર તે રણો^{૩૪} બોયે, ^{૩૫} કલા મોટી સંતને. ૧૧

૧૯ ગ. ને

૨૦ ગ. અવ્યચ્ચુ

૨૧ ગ. તે આઘ

૨૨ ગ. મા નથી.

૨૩ ધ. દેહનો.

૨૪ ગ. મા નથી

૨૫ ગ. માન્યો, ધ. માન્યો.

૨૬ ખ. દેહદેહના, ગ. જગત જગતના, ધ. જગત જગતના

૨૭ ધ. માં નથી

૨૮ ધ. તે

૨૯ ધ. મા નથી

૩૦ ખ. કલા

૩૧ ગ. આવે

૩૨ ગ. તો

૩૩ ગ. અનંતને

૩૪ ગ. રહી

૩૫ ગ. તે કલા

કહ્યું ૨૮

વળી વિદેહી તણાં કહ્યું એહેનજ,^૧
 જ્યા નવ પહોચે વાણી^૨ મનજ;
 જેનેડ વિશે^૩ ન મળે રથણી^૪ દનજ,
 જે વેતા તે તનમે તનજ.

૧

જીવણો : તનમે તન તે માટે એણે, તે કહ્યું દૃષ્ટાતે કરી,
 જ્યમ ભાસ્કર ભાસે^૧ તો^૭ ભાડે, પણ ત્યાનો ત્યા જ્ઞેતે ફરી
 તે વારિમાંહેથો વાયુ^૮ યોગે ડાલતો દીસતો^૯ ધણ;
 પણ તરણી^{૧૦} ત્યમનો ત્યમ પ્રાપ્તે અચલ મંડલ આપણ
 તે તપ્તજલમાં તપ્ત^{૧૧} નોહે, ^{૧૨} અને ^{૧૩} શીતલતા નોહે શીતથી;
 ૧૪ રક્ત જલમાં નોહે રાતો, ૧૫ પીળો નોહે પીતથી
 તે^{૧૬} અશુચિ જલમાં ભાસ્વા માટે અશુદ્ધતા પામે નહીં;
 વારિ વિષધર માહે દોઢે અતરમા આમે^{૧૭} નહીં.

૨

૩

૪

૫

૧ ક ખ ચહન- ધ. ચીજ-

૨ ગ. વાંછીને

૩ ગ. જે

૪ ગ. રથલ

૫ ક રેણી, ખ. રેણી, ગ. રેણી ને

૬ ગ. ભાસ્વો, ધ. ભાસતો

૭ ધ મા નથી

૮ ક. વાઈ, ખ. વાય, ધ. વાએ

૯ ગ. દીરો

૧૦ ગ. તરુણી

૧૧ ગ. નોહે તપ્ત

૧૨ ગ માં નથી

૧૩ ગ. ન પામે

૧૪ ધ. તે રક્ત

૧૫ ધ. અને પીયો

૧૬ ગ. મા નથી

૧૭ ખ. અભિ, ગ. અભિ, ધ. આને

ભાઈ, ૧૯ અણુસિગીને આપ ન મળે, તો વ્યાપ પરે ૪' તણો,
અણુચંચુ ૨૦ આપ અનાથ ૨૧ વર્જિત એવો લક્ષ આપો ધણો ૬

શન્યવાદી તે શરીર દેખે, પણ કૃત્ય નર ૨ માને દેહનું, ૨૩
અથ લક્ષ આપો ન આવે, ન સમજે કારણ હેહનું ૭

જન્યમ કાઠ મથતે ઉચ્ચુતા પ્રથમ પ્રગટે માહેથી,
પછે પ્રગટે ધૂમ્ર તેહને, મૂળ અગ્નિને દાહેથી ૮

ઉચ્ચુતા તે જ ૨૪ અગ્નિ જાળ્યો ૨૫, પણ આપો આદર નવ લલ્લો,
ત્યમ જગત ૨૬ જગતના ૨૬ કૃત્યદીકા, પચુ ૨૭ આતમ અણુજાળ્યો ૨૭ ૯

શન્યવાદી તે એમ જાણો, કે' સુધી તેની ૨૮ દષ્ટ્ય છે,
પણ પરમારમભા પડોય નોહે, જેહની પુષ્ટ્યે પુષ્ટ્ય છે ૧૦

કહે અખો એ ૨૯ લક્ષ ૩૦ સમજે, ૩૧ તેડર જ પામે અતને, ૩૩
પરપંચ પાર તે રહો ૩૪ જોને, ૩૫ કલા મોગી સતને ૧૧

૧૯ ગ નો

૨૦ ગ અચંચુ

૨૧ ગ તે આથ

૨૨ ગ મા નથી

૨૩ ધ દેહનો

૨૪ ગ મા નથી

૨૫ ગ માન્યો ધ માન્યો

૨૬ ખ દેહદેહના ગ જગત જગતના ધ જગત જગના

૨૭ ધ મા નથી

૨૮ ધ તે

૨૯ ધ મા નથી

૩૦ ખ કલા

૩૧ ગ જોવે

૩૨ ગ તો

૩૩ ગ અતને

૩૪ ગ રહી

૩૫ ગ. તે કડા

કડવું ૨૮

વળી વિદેહી તથાં કહું એહેનજી,^૧
 જ્યા નવ પહોએ વાણી^૨ મનજી,
 જેને^૩ વિશે^૪ ન મળે રયણી^૫ દનજી,
 જે વેત્તા તે તનમે તનજી.

જયો : તનમે તન તે માટે એણે, તે કહું દશતે કરી,
 જ્યમ ભારકર ભાસે^૬ તો^૭ ભાડે, ખજી ત્યાનો ત્યા જોતે ફરી
 તે વારિમાંહેયો વાયુ^૮ યોગે ડાસતો દીસતો^૯ ધણુ;
 પણ તરણી^{૧૦} ત્યમનો ત્યમ પ્રાપ્તે અમલ મંડલ આપણુ
 તે તપ્તજલમાં તપ્ત^{૧૧} નોહે, ^{૧૨} અને^{૧૨} શીતલતા નોહે^{૧૩} શીતથી;
^{૧૪} રક્ત જલમાં નોહે રતો, ^{૧૫} પીળો નોહે પીનથી
 તે^{૧૬} અશુચિ જલમાં ભાસ્યા માટે અશુદ્ધતા પામે નહી,
 વારિ વિવધર માહે દોઢે અતરમાં આમે^{૧૭} નહીં.

૧ ક ખ સહન- ધ. ચીન-

૨ ગ વાણીને

૩ ગ જે

૪ ગ રયણ

૫ ક રૈઆણી, ખ. રણી, ગ રાણી ને

૬ ગ. ભારયો, ધ. ભાસતો

૭ ધ મા નથી

૮ ક વાઈ, ખ વાય, ધ. વાએ

૯ ગ. દીસે

૧૦ ગ. તરુણી

૧૧ ગ. નોહે તપ્ત

૧૨ ગ માં નથી

૧૩ ગ ન પામે

૧૪ ધ. તે રક્ત

૧૫ ધ. અને શીયો

૧૬ ગ. મા નથી

૧૭ ખ. અમિ, ગ અમિ, ધ આને

મુર સરી કેરા નીર માટે પવિત્ર ન હોયે દિનમણી;
 ૧૮ મુધારસમાહે ભાર્યા માટે ૧૯ ૨૦ અમર ન થાયે અદ્વર્ધણી. ૬
 પાત્રમા હોડો ૨૧ દોડે ૨૨ પાતાલ માટે નથી પડયો;
 અણુલિંગી પદ એમ જાણો વિત્રેક કારણ પરવર્યો. ૨૩ ૭
 ૨૪ અર્ક ત્યાં ઉપાધ્ય ન મળે ઉત્તમ મધ્યમ અવની તણો;
 મહાપદ્મ ૨૫ તા માહાતમ એનુ ૨૬, જવા પક્ષ ન મળે અન્ય આપણી. ૮
 વિશેષણ જેટલા ૨૭ કહ્યા ૨૭ તે રહ્યા જૂના જૂ વિશે,
 વિત્રેક નાવે વાણી માહે, અનવય ૨૮ પદમાં એ ખપે. ૯
 અતિ આશો લક્ષ વપુ વિના સમજયા ૨૯ સરખો સાર ૩૦ છે,
 વિદેહી કેરી વાત મોટી ૩૧ શબ્દ કેરે ૩૨ તેટલે પાર છે. ૧૦
 કાંઈ અળો સહુ કો ૩૩ મુણો, ૩૪ એ અમજ છે માહંતને;
 એ અચને ૩૫ ૩૬ સમજતે ૩૭ રહે પાર વેદાંતને ૧૧

૧૮ ક. ૦માહા, ગ. ૦મા

૧૯ & ભાર્યા માટે, ખ. પ્રતીબલિ, ગ. ધ. ભાર્યા માટે

૨૦ ગ. અમર ના હોયે એ ધણી

૨૧ ધ. હોડુ

૨૨ ગ. પણ પાતાલ

૨૩ ક. પડવડો, ખ. પડવડો, ધ. પિંડ વડે

૨૪ ખ. જાહા અર્ક

૨૫ ધ. માહાપદ્મો

૨૬ ધ. એહયો

૨૭ ગ. કહીયે જેટલા

૨૮ ખ. અનવિ, ગ. અનુભવ, ધ. અનવે

૨૯ ક. ખ. સરખી, ગ. તે સરખો, ધ. સરખુ

૩૦ ધ. સારસે

૩૧ ગ. તે શબ્દ, ધ. શબ્દ

૩૨ ધ. કેરે

૩૩ ગ. મા નથી

૩૪ ખ. ધ. શામલો

૩૫ ખ. અર્થ

૩૬ ખ. સમજિ, ગ. તે જ સમજે

૩૭ ગ. જે રહ્યો

પદ ૭

રાગ સારંગ

સતો, માત બડી મહાપદ્મી,

શબ્દ સ્થાન કહ્યું નહિ^૧ લાગત,ઐસી રિયતિ બેદુદ્ધાર^૨.

સતો, માત બડી ૦ ૧

દ્વંદ્વાતીત દંત સાગ બાસે,^૪કેહા કહ્યું કોણિય^૫ ડા^૬આપ અવાઅ વાચા કરી^૭ બોલત,^૭

અજબ કયા મહાનિવડી સતો ૦ ૨

જહા કહ્યું નાહી તાહિ મેં તડાઆ,

હામ નહી જહા^૮ હદડી

સ્થાતીત સુરતડા હિ લગત

મેજ મહો^૯ ચિદધનડી. સતો ૦ ૩માહક^{૧૦} મહાજી^{૧૧} માણ^{૧૨} નહી તામે^{૧૩},

વાણી ખુની જહા શ્રુતિડા;

૩૫ અરૂપી આપ^{૧૪} અખા હે,ખુલ બડી^{૧૫} મદડા સતો ૦ ૪

૧ ગ ન

૨ ડ. બેદુડી, ગ. બેદુધારી

૩ ગ સો

૪ ગ બાસત

૫ ખ કોવલ, ગ ધ. કોવિલ

૬ ધ કર

૭ ગ. બોલે

૮ ખ તાહાં

૯ ગ. મહી

૧૦ ડ મ. માહક, ખ. મહાક

૧૧ ખ. માહાજી, ગ મોહાજી, ધ. માહાજી

૧૨ ખ. મહાજી, ગ. માહાજી, ધ માહાજી

૧૩ ગ. જામે મે

૧૪ ગ આપે

૧૫ ગ અખાખાજી

કડવું ૨૯

૬૭૧ ગાથની

જે ઘટ જાપન્યું એનું^૧ જ્ઞાનજી,
ત્યાં તારે થયું સર્વે સમાનજી;
જીવ ઈશ્વરનું પામીટ નિદાનજી,
ત્યાંથી^૪ દગિયું પ્રકૃતિનું જ્ઞાનજી.

૧

જાપણો : પ્રકૃતિનું જ્ઞાન દગ્યું ત્યાંથી^૫ જ્યારથ જ્યમત્યમ થયું;
હવે કહું દરશન ખટ જે અપૂરવ અમથું રથું.

૨

ન્યાય પાતંજલ મીમાંસા વૈશેષિક સાંખ્ય વેદાંત,
ઉદરશન ઉપદરશન બેદ કીધા, તે જાણીને તમે સંત.

૩

શૈવ સાંખ્ય મીમાંસા ચારુવાક બોદ ને જૈન,
એ ઉપદરશનના બેદ જાણી^૬ તે^{૧૦} શરીરસંબંધી એહેન.

૪

જટિલ મુડિત^{૧૧} માલધારી^{૧૨ ૧૩} કરે ખંચન કેસ;
કો^{૧૪} વાણાગરકાં શીશ^{૧૫} વીટે, ^{૧૬}કંઠ સિંગ શિવ ઉપદેશ.

૫

૧ અ. એહેન

૨ અ. તો, ધ મા નથી

૩ અ. પાનું, અ પામ્યું, ધ. પાનું પામ્યો

૪ ૧. ત્યાંહા ત્યાંહાથી

૫ અ. માં નથી

૬ અ. એક અં

૭ અ. ૫૮ દરશનના બેદ

૮ અ. તેં યજ્ઞ કરતા, ધ. ને મીમાંસા

૯ અ. કીધા

૧૦ માત્ર અ. મા

૧૧ ક. મ કીત; ખ. અ. મૂકીત

૧૨ ક. મલાધારી

૧૩ અ. કો કરે

૧૪ અ. માં નથી

૧૫ અ. શીર

૧૬ અ. કો ૧૧

૭ દરશન તે^{૧૭} મૂળગા, બાઈ,^{૧૮} શાસ્ત્ર કેરા નામ,
તેના થયા પાખંડ છત્તું, તે ચાલ્યા આમે ગામ. ૬

તે^{૧૯} પાખડના બહુ ફડસૂઆ, ગણુતા તે^{૨૦} નાવે છેક,
તે મત લાખે જૂઠૂઆ, પણ ચાલ્ય ન મળે એક. ૭

એક એક ન દે માહોમાહે અને પોતાનો કહે સાર,
એમ^{૨૧} ખટે દરશન^{૨૨} ખટપટે, પણ^{૨૩} ન કરે મૂળ પિચાર ૮

ભણી ભણી ને ભેદ પાડે, અક્ષર તણો લે ઝોટ,
સિદ્ધાંત નાવે સમજમા, બાધી^{૨૪} રથા ખટકોટ ૯

ખટે કરે વાદ માહોમાહે, ત્યારે સદુને પોપે માઈ^{૨૫}
સમાસ માયા આપે સરખો, રૂઢાચો કોય^{૨૬} ન જાય. ૧૦

કહે અખો સદુ કો^{૨૭} સુણો,^{૨૮} મત^{૨૯} તોહે માહતને,
નિદાંવે^{૩૦} નારાણુ મગરો, સે^{૩૧}સેવો હરિચુસવને. ૧૧

૧૭ ગ એ

૧૮ ગ અને ધ મા નથી

૧૯ "

૨૦ ગ તો ન આવે

૨૧ ગ ધ.મા નથી

૨૨ ગ દરશન છે

૨૩ ધ.મા નથી

૨૪ ક બાધી ધ. બાધા

૨૫ ન માયે

૨૬ ગ ધ અણુ હાં

૨૭ ક ખ કોણુ, ધ કોણે

૨૮ ખ ધ શાભલો

૨૯ ધ અણુ મત

૩૦ ક નદાંવે, ખ નીદાંવે, ગ નિરદાંવે, ધ નરદાંવે

૩૧ ગ ને સેવો

કંઠુ ૩૦

શ્રુતિ^૧ સ્મૃતિ તે એમ વખાણેછ,
જીવને જીવના કર્મ પરમાણેછ,
કર્મ^૨ અણુસારે^૩ જીવને જાણેછ,
એવો^૪ સિદ્ધાંત અગારે^૫ પુરાણેછ.

૧

જીવયો સિદ્ધાંત કીધો^૬ વેદપુરાણે, કર્મ ને વળી જીવનો,
કહે કર્મ ને જીવ આધારે જાયે, એ દાઠ છે સદૈવનો. ૨
જાયે પરતી આને આધારે, કર્મને જાડા કરે,
૭ કર્મ ત્યાં તો જીવ સાચો, એમ જગત જલ પરવર^{૧૦} ૩
૧૧ વેદે યાચો જીવ સાચો, સ્મૃતિએ પડ પરકષો ખરો
કર્મ કર્મ અત્યરણ કખિયા, એમ^{૧૨} શેડો^{૧૩} પરપંચ પરવરો ૪
૧૪ પણ આઘ ન કાઢી જીવની, જે પ્રયે^{૧૫} જ ત^{૧૬} શાનો ધડપો
નિયતા કાણુ ને^{૧૭} નિમિત્ત શાથી ૧૮ એવડો અપ કરવો પડપો ૫

૧ ગ ને સ્મૃતિ

૨ ગ. કર્મને

૩ ગ. અણુસારે

૪ ક એવેન ખ એવેન ગ એવેન

૫ ખ અગાર

૬ ગ જીવોડું

૭ ધ અને કર્મ

૮ ધ તીકા

૯ ગ ને

૧૦ ધ ઉપર વરે

૧૧ ગ અને વેદે

૧૨ ક મા નથી

૧૩ ન શેડો ખ ગ શેડો

૧૪ ગ પણ શેણે આધ—

૧૫ ક પ્રર્થ ખ પ્રાપ્તિ

૧૬ ખ પ જીવ

૧૭ ગ મા નથી

૧૮ ખ વડો ગ ને એવડો

એ ૧૯ પરંપરા ૨૦ ક્રા ૨૧ નરર જુઓ, અને જુએ તે ૨૩ જત નવ રહે;

ન્યમ વાયે વાંસ ઘસાયે માહોમાંકાં, ૨૪ વહિ વન આપુ ૨૫ દહે. ૧૧

નૈયાધિકનો ન્યાય ૨૭ સાચો, તે ન્યાયે જીવ પરકે ૨૮ ખરો;

તે કૃત્ય ૨૯ દેખી ૩૦ જીવ દેખે, ૩૧ દીઠા મારે ઊચપો. ૩૨

દેખે તે તાંડડ કહે ખુરુ ૩૪, ન્યાયવાદી નામ તેહનું; ૩૫

હવે ૩૬ પાતંજલી ૩૭ જેડડ પ્રાણ સાધે, ૩૮ કૃત્ય માને દેહનું. ૮

૪૦ તે દેહ પ્રાણને કહે સાચા કહે : જીવ વિના દેહ ૪૧ કેમ રહે ?

૪૨ ૫ંડ દેખી જીવ પરકે પાતંજલી તાં એમ કહે. ૯

૧૬ ગ. તે

૨૦ ગ. પરાપારમ

૨૧ ક. કોઓ; ગ. કોઈ

૨૨ ગ. નબ્ય; ધ. જન

૨૩ ધ. માં નથી

૨૪ ખ. વહો, ગ. ત્યમ વહિ—

૨૫ ખ. દેહે, ધ. આપો

૨૬ ખ. દેહે

૨૭ ક. ન્યાને

૨૮ ગ. પરકયો, ધ. પરકો

૨૯ ગ. કમ

૩૦ ખ. કેવિ અનિ; ધ. દેખેને

૩૧ ગ. તે દીઠ

૩૨ ધ. ઉચરે

૩૩ ગ. ત્યાંકા

૩૪ ગ. સાચુ (૧), ધ. પરી

૩૫ ગ. એકનું

૩૬ ગ. હાથે

૩૭ ક. પાતંજલી, ગ. પાતંજલી, ધ. પાંતયી

૩૮ ગ. તે

૩૯ ગ. તે કૃત્ય

૪૦ ખ. તે પ્રાણ દેહને

૪૧ ધ. પિંડ

૪૨ ગ. તે પડમ, ધ. પિંડ

મીમાસા^{૪૩} કહે જીવ નોહે તો સ્વર્ગભોગ કાણુ ભોગવે ?
 પુરજીવ^{૪૪} પ્રાપ્તિ^{૪૫} છે, તો^{૪૬} ૪૭ સસારને રહ્યો નેગવે ૧૯
 કહે અખો એ શાસ્ત્ર સધળા સત્ય થાયે જતને,
 નિર્વાણ^{૫૬} તો પ્રગટે, ને ગવે^{૪૭} હરિચરુસતને ૧૧

કડવું ૩૧

વૈશેષિક કહે જત વિશેષજી,
 જત વિના નોહે નાના વેષજી,
 ૧એમ તે મણે ગુણના લેખજી,
 ૨કાણે જ^૩ નોહે જીવનો^૪ ઉવેખજી ૧

ભયભો કાણે જ નોહે ઉવેખ જીવનો, સહુ જ દેખે દેહને,^૫
 હવે^૬ કહું સિદ્ધાંત મોટું, ૭સાખ્ય મોલે તેહને ૨
 ૮સાખ્ય સખ્યા કાઢે તત્ત્વની અને^૯ જીવ કેડુ રૂપ કહે,
 કહે માયા સમસિત^{૧૦} બ્રહ્મ છે ૧૧કર્મબારને તે વહે ૩

૪૩ ક મિમાસા, ખ મીમાસકિ

૪૪ ગ તો પ્રાપ્તિ

૪૫ ગ મા નથી

૪૬ ગ તે સસારને

૪૭ ક રોવા, ખ. રોવિ

૧ ગ તે એમ—

૨ ધ. થણ કાણે—

૩ ધ. મા નથી

૪ ધ. જીવ

૫ ગ એહને

૬ ગ હાવે

૭ ગ ને સાખ્ય—

૮ ગ. હાવે સાખ્ય

૯ ગ ધ. મા નથી

૧૦ ક માયાએ મલીજી

૧૧ ધ તે કર્મ.

- ૧૨ માયા કેરો સંગ છૂટે, તો પ્રાપ્તે વસ્તુ^{૧૩} જ^{૧૪} છે સદા;
 એ^{૧૫} તો આવરણના^{૧૬} વિશેષ^{૧૭} માટે^{૧૮} ભોગવે છે આપદા. ૪
- ૧૯ વેદાંત કહે છે વાત મોટી, એ તો અભા રમે છે^{૨૦} અણુછતી^{૨૧};
 કરતાકારીતા^{૨૨} એ જ માયા, દીસે છે જતી^{૨૩} આવતી. ૫
- એ^{૨૪} માયાને માયાર^{૨૫} સ્ફુરી છે, કર્મ જીવ ને ક્ષણ અભા;
 જે જે કર્તવ્ય એ^{૨૬} માયાનું^{૨૭} જો ધર્મની બાધિ^{૨૮} ધન ૬
- એ^{૨૯} મૂળ મત ઉદ્દરણનું શાસ્ત્ર કેરું કહ્યું રહે;
 જે^{૩૦} અર્વાકી એહના^{૩૧} ઉપાસક, તે મનના મત બોહોળા વદે. ૭

૧૨ ગ. એ માયા—

૧૩ ગ.વ. શીવ

૧૪ ગ. જો, ધ. તે

૧૫ ગ.ધ.માં નથી

૧૬ ક.ધ. રમે

૧૭ ક. વિશેષ, ખ. વધેષ, ધ. વીક્ષેષ

૧૮ ખ. બાધિ, ધ. પાધે

૧૯ ગ. હાવે વેદાંત

૨૦ ધ.માં નથી

૨૧ ક.ખ. અણ્ણતી

૨૨ ખ. કર્તાકારીતા, ગ. કરતાકારણતા, ધ કરતાકરતા

૨૩ ગ. જતી

૨૪ ગ.ધ. એ તો

૨૫ ગ. માયા જ

૨૬ ગ. તે, ધ. એ જ

૨૭ ધ. માયા

૨૮ ગ. બાધી

૨૯ ગ.માં નથી

૩૦ ગ. એ દરશનનું, ધ. દરશન કેન્દ્ર

૩૧ ગ.ધ. યજ્ઞ

૩૨ ધ. એહના

જીવ થાપ્યો મત સધળે, પછે આગળું જૂઠું આંતરે આચર્યા;
 પશુ^{૩૪} જીવ રૂપે માના^{૩૫} ઉદરથી અગા કાઢે^{૩૬} નવરૂપ નીસર્યા. ૮
 સાંખ્યને આખરૂં પા વિસાની, રૂઢીને આલે તો આલી શકે,
 વેદાંતને વાદરૂં સૂઝે સૂઝી, જો માયા મુખથી નવ બકે. ૯
 એક એક માહોર્માદાં ખટપટ, પશુ દાઈ હેત મળે નદી,
 મધ્યે બેડી માયા મોની, તે અપત્યને રાખે અલી. ૧૦
 કહે અખો: સદૃષ્ટ કા મુણો, એ સમજ છે માદતને,
 એહનું^{૪૧} દાઈ તો હાથ આવે, જો એવો^{૪૨} દરિ-ગુરુ સંતને ૧૧

કડવું ૩૨

સંતનો મોટો અતિ મહિમાયજી,
 સીંચે કારજ^૧ સંત પસાય^૨જી;
 સંતના યશને ગીતા ગાય^૩જી,
 સાધુ સેવતા કાર્ય થાય^૪જી. ૧

જીવ્યો કાર્ય થાય ને ગહેન^૩ પળાયે, જ્ઞાન જયારથ જીપજે;
 નિર્મલ નેત્ર તેજ કરે દરિજન, જો બાવે સંતજનને^૪ લજે. ૨

૩૩ ધ અલગા

૩૪ મધમા નથી

૩૫ મ માયાના

૩૬ જ. કાચે

૩૭ મ ના

૩૮ મ. આપ્ય તે

૩૯ મ અને જો

૪૦ મ વાત

૪૧ ધ. જો

૪૨ મ ધ સેવે

૧ ક. કાર્ય, ખ. કાર્ય

૨ ક. મ. જો.

૩ ક. ગહેન, વ. મહન

૪ મ.મા નથી

૫ ખ. દરીજનનિ

- ૧ બાઈ, ૬ ભાવ ન જીપજે જ્યાં લગે ૭ તૃષાવંતને જયમ તોમનો ૮,
 ભાવ વિના પુંથરીતન જેવો કહાવે નહી તે કાઈનો. ૩
- બાઈ, ૯ સત વિના રાગ નવ મજે, ખરી કાધા વિના ખેપ,
 જ્યમ પિપાસા જાયે પાન કાધે, છું હોય કાધે જલલેપ? ૪
- બાઈ, ૧૦ આદર વિના આવે નહિ ૧૧ રવે' આતમારામ;
 સંતને ૧૨ સેવી કાર્ય સાધો, ૧૩ સુખે ખામો નિજધામ. ૫
- ૧૪ સંતસંગ કાધા વિના, જેવો ૧૫ વનમાહાનો ૧૬ પશુ,—
 જીપજે ખપે તે વનનો વનમા, પશુ ૧૭ વસ્તીનું સુખ નહિ કશું. ૬
- સંતસંગે સર્વ સમજે, પશુ ટળી યાયે પાત્ર;
 સંત કૃપાદષ્ટિ કરે, તો નવપલ્લવ યાયે ગાત્ર. ૭
- કાગ કોષ લોભ મોહ તાપે બળી રહ્યા જે ૧૮ મન,
 તે ૧૯ જીવને દાઢા થવાને સંત તે પરજન્ય. ૮
- ૨૦ મમતા-ધાણી જોતયાં જીવ ચઢ્યા તે ૨૧ કાળને હાય;
 તેને ૨૨ સત કૃપાદષ્ટિ કરીને કાપી મૂકે નાય. ૯

૬ ખ. જોહવો, ગ. મા નથી

૭ ખ. જોહવ, ત્રીસાવંતને—, ગ. જ્યમ ત્રયાવતને—

૮ ખ. તોયાન

૯ ગ. મા નથી

૧૦ ક. માં નથી

૧૧ ક. સ્વૈ; ખ. આત્મા કેડુ જ્ઞાન, ગ. રવે તે આત્મા, ધ. આત્માનું જ્ઞાન

૧૨ ધ. સેવા કાજ સીધા

૧૩ ગ. તો સુખે

૧૪ ખ. ભાઈ સત

૧૫ ખ. જોહવ; ગ. જોહવા

૧૬ ખ. વનમાહાન, ગ. વનમાહાના

૧૭ ખ. ત્રય તેહને

૧૮ ગ. જોહવા

૧૯ ક. ચે

૨૦ ગ. મમતા તે પાળીયે—

૨૧ ખ. મા નથી

૨૨ ખ. માહાજન કીપા કરી

ન્યમ કેસરી^{૨૩} કેરા મધથી, બાઈ,^{૨૪} કરી પગાયે કોડ,^{૨૫}
 તમ સંત કેરા શબ્દ મુજુનાં બધન જાયે બહુ ^{૨૬}ખોડ. ૧૦
 કહે અખો : એ દામ મોટો દરવાનો છે જાતને,^{૨૭}
 હરી દામ ત્યારે જ^{૨૮} એસે,^{૨૯} જ્યારે એવે હરિ-ગુરુ-સતને. ૧૧

પદ ૮

રાગ સિધુડો^૧

હરિ હરિજન અજગા કરી રખે મલો,^૨
 રસત સેવ્યા તેને સ્વામી સેવ્યા,
 નિર્મલ્ય બ્રહ્મ સગુણ સંત જાણવા,
 ન્યમ વહિથી તેજવંત^૪ યાયે દીવા.

હરિ હરિજન ૧

ન્યમ^૫ અગ્નિથી દીપ યાયે બહુ જ આદર કર્યે,
 પશુ દીપથી દીપ યાયે અતિ^૭ સહેલો;
 તમ જ્ઞાની^૮ મૂર્તિ^૯ તે જાણો^{૧૦} ગોવિંદની,
 ત્યાહા^{૧૦} ભગવાન^{૧૧} એટ જ વહેનો.

હરિ હરિ ૨

૨૩ ક ખ કેહરી, ધ કોહરી

૨૪ ધ.મા નથી

૨૫ ક મ. કોડય, વ કોડ

૨૬ મ બધ સોડય

૨૭ ધ જાતને

૨૮ ખ ધ.મા નથી

૨૯ ધ વરો

૧ ક સિધુડો, ખ રીધુડ, ન સિધુડો, ધ રીધયો

૨ ખ મલો

૩ મ જેલે સત

૪ મ. જવત તે

૫ મ.પ.મા નથી

૬ મ દીપ તે

૭ મ. મા નથી

૮ મ. જ્ઞાનીની

૯ ક. મલો

૧૦ મ. તેજો

૧૧ મ ભગવાનને

હૃદિ^{૧૩} ઉપદેશ તે^{૧૪} આપે મોટી કલા,
૧૪જેણે તે^{૧૫} જાતના કાજ મીઝે;
સેવતાં મુખ હોયે અતિશે^{૧૬} ધણ,
જો સદગુરુ^{૧૭} તારું^{૧૮} મન રીઝે.

હરિ હરિ ૩

અત્યલ્પ રામ તે તત્ત્વવેત્તા વિધે,
૧૯જ્યમ કુંડલ ને કનક દીધે;
મન કર્મ વચને જો કો ભજશે અખા,
તેહનું દેત દેખી મન નહી જા હીસે.

હરિ હરિજન ૪

કડવું ૩૩

દેશી આત્મી

સતસંગ ક્રીડે વળી વળી જનજી,
૨અનુભવ વાધે આયો ઘનઘનજી,
માયા ઉપરથી ઊતરે મનજી,
હરિ શુ ટળે બિન્નાબિન્નાજી^૨

૧૩ ખ દહ, ગ દહ, ધ. દહટે

૧૪ ગ મા નથી

૧૪ જ જેણે કરી

૧૫ અ ગ ધ મા નથી

૧૬ ન અતિ

૧૭ ધ સદા ગુરુ

૧૮ ગ ત્યાંહી મન

૧૯ ગ જ્યમ મનને કુંડલ કાળિય દીરો

૧ ગ. તો અનુ

૨ ૧. વચ નાવચ નથી, ખ. બીના મીનજી, ધ બીનામીનજી

- જયલો : ત્રિન્ન^૩ ટોને ને^૪ વરને^૫ મળે, ગોટો મદિમા હરિજનનો^૬ ૧
 ત્રેતન સામરમાંહે^૭ બળે, અધ્યાસ ટોને એ^૮ તનનો^૯. ૨
 ગોમે જીવનન્ય^{૧૦} સંતગનનું^{૧૧} ભવમાંહે તે અનિ,
 સુખદાયક તેહને હોયે સદુ કો, જેહને સંત સાથે રતિ. ૩
 ૧૨આપ સરીખો કરી મૂકે, એહવી સંનની રીત;
 ૧૩અપ વહેરા ન કરે વરસનાં, એહવી^{૧૪} ધનની નીત^{૧૫} ૪
 ગીએ^{૧૬} સરખા સદુ જને, તેણે ફો^{૧૭} તે બાર અદાર;
 હરિ હરિ તે કરી મૂકે, એહવી સંતસંગતિ સાર^{૧૮} ૫
 સૂકે જવાસા^{૧૯} તેણી^{૨૦} રહે, તો મેધનો શો વાંક ?
 ૨૦પરજન્ય પાયે પય ધણું, પણ પી ન શકે તે ટાંક. ૬
 ત્યમ^{૨૧} અસંત સંતસંગતિ કરે, ૨૨પણ લાગે નહિ તેહને સંગ;
 મેલ ન દે માયા મધેથી, ત્યમ ત્યમ પડે^{૨૩} તેહને^{૨૪} ભંગ. ૭

૩ ક જન, ખ. બીન, ધ. બીન

૪ ખ ગ. મા નયો

૫ ખ ગ વસ્તુ

૬ ખ સતનો

૭ ખ ંમાહા

૮ ગ આ

૯ ખ જ તનો

૧૦ ક યીવતન્ય, ખ. ય જીવતન્ય, ગ જીવન તે

૧૧ ખ સતગન ઠેડું

૧૨ ગ સત આપ

૧૩ ખ મા નયો

૧૪ ખ જમહિ, ગ ત્યમ હે, ધ જેમ હે

૧૫ ક નાત્ય

૧૬ ધ સરથે સરખા—

૧૭ ધ ફો

૧૮ ખ. ગ. જવાસો

૧૯ ગ તેણી જ

૨૦ ગ. પરજન્ય તો પય પાયે—

૨૧ ગ જે

૨૨ ગ. તેહને ન લાગે—

૨૩ ગ ધ. પાડે

૨૪ ગ. ધ માં નયો

જ્યમ તેલ કુમ્ભે^{૨૫} કરી^{૨૬} વાસીએ, ^{૨૭} તેણે^{૨૮} સધળે તે^{૨૯} લાગે વાસ;
 તે મધ્યે આવે કાંકરો તેહને^{૩૦} ન લાગે આભાસ.^{૩૧} ૮

જ્યમ સલિલ મધ્યે શિલા રહે, પશુ^{૩૨} અંતરે ન ટળે આગ, ^{૩૩}
 તો નીર તેહને^{૩૪} શુ કરે, ^{૩૫} એવો બેદવા નહિ જાગ. ૯

જ્યમ ચંદનને ગધે કરી થાયે ચંદન આકે પલાશ;
 પશુ ગાંઠય હોયે રદે^{૩૬} વાંસને^{૩૭} ^{૩૮} તેહને ન લાગે વાસ. ૧૦

કહે અખોઃ હરિ કૃપા હોયે, તો જ^{૩૯} સમુ પડે ^{૪૦} અંતરે;
 દોષદરશન નોહે તેહને ^{૪૧} એવે હરિ-ચરુ સંતને. ૧૧

કડવું ૩૪

અંતસંગ કરતા વિલંબ ન કાળેજી,
 જ્યમ તમ કરીને હરિરસ પીજેજી,
 મહાજન સંગે કાય સીઝેજી,
 વરણપ થૈને તો જીજે જી

૧

૨૫ ધ કુમ્ભ

૨૬. ધ કરી

૨૭ ગ. વાસીએ

૨૮ ગ. તેહને

૨૯ ગ. મા નથી

૩૦ ક. તેણે; ધ. તેહને; ગ. વ. તેહને

૩૧ ગ. વાસ

૩૨ ખ. પશુ તેહને અં; ગ. તેહને અં

૩૩ ક. અગ્નિ, ખ ગ. આગ

૩૪ ધ. તેહને

૩૫ ગ. ભાર્ય બેદવાનિ —

૩૬ ધ. તે રદે વાસની

૩૭ ખ તેહને લાગે નહી; ધ. તેહને લાગે નહી

૩૮ ગ. મા નથી

૩૯ ગ. તે અંતરે

૪૦ ગ. એ સેવે; ધ. અને સેવે

- ઊધયો : વસ્તુરૂપ થીને જીવીએ—તે કાળ^{૧૦} આપે માહતં;
 ✓ તત્ત્વ સધર્માં એમ દીમે, જ્યમ પડ વિષે તાંત્ર^૨ ૨
- જ્યમ છીપને રત્ન ઉખર્ગી ઊપજે, ૪ તો ઉપર આવે જળમહિથી;
 ✓ તેહનીપ^૧ મુરતનો તાણ્યો તેજ પરજન્ય આવી વરસે ક્યાહિથી. ૩
- તેહનાં મુખ વિકમીલ રહે^{૧૦} ૧૧ એવા કાળે મિંદુને,
 તો^{૧૨} મુક્તા નીપજે મનોહર, ૧૩ ૧૪ પામે નિજઆનંદને. ૧૫ ૪
- જે મહેરામણથી બહાર નાવે, તે તાં દાલી રહે ખરી;
 ત્યમ દરિ-દરિજનને^{૧૬} જે ન સેવે, તે ન પામે નિશ્ચે દરિ ૫
- તે જ વર્ષાના બિંદ બીજાં ૧૭ પડે અહિના મુખ વિષે;
 તેહનું દયાદલ થી નીમડે, ૧૮ તેજે પ્રત^{૧૯} પામે જે કા^{૨૦} ભામે ૨૧ ૬

૧ ગ કલા

૨ ખ ગ તત્ત્વ

૩ ગ. ઉપજે વરી

૪ ધ ઊજે

૫ ધ મા નથી

૬ વ. મુરતપ્રમાણૂ તે

૭ ગ. મા નથી

૮ ગ તે આવી —, ધ આવે ક્યાદાથી

૯ ખ. વલ્લરી

૧૦ ગ રહ્યા

૧૧ ગ લેવા તે—

૧૨ ગ તો જ

૧૩ ગ મહામનોહર

૧૪ ગ. તે પામે

૧૫ ક નિજઆનંદને, ખ નીજ આનંદને, ધ નીજ આનં

૧૬ ખ. હરી શુરુ સર્જન

૧૭ ગ. તે પડ્યો—

૧૮ ગ. નીમણુ, ધ. નીપજે

૧૯ ગ. પ. મુક્ત

૨૦ ગ. કાલ

૨૧ ગ ભવે, ધ ભવે

સંત વચન તે કહે જ્યારય; જો^{૨૨} વાંકું મહે ખવ બુધ્ય વડે,
 તો^{૨૩} પાત્રયોગે ભયું^{૨૪} મૂકું; ^{૨૫}ક્ષેત્રનો વહેરો પડે. ૭
 ભાઈ, નિર્મલ^{૨૫} બુધ્યે^{૨૬} હરિ^{૨૭} સેવાએ, તો જીપજો નિર્મલ જ્ઞાન;
 મનસા વાચા કર્મજાએ રાજો હરિ વિષે^{૨૮} ધ્યાન. ૮
 જ્યમ કુંજ મૂકે ઈંડાં, તે દૂર જઈ ચારો કરે;
 તેહની મુસ્ત ^{૨૯}રહે સરખા માહોમાંહાં, તો^{૩૦} અપત્ય ત્યાંયાં જીહરે. ૯
 વણસેએ સેનાયે ખાળક, ત્યમ^{૩૧} કૃપા આવે ગુરુ તણી;
 એમ^{૩૨} સવક્ષણાને^{૩૩} મગે થી હરિ, જોહનું^{૩૪} મન રહે ગુરુચર્યું ભણી. ૧૦
 કહે અખો : સહુ ^{૩૫}ગડા મુણો, એ^{૩૬} કહ્યું છે બુધ્યવંતને; ^{૩૭}
 જો સુણતામાં ^{૩૮}ઝડપે વચનને ^{૩૯}સેવે હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

૨૨ ગ પણ

૨૩ ગ પણ

૨૪ ગ. તે ક્ષેત્રનો—

૨૫ ક નિર્મલ, ખ નીર્મલ, ૧ નીરમલ

૨૬ ક. ખૂરે, ખ બુધિ

૨૭ ખ. સત

૨૮ ગ સાચે

૨૯ ગ સરખી રહે—

૩૦ ગ મા નથી

૩૧ ગ જો

૩૨ ખ ગ ત્યમ, ધ. તેમ

૩૩ ખ સવક્ષણા

૩૪ ધ તેહનું

૩૫ ખ. ૧ સામલો

૩૬ ગ એહેનું

૩૭ ધ. ધીમ વને

૩૮ ગ વચન ઝડપે

૩૯ ગ જો રોવે

કલ્પું ૩૫

સંત ૧સેવે તો સર્વ મુખ પામેછ,
મન ન લાગે ખીજે ભામેછ,
જનમ મગલુ નેર મુખદુખ વામેછ,
જ્યમ જલ દળી આવે નીચે ખામેછ

૧

૧૫૭. જ્યમ ૩ નીચી મૂંઝે જલ દળી આવે, ત્યાંદી ખામા માટે રહે ભયું;

ત્યમ રામ રદેમાં રહે વામે, ૪ ત્યા ૫ ગુરુ ગોવિંદે ૧ધર કયું. ૨

જ્યમ ભક્તને ભગવાન વદાવા, ત્યમ ભક્ત વદાવા ભગવાનને,
અતર માહેનો આશે જાણી, શકે ન મૂની ધામને ૩

જેવા ૭ ભક્તને ભગવાન દુર્લભ, એવા ૮ ભક્ત દુર્લભ રામને, ૯
ભક્ત ખીજા હે ૧૦ ધણા, — ૬૨૭૯ ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામને ૧૧ ૪

સકામ ૧૨ જે સ્વામીને ભજે, આશ્ચર્ય એહનુ નહી કયું;
નિધકામ વદાવા નાથને, હેત ૧૩ તેનુ ૧૪ મન વચ્ચું. ૫

જે અણુનિગની ભક્તિ બ્યાશીમી, દા એક જાણે તે કરી,
ત્યા ધ્યે ધ્યાતાનુ કારણુ ન રહે, તે ૧૫ જાણે, ૧૬ જેણે આચરી ૧૭. ૬

૧ ખ. રોવિ તે, ગ સેવતા

૨ ખ. બનિ, ગ બના ધ બનુ

૩ ગ ધ મા નથી

૪ ખ. વાસિ, ગ વાસે

૫ ખ. ગ ધ મા નથી

૬ ખ. તાહા ધર —, ગ જ્યાહા ધર —, ધ ત્યાહા ધર —

૭ ગ. જ્યમ

૮ ખ. ૮. તેહવો, ગ ત્યમ

૯ ક. ગ. રામ, ધ રામ

૧૦ ધ. મા નથી

૧૧ ક. ધ. કામ ગ. કામ

૧૨ ખ. સજામી, ગ સકામિ

૧૩ ખ. હેતે, ગ હેતે

૧૪ ગ. જેહેનુ

૧૫ ધ. એ તે

૧૬ ધ. જાણું

૧૭ ગ. આદરી

- ભાઈ, ૧૮ સંતસંગ પ્રતાપ મોટો, ૧૯ રસના તે બાપડી શું કહે ?
જેહને વીતશે ૨૦ તે જાણશે, ૨૧ અપો તાં એટલું લહે. ૭
- જેહને કૃપાનિધાન કૃપા કરે, તેહને ૨૨ સંત ને સદ્ગુરુ મળે;
સદ્ગુરુ રઠમળે તો પાર પામે, ૨૪ જીવ બ્રહ્માહે બળે. ૮
- જીવ ૨૫ બ્રહ્માહે જાણ્યાનો અપેગીતામાં ૨૬ ભેદ છે;
એ ૨૭ અનુભવતાં ૨૮ અદૈત ૨૯ થાયે, અવિચલ વાણી વેદ છે. ૩૦ ૯
- કાયકલેશ કીધા વિના, કૃષ્ણમાં ૩૧ તે ૩૨ જન ૩૩ બળે;
એ ગીતાનો ૩૪ ભેદ ૩૫ સમજે ૩૬, તે નર ૩૭ જીવ તાહાણુ ટળે. ૧૦
- કહે અપો : એ ગીતા ફરી ૩૮ ગમ થાયે તે જંતને,
તેહને રામ રદયા ધરે પ્રતાપ હરિ-ગુરુ-સંતને. ૩૯ ૧૧

૧૮ ગ. મા નથી

૧૯ ક. મોટા

૨૦ ક. ચીવશે, ખ. વીત્ય (૧) સિ; ધ. વીચશે

૨૧ ધ. ભાઈ અપો--

૨૨ ગ. તે; ખ. તેહને

૨૩ ક. પ. મડતો; ખ. મલિ તે

૨૪ ગ. અને જીવ

૨૫ ગ. જીવને

૨૬ ધ. અપેગીતામાં

૨૭ ગ. એટલું

૨૮ ગ. અનુભવતામાં

૨૯ ક. અદૈત

૩૦ ધ. વદે છે

૩૧ ગ. દસ કૃષ્ણમાં

૩૨ ગ. માં નથી

૩૩ ગ. જંત

૩૪ ગ. જન

૩૫ ગ. દાગ

૩૬ ગ. પ્રીતિ

૩૭ ગ. માં નથી

૩૮ ગ. ગમ છે માંડતને

૩૯ ગ. સદ્ગુરુ-સંતને

કંઈકું ૩૬

અદૈત^૧ પદ તે વાણીમા નાવેછ,
 જે આવે તે દૈત^૨ જ કાઢાવેછ,
 એ ગીતા તે દૈત^૩ સમાવેછ,
 વાગળલ વામે ડન્મારો લક્ષ આવેછ

૧

જાયો ^૪વાગળન તે વિશ્વમાહે^૫, એ^૬ અણુજી જાણો સહુ;
 નાનાવિધની વાણ્ય માલી, મનના મન બોધ્યા બહુ.

૨

^૭વસ્તુ વિચાર્યે વિશ્વ નહી, તો કૃત્ય તેના શાં ખરા^૮
 એ તો વંધ્યાપુત્રે પોતા કરા ચરેન લખી સાચા^૯ કર્યા.

૩

સંસાર સુત વધ્યા^{૧૦} તણો ^{૧૧}જાણુજો નિર્ધાર,
^{૧૨}પોતે કહે, પોતે સાભગે ^{૧૩}વાણ્યનો વિસ્તાર

૪

^{૧૪}ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામ લખિયા જૂત બવિધ્ય ને વર્તમાન,
 બ્રહ્મચારી^{૧૫} ગૃહસ્થ વાનપ્રસ્થ સન્માસી એ વધ્યા^{૧૬}સુત નિદાન

૫

૧ ક અદૈત

૨ ક. દૈત

૩ ક ને ન્યાડુ લક્ષ આવેછ

૪ ખ ઈ બાર્ધ વાગળલ

૫ ક ભાહા

૬ ગ મા નથી

૭ ખ ગ બાર્ધ વસ્તુ

૮ ક શીધરા

૯ ખ ઉમા

૧૦ ક બ્યાંજયા, ખ. વધ્યા

૧૧ ગ તે જાણુજો ૫. બાર્ધ જાણુજો

૧૨ ગ અને પોતે

૧૩ ગ. એ વાણ્યનો, ૫ એ વાણ્યનો

૧૪ ગ તેણે ધર્મ

૧૫ ક ૫ બ્રહ્મચાર

૧૬ ક વિદ્યા, ખ વહા

અંડજ ઉદ્ધમિજજ સ્વેદ જરાયુજ, આર ખાણુ, ચોરાશી લક્ષ, ૬
સ્વર્ગમૃત્યુ પાતાલ દશે દિશી^{૧૭}, -સર્વ^{૧૮} વધ્યા^{૧૯}-સુતની પક્ષ.
જન્મ મૃત્યુ ને દેહકર્મ ગુણુ ૨૦ નથી કાઈ પ્રાપ, ૭
મત્ર જન ને યજન-યાજન એ વધ્યા^{૨૧}-સુતની કાય
દાતા બોક્તા^{૨૨} દેશકાલ કર્મફલ સર્વ જાણે એહ,
-યયુ નથી તેનો થાપ શાનો ? એ તો રઝમિથ્યા પુરુષનો દેહ ૮
ભાઈ, વસ્તુ વિચાર્યે^{૨૪} કાઈ^{૨૫} નથી; એ તો અણુજીવ^{૨૬}
પણુ^{૨૭} શિન તો ત્યમનો^{૨૮} ત્યમ^{૨૯} સદા, ૩૦ જેહને લિંગ
નહી પ્રાપ ૯

જેહને^{૩૧} ગ્રાહ્ય માહકંઠર લાન નહી ૩૩ અન્ય વિના મહે તે કાણુ ?
આરોપણુ^{૩૪} એ વિષ સધણુ^{૩૫} એ તો સ્કુર્યા છે તણુ ગુણુ ૧૦
કહે અખો . એ વસ્તુ વિચાર્યે^{૩૬} ન મળે ટંકાઈ રથપ જાંતને,
જ્યમ છે ત્યમ તે શિવ સદા નિજ સ્કુરણુ માહંતને ૧૧

૧૭ ક. દશે દશ, ખ. દસિદસ, ગ. દશેદિશ

૧૮ ગ. એ

૧૯ ક. વ્ય ઝા

૨૦ ગ. તે નથી

૨૧ ક. વ્ય ન્યા

૨૨ ક.ખ. ભૂકા, ધ ભુકા

૨૩ ગ. ૦ નરનો, ધ વધ્યા સુતનો

૨૪ ગ. ૦ વિષે, ધ. ૦ વીષે

૨૫ ગ. કાઈ એ, ધ. કેહેવા

૨૬ ધ. અણુજીવો

૨૭ ગ.મા નથી

૨૮ ક. ત્યમન, ધ. તેમનો

૨૯ ધ. તેમ

૩૦ ખ. ભાઈ જેહને

૩૧ ખ. ત્યાહી

૩૨ ક. મહાજ્ય માહક, ખ. શુદ્ધાય શાહક, ધ. માહાય માહક

૩૩ ખ. ત્વ અન્ય વ્યણુ—

૩૪ ખ. આરોપીત

૩૫ ધ. શાંતો

૩૬ ધ. રથલ કાઈ—

પદ ૯

રાગ મારુ

એ [મદ^૧ જ્યુંકા^૨ લુંહી સદાર્થ,
જ્યાંદા આપાપર ન મગે અહનિંશ,
બેહદ હદ ન કદાર્થ.

એ ચિદ^૩ ૦ ૧

હન્દાતીત અપગ^૪ નિગુન ગુન
એ સમ કહેવે^૫ તાર્થ;
આપાપર બીચ^૬ રમત નિરંતર,
નહી પંચમૂત ન કાર્થ. ૭

એ ચિદ ૦ ૨

જતાયાત^૮ નહી તાહા^૯ રહેણી,
ગયા સકે^{૧૦} નહી આર્થ;
૧૧ થોબણ થોભ સ્થવ બિન સ્થિરતા,
નહી ઇચ્છક ઈછાર્થ.

એ ચિદ ૦ ૩

૧ ધ વેદ

૨ ક યુંકા, ખ જ્યૂકા, ગ ૧ [ઉકલાક ઉ], ધ જૂકાં

૩ ખ મા નથી

૪ ક ખ ધ અપરસ

૫ ક. કહેને, ખ કહેને, ગ. કેહેને, ધ કહેને

૬ ગ વીન, ધ. બિન

૭ ક ખ ગ કાર્થ

૮ ક. જતા આયાન, ખ જત અયાન, ધ જાતા આયાત

૯ ગ જ્યાંદાં

૧૦ ક સકે, ખ સકિ, ગ સકત

૧૧ ક. થોભ એ થોભ, ગ થોબણ રથોભ

૧૨ જ્ઞાતા જ્ઞાન મેય બિન જે ધર,

૧૩ જ્યાં પહોંચત નહીં ગીરાઈ^{૧૪};

લક્ષાલક્ષ અખા જ્યાંદાં નાહી,

સદા સદોદિત સાંધી.

એ ચિદ ૦ ૪

કંડુ^૧ ૩૭

દેશી વાલ્મી

વસ્તુ કેડું વક્તવ્ય કીધું ન જાયજી,

જેહનો મહિમા મોટો પ્રાયજી;

જયમ અર્થ^૨વતું નીર જમાયજી,

પણ્યાધી^૩ સાયર^૪ ત્યમ રહ્યો જાયજી.

૧

ભયલો : સાયર જયમનો^૫ ત્યમ સદા,^૬ ત્યમ માહાપદની મોટમ ધણી;

તીરે કહીં એક લવણુ જગથું, તો શી ઓછમ સાગર ભણી ?

૨

જમાતાં^૭ કાંઈ જન નોહો,^૮ ડનીર નથી ઓછું મતું;

સહજ ઐશ્વર્ય^૯ માંહે નીપજે,^{૧૦} ન જણાયે જતું આવતું.

૩

ત્યમ જગત જગદીશ મહિ, હિતવ્ય સ્થિત્ય દીસે ખરી;

૧૦ ઓછું અદકું^{૧૧} કાંઈ ન થાયે, સાગર^{૧૨} દટતિ કરી.

૪

૧૨ ક. જ્ઞાતા જ્ઞે જ્ઞાન બીન થે ધર, ખ. જ્ઞાતા જ્ઞાન જ્ઞે વણ જ ધર;

ગ. ૦ બીન૦; ધ. ૦ જ્ઞે બીન૦

૧૩ આટલું ધ.માં નથી; ગ.માં 'જ્યાં' નથી

૧૪ ખ. અરણી

૧ ક. બાધુ, ખ. બાધો; ધ. વાધે

૨ ધ. અરણ્ય

૩ ક.ખ.પ. ત્યમનો

૪ ખ. હિ; ધ. ઉ લાઈ

૫ ક. જમાતે; ખ. જમાતિ; ધ. જમાતે

૬ ક. ન હોંચ

૭ ગ. અને નીર

૮ ક. નીપમ; ગ. નીપજયે; ધ. નીપજ

૯ ગ. લય દીસે

૧૦ ખ. તાંદાં ઓહ; ગ. ખજ૦

૧૧ ધ. સમુદ્રે

અતિ^{૧૯} મોટમ સ્વામી^{૧૩} ફેરી, રસનાએ ^{૧૪}નથી કહી જતી,
 સૂરતે^{૧૫} જે સમગ્રી શકે છે, તે વાણીમા નથી આવતી ૫
 ભાઈ, મોટી દશા^{૧૬} જે પ્રગટે, તો^{૧૭} ૧૮કાઈ એક મોટમ લહે,
 મોટા અનુભવ પાળે એ બુધ્ય કાંઈનું કાંઈયે કહે ૬
 જે અનત કોટિ બ્રહ્માડ છે, તો તેણી મોરે તજે^{૧૯} નથી,
 એની^{૨૦} મહા મોટમ મહારાજ ફેરી, જે ચાનીશકે મન^{૨૧} હૃદયી ૭
 રસનાએ કલાથી^{૨૨} જાણુરામા ભાર, ભાઈઓ, છે ધણો,
 બ્રહ્માડ ફેરી ભાવના મૂળી કરે વિચાર જે^{૨૩} એ તણો ૮
 ૨૪જો મહાપદમાહા^{૨૪}રિચિત્ય ફેરીને પછે જુએ બ્રહ્માડને,
 તો બ્રહ્માડને હામ અણુ ન દીમે,—તો પરમાણે શુ પડને ^{૨૫} ૯
 જયમ આકાશી કો નર ચઢે અતિશે તે આલો જય,
 અવનીના અકાર^{૨૬} નાના ન દેખે તે પ્રાય ૧૦
 કહે અખો ૨૭સહુ સાભગો, આકાશ સ્ફુર્ય માહતને,
 પડ બ્રહ્માડ સતતર ચર્ષને દેખે તેદના અતને ૧૧

૧૨ ગ માહા, ખ ત્યમ

૧૩ ગ મહારાજ

૧૪ ગ કહી નથી જતી

૧૫ ક સુત્ય, ખ શૂન્ય, ગ સૂર્યે, ધ સ્તુત્ય

૧૬ ગ ધ દિશા

૧૭ ક ખ ૧ તે

૧૮ ક કાઈ એક મોટચમ, ખ કાઈ અક માહાત્મ ગ કાર્ક મોટચ, ધ કાઈ મોટમ

૧૯ ગ કાઈ

૨૦ ક ખ ૧ મા નથી

૨૧ ગ ધ બુધ્ય

૨૨ ધ કલાકાથી

૨૩ ધ જે

૨૪ ક જે પદમાહે ખ જે કો પદમાહા, ધ જે પદમાહે

૨૫ ખ માહનિ, ગ મડને, ધ મડને

૨૬ ગ અકુર

૨૭ ગ સહુકો સણો, ધ શહુકો શણો

કડવું ૩૮

એ અનતને બોલ્યો ન જાયેછ,
મહતા નાવે વાણી ગાહેછ,
વચન ન લાગે તો કષમ કહેવાયેછ,
મહા ચૈતનધન નહી મન કાયેછ^૧

૧

બચણે કાયા મન કોણુ કહે તેહને, જ્યાં કહણુદાર કહેનુ નથી^૨
અધર્મધર્મ તે શુ શાથી, જ્યાં પ્રહણુદાર પ્રહેનુ નથી^૩ ૨
દૂર નિકટ તે શા ચડી શુ,^૪ જો મધ્યે પદારથ નહી કશો^૫
સદા નિરતર છે જ સરખો, વસ્તુ વિચાર્યે એ અશો ૩
ઠપૂરણુ બ્રહ્મ પૂરી રહ્યો છે, જગત નથી નિર્ધાર,
પરહણુદાર પ્રહણુ નથી, નહી વિચારાવિચાર^૬ ૪
ચક્રાતીત ચિનએ ચક્રે, રહે તે અદ્વૈત વસ્તુ,
અતુલ આશે અનત મોટો, ત્યાં નહી હિંદે ને અસ્ત ૫
હિંદે અસ્ત બ્રહ્માડે માહે ૧૦ દિનકર ૫૩ દિનરાત,
૧૧ દિનરાતે કરી કાલમાપન, મરણુજીવણુ ભાત ૬
એ રમૂલ ભોગ બ્રહ્માડે માહેનો,^{૧૨} ચૌદ લોક કરી જલ્ય,
અનિર્ગચની ત્યાં વચન^{૧૩} ન લાગે,^{૧૪} નથી ત્યાંદાં સસ્ય ૭

૧ ક કાઠથી, ખ કાચછ, ધ કાચેછ

૨ ગ મા નથી

૩ ખ, એ તો પૂર્ણ

૪ ખ પરડવું નથી, ગ વીના પરડા, ધ પરડવું નથી

૫ ધ વિચાર વિચાર

૬ ન ભાઈ રહે

૭ ક ખ ધ પરડ

૮ ગ જ્યાંદા

૯ ધ ભાઈ ડહિ

૧૦ ખ જમ દિનકર

૧૧ ગ દીનરાત્ય કીધી કાલમાપન એ મરણુ જીવન બદ્ધ બાલ્ય

૧૨ ક માટે હયે, ખ માટે લો ધ માટે

૧૩ ખ વાણ, ગ વાવણ, ધ વાણ

૧૪ ખ પોડોચિ, ગ ધ પોડોચે

સતંતર સ્વામી સદા, ત્યા જ્યમ છે ત્યમનું ત્યમ,
 યયુ ગયુ કઈયે^{૧૫} નથી, ^{૧૬}સહેજેજ એ છે એમ ૮
 આપાપર કાચે^{૧૭} નથી, નથી^{૧૮} જીવ જીવવિગ્રહે કમો;
 પૂર્વ પશ્ચિમ નથી રહેવા, ^{૧૯}વસ્તુ વિચારે એ અમો. ૯
 જ્ઞાન જોય^{૨૦} સાતા વિતા, ^{૨૧}જ્યમનું ત્યમ સદાય,
 એ પૂરણુની પૂરણુતા, ^{૨૨}વેતા વેણુ વિનાય ૧૦
 કહે અખો બ્રહ્મ અનિવર્તની, વચન નહી અનતને,
 અક્ષરાતીત આનંદ પદની^{૨૩} ગમ છે માહંતને ૧૧

કંઈવું ૩૯

સત સયાણા મહાપદ જાણેજ,
 તે આપ ન દેખે, અન્ય ન વખાણેજ,
 આપ અણુઅણુ તે પરમાણેજ,^૧
 ગુણ નિર્ગુણને ઉરમા નાણેજ^૨ ૧

ભયો • ગુણ નિર્ગુણ વકાઈયે નથી, ^૪સમતત્ત્વ સમઝપા સહી
 પ્રાયે નહી તેનો પ્રભાવ જ્ઞાનો ? ^૫રજુએ નહી તો શો અહિ ? ૨

૧૫ ક ધ કાઈ

૧૬ ક સહેયે જ એ છે યમ, ખ સદાહિ એમ, ગ સહેજે એ જ છે એમ

૧૭ ખ કાચ, ગ કાઈયે

૧૮ ખ મા નથી

૧૯ ગ કાઈ વસ્તુ, ધ કારજ કારણ વિન અરો

૨૦ ક ખ ધ હો

૨૧ ખ કાઈ જમનું, ગ ત્યાહા જ્યમ છે ત્યમ સદાયે

૨૨ ગ કાઈ વેતા વેણુ વીણાયે

૨૩ ગ અન તપદની

૧ ખ ન પ્રમાણિજ

૨ ગ ન આણેજ

૩ ખ કાઈ ન દીશે, ગ કાઈ ના કહે તે

૪ ગ જે સમતત્ત્વ

૫ ગ કાઈ રહ્યે

એ તો અણુજ્ઞતાને અણુજ્ઞતું બાસ્તુ^{૧૩}નું ભમે કરી,
તે જ્યારે જ્યમાયમ મયું; પ્રાય જ્યમ છે ત્યમ હરિ. ૩

૧૫૨૫^અ કેરું પેખતું, ખરીચી જલવત સદા;
તે ઉણેચે ઓણું ન યાયે, સમજ્યે શમ ગયો તદા. ૪

ભાઈ,^૮ સમજ્યે સાધન ઘાયે સર્વે, પાર આવે પંથનો;
જ્યમ રચ^૯ વહ્નિ વન દહે, ત્યમ મહા વિચાર માહંતનો. ૫

એ અષ્ઠ ક્ષણ^{૧૦} ત્યારે ટળે, જ્યારે ગુરુગમ હોયે ખરી;
અભવેતા મળે જ્યારે, ત્યારે જ^{૧૧} મન^{૧૨} બેસે કરી. ૬

સદ્ગુરુ વિતા ૧૩બહુ મરે કાચા, આપ ઉઘોત ચપા વિતા;
સતસંગ પ્રતાપ મોટો,^{૧૪} અવેવ કરી જાયે જાંતના. ૭

જ્યમ શરદકાળે અખર ઓયે, નીર^{૧૫} નિર્મલ હોયે ધણું;
૧૬તમ સદ્ગુરુ સાંત પ્રતાપ પ્રાયે, ઓહણુ^{૧૭} કરે મન જાંતણુ. ૮

૧૮ભવદુઃખ વામે, મહાસુખ પામે, અંતરથી આમલ^{૧૯} ટળે;
જીવ શિવ તે એક^{૨૦} હોયે, ૨૧જ્યમ સલિલમાં શર્કરા ભળે ૯

૬ ગ. એ ધરપચ

૭ ગ. એ મરીચી; ધ. તે મરીચી

૮ ગ. માં નથી

૯ ખ. રચિક

૧૦ ખ. પૂણ, ગ. પૂષ

૧૧ ગ. માં નથી

૧૨ ખ. ગ. જાત

૧૩ ખ. બેહુ મરિય જ કાચા; ગ. મહે બહુ કાચા

૧૪ ક. પ. મોટા

૧૫ ક. નિરે; ખ. વહી નીર; ગ. અને નીર

૧૬ ગ. ત્યમ સતસંગ પ્રતાપ—

૧૭ ગ. મન કરે

૧૮ ગ. એ ભવ

૧૯ ક. આંમે; ગ. આમિ; ધ. આદમે

૨૦ ક. એક

૨૧ ગ. જ્યમ સરીના સાગરમાંહાં બધે

નરનારાયણ એક વરતે, વંદનીક^{૨૨} તે નર સદા;
દુઃસ્તગ્તારક નાવ^{૨૩} દરિજન, નિઃકારણમહિ^{૨૪} મુદા. ૧૦

હહે અખો: ૨૫મુખે ટાચે યોગક્ષેમ માદંતને;
દેહધારી ૨૬સરખા તે દીમે, પણ રહે પદ અનંતને. ૧૧

કડવું ૪૦

અખેગીતા^૧ જે નર^૨ ગાયેછ,
અણુ આધામે^૩ નર દરિ^૪ યાયેછ,
સાંભિગતામાં ગેડેન પળાયેછ,
એવો મંથનો છે મહિમાયેછ. ૧

ભયથો: મંથનો મહિમા તે^૫ મોટો, સાંભિગતામાં સઘ ફળે;
જો^૬ મનસા વાચા કર્મણ્ય^૭એ, શૂરત^૮ દર્દને સાંભળે ૨

રામ તારક મત્ર જે, તે^૯ જ^{૧૦} અખેગીતાનો ભાવ,
જનમ છેડ્યો ૧૦જેને હોયે, તેને મગે પ્રસ્તાવ. ૩

૨૨ ક ખ ધ વ દની

૨૩ ધ નામ

૨૪ ધ મા 'માહે' નથી

૨૫ ગ. એ મુખે

૨૬ ગ તે સરખો હોસે, ધ. સરખી તે જાસે

૧ ધ. અખેગીતા

૨ ખ. ધ. જન

૩ ખ અણુ આસિ

૪ ખ. દરિય; ધ. હર

૫ ગ. છે

૬ ક ખ. ધ. મા નથી

૭ ક. યે મુલ્ય; ખ. જે શૂલ્ય, ધ. જે કૃત્ય

૮ ગ. એ

૯ ધ અખેગીતાનો

૧૦ ગ. હોય જેહને

સસારરૂપી મોહ ૧૧-નિશાને નિવર્તાવના ૧૦ કાળ ૧૩
 દિનમણિ છે અખેગીતા, ૧૪ પામે સદા ૧૫ સદોદિત રાજ ૧૬ ૪
 એમા શાન ભકિત વેરાગ્ય છે, માહે ૧૭ માયાનિરીક્ષણ દ્રષ્ટ્ય, ૧૮
 જીવન્મુક્ત ૧૮ ને મહામુક્તાના ૨૦ ગચ્છિત ને વળી પુષ્ટ્ય ૨૨ ૫
 પદ દશ ને આલીસ કડના છે પરમપદની વાટ,
 સસારસાગર ઉપરે એ સેતુ બાધ્યો ધાટ ૬
 એણે ઘાટે ને આવી ચઢશે, તે સુખ પામશે ૨૩ પાર
 ન બૂડે તે બિરદ બાધી કહે અખો નિર્ધાર ૭
 ૨૪ બાર ઊણા પાત્રસે છે અખેગીતાના ૨૫ ચરણ
 ચરણે ચરણે આત્મવિદ્યા, અશરણ કેડુ શરણ ૮
 નાથ નિરંજન ત્રય કરતા, ૨૬ અખો તે નિમિત્ત માત્ર,
 જ્યમ વાળુ દીસે વાજતુ, પણ વળકે સુલુપાન ૯
 ને પૂરણ બહા પૂરી રહ્યો છે ઘટઘટ ગોલણહાર,
 તેણે આપે આપતુ વર્ણન ૨૭ કીડ, —સ્વરવરૂપ નિર્ધાર ૧૦

૧૧ ક મોહો

૧૨ ક નિવર્તાવા ન નિવર્તાવ ૧ નિવરતાવા

૧૩ ક કાચે

૧૪ ૧ અખેગીતા

૧૫ ખ સાદા

૧૬ ખ રાચ ૧ રાચે

૧૭ ક માહો ખ માદી ૧ માહે

૧૮ ખ દ્રષ્ટિ છે

૧૯ ક ચીવન્મુક્ત

૨૦ ક આદા મુક્તને

૨૧ ગ માહે ચિત્ત

૨૨ ખ પૂણ છે

૨૩ ગ પામે

૨૪ ખ બારે ૦ ગ પચીસ આગના પાચરો ૫૦ પાચરોહે ૪૮૮

૨૫ ક અખેગીતાના

૨૬ ખ પડ ચરો

૨૭ તણવ ૧ વચણવ

૨૮ સંવત સતર પચોતરો, શુક્રવપદા મૈત્રમાસ,
 સોમવાસર,^{૨૯} રામનવમી,—૩૦ પૂરણ મંથ મહાથ. ૧૧
 દેવે નિરંજન અખેગીતા,^{૩૧} —સ્વસ્ત્યુપ નિઝ સંતને;
 અખાને ગિર નિમિત્ત દેવા, ઇચ્છા હુની અનંતને. ૧૨

પદ^૧ ૧૦રામ ધનાગીર^૨દાસ^૩ વધામણાનો^૪

અભિનવો આનંદ આજ,
 અગોચર ગોચર પહુવું એ,
 જે^૫ પરપચ પાર મહાગજ,
 તે પૂરણ અભિ^૭ હુ સ્તવું એ. ૧

દરિદર અજ છુવનેશ,
 તે તણો ઈશ અગ્રપતિ એ,
 તે જાણ્યો^૮ અગદ ઈશ,
 જેને ગાયે નિન્ન શ્રુતિ એ ૨

૨૮ ક સવત સતર પચોતરો ॥ ૧૭૫ ॥, ખ સવત ૧૭૦૫ પચોતરો, ગ સવત
 સતર ૧૦૫ પચમે ('પચોતરો'નું ઉપા અને બદલીને), ધ. સંવત સતર
 પચોતરે ૧૭૭૫.

૨૯ ખ. સોમવાસ, ગ સોમવાસર, ધ સોમવાસરે

૩૦ ન. હવો પૂરણ

૩૧ ધ અખેગીતા

૧ ખ.માં નથી

૨ ક.પ ધન્યાશી, ગ. ધન્યાશી

૩ ક. દાવો, ધ.માં નથી

૪ ક વધામણાનો, ધ માં નથી

૫ ગ જે હવુ એ

૬ ગ મા નથી

૭ ગ અભને

૮ ધ જાણો

૯ ગ. અગે

૧૦૩વેં ચૈતન ધન રાય,
શન્યમા સોદામણેા ઝે;
તે નાવે વાણીમાહે,
તે ૧૧ નહીં વિરાટ ને વામણે ૧૨ ઝે.

૩

તે જાયે ન આવે કપાલે,
સ્થિર પૂરણ અવિનાશ છે ઝે;
સિંગલગ તે માહે,
જે વડે આકાશ છે ઝે

૪

તે જાયે ગયુ ૧૩ જાજાય,
જયારથ જયગત્યમ થયું ઝે,
જ્યાં કુર્મ ન લાગે કાળ,
સમર ૧૪ ભરાઈ તે રથુ ૧૫ ઝે

૫

ત્યા હવુ ૧૬ મન લેલીન,
૧૭જે ચૈતન સભરા ભયું ઝે
નહી કો દાતા ૧૮દીન,
તન્મયસહેજે ૧૯ સહેજે ૨૦ કયું ઝે

૬

પ્રગટયા કોટિ કલ્યાણ,
આપાપર વિના રવે રજુ ઝે
૨૧સદા સદોદિત લાણ,
ઉદે-અરત કારણ ગયુ ઝે.

૭

૧૦ ગ. તે ઝે

૧૧ ગ. મા નથી

૧૨ ધ. વામણુ

૧૩ ખ. ગયો

૧૪ ખ. મુખર

૧૫ ખ. રહે

૧૬ ક. ગોદ

૧૭ ગ. ચૈતન્ય સમરા ભરાઈ રહ્યું ઝે, મ. જે ચૈતન્ય સમરા ભરા ઝે—

૧૮ ખ. દેવ, ધ. ને દિન

૧૯ ખ. સહેજ

૨૦ ગ. સંજ

૨૧ ખ. ત્યાહી રહી

કહે અખો આનંદ
અનુભવીને લહેવા તણો^{૨૨} એ,
પૂરણ પરમાનંદ
નિય સરાહો^{૨૩} અતિ ધણો^{૨૪} એ.

---

૨૨ ગ તણું

૨૩ ક સરાહો, ખ. સરાયુ, ગ સહરાય, વ સતહી

૨૪ ગ ધણું

विवरण

વિવરણુ

અખેગીતા—અખાદ્ય ગીતા. ‘અક્ષયગીતા’ અને ‘અક્ષેગીતા’ પાઠાન્તરે પણ મળે છે. અક્ષયતત્ત્વ-બ્રહ્મતત્ત્વ એ ‘અખેગીતા’નો વિષય છે એ અર્થ પણ લઈ શકાય એમ છે. ‘ભગવદ્ગીતા’નાં પણ રૂપાન્તર આપણી બાપામાં ધનંદાસ આદિએ આપેલાં છે. તે ઉપરાંત પણ સ્વતંત્ર ગીતાઓ કવિઓએ આપી છે. અખાના પુરોગામી નરહરિએ ‘ભગવદ્ગીતા’ ઉપરાંત જીજ્ઞ સારાત્મક અનુવાદની કૃતિ ‘પ્રસિદ્ધસારગીતા’ આપી છે અને સ્વતંત્ર ‘સાનગીતા’ની રચના પણ કરી છે.

કડવું ૧

હરિ, ગુરુ અને સંતની સ્તુતિ

અંચાંગે ગણપતિ, સરસ્વતી, ગુરુ આદિની સ્તુતિ કરવાની પ્રજ્ઞાલિકા હોય છે તેને અખે પહેલા કડવામાં અનુસરે છે, પણ પોતાની રીતે. ગણપતિને નહિ પણ ત્રિગુણપતિને (પરબ્રહ્મને) એ પામે લાગે છે. સરસ્વતીની સ્તુતિ કરવા વખતે તે બ્રહ્મતત્ત્વની આનંદદાયિની ચિત્-શક્તિની સ્તુતિ કરે છે અને ગુરુને સ્તવવા પ્રસંગે પણ ગુરુ એ જ ગોવિંદ છે, પરબ્રહ્મ છે, એવી ગુરુ અને બ્રહ્મની એકતા સમજીને તેમની સ્તુતિ કરે છે. ગુરુ એ પ્રત્યક્ષ અનુભવાતી બ્રહ્મની મૂર્તિ છે અને ગુરુ-ગોવિંદની એકતાબુદ્ધિ કુળવનાર સહેજે હરિને પામે છે એમ કહી અખે હરિ અને ગુરુની જ નહિ પણ હરિ, ગુરુ અને સંતની એકતા કડવાને અંતે ગાય છે.

૧. ત્રિગુણમત્તિ-અખે ગુણો(સત્, રજ, તમ)નો સ્થાનો. સામાન્ય પરંપરા કાવ્યારંભે ગણપતિનું સ્તવન કરવાની છે. પણ અખે તે એક જ બ્રહ્મતત્ત્વને સ્વીકારતો હોઈ, ‘ગણપતિ’ના નામનો અણસાર આવે એવા શબ્દપ્રયોગ દ્વારા, બ્રહ્મતત્ત્વને જ સ્તવે છે.

૨. ચિદશક્તિ બ્રહ્મનંદની: ૧. બ્રહ્મતત્ત્વની આનંદદાયિની ચિત્-શક્તિ; ૨. બ્રહ્માની પુત્રી, સરસ્વતી, સરખાયો અખાદ્ય ‘અનુભવખિન્દુ’ના આરંભની સ્તુતિમાંના ‘ચિદશક્તિ મહાસરસ્વતી’—એ શબ્દો, જે ‘બ્રહ્મનંદની’ શબ્દ

‘મહાસરસ્વતી’ને સ્થાને યોગ્યવાનું સ્થાન કરે છે વળી અચારભે અનુક્રમે ગણપતિ, સરસ્વતી અને ગુરુ એ ત્રણની સ્તુતિ કરવાની પ્રણાલિકા પણ ‘અક્ષાનદની’ના ઉપર કરેના અર્થને પુષ્ટિ આપે છે બીજી બે પ્રતોનો પાઠ ‘અક્ષાનદની’ છે, તે સ્વીકારાય તોપણ ‘અક્ષા-નદની’—અક્ષાની પુત્રી—સરસ્વતી એ અર્થ ઇષ્ટ છે આભાર સુધી ‘અક્ષાનદની’ પાઠ જ પ્રચલિત હતો અને એ શબ્દમા અખાના અક્ષાનદ નામના ગુરુનો ‘નેવધી ઉદ્દેખ થયો છે એવો અર્થ’ ઘટાવવામાં આવતો, પણ તેને અવકાશ નથી એ જોઈ શકારો આ અંગે જુઓ ‘સસ્કૃતિ’ સપ્ટેબર ૧૯૬૫મા ઉમાશંકર જોષીનો લેખ “‘અક્ષાનદની’ નહીં પણ ‘અક્ષ-નદની’” અણુજોષી-જોષીકૃતમા છે જ નહીં એવો—અખો સ્તવનના શબ્દો આરોપે છે તે તો અક્ષતત્ત્વની પોતાની લીલા જ છે

૩. ગુરુની સ્તુતિ અહીં અખો ‘ગુરુ ગોવિંદ, ગોવિંદ ગુરુ’ એમ કહે છે, અને પછી ચોથી કડીમા ‘ગુરુ તે અક્ષ’ એમ સ્પષ્ટતા કરે છે જુગમ-યુગમ, જોડકુ સુધમાને-સુદ્ધિના માન (માપ) વડે

૮. ચાહીન-ચિહ્ન સમી-સરખી

૧૧. હીડા-આનો માગો જ તને-પ્રાણીભાવને, છત્રભાવને આરતથુ-આર્તિપૂર્વક હરિ ગુરુ સતને-અખો ગુરુને હરિથી અભિન લેખે છે એટલુ જ નહિ સતમાત્રમા પણ ગુરુ અને હરિને જુએ છે અને ત્રણની એકતા અનુભવે છે ‘અખેગીતા’ના કડવાને અતે બહુશ અખો આ એકતામત્રનુ પુનરુચ્ચારણ કરે છે અચરચનામા આવી નિષ્પણુરીતિ પ્રચલિત લાગે છે સરખાવે પુરોગામી નરહરિની જ્ઞાનગીતા’ના કડવાને અતે બહુશ જોવા મળતા ‘વિરને જોગીન્દ્રે લલ્યું’-એ શબ્દો ‘હરિગુરુસત’ એ સમાસ પણ પ્રચલિત લાગે છે જુઓ નરહરિકૃત ‘વસિષ્ઠસારગીતા’ ‘હરિગુરુસત પ્રતાપથી ટળે તે કમંકેરા’ (૧-૫) ‘તે સેવે હરિગુરુસતને એમ કહે નરહરિદાસ’ (૧-૨૨)

કડવું ૨

નવા કવિઓની ઔપચારિક નમ્રતા: અખાની કેડિયત

અમાઉ ઉત્તમ કવિઓ યર્ષ ગયા છે તેમની આગળ પોતે કાઈ વિસાતમાં નથી એવું નવકવિઓ કહે છે અને એવાં વચનો દ્વારા પોતે કેવા

નમ્ર છે એવું એક રીતનું આત્મગૌરવ કરે છે અખો એકરાર કરે છે કે પોતે તો માત્ર કાષ્ઠપૂતળી છે અને કોઈ સૂત્રધાર (ભગવાન) કદાચ માંધે તે પ્રભાવે નાચે છે-બોલે છે

૧. આગે-આગળ જુમતે-યુક્તિપૂર્વક ખટદર્શન-સાખ્ય, યોગ, ન્યાય, વૈશેષિક, પૂર્વમીમાંસા અને ઉત્તરમીમાંસા એ છ દર્શનો કૈનીતા-કવચિતા, કવન કરનાર, કવિ નવે-નવા(કવિ)ઓએ બહોળા ધર્મા-મોટા કરીને આગળ ધર્મા

૨. ખઘોત-આગિયો નીત્ય-નીતિ

૩. વહેકળો-વોકળો, નાનો વહેળો સુરતરુ-કપવૃક્ષ બદરી-ખોરડી પારિજાતક-હારસિંગારનું વૃક્ષ અરણી-એક વૃક્ષ, જેને હિનાળામા ફૂલ આવે છે એમાથી અગ્નિ પ્રગટાવતા

૪. કુરરી-ગીટોડી તૂપ-ધી

૫. બાવનાચંદન-હિતમ ચંદન, બાવના 'બાવના' એ કનક લાવાનો શબ્દ છે અને એનો અર્થ 'ચંદન' એવો થાય છે * બેહેક-મહેક, સુમધ કરીર-કેરડાનું કાટાણું ઝાંડ રસમૂષિકા-ધાતુને સુવર્ણથી રસતું પ્રવાહી ધરાવતી કુપ્પી

૬. કેહી-કર્ષ, રી અખેપાત્ર-અક્ષયપાત્ર

૭. ગલિત-ગળેલું નમ્ર બાળકભુખે-માળક જેવી ભુક્ષિએ

૮. મગથુ-તણે ચુરુ શ્રુતિવાળો ગણ, દા ત 'માતાશ' જગથુ-અનુક્રમે લધુ, ચુરુ લધુ શ્રુતિનો ગણ, દા ત 'જગાત' મગથુજગથુ-પિંગળશાસ્ત્ર તુકે-અસાનુપ્રાસ ચોજ-વ્યવ્ય, રહસ્ય (?) લક્ષા-સમજ્યા

૯. ગલિનપણે-નમ્રતાથી ચુરુઆ-ગૌરવવાળા, બારેખમ જે કોઈ નવો કવિ આવે છે તે મથના આરબે ખીચ્યા આદમી ઠીમા છે તે જાતનાં વચનો ગોને છે અગાઉ થઈ ગયેલા કવિઓ મોટા છે, તેમની આગળ પોતે અન્ય છે અને પોતે પિંગળશાસ્ત્ર જાણતા નથી અને અસહારશાસ્ત્રનો ઉપયોગ

* જુદી જુદી ભાષાનાં જે શબ્દો ઉપરથી થયેલા અનુવાદ-અમાસ જૂની શુદ્ધચાલીમા પ્રચલિત હતા વિરોધ મારે જુઓ કે ભોગીવાદ સંદેસરાજી 'શબ્દ અને અર્થ', ૫ ૧૫૧-૧૫૨

સમજ્યા વિના જેમ તેમ પોતે કરતા નથી—એવા શબ્દો દ્વારા આભાસી નમ્રતા દાખરીને ઊલટા પોતાનું એક રીતનું આત્મગૌરવ કરે છે અને પોતાની કાંઈ ઊંચુપો હોય તે માટે દયા યાચવાની ભૂમિકા તૈયાર કરી લે છે. પણ અખાની વાત તો સીધી છે. હું વળી તો મને કવિ માનતો દોઉં તો મારે તો ચોખ્ખી આટલી જ એક સ્તુતિ કરવાની છે—

૧૦. —કે હું તો દાર(કાઠ)ની પૂતળી છું અને ધણું નખરાં કરું છું, પણ એ બધું તો સૂત્રધાર (ભગવાન) કળા દ્યાવે છે એના પ્રતાપે.

સરખાવો : ‘જ્ઞાનેશ્વરી’ના પહેલા અધ્યાયને આરંભે જ્ઞાનેશ્વરની ઉક્તિ :

આતાં દેહજો ભવધાન ।

મુઝ્ઘીં ઘોલવિત્યા મીં ચોલેન ।

જેઠેં ચેટેં સૂત્રાધીન ।

દારુયંત્ર ॥ ૮૧

—“હવે ધ્યાન આપો, તમે (શ્રીગુરુ નિવૃત્તિનાથ) મને બોલાવો છો ને હું બોલું છું. જેમ કંઠપૂતળીના અભિનય સૂત્રધાર દોરી જેવે તેને આધીન હોય છે—”

૧૧. જાંતને—દેહભાવને, જીવભાવને. આપણે જીવભાવે વર્તીએ છીએ તે પણ પાછળથી સૂત્રધારે દ્યાવેલી માંપથી નાયતી પૂતળીની પેઠે જ. આ રીતે કડવાને અતિ કર્તા પોતાના વિષય ઉપર આવે છે.

આ કડવામાં બીજીથી આઠમી કડીમાંના ઉદ્દગારે અખાએ પોતાને વિશે ક્યાં છે અને પોતે મગલુજગણુ જાણુતો નથી વગેરે પોતાને વિશે એ કહે છે એ રીતે કરવામાં આવના અર્થઘટનને અવકાશ નથી. આ કડવું યોગ્ય અવતરણુ ચિહ્નો સાથે ઝાપ્તું છે તે ઉપરથી એ પ્રતીત થશે.

કડવું ૩

વેદાંતજ્ઞાનની પ્રાચીન પરંપરા : વસ્તુજ્ઞાનની અનિવાર્યતા

આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં નિરૂપાયેલી જુદી જુદી સાધનાઓનો વીગતે ઉદ્દેશ્ય કરીને અખો આ કડવામાં વસ્તુજ્ઞાન—પરબ્રહ્મનું જ્ઞાન—મેળવવા ઉપર ભાર મૂકે છે.

૧. શરે-સરે, અતિ, છેવટ જોતાં જીવાત્માનું કોઈ પદ (સ્થાન) છે નહિ, તો જોલે શું? જે કોઈ વર્ણુવાય છે તે પોતે જ કરેલું પોતાનું વર્ણુન છે. સાંખ્ય અને યોગ તપાસતાં પણ છેવટ તો હરિ જ જિગરે છે-શેષ રહે છે.

૨. અર્જ - બહા

૩. શિવના તન કાર્તિકેય એ જ પડાનન - જ મુખવાળા. રકંદ, ગુહ વગેરે નામોથી પણ એ પ્રચલિત છે. હતાત્રેયે 'શુરુગીતા' રૂપે કાર્તિકેયને આપેલા ઉપદેશનો ઉલ્લેખ છે.

૪. શ્રીરામને વસિષ્ઠે જોધેલા અધ્યાત્મગ્રંથ યોગવાસિષ્ઠનો ઉલ્લેખ.

૫. 'ભગવદ્ગીતા' માં શ્રીકૃષ્ણે નિઃકામ કર્મયોગનું શાસ્ત્ર ભારતને-અર્જુનને સમજાવ્યું એનો સંદર્ભ.

૬. કૃષ્ણદ્વેપાયન વ્યાસનો પુત્ર શુકદેવ, જેમણે જનક પાસેથી જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. ભેવ-ભેદ, સાચું તત્ત્વનું જ્ઞાન.

૭. મહાભારતના શાંતિપર્વમાં શ્રીખે શરશમ્પા પરથી આપેલો તત્ત્વગોષ્ઠ. હારદ-હાર્દ, રહસ્ય, મર્મ; અહીં મર્મવેદના.

૮-૯. શ્રીમદ્ ભાગવતની રચનાનો ઉલ્લેખ છે. (જુઓ શ્રીમદ્ ભાગવત પ્રથમ સ્કંધ અધ્યાય ચોથો-પાંચમો.) વ્યાસે પ્રજ્ઞના બધા વર્ગોને સુગમ પડે એ દૃષ્ટિએ એક વેદમાંથી ચાર વેદ કર્યા અને ત્યાં સુધી પણ ન પહોંચી શકે એવાઓ માટે ઇતિહાસ તથા પુરાણનો પાંચમો વેદ રચ્યો અને મહાભારત આખ્યાન રચ્યું છતાં તેમને સંતોષ થયો નહિ. તેમના આશ્રમમાં આવેલા નારદજીને તેમણે પોતાના આત્માના અપરિતોષનું કારણ પૂછ્યું. નારદજીએ જણાવ્યું કે તેમણે (વ્યાસે) વેદ-મહાભારતની રચના કરી હોવા છતાં હજુ ભગવાનના શુણ્યતુલાદ ગામા નથી. આ ઉપરથી વ્યાસે ભાગવતની રચના કરી.

૧૦. શિવે શિવાને - પાર્વતીને જે ઉપદેશ આપ્યો એનો ઉલ્લેખ છે.

૧૧. અખાને આપણી અધ્યાત્મ-પરંપરાનો અને જુદી જુદી સાધન-પ્રણાલીઓનો કેવો પરિચય હતો તે દ્રઢકાણુમાં પણ સચોટતાપૂર્વક ઉપર ઉલ્લેખાયો છે. પણ અખો ભાર મૂકે છે 'વસ્તુતાન' ઉપર—મૂળ પદાર્થ ઉપર—પોતાને ઝોળખવા ઉપર. મનુષ્ય જ્યાં સુધી પોતાને ન-ઝોળખે-આત્મતત્ત્વને ન પિછાને ત્યાં સુધી બીજા ધાર્મિક વિધિ-પરંપરા એને સાચી શાંતિ-પ્રસન્નતા-સંપાદાની શકે નહિ.

કડવું ૪

માયાનો પ્રભાવ : જીવની સ્થિતિ

માયા વડે મોહિત થઈને મનુષ્ય જીવભાવે વળે છે પોતાનું સાચું સ્વરૂપ વીસરી જઈને ઇન્દ્રિયનાં ભ્રામક, આભાસી સુખો પાછળ એ દોટ મૂકે છે આવશ્યકતા છે માન મોક્ષ ફેર કરવાની પોતાનું અસત્ રૂપ ઓગળી ને પરમાત્મા પ્રત્યે વળી જોઈએ એમ આ કડવામાં સૂચવાયું છે

૧. જાત-જીવ દશ-દિશા મોડ્યો-મૂડ્યો જોણે પોતાનો આત્મા જાણ્યો નથી એ માયાના સગમા ભટક્યા-ભમ્યા કરે છે જે રાત્રે (અજ્ઞાનરૂપી નિશામા) ભૂનો પડ્યો હોય તે પ્રાતઃમા (જ્ઞાનોદયરૂપી સત્તારમા) પોતાનું ઘર (અસલ સ્વરૂપ) પામે, પણ જે દિવસે જ દિશા મૂડ્યો હોય તે તો જીલકુ રાત્રે ઘણું ભમ્યા કરે! અખાની અભિ-ચકિતની વેધકતા અહીં જોવા મળે છે માયાની આન્તિમાથી અને માની લીધેલા જ્ઞાનમાંથી નિર્ઘ્રાન્ત થવાનું એ સૂચવે છે કડવાનો મુખ્ય વિષય આ એક પહેલી કડીમાં અસરકારક રીતે સ્ફુટ થયો છે

૨. આતમયો-આત્માથી માયાવતો-માયાવાળો અજ્ઞાને આવર્યો-અજ્ઞાનથી ઢાકાયેલો સરખાવો અજ્ઞાનેનાજ્ઞ જ્ઞાન તેન મુલ્યન્તિ જન્તવ' । (ગીતા, ૫-૧૫) આતમીને-દૂર જઈને

૩ પચે-મગ યાય સરખાવો 'રમ્યોપરમ્યો'

૪. અસલાવના બે પ્રકારની હોય છે (૧) પ્રમાણુગત અને (૨) પ્રમેયગત આ વિશે નર્મદાશંકર મહેતા કહે છે 'અસલાવના વેદાન્તશાસ્ત્રમાં બે પ્રકારની વર્ણવી છે વેદાન્ત વાક્યો એટલે ઉપનિષદ જે પ્રમાણુવાક્યો છે, તે જીવબ્રહ્મના અભેદને જણાવે છે, કે ખીજ કોઈ તાત્પર્યને—સેચ સેવકભાવને અથવા ઉપાસનાને—જણાવે છે—એવો સદેહ તે પ્રમાણુને લગતો અસલાવના તે ઉપનિષદોને બરાબર અરતોઠવાથી એટલે થયેલું કરવાથી દૂર થાય છે પ્રમેય એટલે જાણુવા યોગ્ય જીવબ્રહ્મનો અભેદ, જે ચાર વેદનાં ચાર મહાવાક્યો (૧) પરમેશ્વર જ્ઞાનમય છે (પ્રજ્ઞાન મય), (૨) હું બ્રહ્મ છું (બ્રહ્મ મહાસિમ), (૩) હું તે છે (તત્ત્વમસિ), અને (૪) આ દેહમાં રહેલો આત્મ બ્રહ્મ છે (મયમાત્મા મય) જણાવે છે તેનો એટલે પ્રમેયનો સદેહ ઉપરના સિદ્ધાન્તની ઉપર

મનન કરવાથી દૂર થાય છે. આ બંને અસંભાવના 'હું' સંસારી પ્રજ્ઞરૂપ શી રીતે હોઈ ?' એવી અવળી ભાવનાને નિહિત્યાસન અથવા શુદ્ધ આનન્દ-યોગ દૂર કરે છે." ('અખાકૃત કાવ્યો'—ભાગ ૧, પૃ ૬૪)

ચોટે ગજો-એાછી સકિતને લીધે.

૫. પંચ-પરવા—“પાંચ પેરવારી, પાંચ ભાગ વાળી, જેમ આંગળીના વેદા હોય, જેમ શેરડીનો પેર હોય, તેમ મૂલ મામા-અવિદ્યાના પાંચ વિભાગ હોય છે. પહેલા મૂલને અવિદ્યા કહે છે. તેમાંથી 'હું' કોઈ જુદો પદાર્થ છું. — એવી ભાવના સ્ફુરે છે, તેનું નામ અહંકાર અથવા અસ્મિતા; ત્યાર પછી હું જુદો અભિમાની છું તેને અનુકૂલ તે પ્રતિ રાગ અને જે પ્રતિકૂલ તે પ્રતિ દેવ એવા બે પર્વો ત્રીજાં એાથા બગે છે. છેવટે હું જે સ્વતંત્ર અભિમાની છું તે અજરામર રહું અને મારો નારા ન થાય એવી ભાવના અથવા મરણભાવ પ્રગટે છે તેને અભિનિવેશ નામનું પર્વ કહે છે આ પ્રમાણે મૂલ અવિદ્યા, અસ્મિતા, રાગ, દેવ, અને અભિનિવેશવાળી 'પંચ પર્વા' અવિદ્યા કહેવાય છે. સામ્યયોગની આ સંજ્ઞા છે, અને તેને શ્વેતાશ્વતર ઉપનિષદમાં ('શ્વે શ્વ ઝ ૧-૫) સ્વીકારી છે, તેથી વેદાંતીઓ તેને સ્વીકારે છે." ('અખાકૃત કાવ્યો'—૧, પૃ ૬૫.) મણિ નિગમ્યે-મણી નીકળી જવાથી અહીં—સાપ

૬. મૂર-મૂર્ખ, અભુખ

૮. આપોપુ—પોતાપણું, આત્મત્વ, સ્વ-રૂપત્વ પરમાત્મા પ્રત્યે મોહું કરવાને બદલે જીવાત્મા ઇન્દ્રિયો પ્રત્યે મોહું ફેરવે છે અને પરમાત્મા સામે તો પૂંઠ જ કરે છે પરિણામે દિનપ્રતિદિન ઇન્દ્રિયો વિષય તરફ ઝોને બે એ બાથ છે અને જીવાત્મા પોતાના મૂળરૂપને વીસરે છે

૯. વિષે-વિષય. વગૂતો—ગૂંચરાધેયો સરખાવો વિગુતળે

૧૦. જન-નુકસાન પ્રાણુપતિ—પરમાત્મા

૫૬ ૧

જીવદશા

આ પદમાં જીવનું મૂળ વિચારવા કહ્યું છે માયાથી મોહિત થયેનો જીવ પોતાનું સાચું સ્વરૂપ વીસરીને ભવસાગરમાં બટકયા કરે છે.

૧. યર—યર.

૨. ઓતળે—દૂર જાય. સુત્રધાર—સુધાર.

૩. હાથથી વાત વટકી—વાત કાબૂ બહાર ગઈ. નેડે : નેડા આ શબ્દન

૧. પાસે, ૨. સ્નેહ, ૩. બારીક તપાસ, એ અર્થ મળે છે. પ્રસ્તુત સંદર્ભમાં આ અર્થ બધાએસતા નથી. 'નક્કી' એ અર્થ અહીં લઈ શકાય! સરખાવો 'નેટ' = નક્કી.

૪. શુરુ અને ગોવિંદનું શરણ લેવું સ્પષ્ટ નથી. માયાફી મા ઘણી વહાલી લાગે છે. પણ એ મા એવી છે કે જન્મ આપીને પછી આંતરો રાખે છે.

કડવું ૫

દગાખોર માયાની મોહશક્તિ

માયાના મોહપાશમાં જીવ કેવો સપડાય છે તે આ કડવામાં ઘેટા અને ખાટકીનું દૃશ્યન્ટ આપી સમજાવ્યું છે. ઘેટો (ખેરી, મીઠો) ખાટકી ઉપર વિશ્વાસ રાખી જેમ મરણુ નોતરે છે તેમ જીવ પણ માયા ઉપર વિશ્વાસ રાખી મંસારમાં ભટક્યા કરે છે અને એના રક્તગપાટનો અંત આવનો નથી. માયાનું સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો પ્રયત્ન અહીં થયો છે. જીવને ઘેટા કે બકરા સાથે સરખાવ્યો છે અને માયાની મોહ પમાડવાની શક્તિનું—એના પ્રભાવનું વર્ણન કર્યું છે. કસાર્ધ જેમ વધ કરતાં પહેલાં બકરાને ખવડાવી પિવડાવીને ખૂબ તાજેમાજે કરે છે. ખાટકી બકરો કેવો હૃદયુષ્ટ થયો છે એ જોવા માટે એના ઉપર હાથ ફેરવે છે ત્યારે બકરાને તો એમ લાગે છે કે એ પોતાના ઉપર કેવું વહાલ કરે છે! ગામનું મહાજન બકરાને ઊડાવવા જાય છે ત્યારે પણ બકરો તો પેલા ખાટકીની સાથે જ જાય છે. બકરો જેમ પોતાનો વેરી કોણ અને દિતસ્વી કોણ એ સમજી શકતો નથી તેમ જીવ પણ પોતાનું સાચું દિત જોઈ શકતો નથી. લોભનો માર્ગો વિવરણમાં તે જોડે જોતરતો જ જાય છે. જીવની ભોગનૃપ્તિને અંત નથી. અનેક ભોગ ભોગવતો તે મહાભોગ થી રીતે પમાય એવો પ્રશ્ન કહેવાતા પંડિતને કરે છે. માયા પંડિતનું રૂપ ધારણ કરીને એને કર્મની જટાજગમાં ગૂંચવી દે છે. આ બધામાંથી છૂટવા માટે અખો હરિ-શુરુ-સંતને સેવવાનું કહે છે

૩. વારુ—સારુ. ખેરી—ઘેટો. ખાટકી—કસાર્ધ. અગ્ન—માયા. ,

આ કડવામાં ખાટકીને હાથે વધ પામતા- ઘેટા-બકરાનું મિત્ર છે. જૈન આગમ સાહિત્યના મંથ હિતરાખ્યન સૂત્રના સાતમા અધ્યયન(ઓરમીય અધ્યયન)ની ગાથા ૧ થી ૪ માં આ દષ્ટાન્ત વિસ્તારપૂર્વક આપેલું છે.

૪. મીઠો—ગોળ શીંગડાવાળો ઘેટો. અખો ઘેટો માટે ‘ખેરી’, ‘મીઠો’ એ શબ્દો ચોજે છે. વધ્ય આણી માટે ‘અજ’—બકરો, શબ્દ પણ તે ચોજે છે. મોટમ-મોટાર્ધ

૬. હીતુ—હિતસ્વી. સ્ત્રી—કસાર્ધ.

૭. વપુએ—શરીર વડે.

૮. નેટ-એકસ, નક્ષી.

૯. સરે-અતે.

૧૦. કીરત્ય-કીર્તિ.

૧૧. ગેહેન-ધેન. વામવા—નાખી દેવા. વહાણુ કૂચલું હોય ત્યારે તેને બચાવવા સામાન દરિયામાં ફેંકી દે તે ક્રિયાને ‘વામવુ’ કહે છે.

કડવું ૬

માયાન્તણમાં જીવની રસામણી

ભવચક્રમાં જીવ માયાથી કેવો છેતરાઈ જાય છે એ અહીં બતાવ્યું છે. માયા અનેક રૂપો ધારણ કરીને જીવાત્માને એના ફંદમાં સડાવે છે. માનવીના મનમાં ભઠના સંકલ્પ-વિકલ્પો એ પણ માયાના જ પુત્રો છે. અને આ સંકલ્પ-વિકલ્પ અનેક રીતે જીવને ફેસવાવે છે સ્વર્ગની લાલચ આપીને અને નરકની બીક બનાવીને માયા કૂવાના રેંટની જેમ જીવને ફેરવે છે. માયાના હાથમાં જીવ એક સાધન બની જાય છે. કર્મ, ધામ, લક્ષ્મી, સ્ત્રી, માતૃપિતા, પુત્ર, ભાઈ, ભત્રિ, વેપ, રૂપ, દેવવદના, પૂજાઅર્ચન આદિતેમજ પડિતાર્ધ, કવિપણું, વ્યવહારુ ગુણુતતા કે ઉદારતા એ સૌ માયાની આરાધનાનું પરિણામ છે. ભિક્ષુની પાછળ મર્કટ તણાતો આવે છે એમ અનેક ભવેમાં માયાથી વ્રાન્ત યથેતો જીવ ભટકવા કરે છે. માયાનું સ્વરૂપ યથાતથ સમજી સહાય તો જ એની ભજનમાંથી જીવ છૂટી શકે એ બને હરિગુણસંતને સેવવાળી.

૧. પુરંજન-દેહરૂપી નગરીમાં જન્મેલો જીવ. જુઓ, ‘ભાગવત’, ચતુર્થ સ્કંધ, અધ્યાય ૨૫થી ૨૯.

૩. જ્યે-અકમલે જીવને માયા બંધનમાં જ રાખે છે.

૪. ઇન્દ્રાણ્ય-અન્દ્રાણ્યિક, જાદુગર, ગોટર્કા-ગોત્રીઓ અન્દ્રાણ્યિક જેમ ન હોય ત્યાંથી પદાર્થો રજૂ કરે છે તેમ જીનાત્માને બરમાવતી માયા મનરૂપે સંકલ્પ વિકલ્પ જન્માવે છે સંકલ્પ વિકલ્પમાં અટવાતો જીવ મૂળ પદાર્થ પ્રત્યે અભિમુખ થઈ શકતો નથી

૫. માયાની અન્દ્રાણ્યિક પ્રવૃત્તિઓ વિશે વધુ માયા જીવના મનમાં અમુક કર્મનું અમુક ફળ આપે એમ ખોટું ખોટું સ્થાપે છે એમા વિષયનૃપ્ણાનું તત્ત્વ ઉમેરાય છે. આખા જગતને માયા એ રીતે ભેડવે-ટકરાવે છે ભેડવે-ભીડવું (ભેડવું, ટકરાવવું) ઉપરથી

૭. કમજુ-કમણી, કવરૂં, વાચની વખતે ધર્મપુસ્તક મૂકવાની ઘોડી

૮. ચૌદ વિદ્યા ન્યાય, મીમાંસા, પુરાણ, ધર્મશાસ્ત્ર અને શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરુક્ત, જ્યોતિષ, ૭૬ એ ૭ વેદના અંગો અને ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ એ ચાર વેદ મળી ચૌદ વિદ્યા ગણાય છે

કડવું ૭

માયાનું સ્વરૂપ : બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ

માયાનું સ્વરૂપ કેવું છે, બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ અને પરબ્રહ્મ તત્ત્વ તો કેવું થયાવત્ અપરિવર્તિત છે એ ત્રણ બાબતો આ કડવામાં રજૂ થઈ છે માયા મોતી ની છે, ‘સમગ્રી ન જાયે એવી’ છે દેખાતી નથી, વસ્તુતઃ છે પણ નહીં અને તે જના ભારે સામર્થ્યવાળી છે, ૧ ચિત્રશક્તિ, ૨ શબ્દસ્વામિની, અને ૩ પ્રકૃતિરૂપે આ સચરાચર સૃષ્ટિની એ આઘ જાતની છે આ નામરૂપનાળી સૃષ્ટિ તે બ્રહ્મનું માયાશક્તિથી રાખલિત (વિવિધ રંગે રંગાયેલ) રૂપ છે, વસ્તુતઃ પચીસ તત્ત્વોથી બનેલી એ સૃષ્ટિ કરતા નિરાળો એવો ‘હવીસમો પરમાત્મા’ છે બ્રહ્મતત્ત્વ તો એ બધાથી પર છે અને તે જેમનું તેમ છે નથી એમાંથી કાંઈ જન્મનું, નથી એમા કંઈ પરિવર્તન થતું આ વાત સમજવામાં આવે તો માણસનું કામ સરે—માયાનું સામર્થ્ય એની સામે લેશ પણ ચાતે નહીં અને એ બ્રહ્મભાવથી વર્તી શકે

૧. હરિહર અજ્ઞાતી • —વિષ્ણુ, મહાદેવ અને બ્રહ્માથી પણ એ બાગળ પહેચિલી છે જુઓ કહી ડું પિવરણ

૨. ચૌદે લોકને પ્રથમ જન્મ આપનારી એ માયા જ છે ઝંકારની પણ પહેલાં એ હતી અખાએ પોતાના ‘પચીકરણ’માં બતાવ્યું છે કે બધી સૃષ્ટિ ઝંકારમાથી થયેલી છે

વસ્તુ વિષે સ્વભાવે શૂન્ય તેમાહા પ્રણવ જાડે ધૂન્ય
તે ઝાકાર નાણે ત્રિવર્ગ, તત્ત્વ તે તેહેનો કપકર્ગ ૪

અહવસ્તુ તો સ્વભાવે શૂન્ય છે તેમા પ્રણવની-ઝંકારની ધૂન જાડના ત્રણ ગુણો (ઓમ્ નાં જ, ર અને મ્ અનુક્રમે સર્વ, રજસ્ અને તમસ્) અને તેમાથી મહાબ્રુતો આદિની સૃષ્ટિ સર્જાય છે

૩. અખો માયાને ત્રણ સ્વરૂપે ઝાળખાવે છે

૧ ચિદશક્તિ અહવ્યેતન્યની સ્વભાવ સામર્થ્યવાળી સ્ફુરણશક્તિ, ‘ચિદશક્તિ ચતુરાચરાચર’

૨ શૂન્યસ્વામિની માયા અહવસ્તુ જે સ્વભાવે શૂન્ય છે તેની સ્વામિની—પત્ની—નું રૂપ આ શૂન્યસ્વામિની એ સર્વ, રજસ્ અને તમસ્ એ ત્રણ ગુણની પહેલાં હતી, એટલે કે ઝંકારની પહેલાં હતી ગુણોને એણે જ જન્મ આપ્યો ત્રણ ગુણમૂર્તિવાળા દેવો—બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ—ને પણ એણે જ જન્મ આપ્યો પણ પછી આવરણના પ્રભાવે એ જ માયાશક્તિ સરસ્વતી, લક્ષ્મી અને કાલીના રૂપ ધારણ કરે છે અને તે દેવોની ચોપિતા—પત્ની બને છે આમ જનનીરૂપે પોતે જેને હોછેમાં હતા તેમને જ એ વરે છે

૩ પ્રકૃતિ કહી ૬-૧૦ સુધીમા જેનું વર્ણન છે તે

નર્મદાશકર મહેતા(‘અ કા’-૧ પૃ ૬૬-૭૦)ના આધારે આ નોંધ લખી છે તેઓ ‘ગુણજન્મી’ને સમાસ ગણી તેનો અર્થ ગુણોમાથી જન્મેલાઓ—બ્રહ્મા, વિષ્ણુ મહેશ્વર એવો કરે છે

૫. જેમ દરોળિયો પોતાની અદરથી જ તત્તુ કાની જગ ગૂથે છે એમ માયા (અહાની સ્ફુરણશક્તિરૂપ ચિદશક્તિ, શૂન્યસ્વામિની અને પ્રકૃતિ એ ત્રણ રૂપે) બધું પોતાનામાથી ઉત્પન્ન કરવા અને પોતાનામા લય કરવા સમર્થ છે

૬-૯ અહ ‘માયા સમલિત’—માયાશક્તિથી સમલિત—થતા આ નામ રૂપવાળી સૃષ્ટિરૂપે વિનસે છે જેમ ઠડીને લીધે પાણીમા જડતા અગ્રદે અને એ બરફરૂપે પ્રતીત થાય તેમ અહ જ માયા સમલિત થતા સૃષ્ટિરૂપે પ્રતીત થાય છે

ત્રણ ગુણમાંથી ચોવીસ તત્ત્વ પ્રગટે છે. તમે ગુણમાંથી પાંચ જૂત અને પાંચ તન્માત્રા, રમે ગુણમાંથી પાંચ કર્મેન્દ્રિયો અને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો (તે' તેના દેવના સમેત) અને સત્ત્વગુણમાંથી મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર એ ચાર અંતઃકરણ પ્રગટે છે.

આ ચોવીસ તત્ત્વો ઉપરાંત 'પ્રકૃતિ તે પચરીશમી'. એ રીતે કુલ પચ્ચીસ તત્ત્વો અખે ગણાવે છે.

૧૦. સૃષ્ટિના કારણરૂપ પચ્ચીસે તત્ત્વો જ્ઞાનનું માયાશબ્દિત રૂપ બતાવે છે. પણ જાગૃત સ્વપ્ન જેવું ચિત્તે પ્રકટપેદનું નામરૂપની સૃષ્ટિવાળું માયાશબ્દિત જ્ઞાનનું રૂપ સાચા જ્ઞાનના પ્રભાવથી શમી જતાં, એ બધાથી પર 'જીવીસમેા પરમાત્મા' (પરબ્રહ્મ) જેવો હોતો તેવો, યથાસ્થિત, જેમનો તેમ અનુભવગોચર થાય છે. નથી એમાંથી કાંઈ જન્મનું, નથી એમાં કશું પરિવર્તન થતું આ રીતે, અખે આ કડવામાં ગૌડપાદાચાર્યના ભ્રાતૃત્વવાદ પ્રમાણેનું અને એમ્કાર અથવા પ્રણવ અથવા શબ્દબ્રહ્મ વડે જગતનાં સર્જન સ્થિતિ તથા નિર્દેશતા પ્રણવાનુસન્ધાનના વિચાર પ્રમાણેનું પોતાનું દર્શન નિરૂપે છે. જુઓ ગૌડ-પાદકારિકાનું પ્રથમ આગમ પ્રકરણ.

કડવું ૮

માયાનો પ્રભાવ : કાલમાયાનું નાટક

જગતમાં જે કાંઈ દેખાય છે અથવા તો જેનું આપણને જ્ઞાન હોય છે તે સઘળું માયા વડે ઉત્પન્ન થયું છે અને અતિ એના વડે નાશ પામે છે સામાન્ય ક્રીડથી માડીને જ્ઞાના સુધી જે કાંઈ ઉત્પન્ન થયું છે એનો નાશ નિશ્ચિત છે. દેવ, દાનવ, ચંદ્ર, સૂર્ય કશું જ સ્થાયી નથી. મોટા મોટા સાધકની પણ જ્યારે આ જ ગતિ છે ત્યારે સામાન્ય માણસનું તો પૂછવું જ શું ? મેઘ, અર્જુન, કૃષિકારનાં દષ્ટાન્તો આપીને અખે પ્રતિપાદન કરે છે કે સમગ્ર સૃષ્ટિ અને એમાં થતી રહેતી હલચલ માયાને કારણે છે પણ એ બધાથી જ્ઞાન તો અસ્પૃશ્ય જ રહે છે માયાની આ આભાસી લીનાનો અંત આવે તો જ પોતાનું સાચું સ્વરૂપ—જ્ઞાનસ્વરૂપ જાળખી શકાય.

૨. માટ-માટે શ્રુત્યન્-શ્રુતિનો, સાંભળેલો.

૩. જાણો-જાણ્યો. મેટ જે-મિટવું, મટવું ઉપરથી ? 'અમર સંશે મેટ જે'નો અર્થ સ્પષ્ટ થતો નથી

૪. જાણે વલે-જન્મે અને પાછાં વલે. યોગ અષ્ટાંગ ૦ — યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ, એ યોગનાં આઠ અંગો.

૫. લીલાવધુ — “સ્વેચ્છાથી વિશ્વની વ્યવસ્થા અર્થે જગત્ના આરંભમાં જે શરીર અગત યર્ષ બ્રહ્મદેવને આત્માચક્રના સ્ફુરણ વડે પ્રબોધ આપે છે તેવા ઈશ્વરના શરીરને લીલાવધુ કહે છે.” (‘અ.કા.’-૧, પૃ. ૭૭.)

૬. કરસણી-કૃપિકાર, ખેડૂત. કરસણ-કૃપિ, ખેતી. પખે-સિવાય.

૮. બિઘલી-બિઘળી.

૯. વિત્રેક કારણ — “વ્યતિરેક કારણ...જે અધિકરણમાં અથવા આધારમાં કોઈ જનતનો ફેરફાર થયા વિના બીજો પદાર્થ જાણે તે આધાર અથવા અધિષ્ઠાનને ‘વ્યતિરેક કારણ’ કહે છે. તેનું બીજું નામ ‘વિવર્ત કારણ’ છે... માયા જગત્નું અન્યથી અથવા ઉપાદાન કારણ છે; પરમાત્મા વ્યતિરેક અથવા વિવર્ત કારણ છે.” (‘અ.કા.’-૧, પૃ. ૭૭.)

૧૦. મા’લે-માહાલે. અપત્ય-સંતાન. ધંધોલિયાં-નાનાં ઘર. ‘હેમચંદ્રકૃત દેશીનામમાલા’(૨-૧૦૫)માં ઘંચ (= ઘર, ગૃહ) નોધાયેલો છે. પ્રાકૃતકોશ ‘પાષ્ઠઅસમદ્ધણુવો’માં ઘચસાલા (= અનાથમંડપ) મળે છે. ‘ધંધ’ને ‘ઓળિયું’ પ્રત્યય લાગીને ‘ધંધોલિયું’ શબ્દ થયેલો છે. સરખાવો : બચ્યું-બચોળિયું; ડાલ-ડાલોળિયું; સાપ-સાપોલિયું વગેરે.

૫૬ ૨

માયામાંથી છૂટવા પરબ્રહ્મની આરાધનાની આવશ્યકતા

માયાનો પ્રભાવ વર્ણુબ્યા પછી આ પદમાં અખો સર્વાત્મભાવે સદ્ગુરુ-સંતનો આશ્રય લઈ પરમાત્માની આરાધના કરવાનું કહે છે. જેમ અગ્નિની હાજરીમાં ઠંડી લાગે નહિ તેમ ગુરુપ્રતાપે પરબ્રહ્મનો ખેટો થાય તો માયાફી ધેન જતું રહે. પરબ્રહ્મની અનન્ય આરાધના કરવાથી માયા પરાસ્ત થઈ જાય છે અને કંથી પીડા કરી શકતી નથી.

૧. અંત-ચિત્ત. પૂરે-પૂર્ણરૂપે. આદર-સન્માન. મન સુરે-ચરા મનથી.

૨. માન મૂઢી બ્રહ્મવ્ય પીજે — માનાપમાનને દૂર કરી બ્રહ્મરૂપી દ્રવ્ય પીવાનું બહી કહેવાયું છે. બ્રહ્મનો અનુભવ, અખો નિરૂપે છે એ પ્રમાણે,

સધન અનુભવ છે અને એ અનુભૂતિમાં રસના ઘૂંટડા જ રચા છે એ અર્થ
ભઈ શકાય 'અઘડવ'-અઘડપી પ્રવાહી—એ પાઠ પશ્ય મળે છે.

૩. જોત-જોત માધારપિયુ ધેન-આભામી અદાન તિમિર

૪. સાહે-પકડે, મહે

કડવું ૯

આંતર અભીપ્સાનું સ્વરૂપ : તીવ્ર વિરહવૈરાગ્ય

સાધનામાં પરમાત્મા માટેની તીવ્ર ઝંખના કે તાલાવેલીનું ધણું મહત્ત્વ
છે આ વસ્તુ સૃષ્ટિના પદાર્થો પ્રત્યે સાચો વૈરાગ્ય જન્મે ત્યારે જ શક્ય બને
છે દૃઢ વૈરાગ્યવાળા મન સ્થિતિમાં રાગદ્વેષ ટકી શક્તા નથી આ આરતનો—
પરમેશ્વરથી તું વિખૂટો છે એવા દુઃખમાનનો—આંતર અભીપ્સાનો અગ્નિ
એ ઘણી મોટી વસ્તુ છે અખો 'આતુરતા મન અતિ ઘણી' એ શબ્દોમાં
એ સ્થિતિને વર્ણવે છે માછલાને બાજપક્ષી ઉપાડીને કિનારા ઉપર નાખે
ત્યારે પાણી વગર એને ઢવી વેઠના થાય। કોઈ એને કામધેનુના દૂધમાં મૂકે
તોપણ એને શાંતિ મળે નહિ એ તો બસ પાણી જ ઝંખે છે સર્વજ્ઞાવે
પરમાત્મા માટેની ઝંખના—પરમાત્માનો વિરહ 'તડકડે', 'તલપે', 'ફડફડે',
'કળકળે' જેવાં ક્રિયાપદોના ઉપયોગ દ્વારા અસરકારક રીતે નિરૂપાયો છે

૧. આરત-આતિ, દુઃખ લાગ-અવસર, પ્રસંગ નહીં આતુરતા—
એ આતુરતાનું વર્ણન કર્યું કરાય એવું નથી

૨. વિહર્યું-છૂટું પડ્યું બિહર્યું-સરખાવો હિંદી વિહંગ મી ચાલો—
બાજપક્ષી

૩. વેહ વિરહ સૂર-સૂર્ય

૫. પસઆડે-પડખે પસઆડું-પસવાડું, પાસું.

૬. આપ-મા-સાતા મકર-માછડું

૭. ધણુ (સ ઘુણ) -કાજ ઠારી ખાતો કીડો, બિધઈ

૮. પરમાત્માના વિરહથી અદિક સૃષ્ટિપદાર્થોમાં ઉદારીન રહેતા જીવની
સ્થિતિનું ચિત્ર મૂખ બામી-મૂખ શમી ગઈ, તૂંપિ વળી ગઈ

૯. ઊપન્યો-ઊપન્યો.

૧૦. કૃષ્ણાગર-કાણું અગર-અંદન. વિરાગ-વૈરાગ્ય.

૧૧. નિર્વેદ દાણે જતને-નિર્વેદ-વૈરાગ્ય જતને-જીવભાવને દાણે છે.

કડવું ૧૦

ભક્તિસ્વરૂપ, ભક્તિમહિમા

ભગવાન માટેની તીવ્ર ઝંખનાની વાત આ કડવામાં અર્જો આગળ મૂકાવે છે અને એની સાથે ભક્તિને જોડી દે છે. એ રીતે અર્જોએ નિરૂપેલો વૈરાગ્ય નિષેધાત્મક નથી પણ એક પરમ વિષેષાત્મક મૂલ્ય બને છે. સાંસારિક પદાર્થો પ્રત્યેના દૃઢ વૈરાગ્ય પરમાત્મા પ્રત્યેના અભિસારમાં એકાગ્રતા લાવે છે. વળી હરિતું-પરમાત્માતું સાચું સ્વરૂપ જોળખીને જે ભક્તિ થાય તેને જ અર્જો ખરી ભક્તિ ગણે છે. જ્ઞાન અને વૈરાગ્યનો ભક્તિ સાથે અંગાંગી સંબંધ છે એ અર્જો ભક્તિને પંખિણી તરીકે જોળખાવીને અને જ્ઞાન-વૈરાગ્યને તેની બે પાંખો સાથે સરખાવીને દર્શાવે છે. અને સહચરુ તે અર્જોને મન એ પંખિણીની આંખને સ્થાને છે. આવી શુદ્ધ ભક્તિ જેનામાં પ્રગટે તે સર્વન સમ્યક્ વિલસતા પરશ્વજની સઘન અનુભૂતિ કરવા પામે છે.

૩. ઉપરે આદર્યો-૦ના વિષયમાં પ્રયત્નશીલ થયો.

૫. આદરે-આરંભે, પ્રયત્નશીલ થાય.

૭. નરસિંહરાવ પોતાનાં ઠક્કર વસનજી માધવજી વ્યાખ્યાનોમાં અર્જોની આ કડી સાથે ક્યારામની 'રસિકવલ્લભ'માંની નીચેની પંક્તિઓ સરખાવે છે:—

‘એ ભક્તિના બે પુત્ર છે, જ્ઞાન વૈરાગ્ય કહાવે,
જ્યાં માથ ધરમાં આવી, સહેજે વલ્લ આલ્યાં આવે.’

અને એ ઉપરથી દૈતવાદી અને અદૈતવાદી કવિઓની ભક્તિ વચ્ચે રહેલા ભેદનો નિર્દેશ કરે છે.

૮. પાદુપાણિ-પગ-ઢાથ.

૯. અખાની આ દડીમાં પરશ્વહની વ્યાપકતા વિશેના નીચેના મુદ્દાપિત-
ની યાયા રહેલી છે:

જલે વિષ્ણુઃ સ્પલે વિષ્ણુઃ વિષ્ણુઃ પર્વતમસ્તકે।

જ્વાલામાલકુલે વિષ્ણુઃ સર્વં વિષ્ણુમયં જગત્॥

નલ ને માલ—ઉપરના મુદ્દાપિતમાં પણ ‘જ્વાલામાલાકુલ’ શબ્દનો
અર્થ ચર્ચાસ્પદ બનેલો છે. તૈત્તિરીય આરણ્યક(૧૦, ૧૧, ૨)માં આ શબ્દ
‘જ્વલતં તેજે પ્રકાશતું’ એવા અર્થમાં વપરાયો છે, એ જોતાં ધર્મધખની
અગ્નિજ્વાલામાં પણ વિષ્ણુ રહેલા છે, એવો અર્થ સર્ધ શકાય. અખાએ
‘નલ’ અને ‘માલ’ એ શબ્દો અલગ અલગ યોજ્યા છે તે કદાચ હંદ
અને પ્રાસની દૃષ્ટિએ હોય. ન. દે. મહેતા કહે છે, “નલ અને માળનો
આગ્નિની જ્વાલાપંક્તિ એવો અર્થ કટલાક સ્થળે વર્ણવ્યો છે તે બરાબર
નથી. આખી પંક્તિનો ભાવ એવો છે કે વનમાં અને ઘરમાં પરશ્વહ
ઓળખાય છે.” (‘અ.કા.’-૧, પૃ. ૭૮.)

૧૦. પરશ્વહ વિના નહિ કામ કાલો—પ્રચલિત ઉદ્દગાર. સરખાવો
નરદરિકૃત ‘જ્ઞાનગીતા’, (૫૬ ૬-૮): ‘પૂરણ શ્વહ પૂરી રહ્યો, કાલો નહિ
અણુ કામ.’

કડવું ૧૧

સર્વાત્મભાવયુક્ત પ્રેમલક્ષણાભક્તિ

ભક્તિનું સ્વરૂપ અને એનો મહિમા વર્ણવ્યા બાદ આ કડવામાં અખે
સર્વત્ર પરમાત્માનું દર્શન કરતા ભક્તનું હૃદયસ્પર્શી ચિત્ર આલેખે છે. બધે
જુદે જુદે રૂપે પરમાત્માને જ વિલસી રહેલો એ જુએ છે, પછી કોઈનીય
ઉપેક્ષા કરવાનું એને માટે શક્ય જ નથી. પોતાનો પ્રિયતમ જ બધે રહેલો
એ જુએ છે. જેનું હૃદય નવનીત સમું સુકોમલ છે, જેના હૃદયમાં હેત
જીભરાય છે, જેની આંખોમાં પ્રેમામૃત ભર્યું છે એવા, ‘નિત્ય રાસ નારાયણનો’
જોતા ભક્તજનનું મુરેખ ચિત્ર અહીં અપાયું છે. આવી ભક્ત સંસારનાં
પ્રવાહપ્રાપ્ત કર્મો તો કરે જ છે પણ એના અભિગમમાં મોટે ફેર પડી ગયો
છે. સંસારી કામો કાર્ષિક શિથિલ બને છે પણ જે કાર્ષિ એ કરે છે એ
પૂરા રસથી કરે છે. ફેર છે તે એ કઈ જૂમિકા પરથી એ કામો યાય છે તેને
લીધે છે. પોતાના પ્રેમીમાં લુપ્ત બનેલી પ્રેમિકા ગમે તે કામ કરતી હોય

તાયે આખો વખત એનું ચિંતન તો એકમાત્ર પોતાના પ્રિયતમનું હોય છે, એ રીતે ભક્તનું ચિત્ત ખજુ પરમાત્મામાં જ સતત વળગેલું રહેતું હોય છે.

૪. પોતે-પોતથી.

૫. હીસે-હથે પામે.

૭. સરખાવો, નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' (૧૭-૭): 'હરખાત્રુ ગદ્ગદ કહે, તેહનાં હોય રોમાંચિત અંગ.'

૧૧. અંતને-ચિતને. મહાવનું-મહાવ-માધવનું.

કડવું ૧૨

જ્ઞાનપ્રકાશથી ભેદદષ્ટિનો નાશ

જુદાં જુદાં દષ્ટાન્તોથી અખો સ્ફુટ કરે છે કે જ્યાં સુધી જ્ઞાનપ્રકાશનો ઉદય થયો હોતો નથી ત્યાં સુધી અજ્ઞાનાવરિત ભેદદષ્ટિ રહે છે. જ્ઞાનનો ઉદય થતાં ચરાચર વિશ્વમાં એક જ આત્મા લીલા કરી રહેલો જણાય છે, પર્યાર્થદર્શન શક્ય બને છે અને આવા શ્રેયાર્થીને માયા કશી ખીડા કરી શકતી નથી.

૧. વનવીથિમંદ્રમાં-વનમાં, માર્ગમાં અને મંદિર(ધર)માં. ઉલાલો-ઉજાળો, હલ્યાકંદમાં-હલ્યરૂપી કંદરા-ગુહામાં.

જેમ મંદમાના પ્રકાશનો ઉજાળો થતાં એનાં કિરણ વનના માર્ગમાં તેમ જ ધરમાં સરખી રીતે પ્રસરી જાય છે તેમ છાટ(છાડા)માં અને છદમાં એકસરખો આત્મા રહ્યો છે એનું જ્ઞાન હલ્યરૂપી ગુહામાં પ્રગટકું.

૨. પાણટો-પણટો.

૩. પાલો તે પાણી થઈ રહે: પાલો-અરજનો કરો સૂર્યના તેજથી પાણી થઈ જાય છે તેમ જેને પરમાત્મદષ્ટિ લાધે તે માયાના દોષને સહેજે બાળી નાખે છે. સરખાવો નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' (૧૬-૬):

“જ્યમ પાણીયી પાલો હોયે, પાલો તે પાણીય,
ઈમ નિયુંણ સગુણ પરમાત્મા, સગો તે સત્ય સ્વરૂપ.”

૪. જેમ ગનધોવન-ચોવને પહેંચેલી સી પ્રમુતિ સુધી વધતી રહે છે,

તેમ જ્યાં સુધી આત્મા જન્મ્યો દોતો નથી ત્યાં સુધી જ માયાનો પ્રભાવ વધતો લાગે છે.

૫. આત્મ-ધી તક-હારા

૬. ગદેન-ધેન. સદ્વિચાર-સત્ તત્ત્વનો-પરમાત્માનો વિચાર ઊપનો-ઊપજ્યો. નનનીત-માખજી.

૭. પ્રાભવ-પરાભવ.

૮. અર્ક-સૂર્ય. ઉદ્યે-ઉદય થયે પતાયે-જતું રહે

૯. અણુજ્ઞતા-જેનું અસ્તિત્વ નથી તેવા નાના-વિવિધ પ્રકારના. જોગવે-મેજવે, ચનાવે

૧૦. જેમ નિદ્રા ચાલી જતા સ્વપ્નાવસ્થાની આગપ પાગ જતી રહે છે અને જાગ્રત અવસ્થાની સભાનતા રહે છે, તેમ તુરીયાવસ્થામા (જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ અને તુરીયા, એ ચાર અવસ્થાઓમાની છે-ની અવસ્થામા) બેદદદિનો લોપ થઈ જાય છે અને અજ્ઞાનરૂપી અધિકાર જતો રહે છે આ અનુભૂતિ યત્તાં ચિત્ત મમકા જોડે છે અને 'તું' અને 'તે' એવી પૃથક્કદિ જતી રહે છે

૧૧. દરિદ્ર-દારિદ્ર, ગરીબી

૫૬ ૩

સદ્ગુરુની કલાનો મહિમા

ગુરુ એ તો પારસમણિ જેવા છે ગુરુનો બેદ જે લહે છે તે માયાની જાળમાથી છૂટે છે રાજદ્રમ્યથી એ દૂર રહે છે સદ્ગુરુની કલાને પ્રતાપે એ પોતાની અદર જ માયાના અધિપતિ બ્રહ્મને જુએ છે અને પોતાપણ ટાળીને બ્રહ્મભાવમા રમે છે

૧. ગુરુભેવ-ગુરુનો બેદ, ગુરુનું રહસ્ય જોનું-વાણીનું.

૨. વંતોલ-વંટોળ. ભર્મે-ભરમાય. વ્યર્મે-વિરમે, દૂર જાય સદ્ગુરુ બાલ-સદ્ગુરુનો બાળક, શિષ્ય, સુમુદ્ધ

૪. પેરશુ-યુક્તિ વડે પરનાલિકા-પ્રજ્વાલિકા ધરની-મૂળની, અસવ વસ્તુની

કડવું ૧૩

દેહભાવરહિત જીવન્મુક્ત

જેજે શ્રદ્ધાઅગ્નિમાં પોતાપણું બાળી નાખ્યું છે તે સાધક સંસારમાં રહેવા છતાં નિર્વેપ રહી શકે છે-તટસ્થ રહી શકે છે. દેહના ધર્મો બળવતો હોવા છતાં તેનો દેહભાવ તો કપારનોય વળ્યો થયો હોય છે. જેમ સમુદ્રમાં રહેતો મગરમગ્ગ સપાટી ઉપર આવીને પાછો પાણીમાં ચાલ્યો જાય છે તેમ મુમુક્ષુ સદૈવ આત્મામાં જ રમમાણ રહે છે, જીવભાવે બાહ્ય કામો કરતો લાગવા છતાં એની સ્થિતિ તો આત્મનત્ત્વમાં જ હોય છે. સાપ અને કાંચળીનું દર્શાત આવીને પણ અજો એ વસ્તુ ઉપર જ બાર મૂકે છે કે દેહભાવ-જીવભાવથી સાધક વેગળો થઈ જાય છે. સંસારમાં હોવા છતાં સંસારથી તે લેપાતો નથી, કર્મ કરવા છતાં કર્મના બંધનમાં આવતો નથી. જીવન્મુક્ત-દશાનું આવું વર્ણન અહીં થયું છે.

૨. જાણુનહારો-જાણવાવાળો, પરમાત્મા.

૩. ધ્યે-ધ્યેય, ધ્યાનનું લક્ષ્ય. ધ્યાતા-ધ્યાન કરનારો. સુરત-સુરતા, ધ્યાન. અજેવળે-આલેહાતે, હિલમાલ કરે. ઇંદ્રી આશમ-ઇન્દ્રિયારામ, વિષયાસક્ત. શૂન્ય-શૂનિ.

૫. જેનામાં આવી તટસ્થશક્તિ જાપજી હોય તે જ જીવન્મુક્ત છે. જીવનમાં રહેવા છતાં તે તો ન્યારો ને ન્યારો જ રહે છે. જેમ આકાશ જુદા આકાશમાં બધે વ્યાપેલું હોવા છતાં નિર્વેપ છે, તેમ જીવન્મુક્ત પુરુષની સ્થિતિ છે.

૬. મહાજલમાં રહેતો મગરમગ્ગ આમ તો પાણીમાં ભીડે રહે છે. કાઈ વાર સપાટી ઉપર પણ આવે તેમ છતાં એની સ્થિતિ તો જલમાં જ હોય છે, એમ જીવન્મુક્ત પુરુષ પણ ચેતનાની સપાટીથી સંસારના ધર્મો બળવતો લાગે પણ એની આંતરસ્થિતિ તો પરમાત્મતત્ત્વમાં જ છે.

૮. જેમ સાપને કાંચળી સાથે એકતાનો સંબંધ રહેવા પામતો નથી, તેમ જીવન્મુક્તના ચૈતન્યને દેહ સાથે એકતાનો સંબંધ રહેતો નથી.

૧૦ જીવન્મુક્તને દેહ છે અને દેહ નથી. દેહના ધર્મો એ બળાવે છે એ અર્થમાં દેહ છે, પણ દેહભાવે તે વર્તતો નથી એ અર્થમાં દેહ નથી. V

કુણ્ડગ-કુણ્ડગ, કૈણ્ડાળો સાપ, નાગ.

૬૩૫ ૧૪

આત્મરત જીવન્મુક્તની મહાકલા

સાચા સંત પુરુષો, જેમનાં હૃદયમાં સત્યજ્ઞાન ઉદય પામ્યું છે તેઓને કોઈ વસ્તુની કમીના રહેતી નથી. પરમ તત્ત્વમાં જ તેઓ જીવે છે. જેમ માછલાને પાણીમાં જ અવકાશ મળી રહે છે તેમ આનંદસાગરમાં જીવના જીવન્મુક્તોને માટે એ જ જીવનતત્ત્વ છે. તેમને કોઈ જાનની ભૌતિક ભાવના-બૈદિક જીવનની લાલસા-એના પદાર્થો પ્રત્યે આસક્તિ-હોઈ શકતી નથી. આત્મજ્ઞાન થયા પછી અમેદદષ્ટિ થઈ જાય છે અને એ દષ્ટિએ જેનાં જન્મત પશુ પ્રદ્વંષમાંથી જીવજેલું ભાસે છે અને પ્રલયમાં સમાઈ જતું અનુભવાય છે.

૧. જીવન્મુક્તનાં લક્ષણો આગળ વર્ણવાયાં છે. ઉદ્યો-ઉદય પામ્યો, જીમ્યો. બાણ-સૂર્ય. વસ્તુ-આત્મતત્ત્વ.

૨. તેણે-તે વડે. ન્યૂતતા-ખોટ. આશો-આશય.

૩. જેમ અગ્નિમાં લોદું નાખવાથી લોદું પશુ અગ્નિ થઈ જાય છે, તેમ શિવમાં જીવ પોતાની જાતને સમાવે ત્યારે કવળ શિવ જ રહે છે, જીવ અને શિવનો અમેદ થઈ જાય છે.

૪. આપાપર-આપ અને અપર, પોતે અને અન્ય. પ્રીત-(નામ) ઓળખ, યાન.

૫-૬. ભૌતિક ભાવના-ભૌતિકતાની દષ્ટિ. જેમ પાણીમાં રહેલું માછલું ઇંધાઈ જતું નથી, પાણી એ જ એનો અવકાશ બની રહે છે, તેમ જીવન્મુક્તને ભૌતિક ભાવના ટળી જતાં સર્વવચ્ચેદકાશ જ ભાસે છે. વિકાસ-અવકાશ.

૭-૮. હેમ-હિમ, બરફ. ખાણ-દર. જેમ બરફના પર્વતની મધ્યમાં ઉંદર આસે તો તેને ખચીને પોતાને રહેવા માટે દર તૈયાર કરવાની જરૂર રહેતી નથી, કારણ કે ઉંદરની ગરમીથી જ બરફ ઓગળી જાય છે અને એને માટે જગ્યા થઈ જાય છે, તેમ અણુચિંગી આત્માનો અનુભવ થતાં ભૌતિક ભાવનાઓ આપોઆપ નામગેય થઈ જાય છે. ઉંદર પાસે આ મહા-કલા છે. અમે પ્રાણીસૃષ્ટિમાંથી અને વનસ્પતિસૃષ્ટિમાંથી દર્શાવેલાં લઈને પોતાનું કથવિત્ત્ય રજૂ કરે છે, એમાં મૂર્તતા પણ આવે છે.

૯. આત્મા અણુચિંગી છે. જ્યાં સુધી દેહભાવ હોય છે ત્યાં સુધી સંસારના પદાર્થો પ્રત્યે આસક્તિ રહે છે પણ આત્મામાં સ્થિતિ થતાં દેહના

રાગાવેગો ટકી શકતા નથી. લિંગ — “જે વડે માર્છ પણ પ્રાર્થીપદાર્થની કુટ થાય અથવા જુદા રૂપમાં જાગી નીકળે અથવા જન્મે તેનું નામ લિંગ.” લિંગ આર છે : મહાકારણ, કારણ, સૂક્ષ્મ અને સ્પૃશ્ય. (જુઓ ‘અ. કા.’-૧, પ્રસ્તાવના, પૃ. ૫૩-૫૪.)

૧૦. જેમ બરાસ વાયુરૂપમાંથી-અરૂપમાંથી રૂપ બધાઈને ગાંઠડો થાય છે અને એ જાડી જામ છે ત્યારે અરૂપ થઈ જામ છે, તેમ જીવન્મુક્તને સંપન્ન બ્રહ્મમાં નિવસી રહેવું જણાય છે અને એ પાણું નામરૂપાત્મક જગતથી બિન એવું કેવળ બ્રહ્મ થઈ રહે છે.

કડવું ૧૫

જીવન્મુક્તની અસંગ દશા

આત્મજ્ઞાનીનું પોતાપણું બ્રહ્મમાં ગળી જાય છે અને સૃષ્ટિના પદાર્થોમાં એને મારાપણુનો કે પરાયાપણુનો ભાવ નહિ હોવાને કારણે દેહમાં રહ્યા છતાં દેહભાવથી એ પર રહે છે માનાપમાન આદિ દૂરોથી તે મુક્ત હોય છે. ઉદાસીનભાવે તે કમ પ્રવૃત્ત થાય છે અને સદાય અસંગી રહે છે.

૧. પરપંચ-પ્રપંચ વસ્તુ-આત્મતત્ત્વ. પાછો ન થાયજી-જેને ફરી વાર જન્મવાનું રહેતું નથી, જીવનમરણનો ફેરો ટળે છે

૨. આપ મળિયું આપ માહે-પોતાપણું આત્મતત્ત્વમાં વિગલિત થઈ ગયું. દૂંઠાતીત રહ્યા સુખે-નધાં દૂંઠોને અતિક્રમીને આનંદમાં રહે છે.

૩. મનો — મન, મનમતાંતરો. વાયર-વારિ, પાણી. નહીં તરેવા સાધ્ય — તરી શકાતાં નથી.

૪. જિનાજાનો સૂર્ય તપે તોપણ સમુદ્રનું પાણી ગરમ થતું નથી તેમ તત્ત્વદર્શી પુરુષના દેહને દોષ સ્પર્શી શકતો નથી.

૬. દેહભાવ તત્ત્વદર્શી પુરુષને સ્પર્શી શકતો નથી-દેહ હોવા છતાં દેહભાવનો આત્મતિક અભાવ હોય છે.

૭. સ્ફટિકના મણિરી પાસે જુદી જુદી જ્વનના રંગો મૂકીએ તો તે એમાં ભળી ગયેલા જેવા ભાસે છે પંચ મણિ પોતે તો રંગ વગરનો જ હોય છે તેમ તત્ત્વદર્શી પુરુષ ઉપાધિ-આવરણથી લેપાતો નથી, તે તો ઉદાસીન જ રહે છે.

૮. જેમ ચરમાના પડથી દષ્ટિ ફાટી નથી, જીવદુઃ એથી એને પોષણ મળે છે, તેમ અણવિંગી આત્મનત્ત્વમાં સ્થિતિ થવાથી સાંસારિક કામો કથળતાં નથી. ચૈતન્ય ભૂમિકાએથી એ કર્મો પણ નથી જ દામતાપૂર્વક થાય છે.

૯. અંતર-મીનર. અનુભવી પુરુષને મીનર પોતાપણું રહેતું નથી પોતાપણાનો ભાવ જ જનો રહ્યો હોય છે એનો આશે-આશય અમલ-નિર્મલ-પવિત્ર હોય છે. માત્ર એને સાંસારિક કામોમાં જીવટ થતી નથી ઉદારીનભાવે તે પ્રવૃત્ત થતો લાગે છે.

૧૦. આત્મતાનીના પરિચયમાં-સંગમાં જે આવે છે તેને તે સિદ્ધાંતજ્ઞાન વડે પોષે છે અને પ્રેમ વડે પવિત્ર કરે છે, આત્મવિદ્યાનો ઉપદેશ આપે છે. એની વાણી સદૃશભાવે પ્રવૃત્ત થાય છે. આત્મતાનીનું લોકહિતચિંતક-સ્વરૂપ અહીં વર્ણવ્યું છે

૧૧. માન—માનાપમાનનો ભાવ

કડવું ૧૬

કલ્પવૃક્ષ સમા જીવન્મુક્ત

જીવન્મુક્તદશામાં દેહભાવ જતો રહેવાથી ક્રોધ-પતંગથી માંડીને બ્રહ્માંડ સુધી એક જ પૂર્ણ આત્મા દેખાય છે. જ્ઞાનદષ્ટિ આવવાથી પોતાના દેહને પણ તે અન્ય દેહ જેવો અલગ જુએ છે એકત્વ દષ્ટિગેત્વર થવાથી જીવન્મુક્ત માયાની વિવિધ ભાતમાં ફસાતો નથી આવે. આત્મદષ્ટિવાળો સાધક કલ્પવૃક્ષ જેવો છે. એના સંસગ વડે સઘળી સાર્ત્ત્વિક ભાવનાઓ ફળે છે. પોતે આત્મનત્ત્વમાં લીન રહે છે એટલું જ નહિ પણ એનો દેહભાવ અને અન્ય રમૂસતા પણ આત્મનત્ત્વમાં ઓગળી જાય છે, આત્મતત્ત્વરૂપ થઈ રહે છે

૧. જેની અહંતા અને અમર્ષ (ક્રોધ, અસહિષ્ણુતા) જતા રહ્યાં છે એવો તત્ત્વદર્શી પુરુષ સ્વભાવથી જ કલ્પવૃક્ષ જેવો છે, કલ્પાંતકાળે પણ એ બ્રહ્મસ્વરૂપે જ રહે છે.

૨. જે દેહમાં આત્મતત્ત્વરૂપે પોતે ગિરાજજ્ઞાન છે તેને તે અન્ય દેહોની જેમ જ જુએ છે

૩. પોતાનો દેહ આવે દેહ ને-પોતાનો દેહભાવ સૌ પહેલાં વળી ફાળે.

૪. દષ્ટ તત્ત્વ-દેખાતું તત્ત્વ તે જાણ છે એનું યથાર્થ જ્ઞાન. ‘ગુરુશિષ્યસંવાદ’
(ચોથો ખંડ, કડી ૨૭૪ી ૪૩)મા અખે આ વિષય નિરૂપે છે એમા ગુરુ કહે છે :

દષ્ટિતત્ત્વ તે એવું નામ, જે દેખી જે દષ્ટે ધામ,
દષ્ટ દેખે તે જ અસત્ય, ખાણી તે અનુમાને નૃત્ય.

૫-૬. જેમ જ-અર્થી આધરો હોય તેવો માણસ રૂપને જાણતો નથી,
દેહાકૃતિ સાથે તેને અજ્ઞાસ નથી, તે તો માત્ર શબ્દના જાણકાર સાંભળે છે
તેમ જ્ઞાની પુરુષને દેહાધ્યાસ નહિ હોવાથી તેને પોતાપણાનો અને પારકાનો
ભાવ હોતો નથી. દેહભાવનાળી વ્યક્તિ તો સર્વત્ર કર્મથી લેપાય છે અને
પાપપુણ્યથી ખરડાય છે.

૭. અજ્ઞનવિદ્યા — “આખમા આજવાથી પૃથ્વી માહેતો ખજાનો નજરે
પડે એવા સિદ્ધાંજનની વિદ્યા ” (ભગ્વોગદેશ) ન દે મહેતા જાન્દોગ્ય
ઉપનિષદ(૮-૩-૨)માં વચનો તરફ ધ્યાન ખેંચે છે “દાટેલા ધન ઉપર
હરતાહરતા જતાં મનુષ્ય નિર્ધન રહે છે, અને જેને તે ધનનું દર્શન થાય છે
તે ધનવાન રહે છે, તેમ અખંડ સુખમિ સમગ્રે જાણ સંબધમા પ્રગ્ન આવે
છે જતા જાણથી વિખૂટી રહે છે ” (‘અ કા.’-૧, પૃ. ૭૬)

૮. સતંતર-સ્વતંત્ર

૯. અણુવગી અવ્યાસ-અણુવગી એવા આત્મતત્ત્વ પ્રતિ વળતું તે

૧૦ દેહના અધ્યાસ(મિથ્યા આરોપણ)મા બધા દોષ છે. દેહશુદ્ધિ છે
ત્યાં સુધી સંસાર છે, માયા સાચી લાગે છે

૫૬ ૪

જ્ઞાની પુરુષનો અકલ કલ્સ

જેમ સમુદ્રમા હરતી નાવડીનું લક્ષ મૂન તારા ઉપર જ હોય છે તેમ
સંસારસાગરમા ચિદરતા જ્ઞાની પુરુષનું લક્ષ પણ પરમાત્મામા જ હોય છે.
જેમ બરફ ઝોળાળીને પાણી થઈ જાય છે તેમ જ્ઞાની પુરુષ પણ પરમાત્મામાં
સમાઈ જાય છે જેને અદિ, અત અને મધ્ય નથી અને જ્યાં મનવાણી
પહોંચી શકતાં નથી એવા પરમાત્મામા જેની સ્થિતિ થઈ છે એવા જ્ઞાની-
જોની જ્ઞાની અવરમા જ્ઞાની પુરુષ જ જાણી શકે

૨. તત્ત્વસમાસ-તત્ત્વ(પરમાત્મા)માં સમાસ થવો.

કડવું ૧૭

બ્રહ્મતત્ત્વની અનિર્વચનીયતા-૧

અનિર્વચનીય બ્રહ્મ (અખે જેને 'વસ્તુ' કહે છે) તત્ત્વને આ સત્તરમા અને હવે પછીના અઠારમા કડવામા નિરૂપ્ય છે. ઉપનિષદની 'નેતિ નેતિ' — 'આ નહિ, આ નહિ' — વાણીનો અઢી રણકાર સભાગાય છે મહા અવાચ્ય છે, અનુભવથી જ એ ગમ્ય બને છે

૧. થકે-થાકી જાય રહે-પોતે તેણી પતકે-તાકણ્ય તકે-તાકમે, તાકવાથી 'થાકે'નું જેમ 'થકે' તેમ 'તાકે'નું 'તકે' થયું હોય 'તક મળમે' એવો અર્થ પણ લેવો શક્ય છે

૨. અમય-શુદ્ધ અનામ-નામરૂપાદિથી પર

૫. દિનરાત્ય-દિનરાત ભાત્ય-ભાત (પેટર્ન)

૮. પ્રેહ-સ્પૃહાવાળો નિસપ્રેહ-નિસ્પૃહ

૧૦. અવસ્થા ચાર-અગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ અને તુરીયા એ ચાર અવસ્થાઓ

૧૧. તેજ-તે જ વાયવું

કડવું ૧૮

બ્રહ્મતત્ત્વની અનિર્વચનીયતા-૨

બ્રહ્મ મન-વાણીથી પર છે તેનામાં સધળું છે-એ બધામાં રહ્યું છે અને છતાં બધાથી પર છે બ્રહ્મ તો અનુભવ વડે જ જાણી શકાય. બ્રહ્મની અનિર્વચનીયતા વિશેનું અખાતું આ નિરૂપણ પરોક્ષ રીતે સુમુક્ષુને અનુભવ તરફ પ્રેરવાનું છે

૧. પ્રમુ-બ્રહ્મ પામણુકારો પામે વિનારેણ-મનને પામનારો અને બ્રહ્મમાં સમાઈ જાય છે આશે-આશય

૨. સહરાયે-ગતીપત્રીના જેવો આનંદ પામે અચમ્પે-અચર્વિત, ન કહેવો

૪. વસ્તુગતે-વસ્તુ બ્રહ્મમાં ગતિ થયેથી પહોંચેથી અનુપ-અનુપમ

૭. જાણુ-જ્ઞાન

કડવું ૧૯

જીવ અને બ્રહ્મની એકતા: જીવનું પરમાત્માને સંબોધન

પસ્તુન તો જીવ અને બ્રહ્મ એક છે પણ જીવ જ્યારે પરમાત્માને સંબોધે છે ત્યારે કૈતને ઝૂકીન કરીને ચાલવું પડે છે. અખાએ આ કડવામાં એમ કરીને પણ ઉવટે તો જીવ-બ્રહ્મની એકતાનું જ વર્ણન કર્યું છે. છેલ્લાં બે કડવાંથી જે બ્રહ્મનર નિરૂપણ મળ્યું આવે છે એ જ આ કડવામાં પણ આગળ આવે છે. ફેર માત્ર એટલો છે કે જીવ અને બ્રહ્મની એકતાના સંદર્ભમાં બ્રહ્મના—અનિર્વાચનીય પરમાત્મનરના—સ્વરૂપને વધુ સ્ફુટ કરવાનો પ્રયત્ન થયો છે.

૧. સંખાણે-સંઘાથી

૨. વિગતુ કરીને-અગત કરીને. મારડી-માડુડી, મદારી મહુઅર-મોરલી જેમ મદારી મોરલીમાં પોતે જે બોલે છે તે જ અરાજ પાછો બહાર નીકળે છે તેમ જીવ અને બ્રહ્મ એક હોઈ બ્રહ્મની સ્તુતિ થાય છે ત્યારે પોતે જ પોતાનું વર્ણન કરતો હોય એવું થાય છે.

૩. દેહમાં તો સ્વયં પરમાત્મા છે તો જીવ ક્યાંથી આવ્યો? અને જીવને પિંડ ક્યાંથી હોય? જે હવનચવન છે, ગતિ છે તે તો તાહાડું—હે પરમાત્મા, તમારું—ચિદ્રૂપ છે મહા-માડણી(૧). આ બધી માડણી પોતામાંથી અલ્લે કરી છે

૫. 'દીસું' અને 'ચાઉ'ને બદલે શુદ્ધ પાઠ 'દીયો' અને 'ચાચો' છે.

૬. અણુઠી-જેનું અસ્તિત્વ નથી તેની "કેવલ અથવા નિલ મુક્ત બ્રહ્મપદ ઈશ્વરરૂપે, માયારૂપે અને જીવરૂપે બાસે છે કેવલપણું-પ્રામ-નીર્વ" જ્યારે માયામાં પડે છે ત્યારે ઈશ્વરભાવ ઉપન થાય છે, અને તેના ઐશ્વર્ય પડે અનેક આભાસરૂપ જીવો સ્ફુરે છે શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વમિગમ જેનું રહી તેનાં કિરણો કોઈ પચરગી કાચના મદિરમાં બીરે અને વિચિત્ર રૂપો દેખાય તેમ જીવેના અનેક આભાસો માયાના મદિર વડે દેખાય છે...શુદ્ધ કેવલપદ તે સાચો સૂર્ય (નિર્ગુણ) માયાના પચરગી કાચમાં જે કેવલ, મિળનાં જે કિરણ બનેા જીતરી અનેક રૂપે સૂર્યમિત્ર પદ્મદાપ તે સચ્ચુ ઈશ્વર, અને તે ઈશ્વરના અનેક રંગોમાં સામાપત્તું માન્યા કરે એવો આભાસ તે જી. આ બધા બેસ

એક જ કેવલ્યપદના માયા હારથી બિભા થાય છે." ('અ. કા.'-૧, પ્રસ્તાવના, પૃ. ૩૬-૩૭.)

નરસિંહરાવે એમનાં દંકર વસતી બાધવતી વ્યાખ્યાનોમાં અખાની આ પંક્તિઓ સાથે શેઢીના 'Adonais'ની નીચેની પંક્તિઓના આશ્રય-જનક સંવાદનો નિર્દેશ કર્યો છે:

"The one remains, the many change and pass.
Heaven's light for ever shines. Earth's shadows fly;
Life, like a dome of many-coloured glass,
Stains the white radiance of Eternity,
Until Death tramples it to fragments."

કડવું ૨૦

સંસારનાટકના સૂત્રધાર, કેવલ્યસ્વરૂપ પરમાત્મા :
એ ભૂલીને જીવના સિદ્ધિ માટે ઉધામા

વાસ્તવિક રીતે તો જીવનું અસ્તિત્વ જ નથી. એ અજીજનો-આભારી છે. કેવળ ઘણ જ આ ચરાચર સૃષ્ટિમાં વ્યાપ્ત છે, એ ભૂલીને સિદ્ધિ માટે જીવ ઉધામા કરતો હોય છે.

૧. આ માયાવી નાટકના નિયામક-સૂત્રધાર તો કેવલ્યપદના સ્વામી પરમાત્મા છે. એ તો જીવ પણ નથી અને ઈશ્વર પણ નથી. આ બે તો પરમાત્મામાંથી ઉદ્ભવેલી માયાશક્તિએ સર્જેલા આભાસો છે. ઈશ્વર અને ભૌતિક કાયા પાછળ મૂળ તો કેવલ્ય છે, અને જેનું અસ્તિત્વ જ નથી એવો જીવ પણ બિંબો ધામ છે.

૨. ઉર્જાધરો-ઓછાઓ. 'ઓછાઓ' જેવા અર્વાચીન શબ્દોના વિદ્યુત 'ઓ'ને સ્થાને મધ્યકાલીન ગુજરાતીમાં 'ઉ' લખેનો મને છે. જીવ હરિને જાણવાનો ઉમાગો કરે છે, પુરુષ જોછાયાને જાણી શકે પણ ઓછાઓ પુરુષને શી રીતે જાણી શકે? તે જીવિમાં આજીવનો પ્રવલ્ન કરે છે.

૩. પરમાત્મા તો અવિકારી છે. એ તો જ્યમનો ત્યમ છે. દેહ અને માયા એ પોતે જ છે. જેમ આરમીમાં પ્રતિબિંબ પડે એમ દેહ અને માયાનાં પ્રતિબિંબ પડે એવો પરમાત્માનો વ્યાપ છે. પરમાત્મા એ જિંમ

છે અને દેહ તથા માયા એ પ્રતિબિંબો છે. પ્રતિબિંબ આભારી છે, મૂળ બિંબ-પરમાત્મા જ સત્ય છે.

૪. પરમાત્મા તો કૈવલ્યરૂપ છે અને ઈશ્વરસ્વરૂપે તે અનંત દેખાય છે. એમાં તો પરમાત્માની ચિત્તશક્તિ માયાનું સામર્થ્ય છે. મિથ્યા જીવો પણ ત્યાં જીવજો છે. "...જીવનું જીવત્વ ખરી રીતે ચૈતન્યના આભાસરૂપ છે, જોકે તે આભાસમાં પોતાના ઉત્પાદક બિંબભાવને ઝોળખવાનું સામર્થ્ય છે. અષ્ટો કૈવલ્ય બ્રહ્મપદ, ઈશ્વરપદ અને જીવપદ એ ત્રણેનો વિવેક કરી પહેલાં પરમ સત્ય, બીજાને વ્યવહાર સત્ય અને ત્રીજાને પ્રાતિભાસિક સત્ય માને છે." ('અ. કા.'-૧, પૃ. ૩૭.)

૫. જીવના ચિરંજીવ થવાના ઉદ્ધામા વિશે હવે કહેવામાં આવ્યું છે. ગજો આયુષ્ય વધે એટલે શિવ ચર્ચાજીએ એવી કામના જીવો કર્યો જાય છે.

૬. પોતાનું જો સ્વરૂપ છે એને છોડીને વિવિધ કર્મોમાં રત્યાપચ્યા રહેવાથી પરમાત્મા ક્યાંથી મળે? સ્વ-રૂપ-ચિંતન એના ઉપર અષ્ટો બાર મૂકતો લાગે છે.

૭. મોડ-(૧) મરડ; (૨) મોડ, મુગટ. ૧. શરીરમનને કલેશપૂર્વક મરડે છે. ૨. જીવ મનથી મુગટધારી-ઈશ જીવો—મને છે.

૮. જીવ જાડેરા થાયે—જીવભાવ હટપુટ થાય છે।

૯. માયા સાથે મન વડે—પરમાત્મસિદ્ધિ માટે તીકળેલો જીવ પોતાનું મનમાન્યું કરીને માયાને જ સાથે છે. એ જ પરમાત્મપદ છે એવી ખોટી ભ્રમણામાં રહે છે.

૧૦. સરાહે—પ્રસાંસા કરે.

૧૧. પદ મૂલ્યજે—કૈવલ્યપદે.

પદ ૫

મનનાં ઘડયો સંસાર

મન વડે જ સંસાર છે. મન વડે જ જન્મ મારણ કરાય છે. આ લોક અને પરલોકની ખંડી કામનાઓ મન છે ત્યાં મુંઝી જ છે. મન મારવાનો કામિયો કરવો જોઈએ. મન મરી જાય એ પછી જો બાકી રહે તે—એટલે કે આત્મા—હરિરૂપ છે.

૧. નીમડા—નીમટયો, નિવૃત્ત થયો.

૨. જગત્પા-જન, મનુષ્ય. દિકમત-કામિયો. ધરવાણી-વદ ધર કી, એ ધરની, પરમાત્માની.

કડવું ૨૧

બ્રહ્મની સ્વયંપૂર્ણતા

બ્રહ્મ નિઃશય, અવિકારી, નિત્ય, શુદ્ધશુદ્ધ અને શુક્ત છે. કરોડો બ્રહ્મડો રચાય કે નાશ પામે તો પણ એ પરમનત્ત્વમાં કંઈ વધવટ થતી નથી. જગત પણ તત્ત્વતઃ તો બ્રહ્મ જ છે પણ જગનમાં થતાં રહેલાં નાનામોટાં સંયત્તનો બ્રહ્મને કોઈ રીતે સ્પર્શી શકતાં નથી. એ તો અવિકારી જ રહે છે. જુદાં જુદાં ઉદાહરણો આપીને અખાએ આ કડવામાં બ્રહ્મને વર્ણવ્યું છે.

૧. વિજાર્ધ જયેષ્ઠ-નાશ પામે.

૨. વિજુસે-વજુએ, વિનાશ પામે, લોપ પામે. પ્રાચે વસ્તુ અરૂપ અણુ-લિંગ-બ્રહ્મનું વર્ણન “બ્રહ્મ ઇન્દ્રિય વડે પ્રત્યક્ષ થાય તે પદાર્થ ‘રૂપી’. તેથી જલદો એટલે પ્રત્યક્ષ ન થાય તે ‘અરૂપ’. કોઈ હેતુ વડે એટલે સાધન વડે કાર્યનું અથવા સાધ્યનું અનુમાન થાય તે લિંગ. કાર્ય અથવા સાધ્ય તે લિંગી. જેમ કે ધૂમ વડે અગ્નિનું અનુમાન થાય છે, તેથી ધૂમ તે લિંગ અને અગ્નિ તે લિંગી. જે અનુમાન વડે પણ ગ્રહણ ન થાય તે ‘અણુલિંગી’. ‘હેતુ વિના કારણ નિષે.’ સામાન્ય રીતે જે વસ્તુ પોતે વિકારી થઈ અથવા પક્ષટાર્ધ નહું રૂપ દેખાડે તે કારણ કહેવાય છે. જેમ કે ખીજ પક્ષટાર્ધ અંકુરનું રૂપ પકડે તેથી ખીજ કારણ કહેવાય. આવી ખરી કારણતા જેમાં નથી, છતાં જેના વિના કાર્ય અનુભવાય નહિ તે વસ્તુ હેતુ વિનાનું કારણ કહેવાય. જેમ કે ખારી જમીન સૂર્યના તાપથી તપેલી હોય ત્યાં જલનો જાસ થાય છે. આ મૃગજલ એક પ્રતીતિ અથવા કાર્ય છે. પરંતુ ખારી જમીનરૂપ અધિકાન વિના તેવો જામ થતો નથી તેથી મૃગજલનું ‘હેતુ વિનાનું કારણ’ ખારી જમીન કહેવાય. તેની જ રીતે આકાશમા મેઘની પ્રતીતિમાં આકાશ હેતુ વિનાનું મેઘનું કારણ કહેવાય.”—ન દે. મહેતા (‘અ. કા.’-૧, ૪. ૭૬-૮૦).

૩-૪-૫. આકાશમાં જેમ જુદા જુદા રંગનાં વાદળો દેખાય છે પણ થોડી જ વારમાં તે જતાં રહે છે. આકાશ વગર વાદળોની હસ્તી નથી એ રીતે બ્રહ્મને લીધે અને બ્રહ્મમાં સમગ્રું સમાવિષ્ટ હોવા છતાં એ પોતે તો યથાસ્થિત-જયમનું ત્વમ જ રહે છે. ઉપરનાં દર્શન અનુસાર વસ્તુ-બ્રહ્મને જાણવું જોઈએ.

૬. અરૂપ-નિરાકાર બ્રહ્મમાંથી જ રૂપ-સાકાર થાય છે અને એ સાકાર પાછું નિરાકાર બને છે. રૂપ બધાયા પછી એનાં વિવિધ નામો પડે છે પણ એ શામાંથી થયું એનો, અર્થાત મૂળ બ્રહ્મનો, વિચાર કરવો નોઈએ.

૭. મનાસાર-કપૂર.

૮. વિરંચિ-બ્રહ્મા.

કડબું ૨૨

માયાની સંસ્કૃતિ બ્રહ્મ

બ્રહ્મ જ શુદ્ધ, ઈશ્વર અને માયારૂપે જાણે છે. બ્રહ્મની ચિત્શક્તિ માયા અનંત રૂપે ધારણ કરે છે. શુદ્ધિ પાંગળી છે, એ તો જે દેખાય છે એને જ સત્ય માને છે, જ્યારે બ્રહ્મત્વ વાણીમાં જોતરી શકે એવું નથી. બ્રહ્મની શક્તિ વડે માયા જે આભાસવાળાં રૂપો રચે છે તેને મનુષ્ય સાચાં માની ચાલે છે. અખે આ કડવામાં બ્રહ્મનું સત્ય સ્વરૂપ ઉદાહરણો આપી સમજાવે છે. અરૂપ બ્રહ્મ સૃષ્ટિનાં વિધિવિધ રૂપો ધારણ કરે છે અને મનુષ્ય એથી લોભાય છે અને એનામાં અહંકૃત્ય-અહંકૃતિ-અભિમાની વૃત્તિ-પેદા થાય છે. આ અહંકારનો પછી વિસ્તાર થાય છે. બ્રહ્મ તો દર્પણ સમાન છે, માયા વડે એમાં પ્રતિબિંબો પડે છે અને એકમેકની મદદથી અનંત થાય છે, એ રીતે સંસાર અસ્તિત્વમાં આવે છે. આ બધાં દેખાતાં રૂપો એ માયાવી છે અને એની પાછળ એક જ અરૂપ બ્રહ્મ વિલસી રહ્યું છે એ વસ્તુદાન ઉદ્ભવે તો સંસાર કે એની માયાજાળની ઢરતી રહેલી નથી.

૧. શુદ્ધ બાપડી-પરમાત્માને ઝોળખવા માટે શુદ્ધ એ પાંગળું કરણ છે. આણુચંચું-ન કહેલું, બ્રહ્મ.

૩. સમમ બ્રહ્માંડનું અધિષ્ઠાન બ્રહ્મ ઉત્કૃષ્ટ હોઈ ત્યાં ચૈતન્યવિલાસ બધા સધન રૂપે છે. તેના વડે જ અરૂપ એ રૂપવાળું જાણે છે અને નાનાવિધ રૂપોને કારણે અહંકારવૃત્તિ આરણ્યી-પોતાની મેળે—જમી થાય છે.

૪. પોતી-મૌતી. (વિશેષણ.)

૬. જેમ સામસામાં દર્પણ ગોઠવીએ તો એકબીજામાં પ્રતિબિંબો પડી પ્રતિબિંબોની એક સૃષ્ટિ રચાય છે તેમ બ્રહ્મરૂપી દર્પણમાં માયાશક્તિને

કારણે મિથ્યા ઇતિબિબોની એક આખી સૃષ્ટિ રચાય છે, પણ તત્ત્વત તો તે આભારી છે એકમાત્ર બ્રહ્મપદાર્થનું જ અસ્તિત્વ છે

૯. બ્રહ્મરૂપી અરીમો તો સ્વચ્છ છે જેનું અસ્તિત્વ જ નથી એવી ભાષા એની વિવિધ રૂપતીક્ષ્ણને કારણે મિથ્યા હોવા છતાં વાસ્તવિક ભામે છે

૧૦. મહર-મુકુર, દર્પણ સચ્ચત્-સચ્ચિત્, સસાર.

કંડવું ૨૩

પરબ્રહ્મપદ વર્ણન

પરબ્રહ્મપદનું વર્ણન શક્ય નથી આ પદ એવું છે કે જ્યાં મન અને વાણી પહોંચી શકતા નથી જે કોઈ ઉપમા આપવામાં આવે તે બ્રહ્મને વર્ણવવા અપૂરતી છે, કારણ કે બહુ જ બ્રહ્મ છે સૃષ્ટિના સઘળા પદાર્થોમાં બ્રહ્મ છે અને એ બધાથી એ પર પણ છે આકાશમાં ઊડતા પક્ષીઓ અનંત અગાધ આકાશનો પાર પામી શકતા નથી તેમ બ્રહ્મનો પાર પામવો શક્ય નથી

૧. ઉત્પત્ત્ય-ઉત્પત્તિ સ્થિત્ય-સ્થિતિ હાણુ-હાનિ, લય

૩. આકાશ આધેડુ જેઠ પદ-પરબ્રહ્મપદ, દૈવદ્યપદ. પરુ-દૂર આદર્શ-અહી

૪. વેતા-જાણુનાર વેણુ-વચન વેગ્ર-વેણ, જાણવાની વસ્તુ, જેય જાણ વિહોણી જાણ-જ્ઞાન વિનાનું જ્ઞાન “જેય વિનાનું જ્ઞાન Objectless or contentless consciousness — ન દે મહેતા (‘અ કા’-૧, ૫ ૮૦)

૫. ઓપમા-ઉપમા

૬. અરુ-પાસે દસ ડગ પરુ-સરખાવો અત્યતિષ્ઠદશાહુલમ્ ।

૭. વટે-જાય સરેન્-છેવટે એનું સામર્થ્ય ઓણું થાય છે

૮. બ્રહ્મનું વર્ણન કરવું એ તો બુદ્ધિઆપાર છે, અને બ્રહ્મ તો બુદ્ધિથી પર છે

૯. મરતક-મૃત સાતાની ગત-જાણુનારની ગતિ-અવસ્થા

૧૦. સતજનો તો જ્ઞાનમાં સમજી જાય છે, પણ આ વસ્તુ હાથમાં પકડાવી શકાય એવી નથી એ તો પોતે જ પોતાને અણુસાર આપે છે

૧૧. અકલ કલ્પ-બ્રહ્માનુભવની ન કળી શકાય એવી કળા

કડવું ૨૪

શબ્દબ્રહ્મ અથવા પ્રણવની મહત્ત્વી પરબ્રહ્મપદપ્રાપ્તિ

પરમાત્મા વાણીથી પર છે વૈખરી, મધ્યમા, પરમતી અને પરા એ ચાર પ્રકારની વાણી છે. પણ પરમાત્મા તો એની પાર છે વૈખરી ઉચ્ચારો દ્વારા (કડી ૬), મધ્યમા જ્ઞપ્તના દ્વારા (કડી ૪), પરમતી કામના દ્વારા (કડી ૪), પરાવાણી કંઈપણ દ્વારા (કડી ૪) અને પરાપારનો શબ્દ ચૈતન્ય દ્વારા (કડી ૩) વ્યક્ત થાય છે પરમાત્મતત્ત્વનો બોધ પ્રણવાનુસંધાન દ્વારા શક્ય છે પેલી ચારે જુદી જુદી જ્ઞાતની વાણી પણ પોષણ તો પરમાત્મામાંથી મેળવે છે પણ એ એનું જ્ઞાન આપવાને સમર્થ નથી વેદ, પુરાણ, સ્મૃતિ આદિ ધર્મશાસ્ત્રો અને મતજન્ય કે વિદ્યા-અવિદ્યાના નિરૂપણમાં વાણીનો વિસ્તાર છે, ૭ દર્શનો પણ પરમાત્માને પામવાનો માર્ગ બતાવવાનું કરે છે, પણ એ ‘બાવન બહાર’નો છે એ તો બધી મન અને વાણીની લીલા માત્ર છે જેમ સૂર્ય વડે સૃષ્ટિનો ચરખો ચાલે છે પણ સૂર્ય પોતે તો અલિપ્ત જ રહે છે, તેમ અનંત પરમાત્મા પણ સૃષ્ટિના ચાલક-વિધાયક હોવા છતાં એ બધાની પાર છે

૧. જ્યાં શબ્દનો ઉચ્ચાર નથી,—બધકે તે જ બોધવાવાળો—પરમાત્મા છે

૪. મન દ્વારા મહાત્મ ધરે—એ મન વડે મહિમા ધરે છે

૫. પોદો-પ્રોદ, વિસ્તીર્ણ

૭. સરખાવો “બાવનનો સંઘનો વિસ્તાર, અખા ત્રેપનનો જાણે પાર”—અખાના ૭૨૫ (૨૪૭)

૯. સમત્ય-સમત

૧૦. કિરણી-સૂર્ય

૫૯ ૬

પરબ્રહ્મ વસ્તુ સ્વસંવેદ છે

પરબ્રહ્મનો મર્મ વાગીતી પામી શકાય એમ નથી જેઓ એકાગ્ર ચિત્તે બ્રહ્મનું ધ્યાન ધરે છે તેઓ જ એનો લક્ષ પામી શકે છે જે સ્થળે કાઈ નથી ત્યાં પરમાત્માના જ હેરા છે પરમાત્માનું ધ્યાન કરતા ધ્યાન કરનારો જ ન રહેવા પામે ત્યારે પરબ્રહ્મ વસ્તુ હાથ લાગી એમ ગણાય અદી ગુરુ શિષ્યની સરળ નથી ગિય જ પોતાની મેળે પ્રતીતિ મેળવી શકે છે જે ગુરુને ગુરુપણની ધન્ધા નથી હોતી તે સાચો ગુરુ છે પરમાત્મા સ્વસંવેદ છે અખે કહે છે કે ગુરુની વાત પૂરી મનમાં ગિતરી હોય તો પોતાની જાને આનો અનુભવ કરો

૧. રસના-જીભ

૩. વે'તુ-જીભ્યુતુ (૧) વસેતુ-વસતુ

૪. સ્પેષ-સીધો

કડવું ૨૫

પરબ્રહ્મનો ભેદ : શૂન્યવાદીનો પૂર્વપક્ષ

અગાઉના પદમાંનું પરબ્રહ્મના સ્વરૂપ વિશેનું નિરૂપણ આ કડવામાં આગળ આવે છે અને એની સાથે શૂન્યવાદીનો પૂર્વપક્ષ આપી એ વાદનું નિરસન કર્યું છે જેને વેદ અગ્રમ-અગોચર કહે છે તે પરબ્રહ્મ તો પોતાની મેળે જ જાગી શકાય તેવું — સ્વસંવેદ — છે અને એને જાણવાથી દૈતનો નાશ થાય છે જેમ ધૂંધવાતો અગ્નિ એકદમ મોટો થાય છે અને જ્વાળાઓ ફાટે છે અને વિસ્તૃત થાય છે એ એના અસન રૂપથી અભિન્ન છે, એમ પરબ્રહ્મ રહિ પશુ પ્રાણેક ધર્મા રહેતો જ છે જેમ લાકડામાં, પથ્થરમાં એ રહ્યો છે તેમ એ દેહ સાથે જ જન્મેનો છે શૂન્યવાદીનો મન સૃષ્ટિને ચૈતન્યજ્વાલાતે બદલે ધુમાડાના ગોટગોટરૂપે બનાવે છે તેઓ આત્માનું અસ્તિત્વ સ્વીકારતા નથી ચિત્તના દીવાથી જેમ અધારાનો નાશ થતો નથી તેમ શૂન્યવાદીના મતથી સંસારકરેશનો નાશ થતો નથી જગત તો શૂન્યમાંથી પ્રગટે છે પરમાત્મા જેવી કાઈ વસ્તુ નથી, કર્મકર્મનું મહત્ત્વ નથી બધું

શૂન્યમાથી જન્મી, શૂન્યમા ધારણ કરાઈ, શૂન્યમા પરિણમે છે અને મરેનો ફરી જન્મતો નથી—એવું એવું શૂન્યવાદીઓ કહ્યા કરે છે. પણ મૂળ તત્ત્વને તેઓ કદાપિ પામી શકતા નથી

૨. ધૂધૂતો-ધૂધવાતો

૩. જાજુદયમાન-જાજુવદયમાન ફટકીને-ફટાક અવાજ કરીને ફરફરો-સ્ફુરી રહેતો (?)

૫. ઘોખે બયો-ધૂવાડાથી બરેલો ધૂખનો-ધૂવાડિયો શૂન્યવાદીનો વાદ — “ ..પુણ્ય એલે શરીરની અંદર કોઈ પુરુષ અથવા સાચો સ્થિર આત્મા નથી, તેમ બાહ્ય ધર્મ એટલે અર્થમાં પણ કોઈ સ્થિર વસ્તુ તરત નથી, એવો બંને પક્ષમાં (બાહ્ય અને આંતર) નૈરાત્મવાદનું સ્થાપન કરનારો સિદ્ધાન્ત તે શૂન્યવાદ ” — ન દે મહેતા ('અ કા' - ૧, પૃ ૮૧)

૬. કંસાન-ફરાનુ, અસિ દાર-દારુ, કાક. ફલ-સમૂહ અવકયો-મકારગો
ઝાતકાર-ઝગાહગી

કડવું ૨૬

અધમ શૂન્યવાદીનાં લક્ષણ

આ કડવામાં અખો શૂન્યવાદીનાં લક્ષણો વર્ણવે છે આ તે કેવા શૂન્યવાદી કે જેને શૂન્યની પણ રોધ લાગી નથી. આ વાદ તો મિથ્યા વિતકાવાદ છે શૂન્યવાદી પ્રપચને મિથ્યા ગણે છે, પણ તેના હૃદયમાં તો જગત જ સાચું છે આવા લોકો પૂરા શૂન્યવાદી પણ નથી એટલે એમને તો ‘અધમ’ જ કહેવા જોઈએ ઇન્દ્રિયોના સુખોમાં એ રચ્યાપચ્યા રહે છે, જપ-પરાજપ, સુખદુખ આદિ દોષમાં ફસાય છે આ શૂન્યવાદીઓ કોઈ મહાઅમમાં ફસાયેલા છે અજ્ઞાનને તેઓ જ્ઞાન માને છે અને ઇન્દ્રિયોના મુખો પાછળ આધમી દોષ મૂકે છે પાપપુણ્યનો ઊંઝ તેમને નથી મહા પ્રયત્નને તે નમે નહિ અને તેમનામાં નહોય તેના દોષો આપ્યા કરે પોતે અજ્ઞાનમાં ગળામૂક અને આચાર્ય થઈ બેસે. તેમને કોઈના ઉપર વિશ્વાસ

નથી અને આસ્તિકતાની — પરમાત્મની દ્રશ્યતા વાદની જુદાઈ તે સમજતા નથી આ તો પૂરા શૂન્યવાદી પક્ષ નથી દેહમુખે ભોગવના માટે શૂન્યવાદનું તો તે ઓકું તે છે એના કરતા જેઓ પરમાત્મા અને વિશ્વનું ભિન્ન-વ રીકારતા નથી એવા આસ્તિકતાવાળા સ્તાનીઓ જ ખરા શૂન્યવાદી છે

૩ જે વિશે-જન્યવિજન્ય

૬ વેદવિગ્ન-વેદની વિતગ્ન કરનારો

૮ ‘પરમોત્તે’ હાપમૂન છે ‘પરમોત્તે’ વાચનું પરમોત્તે-પ્રમોત્તે, ઉપદેશ આપે પોતા દૂતા-પોતા થઈ

૯. આચારાજ-આચાર્ય નાસ્ત્યની-નાસ્તિકતાની, નાસ્તિકભાવની જુદાઈ-જુદાઈ આસ્ત્યની-આસ્તિકતાની, અસ્તિકભાવની

કેડવું ૨૭

આત્મજ્ઞાનીનો અનુભવ • શૂન્યવાદીના સંદર્ભમાં

આ મહાત્માનીના અનુભવનું વર્ણન કરતા અખે કહે છે કે શૂન્યના છેડે જઈ આત્મા પડી જ એનો મર્મ મનુષ્યને સમજાય છે આ પરબ્રહ્મપદને પરમ અત્ત અનુભવના સંદર્ભમાં જ સમજી શકાય છે અહીં દૈતાનું કોઈ દુષ્કર્મ નથી આ તો આસ્તિક આનંદાનુભવ છે એને કોઈ જગત નથી તો પડી શૂન્ય શી રીતે કહેવાય ? અને ગુણદોષ પક્ષ કોના ગણાય ? અહીં કોણ કોનું વર્ણન કરે ? સૂર્યને રાત્રિ નથી તો પડી એ દિવસને શા વડે જાણે ? શૂન્યવાદી તો માત્ર શરીરને જ જુએ છે પક્ષ નવાઈની વાત તો એ છે કે પોતાના કૃત્યો એ શરીરના માનતો નથી ! એની વ્યાધિ દષ્ટિ જે હેવનું કારણ-બ્રહ્મ-તેને પામી શક્તી નથી ઉચ્છ્વતાનો દાખનો આપીને અખે કહે છે કે કાળને ઘસવાથી ગરમી પેદા થાય છે, પછી ધૂમ પેદા થાય છે અને પછી અગ્નિ પેદા થાય છે શૂન્યવાદી તો ઉચ્છ્વતાને જ અગ્નિ કહે છે એથી આગળ એની મતિ જતી નથી તે તો જગત અને જગતના કૃત્યો જુએ છે પક્ષ જેની શક્તિ વડે એ સક્રિય થાય છે તે આત્મા તો એને માટે અણુમણ્ડલો જ રહે છે શૂન્યવાદીની દષ્ટિ દેહ સુધી જ પહોંચે છે જેની પ્રુષ્ટિ વડે આ સમગ્ર પ્રુષ્ટ થયું છે તે પરમ અર્થ-આત્મા-સુધી જવાનું

એનું ગજુ નથી. આત્મતત્ત્વની ખોજ વગર અધ્યાત્મપાત્રા ચર્ચ શકે નહિ એ પાયાના વિચાર ઉપર અખો ભાર મૂકે છે.

૧. શૂન્યને છેલ્લું-શૂન્યતા છેડા સુધી.

૨. મત-અભિપ્રાય, ધર્મ-મત.

૪-૫. રાતાગર-સૂર્ય. સૂર્યને રાત્રિ જ નથી, તો દિવસને એ શા વડે જાણે? તે રીતે જેને માટે જગત જ નથી, તે મુક્તિ શામાંથી મેળવે, મુક્તિનો વિચાર જ એને શી રીતે આવે? જેને મન જગતની હસ્તી છે, તેને આ બધું વિશ્વ જોઈ એને મિથ્યા કહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે, અને એને સમસ્યાનો ઉકેલ આ મિથ્યામાંથી મુક્તિ મેળવવા દ્વારા જ લાધે છે. અખો અહીં જગન્મિથ્યા સેખતા શાંકર-મન કરતાં જગત કે કશું જન્મ્યું જ નથી એવા અમતિવાદનો પુરસ્કાર કરતો જણાય છે.

૬. વ્યાપ-વિસ્તાર. કે'તણો-કેતો. આત્મનત્ત્વ વાચા દ્વારા વ્યક્ત થયું નથી અને અનાદિ છે. વર્જિત-અર્ધાં લક્ષણોથી રહિત. એવો લક્ષ આધો ઘણો-આત્મતાનીનું દર્શન એટલું બધું દૂર સુધીનું-બૃહત વિશાળું છે. આ કહી લખતાં અખાના મનમાં ગીતાના ૧૩મા અધ્યાય ક્ષેત્રક્ષેત્રતયોગના ૧૨થી ૧૪ શ્લોકની અસર કદાચ હોય. સરખાવો—ઘનાદિમત્ પરં મજા ન સત્ સન્નાસદુચ્યતે! ... સર્વમાતૃત્વ તિષ્ઠતિ ... સર્વેન્દ્રિયવિવર્જિતમ્.

૭. અંધલક્ષ આધો ન ચાલે-એ આંધળું દર્શન દૂર સુધી પહોંચતું નથી.

૧૦. કે' - કેહ.

કડવું ૨૮ વિદેહીનાં લક્ષણ

આ કડવામાં વિદેહીનાં-મુક્ત 'માહંત'નાં લક્ષણ વર્ણવ્યાં છે. સંસારમાં રહેવા છતાં એ એમાં દિપ્ત થતો નથી. એનો પરમાત્માનુભવ મન અને વાણીથી પર છે. જાણનારો એમાં તન્મય રહેતો છે. સૂર્યનું દર્શન આપીને અખો કહે છે કે મમે તેવા અશુદ્ધ જગમાં એનું પ્રતિબિંબ પડે તો એથી એ અશુદ્ધ થતો નથી. એના હૃદયમાં કોઈ પથ્થુ જાનની અંધિઓ હોતી નથી. આ એક સ્થિતિ છે. દેહભાવ ત્યાગવાથી એનો અનુભવ થાય છે. આવા વિદેહીનો અનુભવ શબ્દની પારનો છે.

૧. ચેહેન-ચિહ્ન. રથણીદંન-રજનીદિન. તનમે-તન્મય.

૨. તો-તો', તોય, પાણી. ભાંડ-વાસણ.

૩. તરણી-તરણિ, સૂર્ય. પવનના મોગથી પાણીમાં પડેયું સૂર્યપ્રતિબિંબ ડોલે છે તેનું ચિત્ર. આપણું-પોતાનું.

૪. વિષ ધારણ કરતા પાણીમાં સૂર્યનું પ્રતિબિંબ પડ્યું હોય તો તેથી સૂર્યને પોતાની અંદર કરી આમે-આમય-રોગ વરતાતો નથી.

૬. સુરસરી-ગંગા, અહર્ષણી-દિનનાથ, સૂર્ય.

૭. વિત્રેક-વ્યતિરેક. વિત્રેક કારણ—જુઓ કડતું ૮, કડી ૯ ઉપરનું વિવરણ.

૧૦. અતિ આથો લક્ષ વપુ વિના-દેહદષ્ટિ ન હોય તો દર્શન દૂર સુધીનું થઈ શકે છે.

૧૧. રહે પાર વેદાંતને-વેદાંતજ્ઞાનની પારનો એ અનુભવ છે.

પદ ૭

મહાપદ

પરમાત્મ અનુભવને આ પદમાં 'મહાપદ'રૂપે વર્ણવ્યું છે. પોને દેહાતીત છે પણ દૈત જેવો લાસે છે, પોતે અવાચ્ય છે પણ વાચા ધારણ કરીને બોલે છે. અહીં માણ, માણક કે મદણ નથી. બધું એક તત્ત્વ જ છે. તે રૂપ અને અરૂપ બંને છે. આવા અદ્વિતીય એકાત્મતાવાળા અનુભવને વર્ણવવા શ્રુતિ પણ અસમર્થ છે.

૧. મહાપદ-પરબ્રહ્મ-સાક્ષાત્કાર. સપાંન-એધાણ, ચિહ્ન ('સ+અભિ-જ્ઞાન'માંથી?). બેહદણી-નિઃસીમની, જુમાની.

૨. કામિદ-કાવિદ, નિબળાત. મહાનિષ-મહાનિધિ.

૩. તપ્પાઆ-આશ્રયસ્થાન, વિસામે

૪. જૂઝ-સમજ. એ મદણી-(?) સં. મદ=રોગ. ભવરોગ અંગે એ મોટી સમજ છે. (૧) 'અગાધ્યણી' એ પાઠ લેતાં, અગાધ એવા પરમાત્માની-એ અર્થ થાય.

કડવું ૨૯

પદ્ધર્શનશાસ્ત્ર : શાસ્ત્રવિધાનની મર્યાદા

આ કડવામાં અખો ૭ દર્શનો, ૭ ઉપદર્શનો અને એમના અનુયાયી એની વેશભૂષાનો ઉદ્દેશ કરીને એ ૭ દર્શનોના ૭નું પાખડ યથા છે અને વળી એના પશુ ઉપબેદો યથા છે અને એમ એની વ્યુત્કાર ગામેગમ આદ્યા કરે છે એનું વર્ણન કરે છે આ મતમતાતરોમાં સપડાયેનાઓ અદર અદર વાદનિવાદમાં અને પોતાનો કહો ખરો કરવામાં પોતાનું સાર્યકય સમજે છે પણ જે ખરો સાધક છે તે આમાં ફસાતો નથી એને તો બ્રહ્મ જ્ઞાન સાથે જ નિસ્ખત છે અખો કહે છે તેમ ‘મન નોહે માહતને’, એ તો મૂળ વિચાર જ પકડી લે છે આ બધી આળપ પાળ તો માયાની જ લીના છે

૫. જ્યારે જ્યમ ત્યમ યયુ-સરખાવે નરહસ્કૃત ‘દાનગીતા’ (૧૪-૨૦) ‘દમ યથાર્થ જ્યમ ત્યમ યયુ’ અપૂરન અમયુ રહ્યુ-અપૂવ એવો બ્રહ્માનુભવ તો બાકી જ રહ્યો

૩. (૧) ત્યાગ (૨) વૈશેષિક, (૩) સામ્ય, (૪) યોગ, (૫) પૂર્વ મીમાંસા અને (૬) ઉત્તરમીમાંસા—એ ૭ દર્શનોનો ઉદ્દેશ

૪. ૭ ઉપદર્શનોમાં અખો (૧) શૈવ (૨) સામ્ય, (૩) મીમાંસા, (૪) ચાર્વાક, (૫) બૌદ્ધ અને (૬) જૈનનો સમાવેશ કરે છે આ વિશે નર્મદાસ કર મહેતા કહે છે ‘શૈવ ઉપદર્શનમાં તે યાશુપત મત ગણે છે, જે ખાસ વેદવાદી નથી, સામ્ય ઉપદર્શનમાં તેણે સાત્વત અથવા પાચરાત્ર વૈષ્ણવ મત ગણેનો હોવો જોઈએ મીમાંસકના પયુ બે બેદ છે કેવન નિરીશ્વર કર્મવાદી, અને સૈશ્વર મીમાંસક પહેલાં ૭ આસ્તિક દર્શનોમાં [કડી ૪ માં ગણ્યા-આ મુગ્ધાનાં] ને સૈશ્વર મીમાંસક ગણીએ તો નિરીશ્વર મીમાંસા ઉપદર્શનમાં આવે ચાર્વાક, બૌદ્ધ અને જૈન—એ ત્રણ ઉપદર્શનાસ્તિક ઉપદર્શનો છે” (‘અ કા’-૧ પૃ ૮૨) આરુવાક-‘ચાર્વાક’ શબ્દ આ રીતે લખાયો હોય આરુ જેની વાક છે તેવા—હુ ગોતનારા—એ કટાક્ષપુકત અર્થનો લાભ પણ ‘આરુવાક’ રૂપને મળે છે

૫. “જટિલ-એ યાશુપત મતના છે મુકિત-તે ત્રિદહી સન્ધારી છે, માલાધારી-ગૌવો અને વૈષ્ણવો છે, વાનાગરડા શીશ વીટે-એ જટાધારી

સાધુઓ અથવા ગોસાંઈઓ છે; કંઈકિંગ શિવ ઉપદેશ-એ લિખામન અથવા વીરશૈવો છે.” (‘અ. કા.’-૧, પૃ. ૮૨-૮૩.) કરે ખંચન ફેરા-ફેરા ખેચી કાઢે છે, જૈનયતિઓનો ઉદ્ધેષ.

૬. પાખંડ છન્ડ-સરખાવો કખીરની પંકિતઓ :

“તે પુનિ રચિનિ ખંડ બ્રહ્મંડા,
છ દર્શન છાનખે પખંડા.”

(‘અંતર જ્યોતિ શબ્દ યક નારી’ પદમાં.)

૭. ફક્સૂઆં-ફાડિયાં. જૂજુઆ-જુદા જુદા. ચાલ્ય ન મળે એક-એમના વચ્ચે એકમતી નથી.

૮. એમ ખટે દરગન ખટપટે-સરખાવો કખીરની પંકિત : ‘ખટ દર્શન સખ શબ્દ કરત દે.’ (‘શબ્દદિ ગુરુ, શબ્દ સુનિ સિખ લૈ...’ એ પદમાં.) મૂળ વિચાર-બ્રહ્મનો વિચાર.

૯. ખટ કોટ-છ કિલ્લાઓ, છ દર્શનોના છ ચોકા.

૧૦. માઈ-માતા, માયા.

૧૧. નિર્દાવે-દાવા વગર-મારું જ શાસ્ત્ર સાચું એવા અહંમૂલક દાવા વગર.

કડવું ૩૦

વિવિધ શાસ્ત્રમતોનું વૈતથ્ય-૧

વિવિધ શાસ્ત્રમતો જીવનું અસ્તિત્વ કાઈ ને કાઈ રૂપે સ્વીકારે છે પણ જીવ શાનો બન્યો છે એ વિશે વિચાર કરતા નથી. દેહની દૃષ્ટિથી તેઓ આગળ જતા નથી, આ રીતે સંસારના ભોગ ભોગવાય છે પણ મોક્ષનો વિચાર થતો નથી. આત્મનરવનો અસત્ત્વ વિચાર થતો નથી. આત્માની ખોજ વગર નિર્વાણ શી રીતે મળે? વિવિધ શાસ્ત્રમતોનું વૈતથ્ય સંક્ષેપમાં અહીં બતાવાયું છે.

૧. શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને પુરાણોના કર્મવાદનું નિરૂપણ.

૩. જથે-જથાબધ.

૪. પંડ-પિંડ, દેહ-પુદ્ગલ. પ્રોશ-પ્રોહ.

૫. આઘ ન કાઢી જીવની-જીવનું મૂળ ન શોધ્યું જ ત-જીવ ખપ-
પ્રયત્ન

૬. જેમ વાસ અદરોઅદર ધસાર્ધ અગ્નિ પેદા થાય તો તે આખા
વનને બાળી મૂકે છે, તેમ આત્મજ્ઞાનનો ઉદય થાય તો બી સાસારિક
વાસનાઓ બાળીને ખાખ ચર્ધ જાય છે અને પાછી જીવનું અસ્તિત્વ રહેતું નથી

૭. પ્રત્યક્ષ કર્મના પ્રમાણુ ઉપરથી જીવનું અસ્તિત્વ નક્કી કરવાની
નેવાચિકાની પદ્ધતિ

૮. યોગશાસ્ત્ર પ્રાણને કેળવવા ઉપર બાર મૂકે છે, દેહ વગર પ્રાણ શી
રીતે હોય એટલે દેહને સ્વીકારે છે, પણ જીવ વગર દેહ શી રીતે હોય એ
રીતે જીવને સ્વીકારે છે પ્રાણ-દેહ-જીવ એ ત્રણેની સ્વીકૃતિ યોગમાર્ગમાં છે
પણ જીવ માનો બનેનો છે, એનો નિયંત્રક કોણ છે, ક્યા નિમિત્તે જીવ ઉત્પન્ન
થયો છે, આદિ પાયાના પ્રશ્નો બાકી રહે છે 'સાચા' પત્રી પૂર્ણચિરામ જોઈ એ

૧૦. પૂર્વમીમાસા યજ્ઞન્યાજન કર્મકાંડની વાત કરે છે અને જીવ ન
હોય તો સ્વર્ગના ભોગ કોણ ભોગવે એમ માની જીવનું અસ્તિત્વ સ્વીકારે છે

કડવું ૩૧

વિવિધ શાસ્ત્રમતોનું વૈતથ્ય-૨

આ કડવામાં બીજા શાસ્ત્રો—વૈશેષિક, સામ્ય અને વેદાંત—ના મતો
તપાસી તેમનું વૈતથ્ય બતાવવામાં આવ્યું છે માયા જ એ બધામાં રહેતી છે
અને મૂળ વિચાર તરફ જવામાં નિષ્કેપ કરી રહી છે

૧. વૈશેષિક મતવાળા જીવને જ વિશિષ્ટ માને છે જીવ વગર આ બધા
વિવિધ વેષ હોઈ શી રીતે શકે ?—એમ તે પદાર્થોના સુણ્ણાની વાત કરે છે
(લેખા ગણે છે) જીવ પ્રત્યક્ષ છે તો એ જીવની હસ્તી ઉપર આવીને ઊભા
રહે છે, જીવની ઉપેક્ષા કરી રાકતા નથી પણ એથી આગળ પણ જતા નથી

૩. સામ્યશાસ્ત્ર સંહિતા પદાર્થોની સખ્યા નક્કી કરે છે અને જીવનું
સ્વરૂપ બતાવે છે બધા એ તો માયા પર સમલિત-શબ્દલિત-૨ ગાયેલું
છે અને કર્મભારને વહે છે

૪. માયાનો સંગ છૂટે તો કેવળ બ્રહ્મા જ દેખાય છે. માયા એને ઢાંચો દે છે અને વિશેષ કરે છે એને કારણે પુરુષ આપત્તિ ભોગવે છે.

૬. જો ધર્મની બાધે ધન—જો, માયા કર્મફળવાળા ધર્મની ધન બાધે છે.

૭. રદે-હૃદય, રદસ્ય. અર્વાચી-અર્વાચીનો. શાસ્ત્રોનો મૂળ મન તો ઉપર કલા પ્રભાણે જ છે. પણ જે મનનો પોતે ઉપાસક હોય તે મનનો પોતે વિસ્તાર કરે છે.

૮. બધા મતોએ જીવને સ્થાપ્યો.

૯. દર્શનશાસ્ત્રોમાં સાંખ્ય અને વેદાંત કંઈક કામનાં હોય એમ અખાને લાગે છે. સાંખ્યને આંખ—જોવાની દૃષ્ટિ—છે, પણ અતિ અદ્ય ત્રીજી કડીમાં કલા પ્રભાણે જીવના રૂપની અને કમભારની વાત કરવાને બદલે બ્રહ્મતત્ત્વ ઉપર જ ભાર મૂકે તો એ દૃષ્ટિ કામ આપી શકે. વેદાન્ત પણ માયા માયાના રટણથી છૂટે તો એ સાચો રસ્તો પામે.

કડવું ૩૨

સત્સંગ મહિમા

દર્શનશાસ્ત્રોના વિવિધ મતોનું સંક્ષિપ્ત બધાન કર્યા બાદ અખો સતનું મહિમાગાન કરે છે અને સત્સંગની અનિવાર્યતા ભારપૂર્વક સમજાવે છે. અહીં પણ અનુષંગે ભક્તિ ઉપર ભાર મુકાયો છે અને પરમાત્મા પ્રપેના અભિસરણુમા ઉત્કટતાની આવશ્યકતાનું મહત્ત્વ થયું છે.

૧. પ્રસાદ—પ્રસાદ, કૃપા.

૩. તરસ્યો માણસ જેમ પાણી વગર રહી ન શકે એ પ્રભાણે જ્યાં સુધી પરમાત્મા માટે ઉત્કટ ભાવ ન જન્મે ત્યાં સુધી એ મુમુક્ષુ પુનઃજીવન જેવો—વઢેલી સ્ત્રીના પુત્ર જેવો—છે, જેનું કોઈ રક્ષણથી થતું નથી—એ કોઈનો કહેવાનો નથી. અર્થાત્ સાધક નથી રહેતો સંસારનો કે નથી રહેતો ભગવાનનો.

૪. જેમ પાણીનો લેપ કરવાથી તરસ ન છીપે એમ ખરી સાધના કર્યા વગર ભગવાન મળે નહિ. એ માટેની પણ પળ હોય છે. ધૃતિધૃક્ત સાધના ઉપર અખો ભાર મૂકે છે.

૮. જે મન કામ-ક્રોધ-લોભ-મોહ આદિના તાપથી બળી રહ્યાં છે તેને તો સંતજનરૂપી પર્જન્ય-મેઘ જ શાતા અર્પે છે. સંતની પરોપકાર-વૃત્તિ અને શામકતાનું કેનું આદ્વાદક ચિત્ર આપ્યું છે !

૯. જીવો એ તો મમતારૂપી ઘાણીએ જોતરેલા બળદ છે અને તે કાળના દ્વાથમાં આવી મરવા છે એમ કહીને અખો સંસારના તાપમાં સિઝાતાં મનુષ્યોની વેદનાનું વેધક ચિત્ર આપે છે. પણ ખીજી પંક્તિમાં તે સક્રિય આશા-વચન પણ ઉચ્ચારે છે કે સંતની કૃપાદષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય તો તેઓની નાથ એ કાળી નાળે છે, પછી ઘાણીના બળદની જેમ એમને લવચકમાં ફરવાનું રહેતું નથી.

૧૦. જેમ સિદ્ધની ગંધથી હાથીનું ટોળું પલાયન કરી જાય છે તેમ સંતના શબ્દ સાંભળતાં જીવનાં બંધન જતાં રહે છે. ખોડ-ક્ષતિ.

પદ ૮

ગુરુ-ગોવિંદની એકતા

આ પદમાં સંત અને સ્વામીની, ગુરુ ગોવિંદની, જ્ઞાની અને પરમાત્માની એકતા બતાવી છે. હરિ અને હરિજન અગળા નથી. પરમાત્મા જો તિગુણ છે, તો એનું સગુણ સ્વરૂપ તે સંત છે. જેમ અગ્નિ વડે દીવો પેટાવેલો હોય તો વાર લાગે છે પણ દીવો વડે દીવો જલદી સળગે છે એ પ્રમાણે ગુરુ વડે-જ્ઞાની સંતની મદદથી-આત્મજ્ઞાનની જ્યોત સહેલાઈથી પ્રગટે છે અને ભગવાનની પ્રાપ્તિ જલદી થાય છે. સંત દષ્ટિઉપદેશ આપે છે—આમાર દ્વારા જ અનુભવમાં ગતિ કરાવે છે—ગુરોરક્ષુ મૌનં બ્રાહ્મણમ્. આવા તરવેતામાં પરમાત્મા પ્રત્યક્ષરૂપે રહ્યો હોય છે. જેમ સોનું અને કુંડલ તરવનઃ એક જ છે, તેમ જ્ઞાની અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ સમજવું. આવા સંતને જે ભજશે તે દૈત દેખી હરખાશે નહિ. અદૈતમાં એની સદૃશ-સ્થિતિ થયો.

કડવું ૩૩

સંત અને અમંતનો ભેદ : સંતનો મહિમા

સતસગનું મૂલ્ય ધણ મોટું છે જગવાન સાથે પૂર્ણ એકનામા એ મૂકી આપે છે, અને દિવસે દિવસે આત્માનુભવ વધતો જાય છે સતગુરની ખૂબી એ છે કે તે સાધકને પોતાના જોવા કરી દે છે મેઘ વરો છે ત્યારે એ વહેરોવચો કરતો નથી, તેમ સતગુરની કૃપાનું અમીવર્ષણ પણ સર્વત્ર સરખું જ થાય છે એના વરસવાથી અદારે ભારતી વનરૂપિ કો છે પણ વર્ષા-ઋતુમા જ જવાસાનો છોડ નુકાઈ જાય તો એમા મેઘનો શો વાક ? મેઘ તો મનતક વરસે છે પણ એ જો સજેજ પણ પી શકે નહિ તો એમા મેઘ શું કરે ? એ પ્રમાણે અસત સતગુરનો સગ કરવા જાય તો ધાયું પરિણામ આવતું નથી માયા છોડતી એને માટે મુશ્કેલ બને છે અને એ ભગ પડાવે જ છે તથા હિદાયરો આપી અખો રફૂટ કરે છે કે હરિની કૃપા હેય તો જ જીવને સમુ પડે છે-સ સગ તેને વાલદાથી નીવડે છે

૧. આવો-દૂરનો, જી હો ઘન ઘન-દિવસે દિવસે ભિન્નાભિન્ન-પરમાત્માથી પોતે ભિન્ન છે અથવા અભિન્ન છે એવો અભિનિવેશ સકળ અલભાય વિનમી રહે એ અર્થ છે.

૨. ભિન્ન-ભેદ વસ્તે-વસ્તુમા, પરમહમા

૪. વહેરો-આતરો, ભેદભાય નીત-નીતિ

૫. ભાર અદાર-અદાર જાતની વનરૂપિ

૬. જવાસા-એક જાતનો કાઠાજો છોડ, જે હિનાગામા ખીને છે અને ચોમાસામા કરમાય છે રસ-ઋતુ ટાક-પૈસાભાર

૭. મેવ-મેળ

૮. વાસીએ-સુગધિન કરીએ

૯. જમ-જમ્યા

૧૦. આક-આકડો પનાશ-ખાખરો

સત્સંગ માટેની આરત : સંતની કૃપા

આ કડવામાં અખો સત્સંગ કરવામાં નીન ન કરવાનું કહે છે સસંગ
 ને જ પરમાત્મા મળે છે પરમાત્મા સાથે એવો અનૈદ અનુભવીને જ જીવન
 જીવનું જોઈએ અને એવી અધ્યાત્મની આત્મજીવનની કળા-સતોના
 સગથી હાથ લાગે છે આમ, સત્સંગનો યોગ્ય મહિમા કરવા છતાં અગત
 પુરુષાર્થનું મહત્ત્વ અખો જોઈ શકે તેથી નથી છીપતું ઉદાહરણ આપીને એ
 વસ્તુ તે રહુટ કરે છે સમુદના તળિયે પડેલી છીપમાં જો ખરી રતિ-
 તાવાવેલીનાજો પ્રેમ-છીપને તો તે જગમાથી બહાર આવે છે અને એની
 આરતની ઉત્કટતા મેઘને એની તરફ ખેંચી લાવે છે એમાં જો મેઘના પિંડ
 પડે તો મહામનોહર મોતી નીપજે છે પણ જો એ સમુદમાથી બહાર જ
 ન આવે તો ઢાલી ને ઢાલી જ રહે છે । એ પ્રમાણે જો હરિ-હરિજનને
 (બને એક જ છે એવો અખાનો ૬૯ પ્રત્યય છે) સેવતા નથી તે હરિને
 પામી શકે તો નથી હરિને પામના મારે છીપ જેવી નિર્મળતા અને સાચી
 આરત જોઈએ એમ અખો કહે છે સર્પ જેવા અપાત્રમાં પડેલુ સ્વાતિમિ દુ
 મૌક્તિકને બદને, એર નીવડે છે સતના વચનમાં વિશ્વાસ રાખી નિર્મલ બુદ્ધિએ
 હરિને સેવીએ તો નિર્મલ જ્ઞાન મળે કુજડી દૂર રહ્યો સ્નેહમિતવન દ્વારા
 બચ્ચાને ઉઠે છે એમ શુદ્ધ પથ સાધકને સહાય થાય છે

૧. સીંગે-સિદ્ધ થાય જીવીને-જીવીએ (જૂની ગુજરાતીના જીવિજ્ઞદ

૩૫ ઉપરથી)

૬. ત્રત-મૃત્યુ બિદ-બિદુ અહિ-સાપ નીમડે-નીવડે

૭. વાકુ ગ્રહે ખન લુપ્ત વડે — ખન (માણસ) બુદ્ધિ વડે વાકુ સમજે
 પાત્રયોગે ભવ બુદ્ધ — સતનો ઉપદેશ પાન અનુસાર ભનો કે જૂડો ગાય
 છે ક્ષેત્રનો વહેરો પડે-જો ક્ષેત્રમાં, જો પાત્રમાં સતનો ઉપદેશ પહોંચે છે
 તેને લીધે પરિણામમાં તથાવત પડે છે

૮-૧૦. કુજડી ઈંડા મૂળને દૂર જઈને ચારો ચરે છે પણ એની સુરતા
 — ખાન તો એ ઈંડામાં જ હોય છે, પરિણામે ઈંડા દૂર રહ્યો રહ્યો પણ સેવાય
 છે અને બચ્ચાં ઉઠે છે એ પ્રમાણે જેનું મન શુદ્ધના તરણમાં લાગેલું છે
 તેને શુદ્ધપા મને જ છે અને આવા સપક્ષજાને એ શુદ્ધપા હરિનો
 ભેટો કરાવે છે

કડવું ૩૫ સંત સેવવાનું રૂળ

સંતને મેવવાથી બધા પ્રકારના સુખો મળે છે, જન્મમરણનો ફેરો ટળે છે અને સાંસારિક મુખદુષ્ખનાં દંડો પીડી શકનાં નથી. હૃદયમાં અદર્શ ભગવાનનો વાસ મળે છે ભક્તને ભગવાન દુર્લભ છે, તો ભગવાનને પણ સાચો ભક્ત મળવો દુર્લભ છે. કેટલાક ધર્મ, અર્થ, મોક્ષ અને કામ એ ચારે પુરુષાર્થોની સિદ્ધિ અર્થે ભગવાનને ભજે છે આવી સકામ ભક્તિ પણ દોષી રાકે છે, પણ ભગવાનને તો નિકામ ભક્તો વિગેય પ્રિય છે આવી અદેશુની ભક્તિનો અખો મદિમા કરે છે. તે એને ‘વ્યાસીમી’ ભક્તિ કહે છે. આવા સત-સદ્ગુરુ મળવા એ પણ પરમાત્માની કૃપા જ લેખાય. એમના સત્સંગથી પરમ પ્રાપ્ત્ય-શુભલભ એકતા-મુક્તિ થાય છે. આ ‘અખેગીતા’ ગ્રંથમાં એનું જ રહસ્ય આપ્યું છે

૧. મન ન લાગે ખીજે ભામેજી—મન ખીજી બમણામાં—માયાના ભ્રમમાં જતું નથી ખામે—ખામણામાં.

૩. જેમ ભક્તને ભગવાન વદાલા છે તેમ ભગવાનને ભક્ત પ્રિય છે. ભગવાન ભક્તના હૃદયનો આશય જાણીને ભક્તના હૃદયમાં જ હમેશાં રહે છે—એ ધામ (ભક્તનું હૃદય) તે ઊડી શકતા જ નથી !

૪-૫. સરખાવો ગીતા (૭.૧૬-૧૭)

ચતુર્વિધા મગ્નન્તે માં જના સુકૃતિનોડ્જુન ।

આર્તો જિજ્ઞાસુરર્થાર્થો જ્ઞાનો ચ મરતર્પમ ॥

તેષા જ્ઞાની નિત્યયુક્તૃ વૃક્ષમર્ચિર્વિશિષ્યતૃ ।

પ્રિયો હિ જ્ઞાનિનોડ્જ્યર્પમહૃ સ ચ મમ પ્રિય ॥

૬. જે કરે તે જ જાણી શકે એવી વ્યાસીમી ભક્તિ તો અણુવિગીની છે અહીં ધ્યાન કરનારો અને જેનું ધ્યાન કરાય છે તે બંનેનો અવકાશ રહેતો નથી—એક તત્ત્વ જ રહે છે. ‘વ્યાસીમી ભક્તિ’ વિષે ન દે મહેતા કહે છે : “એકાશી પ્રકારની ભક્તિનો ઉદ્દેશ ચિત્તવિચારસંવાદમાં ૩૬૦મી કડીમાં આવે છે એકાશી પ્રકારની ભક્તિ સમગ્ર પરમેશ્વરની છે, અને વ્યાસીમી નિર્ગુણ પરમેશ્વરને લગતી છે. મૂળ ભક્તિ અથવા પરમેશ્વર સંબંધની પ્રીતિના પ્રકાર ત્રણ પડે છે :—(૧) સાત્ત્વિક, (૨) રાજસ,

(૩) તામસ. આ ગેદ અધિકારીના ચિત્તના સ્વરૂપ ઉપર બધાયેલા છે. સાન્નિધ્ય મનુષ્ય પ્રભુભક્તિ ત્રણ પ્રયોજન અર્થે કરે છે : (૧) કર્મના કાયને અર્થે, (૨) પ્રભુની પ્રીતિ મેળવવા અર્થે, (૩) ઈશ્વર ભજનીય છે એવા વિધિવાક્યને વરા વર્તવા અર્થે. રાજસ મનુષ્ય પ્રભુભક્તિ ત્રણ હેતુ સિદ્ધ કરવા કરે છે : (૧) ઇષ્ટ વિષયની પ્રાપ્તિ અર્થે, (૨) યશને અર્થે, (૩) ઐશ્વર્યને અર્થે. તામસી મનુષ્ય પ્રભુભક્તિ ત્રણ પ્રયોજન અર્થે કરે છે : (૧) અનિષ્ટ પ્રાણીની હિંસા અર્થે, (૨) દ'બને અર્થે, (૩) માત્સર્ય વડે અથવા પોતાની ખીળ કરતાં સરસાર્ધ કરવા અર્થે. આ નવ પ્રકારની ગુણ-ત્રયયાળી ભક્તિના અવસ્થા, વંદન, કીર્તન, પાદસેવન, અર્ચન, સ્મરણ, દાસત્વ, સખ્યત્વ અને આત્મનિવેદન—એવા ભજનના નવ પ્રકાર સાથે મેળવતાં $૯ \times ૯ = ૮૧$ પ્રકારની ભક્તિ થાય છે. આ સર્વ પ્રકારો અપરા ભક્તિના છે. બ્યાસીમી ભક્તિ પરા, અથવા સહજ રતિ રૂપ છે, અને તે પરમેશ્વરના આનંદસ્વરૂપ સાથે અખંડ જોડાયેલા રહેવાની ઉત્કટ ભાવના છે. તેને અખંડ 'વિરહવેદના' તરીકે અખો ધણે સ્થળે વર્ણવે છે. ("અ. કા."-૧, પૃ. ૮૩-૮૪).

૯. મેદ-રહસ્ય

૧૦. તે નરો—તે પુરુષનો જીવભાવ તત્ક્ષણ નાશ પામે.

કડવું ૩૬

અદ્વૈતપદ : વાચાતીત વસ્તુવિચાર

આ કડવામાં વાણીની પાર રહેલા પરબ્રહ્મનો અને એની સાથેના અદ્વૈતનો વિચાર રજૂ થયો છે. 'અખેગીતા'નું હાર્દ પશુ એ જ છે. એ સિવાયનું સધળું તો વાગૂજલ છે. સંસાર, ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચતુર્થ પુરુષાર્થ-વ્યવસ્થા; જ્ઞા, કર્મિધ્ય અને વર્તમાન એ કાલગણના; બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ, અને સંન્યસ્ત એ ચાર આશ્રમો; અંડજ, ઉદ્ભિજ, સ્વેદજ, જરાયુજ એ ચાર પ્રકારનાં પ્રાણીઓ અને ચોરાસી લાખના તેમના આવાગમનના ફેરા; સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ એ ત્રણ લોક અને દશે દિશાઓ—આ સધળું વંધ્યાસુતની વાત કરવા સમાન છે. એ જ પ્રમાણે જન્મ, મૃત્યુ, દેહકર્મ, ગુણવ્યવસ્થા, મંત્ર-જંત્ર ને યજ્ઞ યાજ્ઞ, દાતા-મોકતા,

દશદાસ ને કર્મફલ એ સમગ્ર પશુ વખ્યાયુતને આકાર આપવા જેવું છે વાસ્તવિક રીતે આમાનું કાર્ધ નથી શિવતત્ત્વ તો જ્યમનું ત્યમ છે એ કરાધી લેખાતું નથી અખે એથી કરીને જે મૂળ વસ્તુ-બ્રહ્મ-એ તેનો વિચાર કરવાનું કહે છે, જેથી જીવભાવને લેગમાત્ર અવમાગ રહે નહીં ન દે મહેતા આ કડનામા “અખેગીના”ની “મોક્ષદાયિની બ્રહ્મવિદ્યા”ની તિજોરી તેની અરેતનિ ૧”નું વર્ણન છે એમ કહે છે

૧. એ ગીતા-અખેગીતા

૨. વાળ્ય-વાળી મનના મન મોત્યા બદ્ધ-વિવિધ શાસ્ત્રમતો ઉચ્ચાર્યા

૩. ચક્રેન-ચિદ્ર, લક્ષણ

૪ અડજ-ઈડામાથી જન્મેલુ ઉદ્ધિમજ્જ-વનસ્પતિ સ્વેદજ-સ્વેદ-પરસેવા-માથી થયેના જીવજતુ જરાયુજ-જરાયુ-ઓર-માથી જન્મેલુ

૮. ચાપ-સ્થાપના મિથ્યા પુરુષનો દેહ-વખ્યાયુત જેવા અવાસ્તવિક પુરુષનો દેહ

૧૧. સ્થન-જગ્યા, અવકાશ જ્યમ છે. —એ શિવતત્ત્વ તો જેમ છે તેમજ છે, એવો અનુભવ સતને પોતાને સદગચ્છુરણરૂપે થાય છે

૫૬ ૯

અદ્વૈતપદવર્ણન

અગાઉના કડવાનું જ અનુસંધાન આ પદમા છે બ્રહ્મ-ચિદ્ર-દમેશા જ્યમનું ત્યમ છે ઉપનિષદની જેમ નિષેધવાચક વાણીથી જ એને શાસ્ત્રમા વર્ણવી શકાય છે ત્યા પહેલાંના પછી પાછા આવવાપણું નથી ત્યા સ્થન વગરની સ્થિરતા અને ઇચ્છાનાર કે ઇચ્છા કશું નથી એ નિવાસ એવો છે કે જ્યા કાર્ધ શાતા, શાન કે જેવું નથી અને જ્યા વાણી પહેલાંની શક્તી નથી લક્ષ્યાનક્ષ નથી, કેવળ સાર્ધ-ચુરુ-ગોવિદ-નો નિરતર બ્રહ્મવિવાસ જ છે

૨. તાર્ધ-તાર્દી તે જ, એને જ

૩. જાતાયાત-યાતાયાત જતુ-આવણુ, અવરજવર

૪. ગીરાઈ-ગિરા, વાળી

કડવું ૩૭

યથાવત્ અનંત બ્રહ્મનો મહિમા

બ્રહ્મ અનંત છે, એનો મહિમા વર્ણવ્યો જાય એવો નથી, જેમ સાગરનું થોડું પાણી કિનારા ઉપર આવે અને ત્યાં મીઠું જામે તો સાગરનું પાણી કાંઈ ઓછું થતું નથી એ પ્રમાણે જગત આપું જગદીશ-બ્રહ્મ-માં છે જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ જણાય છે ખરી, પણ એથી બ્રહ્મમા કંઈ વધવટ થતી નથી, એ ઉપરના-સાગરના-દૃષ્ટાન્તથી સ્પષ્ટ છે મન એની હૃદયી-મર્યાદાથી આગળ જઈ શકે તો અખિત બ્રહ્માંડના સ્વામીની મોટાઈ સમજી શકે આ મહાપદમાં સ્થિતિ કરીને મનુષ્ય જુએ તો બ્રહ્માંડને સ્થાને આણું પણ દેખાતું નથી, તો પછી પિંડ-જીવ-નું અસ્તિત્વ એ ક્યાથી જોવા પામે? સર્વત્ર એક જ તરફ અનુભવાય છે જેમ આકાશમા આદે ગયેલા મનુષ્યને પૃથ્વીના અંકુરો દેખાતા નથી, તેમ જે સંત આકાશઆધેરો વર્તે છે, અનંત બ્રહ્માનુભવ પામ્યો છે, તે પિંડ બ્રહ્માંડથી સ્વતંત્ર થઈને તેમને બ્રહ્મમાં લય પામતા જુએ છે.

૧. જમાય-જામે, બાધે-બધે પાદાતર 'બાધો'-બધો 'બાધો'-બાંધ્યો-મર્યાદામા મધાયેલો સાગર-સાગર

૨. મોટમ-મોટપ. ઓછમ-ઓછપ

૩. સાગરનું પાણી કિનારા ઉપર આવે અને મીઠું જામે તો તેથી સાગરનું પાણી ઓછું થતું નથી, એને કાંઈ જાન-નુકસાન નથી બ્રહ્મના સદૃશ અૈશ્વર્યમાથી જગતની ઉત્પત્તિ અને સ્થિતિ થાય તો તેથી બ્રહ્મ તો અધિકારી અને નિર્દોષ જ રહે છે

૪. સુરતે-ધ્યાનાવસ્થામા

૬. પાખે-પખે-સિવાય મોટો અનુભવ થયા વગર ભુદ્ધિ તો કાંઈનું કાંઈ કહે છે, ભુદ્ધિના ખુલાસા ગેરરસતે દોરનારા છે ભુદ્ધિના કરણની મર્યાદા અખો બતાવે છે

૭. મોરે-પૂલે, આગળ

૧૦. અંકાર-અંકુર

કહવું ૩૮

અક્ષરાતીત આનંદપદ

અનંત જ્ઞાનની મહત્તા વાણીમાં આવી શકે એમ નથી. તે શરીર કે મન નથી. તે નીચું કે ઊંચું, પાસે કે દૂર નથી. જ્ઞાન તો સદા સર્વદા સમ્યક્ સ્થિતિમાં જ છે. સર્વત્ર પૂર્ણ જ્ઞાન વિશ્વમે છે. વસ્તુના જગતનું અસ્તિત્વ જ નથી. જ્ઞાતાંકમાં ઉદય-અસ્ત, દિવસ-રાત, મરણ-જીવન વગેરે જણાય છે. પણ જ્ઞાન તો અનિવર્તનીય છે. તેને વચન-વાણીથી કેમ વર્ણવાય? આ તો અક્ષરાતીત પદ છે. સદૃશ જાણે જ્ઞાન તો જ્યમનું સમ છે. એમાં કશી વધઘટ થતી નથી. બહીં જ્ઞાતા, જ્ઞાન કે જ્ઞેય નથી. છે કેવળ પૂર્ણતા. સંતજનને આની સમજ છે.

૧. મહત્તા-મહત્તા. કામે-શરીરે.

૨. કહણહાર-કહેનારો કહેવું-કથન.

૩. જે મધ્યમાં કોઈ પદાર્થ હોય તો એનાથી અમુક દૂર અને અમુક નિકટ એવો ખ્યાલ થઈ શકે, પણ જે નિરંતર છે તેની સ્થિતિ હમેશાં એકસરખી જ છે વસ્તુ વિચાર્યે એ અશો-સરખાવો નરહરિકૃત 'જ્ઞાન-ગીતા' (૧૧-૧૫):

‘વસ્તુ વિચારે વસ્તુ ચર્ચએ.’

૪. પરંજીહાર-નક્કી કરનાર પ્રકૃતિ-પરંકૃતિ, નક્કી કરવું.

૫. ચક્રાતીત ચિત્તએ થકે-આપણા શરીરમાં જ ચક્રો છે: (૧) મૂલાધાર, (૨) સ્વાધિષ્ઠાન, (૩) મણિપુર, (૪) અનાહત, (૫) વિશુદ્ધ, (૬) આગા. “પ્રપંચનો સર્વ વિલાસ આ ચક્રમય ચિત્તશક્તિની ઉપાસનાથી સમજાય છે. પરંતુ પ્રપંચથી પર વસ્તુનો અનુભવ આ છ ચક્રોથી પર ભૂમિકામાં એટલે જ્ઞાનરંધ્રાદિ આકાશસ્થાનમાં થાય છે એવું અખાનું કહેવું છે.”

—ન. દે. મહેતા (‘અ. કા.’-૧, ૫ ૮૪).

૧૦. વેણુ-વચન. વિનાય-વિના, વગર.

કડવું ૩૯

બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરુનો પ્રભાવ

બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરુના પ્રભાવથી મનુષ્ય ભવસાગર તરી જાય છે. આ સદ્ગુરુ-સંત દેહધારી જેવા લાગે છે પણ એમની સ્થિતિ તો અનંત બ્રહ્મમાં જ હોય છે. સદ્ગુરુના સમાગમથી માયાની જાંતળમાં અટવાતું મન સ્થિરતા પામે છે. શરદના રવચ્છ આકાશ અને નીતપાં તીર સમું એ નિર્મલ બને છે. મનુષ્યના હૃદયની અંધિયો છૂટી જાય છે, માયાનો મૃગજળ જેવો પ્રપંચ સમી જાય છે અને જીવ અને પરમાત્માનું અદ્વૈત અનુભવાય છે. અર્થાત્ સદ્ગુરુ-પ્રતાપે જીવ અને શિવનું, નર અને નારાયણનું પૂર્ણ અદ્વૈત રચાય છે.

૧. અણુચન્દ્ર-વાણીગમ નહીં એનું પરગાત્મત્વ-બ્રહ્મત્વ. ગુણુ-ગણે ગુણોની લીલાનો અને નિર્ગુણ બ્રહ્મત્વ વચ્ચેનો ભેદ એ પારખી શકે છે.
૨. પ્રાપ્તે નહીં તેનો પ્રભાવ શાનો ?-જેનું અસ્તિત્વ સંભવતું નથી, તેનો વળી પ્રભાવ કેવો ?

૪. મરીચી જલવત-મૃગજળ સમાન.

૫. રંચ-ચોડો.

૬. ધધે-ધમસાણુ, ધમાલ, જાંતળ.

૮. જ્યમ શરદકાળે-સર-અપ્રાકૃત 'અનુભવખિન્દુ', કડી ૧૫;
ઉપરાંત નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' (૫૬ ૯-૩) :

"જ્યમ શરદકાળે તીર નિર્મલ આકાશ રોએ અતિ ધણું."

૧૦. વંદનીક-વંદનીય, પૂજ્ય.

કડવું ૪૦

'અખેગીતા'ની ફલશ્રુતિ

આ છેલ્લા કડવામાં 'અખેગીતા'ની ફલશ્રુતિ, 'અખેગીતા'માં નિરૂપાયેલા વિષયો, એના કુલ થરણુ અને રચના-સમય આપવામાં આવ્યાં છે. આ પુસ્તકમાં પરમાત્માએ પોતે જ પોતાનું વર્ણન કર્યું છે, અને રચયિતા (અખે) તો નિમિત્ત માત્ર છે એ જાતનું નિરૂપણ આ પુસ્તકના કથયિતવ્યને અનુરૂપ જ છે એ નોંધવું જોઈએ. અંધારાનાં વચનો સાથે એ રીતે સંવાદ પણ સંધાયો છે.

૧. અણુ-આપાસે-પ્રપન્ન વગર, સદૃજ રીતે.

૪. મોહ-નિશાને-મોહશી રાગિને, દિનમણિ છે અખેગીતા-સરખાવો નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' (પદ ૧૭-૬) .

“જ્ઞાનગીતા ચમત્ કહયો એ.”

૫. ‘અખેગીતા’માં નિરૂપાયેલા વિચારોના કર્તા ઉદ્દેશ્ય કયે છે :
(૧) જ્ઞાન, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, (૨) માયાપ્રપચને નીરખવાની દૃષ્ટિ, (૩) જીવ-મુક્તિ અને મહામુક્તતાના લક્ષણો અને (૪) કૃષ્ણ-પરમાત્માનો અનુભવ

૬. સરખાવો અમૃતસ્વેષ છેતુ । (મુડકોપનિષદ ૨-૨-૫)

૭. ખિરદ-પ્રતિષ્ઠા, વચન

૮. બાર ઊંચાં પાચને—૪૮૮. દરેક કડવામાં ૧૧ કડી (૪૦મામા ૧૨) હોઈ ૪૦ કડવાની કડીઓ ૪૪૧ તેમા ૧૦ પદની કડીઓ ૪૪ ઉમેરાતા કુલ કડીસખ્યા ૪૮૫ થાય છે ત્રીજા પદના કુલની જુદી કડી લેખતા સખ્યામા એકનો વધારો થાય અને કુલ સખ્યા ૪૮૬ થાય તેમ જ્ઞા ૨ ખૂટે છે, જેનો ખુલાસો આપી શકાતો નથી ‘અખેગીતાના ચરણ’મા ચરણનો અર્થ પક્તિ નહિ પણ કડી કરવાનો રહે લલિયાઓ સરકૃત અચનુ માપ શોધના માપ ઉપરથી (એટલે કે એક ‘નોકના ૩૨ અક્ષર ગણીને) કાઢતા, તે પ્રમાણે જો બે લીટીનું ‘ચરણ’ લેખવામા આવતુ હોય તો કડવાના આરભની ચાર પક્તિના બે ચરણ થાય અને એ રીતે ૪૦ કડવાના ૪૮૧ ‘ચરણ’ અને ૧૦ પદોના ૪૪ ‘ચરણ’ મળીને કુલ ૫૨૫ ‘ચરણ’ થાય, જે ગ અને છ પ્રતના ‘પચીસ આગતા પાચરો(હે)’ પ્રમાણે છે

૧૧. પૂરણ અથ પ્રકાશ—સરખાવો નરહરિકૃત ‘જ્ઞાનગીતા’ (પદ ૧૫-૨૦) “હવે પૂરણ અથ પ્રકાશ”

૧૨. અખાને શિર નિમિત્ત દેરા—સરખાવો નરહરિકૃત ‘જ્ઞાનગીતા’ (પદ ૧૪-૨૦) “નરહરીને તે નિમિત્ત દીધુ”

પદ ૧૦

પરધ્વજનો અભિનવ આનંદ

પરમાત્મ સાક્ષાત્કારના અભિનવ આનંદનું આ ઉલ્લાસ ગાન છે અગોચર હતુ તે હવે ગોચર બન્યુ, એનો આનંદ અખે ગાય છે પણ તે પોતે તો એની જાણે કે સ્તુતિ જ કરે છે । જેની આગળ મન અને વાણી થબી જાય એવા પારમાર્થિક અનુભવને અખાએ ગંભીર લય-દિવ્યોત્સાહમા ઉતાર્યો છે. અનાયાસ શબ્દપસદગી-ઉચિત સ્વર-મંજન સકવના દ્વારા એ અનુભવને વ્યક્ત કર્યો છે

૮. સગમે-પ્રશમ વધામા - નરહર

મહત્ત્વના શબ્દોનો કોશ

[શબ્દના ઉપયોગના સ્થાનનિર્દેશો બધા જ આખ્યા નથી.]

અર્ક-સૂર્ય. ૧૨૦૮, ૨૮૦૮

અખેપાત-અક્ષયપાત્ર ૨૦૬

અગોચર-દ્રવિયોથી ન જાણાય તેવું

૫૬ ૧૦ ૬

અચંચો-અચર્ચિત, ન કહેયો ૧૮૦૦

અજ-બ્રહ્મા ૫ ૭, ૭-૧

અન્ન-માયા ૫૬ ૩૦૩, ૧૬-૬,

૨૦-૧૦, ૨૨-૬, ૨૨-૧૦,

૩૧-૫

અન્નપતિ-માયાનો પતિ, બ્રહ્મા ૫૬

૧૦-૨

અણુચ-યુ-ન કહેતું, બ્રહ્મા ૨૨ ૧,

૨૭-૬, ૩૬-૧

અણુજાતા-જેનું અસ્તિત્વ નથી તેના

૧૨ ૬, ૧૪-૪, ૨૬ ૮

અણુસિંગ-વિગ્રહગરુડ, બ્રહ્મા ૨૧-૨,

૩૫-૬

અણુનગી-અણુવિગી ૧૫ ૮

અણુહૃતો-જે થયો નથી તે ૨૪ ૬

અદબદ-અદ્વિત, અલૌકિક, પરમતત્ત્વ

૩૮-૫

અખ્યાસ-મિથ્યા આરોપણ ૧૬-૫

અખ્યારોપ-આરોપણ કરતું તે ૧-૨

અધિજાન-સ્થાન ૧૬-૧૦, ૨૨-૩

અનોપમ-જેની ઉપમા ન આપી શકાય

તેનું, સુદર ૫૬૪-૪

અપત્ત-સત્તાન. ૮-૧૦

અમય-મય વગરનું, પવિત્ર ૧૭-૩

અરુ-પાસે ૨૩ ૬

અહર્ષણી-સૂર્ય. ૨૮-૬

અહિ-સાપ. ૩૪-૬

અવાચ્ય-વાણીમા ન ઊતરી શકે તેવું

૧૭-૧૧; ૫૬ ૧ ૫, ૫૬ ૭ ૨

અર્વાગી-અર્વાચીનો ૩૧ ૭

અવેવ-અવયવ ૩૬-૭

અહ કૃત્ય-અહ કૃતિ, અહ કાર ૨૨ ૩,

૨૨-૪, ૨૨-૧૦

અકાર-અકુર ૩૭-૧૦

આક-આકડો ૩૩-૧૦

આચારજ-આચાર્ય. ૨૬-૬

આજ્ય-ધી ૧૨ ૫

આદર-આરભ, મયલ ૨૭-૬

આદરે-આરભે ૧૦ ૫

આદ્યે-અપલશીન થયો ૧૦-૩

આપન્મા-શાતા ૬-૬

આપાપર-પોતે અને અન્ય ૧૪ ૪,

૧૫-૨, ૫૬ ૬-૧, ૫૬ ૬-૨,

૩૮-૬, ૫૬ ૧૦-૭

આપોપુ-પોતાપણ, સ્વરૂપત્વ ૪-૮;

૧૦-૧, ૧૩-૧, ૧૫-૬

આશ્ચર્ય-પોતાની મેળે ૨૨-૩

આમય-રોગ ૩૬-૬

આરત-આર્તિ ૯.૧	ગણિતપત્રે-નમતાથી ૨.૯
આશે-આશય ૧૪.૨; ૧૮.૧, ૩૫.૩	ગારડી-ગારુડી, મદારી ૧૬.૨
આરત્ય-અસ્તિભાવ, આસ્તિકતા ૨૬.૬; ૨૭.૫	ગેરેન-રેન ૫.૧૧, ૩૨.૨; ૪૦.૧
ઓપમા-ઉપમા ૨૩.૫, ૨૩.૬	ગોટકા-ગોટીઓ ૬.૪
મન્દ્રભલ-મદ્દુગરની કળા ૬.૪	ઘનમાર-કપૂર ૨૧.૭
ઉછાધિયો-ઓછાથો ૨૦.૨	ઘણુ-ઠાઠનો છોડો ૯.૭
ઉદ્ભિન્નજ-વનરૂપિત ૩૬.૬	ઘઘોચિયા-નાનાં ઘર ૮.૧૦
ઉલાલો-ઉછાળો ૧૨.૧	અગવળે-હાનેચાને ૨૪.૧૦
ઉકાસ-અવકાશ ૧૪.૬	અળેવળે-ચાનેહાને, દ્વિલચાલ કરે ૧૩.૩
ઊઘતી-મર્યાદા મૂળી ૮.૮	અનણુવપણુ-હવનચવન ૧૩.૮, ૧૬.૩
ઊર્ણનાલ-કરોળિયો ૭.૫	અહેન-જુઓ, 'એહેન' ૩૬.૩
ઊરણા-ઊન, જાગ ૭.૫	અત-ચિત ૫૬.૨.૧
કરતાકાગેતા-કર્તા કે કારયિતા, કરતા કારવતા ૩૧.૫	અત-જુઓ 'અંત' ૧૧.૧૧
કરસણુ-ખેતી ૮.૬	આગુવાક-૧ આર્વાક, ૨ મીઠી વાણી- વાગી ૨૯.૪
કરસણી-ખેડૂન ૮.૬	ચીતરી-ચતુ ચિતન કરી ૧.૧
કવીતા-કવયિતા, કવન કરનાર ૨.૧	ચેહેન-ચિદ્ધ ૨૮.૧, ૨૯.૪
કચુલી-કાચળી ૧૩.૮	ચોજ-ચપચ, રહસ્ય (?) ૨.૮, ૫૬.૭.૩
કિરણી-સૂર્ય. ૨૪.૧૦	ચાહીન (લીવિંગ)-ચિદ્ધ ૧.૮
કીરત્ય-કીર્તિ ૫.૧૦	જલ્પના-બડમડાટ ૨૪.૪
કુરરી-ટિટોડી ૨.૪	જથામધ-અકમધ ૭.૧૦
કૂપચક-કૂવાનો રેંટ ૬.૬	જથારથ-યથાર્થ ૨૯.૨ ૩૪.૭, ૫૬.૧૦.૫
કસાણુ-કૂશાનુ, અગ્નિ ૨૫.૬	જથે-અકમધ ૬.૩
ખુદ્દર્શન-જ દર્શન ૨.૧, ૨૪.૮	જનુઆ-જન, મનુષ્ય ૫૬.૫.૩
ખલોત-આગિયો ૨.૨	જરાયુજ-ઓરમાયી જન્મેનુ ૩૬.૬
ખપ-ખયન ૩૦.૫	જવન-પન, ખાટકી ૫.૫, ૫.૭
ખામે-ખામણામા ૩૫.૧	જવાસા-ઊનાગામા થતો કાટાળો ઊંડ ૩૩.૬
ખેપ-સફર, મુસાફરી ૩૨.૪	
ખેરી-થેટા ૫.૩	
ગનિત-ગણેય, નમ્ર ૨.૭	

જાજ્યમાન-જાજ્યમાન ૨૫-૩
 જાડેરો-રધુ જાડે, હંદપુષ્ટ ૨૦ ૮
 જાણુ-જાન. ૧૮-૭
 જાણુનહારો-જાણુનારો, પરમાભા
 ૧૩ ૨
 જાતાપાત-અરજવર ૫૬ ૯ ૩
 જાન-નુકસાન ૪-૧૦, ૩૭ ૩
 જાન ને માલ-જાનાની માળા (?),
 જાણુ અને ધરનો માળ (? ૧૦૮
 જુક્ત્ય-જુક્તિ ૨૬-૬
 જુગમ-યુગમ, જોડકું. ૧-૩
 જુગતે-યુક્તિપૂર્વક, ઔચિત્યથી ૨-૧
 જુજ્યા-જુદા જુદા, ૨૬-૭
 જોગવે-જોગવે, મવાને ૧૨ ૬
 જનકપો-અકારયો ૨૫ ૬
 જાતકાર-જાગાદળા ૨૫ ૬
 જામીઆ-આશપરચાન વિસામો
 ૫૬ ૭ ૩
 તક-છારા ૧૨-૫
 તરંગી-સ્પર્શ. ૨૮-૩
 તત-તત્ત ૨૫-૧૧
 તુષ-ધી ૨ ૪, ૧૨ ૬
 તેજે-તેના વડે ૬ ૧, ૧૦-૫, ૧૨-૨
 દ્વીપાપન-પાપન, વ્યાસ ૩-૬
 ધૂધ-તોશાન, ધમસાણુ ૩૬ ૬
 ધૂખતો-ધુવાડિયો ૨૫ ૫
 ધૂધૂનો-ધૂધસાતો ૨૫ ૨, ૨૫ ૫
 નામ્ય-નાસ્તિભાવ, નાસ્તિશ્વના ૩૬ ૬
 નિર્દેવે-દાના વગર. ૨૬ ૧૧
 નિરજન-નિરોપ, દેહરદિત, નિર્મુખ
 ૪૦-૬, ૪૦-૧૨
 નિર્વેદ-કંટાનો, પેરાન. ૬ ૬, ૬-૧૧
 નીચ-પીનિ ૩૩-૪

નીત્ય-નીતિ ૨ ૨
 નીમકા-નીમકયો, નિવૃત્ત યયો ૫૬ ૫-૧
 નીમકે-નીમકે ૩૪-૬
 નેટ-નક્કી ૫ ૮, ૮-૫
 પચે-અદર ને અદર મત યામ ૪-૩
 પરકે-નક્કી કરે, કરાવે ૨૭-૪,
 ૨૭-૬, ૩૦-૭
 પરહ્યુદાર-નક્કી કરનાર ૩૮-૪
 પરનાલિકા-પ્રણાલિકા ૫૬ ૩-૪
 પરમોધિ-પ્રમોધે, ઉપદેશ આપે ૨૬-૮
 પરપચ-પ્રપચ ૧૫-૧, ૨૬-૧:
 ૨૬-૨, ૩૦ ૪, ૫૬ ૧૦-૧
 પસાય-પ્રસાદ, કૃપા ૩૨-૧
 પસ્યાડે-પડખે, પાસા પર ૬ ૫
 પગપરવા-પામ પર્વ(પેર)વાળી, પામ
 સાધાવાળી ૪-૫
 પક-પિક, દેહ પુદ્ગલ ૧૬-૬
 પાકુપાણિ-પગ અને દ્વાય ૧૦-૮
 પામજ્યુદારો-પામનારો ૧૮-૧
 પાનટો-પનટો ૧૨-૨
 પાનો-બરફનો કરો ૧૨-૩
 પુરજન-દેહરૂપી નગરીમા જાનોયો જીવ
 ૬ ૧
 પોતે-પોતથી ૧૧ ૪
 પ્રદુ-પરદુ, નક્કી કરતુ ૩૮ ૪
 પ્રાખર-પરાખર ૧૨ ૭
 પ્રીછ-(નામ) એકાખ, જાન. ૧૪-૪
 પ્રેદ નિસપ્રેદ-રૂપદાવાળો અને નિરૂપ
 ૧૭ ૮
 પ્રેદપ્ર્યા-શાપ્યા ૨૬ ૭
 કુજુગ-કેજુવાળો સાપ. ૧૩-૧૦
 બાવના અદન-હિતમ અદન ૨-૫
 બિતદ-પ્રતિજ્ઞા, વચન ૪૦-૭

શુધ્ધ-શુદ્ધિ. ૨૨.૧; ૨૩.૬; ૨૩.૮

શુઝ-સમજ, ૫૬ ૭.૪

સાધુ-સૂર્ય. ૧૪.૧

સામે-કાંકામાં, પાખાંડમાં, કમણામાં.
૩૫.૧

શૂર-શૂર્ય, અશુધ ૪.૬

શૂલવણુ-શૂલ ૬.૧૦

શેડવે-બીડવે, જોડે, ટકરાવે. ૬.૫

શેદ-રહસ્ય ૩૫ ૯

શેવ-રહસ્ય, શેદ. ૫૬ ૩.૧; ૩.૬

ભૌતિક ભાવના-ભૌતિકતાની દૃષ્ટિ
૧૪.૫

મકર-માછળુ ૯.૬,

મગરમઝ ૧૩ ૬

મકર-મુકર, દૃષ્ટ ૨૨.૧૦

મતો-મત ૧૫.૩

મરતક-મૃત ૨૩.૯

મહાત્મ-માહાત્મ્ય, મહિમા ૨૮.૮

મહાવનુ-માધવનું ૧૧.૧૧

મહુઅર-મોરલી ૧૯.૨

મડ-માંડણી (?) ૧૯.૩

માહંત-મહંત, મહાત્મા ૧૪.૧૧,

૧૫ ૧૧, ૧૬.૧૧ ૧૭.૧૧,

૧૮.૧૧, ૨૩.૧૧, ૨૮.૧૧,

૨૯.૧૧, ૩૧.૧૧; ૩૬ ૧૧;

૩૭.૧૧, ૩૮.૧૧, ૩૯.૧૧

મીદો-મેદો, ગોળ શીંગડાવાળો ઘેટો.
૫.૪

મુક્ત્ય-મુક્તિ ૨૭.૫

મૂલગો-મૂળનો. ૨૦.૧૧

મેટ-મીટવું, મેટવું ઉપરથી. ૮.૩

મેટમ-મેટપ, મેટાર્ક. ૫.૪, ૩૭.૨;
૩૭.૫

મોડ-(૧) મરડ; (૨) મોડ-મુગડ.

૨૦.૭

મોરે-પૂર્વે, આગળ. ૩૭.૭

રયણી-રાત. ૪.૧

રયણીદન-રજનીદિન. ૨૮.૧

રાતાંગર-મૂર્ધ ૨.૨૭.૪

રામન્ય-રમન. ૨૪.૯

રંચ-ચોડો. ૩૯.૫

રુચ્ય-રુચિ ૫.૧૧

સક્ષાસક્ષ-સક્ષ અને અવક્ષ, ૫૬ ૯.૪

સિંગલગ-અભિભાવની પ્રાપ્તિ. ૫૬ ૧૦.૪

લીલાવપુ-લીલા માટે ધારણ કરેલું

શરીર ૮.૫

સેલીન-સયલીન, એકામ ૫૬ ૧૦.૬

વગૂનો-ગૂચવાયેલો ૪.૯

વસ્ત-વસ્તુ ૩૮.૫

વહે કળો-નાનો વહેળો ૨.૩

વ તોવ-વટોળ. ૫૬ ૪.૨

વદનીક-વદનીય, પૂજ્ય ૩૯.૧૦

વિગતું-વ્યક્ત ૧૯.૨

વિહયું-(દિંદી) વિહુલા, (કવિતામાં)

વિહુરા, વિમુક્ત યથું. ૯.૨

વિત્રેક-વ્યવિત્રેક. ૮.૯, ૨૮.૯

વિનાય-વિના, વગર ૩૮.૧૦

વિરચિ-અભિ. ૨૧.૯

વેધ્યું-વિધાયેલું. ૧૧.૯

વેઝા-વેઝ, જેવ ૨૩.૪

વેદવિટંડ-વેદની વિટંડા કરનારો ૨૬.૬

વેહ-વિરહ ૯.૧૦; ૧૦.૧

વૈખરી-વાણી. ૨૪.૬

જ્ઞત્ય-જ્ઞતિ. ૧૩.૫; ૩૮.૭

સત્તા-સત્તા, હસ્તી. ૨૫.૭

સતંતર-સ્વતંત્ર. ૧૬૦૮; ૩૭૦૧૧;
૩૮૦૮
સદોદિત-હમેશા પ્રકાશમય ૫૬૬૦૪;
૪૦૦૪; ૫૬૧૦૦૭
સમસિત-શબ્દસિત, વિવિધરંગેરંગાયેલું
૭૦૬; ૩૧૦૩
સયાણુ-સંગા (સંજ્ઞાન ઉપરથી?)
૧૬૦૧
સયાણુ-શાણુ. ૩૬૦૧
સયાન-સદા ૫૬૭૦૧
સરાહે-પ્રશ્ન સા કરે ૨૦૦૧૦
સરાહો-પ્રશ્નસા, વધામણી, આન દોઃસવ
૫૬૧૦૦૮
સરે-અતે ૫૦૬
સહરાયે-પુરા થાય ૧૮૦૨

સંસૃત્ય-સમૃતિ, સસાર ૨૨૦૧૦;
૨૪૦૬; ૩૮૦૭
સીઝે-સિદ્ધ થાય ૩૪૦૧
સુરત-સુરતા, ધ્યાન, લગની ૧૩૦૩-૪;
૫૬૪૦૨, ૧૭૦૧; ૩૪૦૬
સુરસરી-સુરસરિતા, ગંગા. ૨૮૦૬
સુધો-સીધો ૫૬૬૦૪
સૌન્દર્ય-સુવર્ણ ૧૦૬
હારદ-હાર્દ ૩૦૭
હાણુ-હાનિ, લય ૨૩૦૧
હીસે-આનંદ પામે ૧૧૦૫
હીડે-આલે ૬૦૬
હીડો-આલો, માગો ૧૦૧૧, ૫૦૧૧;
૧૨૦૧૧

પરિશિષ્ટ

[શ્રી. કે. ડા. રામીકૃત 'સમ્પલિત ચાદી'માં નોંધેલી જે પ્રતો પાડાતર માટે ઉપયોગમાં લીધી છે તેના સંકેતો નીચે પ્રમાણે છે : પા૧૪૮-અ; પા૩૧૧-છ; પા૩૩૬-જ; પા૩૪૬-ઝ, પા૩૬૨-ટ; ૪૪૨-ઠ; ૪૫૩૫-ડ; ૪૫૭૬-ઢ; ૪૫૭૬-ણ; ૪૬૯૧-ત; ૪૭૧૪-થ; ૪૭૪૦-દ; ૪૭૫૩-ધ, ૪૭૫૪-ન; ૪૮૪૫-પ.]

કડવું ૧

(૧) ઠ. અક્ષય ગીતા, ત.પ. શ્રી ત્રિગુણપતિરાયજી, અ. તે, ડ. ચીતની લાગુ

(૨) છ.ટ. ચીતરીને, અ. અસ્તુતિ, છુ.ત.ઢ. તે ચિદરાકિત, ડ. અણુકેતો, જ.ડ.ત.ધ.ન.પ. તે કથા, છુ. તે કથે, ઠ. નીચ આણુંદની

(૩) ઠ. તેના નામ જુગવ, ડ.ત.થ.ન. તેહેનું નામ જુગવ, છુ. તેનું નામ જુગવ, ધ. તેહેનું નામ જૂગવ, પ. તેનો નામ જુગવ અ.ટ.થ. બુધ્ધમાન, ડ.છુ.ત.ન.પ. બુધ્ધમાન, અ.ટ.ઠ.ડ.ત.થ.ઢ.ન.પ.મા 'હુ' નથી

(૪) જ.ઠ.ડ. પરિબ્રહ્મ, છુ.ત.થ.ધ.ન.પ. પરીબ્રહ્મ, ધ.ન.પ. અગમ, ત. અગમ, છુ.ત.થ.ઢ.ધ.ન.પ. તે લક્ષ

(૫) ઠ.ન. શૂક્ર, છ.ઝ.ટ. બીડાર, અ.ડ.ત.ન.પ. બિલાડ, ટ. ટોલામાહેનો, ત.ઢ.ન. તેહેને તે, ડ.ઢ. તેહને તે, છુ.પ. તેને તે

(૬) ડ.છુ.ત.થ.ઢ.ધ.પ. ભાઈ ગુરુ, પ. મહેમા, અ. ડાએ, ડ.ઢ. છુ.ત.થ.ઢ.ધ.ન.પ. કોઈ, ઢ.ધ.ન. લાગા, પ. લાગા

(૭) ત.ઢ.ધ. જયેમ, ત.ઢ.ધ. ત્યેમ, ઝ. દેરાડે, ડ.ઢ.છુ.ઢ.ધ.ન.પ.થ. ગુરુ તે હરિ, પ. ગોખિદ

(૮) અ. ચિન, છ. ચીડીન, ઝ. ચહેન, ઢ. ચિદિન, ડ.ઢ.છુ.ઢ.પ. ચેહેન, ત. ચેહન ઝ. સંગીને, ઠ. સમ્યા જે, ડ.ઢ.ત. રામ્યા જે, ઢ.છુ. સમ્યા જે, પ. સમ્ય જે, ઠ. જે સંતના, ડ.ઢ.છુ.ત.ઢ.પ. જે સતના,

છ. રસભર્યે, જ. રસભરે, તા.દ.ન. રસભરયુ; થ. રસભરયુ, ઠ. રસભરયૌ, ડ.દ. રસભરયુ; છ. રસભરયુ; પ. રસભરયુ; ચ. ભર્ષ વણુ ધડે; જ.ઝ. ત્યમ વણુ ધડે, ઠ. વંણુ ધડે; ડ.દ. તે વણુ ધડયુ; ત. વણુ ધડયું, થ.દ.ધ. વણુ ધડયું; ન. તે વણુ ધડયું.

(૯) ચ.ઝ.ટ.તા.દ.ધ. સુવર્ણ; છ. સૌવર્ણ, થ. સુવર્ણ, ન. સુવર્ણ, છ. અનર્ણી, તા.ચ.દ.ધ.ન. ચુરુના ચરણુ, ડ.છ.પ. ચુરુના ચર્ણુ.

(૧૦) છ. નાદ સુખતે, જ.ઝ.ટ.ઠ.ડ. નાદસુખતે, દ. નાદસુખતે, છ.તા.દ.ધ. નાદસુખતે, થ. નાદસુખતે; ન. નાદસુખતે, પ. નાદસુખતે. ઠ. શ્વાદ, ડ. અને સ્વાદ, દ.છ.દ.ધ.ન. અને સ્વાદ, થ. અને સ્વાદ, ડ.દ.છ.તા.ધ.દ.ધ.ન.પ. ન હોએ, થ. રચના, પ. ધિના

(૧૧) છ.ટ.ક. કહે અખો કહુ વલીવલી, જ.ઝ.દ.ક.છ.થ.દ.ધ.ન. કહે અખો કહુ વલીવલી, ત. કહે અખો કહુ વલીવલી, પ. કહે અખો કહુ બલીવલી, ચ. આરત્ય મુ, ચ.દ. તો સેવો

કડવું ૨

(૧) ડ. કવિજન, છ. કળીજન, થ.દ.ન. કવીજન, ચ. કરયાજ, વિસ્તરયાજ, ઓચરયાજ, ધરયાજ, ચ.ઠ. વિધિવિધિ, છ.તા.ચ. વિધિવિધ્ય, ડ. વિધિવીધ્ય, ન. વિધિવીધ્ય, ચ.ઠ.ક.છ.તા. યુકતે, થ. યુકતે, દ. છુકતે, ધ. જુકતે, ન. યુકતે; ચ. પુર્વના કવિતા તે નચ્યા, જ.ઝ. કવિતા તેજે નામ, છ.ટ. કરીતા તેજે નામ, ડ.ધ. કવિના નામે બહુ ઉધરયા, દ. કવિના નામે બહુ ઉધરયા, ત. પૂરવાના કવિના નામે બહુ ઉધરયા, ન.પ. કવિના નામે બહુ ઉધરયા,

(૨) ચ.પ. ઉચરયા બહુ, ડ.દ.૧.દ.ધ.ન. ઓધરયા બહુ, થ. ઓધરા બહુ, ઠ. ગીતી, નીતી, ચ. કહુ સર્પ, છ. કહુ સર્પ, જ. કહુ સર્પ, જ. કર્યો છ.ધ. કિશો, ચ.જ.ઝ.ક.દ.ધ.તા.ચ.દ. બોવવાની

(૩) જ.દ. જ્યમ માદરી, ચ.દ.દ.તા.ન. વેદોકતો, ઠ. વેદોકતો, છ.ધ.દ.ધ.પ. વેદોકતો, ઝ. એમ શરતગુ, ત.પ. પારિજાતિક, દ. પારીજાતિક, થ. પારિજાતિક, જ.થ. પામે, દ.તા.ન. પામે, દ.ધ.પ. પારો; છ. માદા કવીજન, ત. એમ મદાકવિ, ચ. ત્યમ માદાકરી, દ. ત્યમ મદાકરી, ધ. ત્યમ માદા કવિ, પ. તેમ મદાકળી, પ. આગમ્ય યથા દુ તથા.

(૪) ચ.ઝ.ટ.ઠ.ડ.દ. કુરૂરી, છ.ત.થ.દ.ધ.ન. કુરૂરી, છ.જ.ઝ.ટ.ઠ.મા
'નયમ' નથી, ચ કિંદાં, ચ.ટ.ઠ.દ.ત.થ.દ.ધ.ન.પ. તેલને, પ, ત્રુપ.

(૫) છ.જ.ટ.ઠ.દ.છ.ત.થ.દ.ધ.ન. ચદનતી; ચ, કરચુ; ચ.છ. કિદા

(૬) ઠ.છ.ત.દ.ધ.ન. પરનાપ, ચ, કુરૂદેવની, ઝઠ. કુરૂદેવ, છ.
ભઈ, ઠ.ધ.પ. 'ભાઈ' નથી, જ. કર, છ. અખેપાત્ર, ચ.જ.ઝ.ટ.ઠ.
અક્ષયપાત્ર, ડ.દ.છ.થ.દ.ધ.ન.પ. અક્ષેપાત્ર

(૭) જ.ઝ.ટ. એમ કવીજને, ચ.જ. વચન, ઠ. બચન, પ, બચને,
જ.ત. કહુ, ડ.ન. કહુ, ઠ. કૌપ કૌધ ઠ. બાવકણધી.

(૮) ત.થ.ધ.પ. અમે, પ, જગણે, દ.છ.ત.દ.ધ. ચોક.

(૯) છ.દ.ધ.પ. ઈમ, ચ, ગરવા, જ. ગુરુયા, ઠ.દ.દ.ધ.પ. ગુરુવા;
છ.દ.પ. અને કુરુણા, દ.થ.ધ. અને કુરુણા; ડ. અને કુરુણા, ચ.જ. દુ એટલુ,
ઠ. દુ એટલુ, ડ. દુ તો એટલુ, છ.દ. દુ તો એટલુ, થ. દુ તો એટલુ; ચ,
કહિને, ડ.ત. કહિનો, દ.છ.થ.દ. કહેતો, ચ. કવીતા જાણુ મુજને, જ, કવીતા
જાણુ મુજને, ઠ. જાણો મુજને, ડ. રખે કવીતા જાણો મુજને, ઠ. રખે
કવિતા જાણો મુજને, છ.પ. રખે કવીતા જાણો મુજને; ત. રખે કવિતા
જાણો મુજને, થ. રખે કવિતા જાણો મુજને, દ. રખે કવીતા જાણો મુજને

(૧૦) જ. દારુકેરી, ટ.ઠ.ડ.દ.છ.દ.ધ.ન.પ. દારુકેરી, ચ.ઝ.મા 'તે'
નથી, છ.જ.જ. ચાકા કરે તે, છ.જ. તે કાષ્ટમાહો, ઝ. તે કાષ્ટમાહા, ટ. તે
કાષ્ટમા, ઠ. કાષ્ટમાહિ, ડ.છ. કાષ્ટમાહેનો, દ. કાષ્ટમાહિ, ઠ. પણ કવન,
છ.થ.દ. યત્રાધાર, ધ. સુત્રાધાર

(૧૧) ચ. એ સમઝો, ઝ. તમે એ સમઝો, છ.જ.ટ.ઠ. તમે એમ, ઠ.
છ.થ.દ.ધ.પ. ઈમ સમઝો, જ. પામવા તો, છ.ઝ.ટ. હીડો પરમપદને
પામવા તો, ઠ. હીડો પર્મપદને પામવા તો, ડ.દ.છ.ત.થ. પરમ પદને
હીડો પામવા તદમો, દ.ધ. પરમપદને હીડો પામવા તદમો

પરતપ્તિ પાપ સમાયગ્ધ, મનિ ધમ કાં રે ?
 બોલા ન આંશુઈ રીસ, સમજિ મનિ ધમ કાં રે ?
 પાંખી એહવડિ પાત્ર, મનિ ધમ કાં રે ?
 તે માંનધ જગદીસ, સમજિ મનિ ધમ કાં રે ?

હૃદય

રાગ પરજીવ

સોડિ કહધ, 'કિમ ના કહ' ? જહિ નુદતરિ આપ્યુ તુહિ.
 ના ન કહ કિમ્હધ અલે, ખોડિ દીઉ કામૂંદો ?
 સત ન હકુ હુ દિલિધ, જહિ પથમ જગમ બાણ.
 ના ન કહ માગ્યા પછી, ખર નહિધ કેકાણ.
 માન દેઈ તેડયા પછધ નકારુ કરધ હો,
 ધુરિ પાપીડા તેહ, બોલ્યઉ જસ નવિ સંભરધ હો.
 ધર્મ ધુન્ધર તેહ, જે બોલ્યઉ પાલધ આપણું.
 પણિ બોલી પીડધ રેહ, તે જાણુઉ કૃપણાંપણુઉ રે,
 ધુરિ આડંબર હોધ, ધુરિ માણસ બોલધ મણું.
 જાણુધ વિગલઉ કેએ વચન સંભારી આપણુઉ રે.
 પરતપ્તિ પથ સમાન, વેધવિદુણાં - માંણસાં રે.
 અંતર નવિ તૃણ ધાન; તે માણસાં રાસલ જત્યાં રે.
 રાજ્ય જાગ તુ જહિ શ્રિયા સરીસઉ પ્રાણીઉ રે.
 વચન વૃથા મ થાઉ, જે બોલધ નિજ વાણીઉ રે.
 તવ બોલધ ચગાવતી, "સાંખી, સાંભલિ મર્મ."
 હુ કામિ જતી હતી તે કહધતાં મુઝ સર્મ.

ચુપધ

તેણી વાદધ મધન દીકઉ ચોર, સહી જાપરિ નીક્ર અધોર,
 તિહાં જઈ લાવઉ તે માંસ, સંન્યાસીની પૂરુ આસ.
 સુણતખેવ માહા મંચરધ; ધરમકાજિ એ કરણી કરધ.

તિહા આપ્યુ કિત્રીનુ લાવ, લીધુ પલ નાવિઅર્થિ સુખાન
 આણી પલ નારીનઇ દીધ, સોએ માસ સીધ રાધીધ
 ' બેઠિ, સ્વામી, ભોજન કર, આ સસારઇ અહ બિધરુ "

વદઇ અહ જે ચોરી કરઇ, વલી નારિ પરકેરી હરઇ,
 લપટ, લાય લીધ પર તણી બોલ ન પાવઇ, હઇ અવગુણી,
 ધન પીપાગ લઇ હેતરી, તેહની કાયા પાપઇ ભરી
 તેહનું મામ ભખઇ કુણુ બાલ ? તે બપરિ રાયઇ ચાગલ "

તુ સાહા મુણુતા વિનખુ થયુ કરિહ આરભ તે ફોકટ ગયુ
 કહઇ ' હેદુ હુ વપુ આપણુ તુ સતોખુ તનુ તુઝ તણુ '

ઋપિ ભાખઇ ' એ મ કરે આજ, વધમાસિ નવિ સીઝઇ કાજ
 સુઝ માસ નઇ નારી વડી, વ્યાહણઇ મિથુન બહુ નીદ્રડી,
 તુરણુ દધિ નઇ કન્યા સુર એ ભોગવતા જાઇ નૂર
 તેહ ભણી એ પરહરિ દ્વરિ શતાગાર બાર તું ખૂરિ
 સાભલિ સાહ અઝારી વાત જેહનઇ વરસ થયા હઇ સાત,
 અંગઇ લક્ષણુ જસ બરીસ, તે હઇ તુ જાઇ રીસ
 વલી વિશેષઇ સાભલિ, સેકિ, ન્યાન તણી તું જે એ દ્રેકિ
 તાહરઇ પોતઇ જહિ હઇ તેહ તું આપીનઇ ટાલે હેહ "

સાહ વિમાસઇ નારી સાથિ, ' હવે મંપૂરી અહાચી આથિ '

કહઇ કથન, નઇ આસ ઝરઇ, પુત્ર અંત ત્યા આવ્યુ સિરઇ
 હઠઇ કરમ અમારુ ફર્યહ મન્યાસીઇ એ બિચર્યહ
 કુંપર ચેતઇઆની ખપ કરઇ, તુ સંતોખ્યુ જાઇ સિરઇ

હૃદય

રામગિરી

ચગાવતી કહઇ, " સાહા, મુણુકિ તુજે મ કરચકિ જાઠ
 એહ અતીથનઇ દેવવીઇ તુ પુણ્ય થાઇ ફોક.
 દીજઇ ઈજિહ એહનઇ મહલ કરુ નિજ દાય
 પછઇ આપણુ દો જાણી કરચુ એહનકિ સાથ
 અગારે જલધર ઝરઇ દાઝતા નિજ દેહ

આડાં છોરુ દીછમઃ જગિ જિખાણુઉ તેહ.
કાયર ચયાં નવિ છૂટીય સાહસ કેરમ કાજિ.
જેણે માહસ રાખિઉ હરિચંદ બખડઉ રાજિ.
છોરુ જણુતાં દોહિલાં દોહલી વેલા કાજિ;
કામ પડમ તે છોરડાં તે ટાલમ મન દાજિ.”
તવ કુંવર નેસાલીઉ નેસાલમ છમ તેહ,
પગા પાસિ વિનય કરમ. રખિ પાડમ છમ ભેય.

ચઉપમ્

દેવમ અન્ય રૂપ તિહાં કર્યઉ; કરિ કરવત, ઘોલી સિરિ ધર્યઉ;
ભાભણુવેમઃ દૂજવિ ચયુ; જઈ ચેલમ્આ આગલિ રહઉ.
‘ચેલમ્પિયા, સાભલિ તું વાત. તુઝ ધરિ ધૂતારુ નિર્વાત
આવી બખડઉ છમ વિકરાલ. તે આણેસમ તાહર કાલ.
માયબાપ તેડેસમ્ આજ, તાહરા માંસ તણુ જમ કાજ.
મારી દેસમ મ્હિયઉ આહાર. નાસેવાનઉ છમ વ્યવહાર.”
તુ ચેલમ્ઉ બોલ્યઉ હસી. ‘જેસી, વાત કહી એ કસી!
હું માવીત્રનઉ છઉં છોકરુ. એ વાણી તુઝે રી જિયરુ!
માયબાપની લોપમ્ આણુ, તેહનમ, કુહુ, કિમ કહીમ્ જાણુ!
માયબાપને બોલે ફિરમ તે કુહનિ, કુહુ, કિમ જિધરમ!

યતઃ ।

माता यदि विपं दद्यात् पिता विक्रयते सुतः ।

राजा हरति सर्वस्वं का तत्र प्रतिवेदना । ”

સાન વરસનઉ બોલ્યુ અસ્મઉ, ઉભયપક્ષ પંચામ્ણુ જસ્મઉ.
“ મરણુ થકી નવિ બીહ્. સ્વામિ; માવીત્રનમ્ હું આતું કામિ.
તે ધન વાસર, પક્ષ, સુમાસ; તે ધન ધડી; સંપૂરી આસ.
આ સિરીરથી કેા લહમ રામ્, તુ સંપૂરુ દૂધ ધમ્.”
સત સાહસ કુવરમા પણુ દેખી દેવ કહમ, ‘ચું બણું!

સમલ પુગ્ય મમાગ મઝારિ, જોડિ પાર, અછઠ ઊધારિ '
 અદ્રષ્ટિ ક્ષ્મં તે વિક્રીય રૂપ ધરમા છઠ તે રહિઉ વિરૂપ
 રખિ.રૂપઠ તે ધીર ચર્મ ધર અગણમા બધઠઉ જર્મ

ઢાલ

રાગ મારૂણી

કરમ ન છૂટઠ રે-એ ઢાલ

અગાવતી કહઠ, સ્વામી તિ સુણુઠ " ઋપિ ઇછયઉ છુકિ આહાર રે !
 કુંપર ચેવઈઆનઠ તેડાવઉ જર્મ પોતઠ ભરતાર
 સત મ છકુસુ રે, કપટ મ માકુસુ રે,
 સત મ છકુ રે

કરમ તણી ગતિ કો નવિ છૂટઠ, કરમ કગ્ઠ તિમ થાઇ રે !
 રાય રક કો કરમ ખખ્યા વિણુ સિદ્ધિનગર નવિ જાઇ
 સત્તં કપટં સત્તં

આગઠ કરમિ નડયા બહ પ્રાણી, તમ કો સાથી ન થાઇ રે !
 હરિચંદ્ર રાય તણી સુણી વાતુ આશ્ચર્ય હવ ભરાય રે !
 સત્તં કપટં સત્તં

રામઇ સીતા જે વનિ કાઢી તે પગિ જઉ વિચારી રે !
 નગરલોક દેખતા લક્ષ્મણુઠ વનમા લેઈ બસારી સત્તં
 પડવનારીના ચીર કાઢયા નિજ ભરતાગનઇ જોતા રે !
 ઋપિ દત્તાનઇ જેઠ નીપનું કર્મ ન છૂટા રોતા સત્તં
 તે ભણી તે વિચાર સદ્ગી કુંપરનઠ જોવાવ્યઉ રે !
 બપરવાડઠ માદ કરીનઠ વેગઉ અહીંકણિ નાવઉ મત્તં
 ગ્જે પિંડયઉ એ વાત વિચારઠ તુ ધરમઠ વિખવાદ રે !
 રખિજી બ્રૂખ્યા, વેસા લાગઠ, તે લાગઠ નિમવાય " મત્તં
 ચેનઠઉ કહઠ પાપ લાગીનઇ, "રુચુ કહુ છઉ મોરી માપ" રે
 કાજ દઇ તે કૃપા કરીનઇ, લાખુ મુઝનઇ તાવ !' મત્ત

વક્ત્રતાં ગલગલતા તે બોવઈઃ અનીય એક ધર્મિ આણું રે !
 તે તુ નુંદતરીઉ પુણ્ય જાણી તેણુઈ ધરમ ન જાણ્યું રે. સત્ત
 તેહનઈ તુંહં જિભાડું, કુંપર; માંસ તુહારુ માગઈ રે !
 અવગ વસ્ત બહુલી દેખાડી જે છંદ પોતંદ આગડ રે !” મત
 તવ એલઈ કુંપર જપઈ, હસતુ ફૂલ ખિરાવઈ રે !
 “ ધન, ધન, ડીલ અમાહરું, માતા ! ઋષિજી કામંદ આવઈ રે ! મત
 માતાપિતાને હાથે મરીઈ, રખિ બોજન તે કીજઈ રે !
 તે પુરુષનું મોટું ભાવગ, માનવલવડૂલ લીજઈ ” મત
 સત્ત ધરતુ બાલક દીડિ, સોએ દેવ મનિ ચિંતઈ રે !
 સાત વરસનઉ બાલક નાહકિ, એ તુ જગતવદીત. સત્ત
 માયાબોવઈ નંદ ગુણધારક, લક્ષણુનત્રીસઉ દીસઈ રે !
 બાહુઅડાની વાણી મીડી, દેખતા મન હીમઈ સત્ત
 મુખંદ સહુણુઈ, નયન સહેજ, અંગિ સુકુમાલ મુનેજઈ રે !
 પાએ મોજડી, ચમકતુ ચાલઈ, ધર્મંદ નવિ કરઈ જોજઈ સત્ત
 પાય પાણિ કડલી રૂપાની, વીંટી અંગુલિ મોહઈ રે !
 મા વીંટી સોનાની રૂડી હીરે જડી મન મોહઈ રે ! મત
 કોટઈ ન કાકલા, મોતીસંધ્યું, કડિ કંદોરુ રૂડિ રે !
 સોએ રૂપાનઉ સોવિન સોલિત, બાલક ચિતિ ન ફૂડિ સત્ત
 કાનિ વેદવા કનકતથા તે, કાનિ ઉગનીયા તેહના રે
 દેલિગર્ભઅપકનંદ વાંદ, સોલિત લક્ષણુ દેહના સત્ત
 તે દેખીનંદ ફુટ દેવ જે ચાંત હૂંદ તતકાય રે !
 મયા હૂંઈ જે કરઈ પારખું તે હૂંઈ પ્રતિપાય સત્ત
 યતઃ ।

માહાણ રસ નહિ ... ..

કસ્સ ન હરંતિ હર્દયં ... ..

દયા કરી તેહનડ ગિગારઈ કરી કંદર્પ અવતાર રે
 સોએ અદૃષ્ટ કરીનંદ મુકયુ નેસાયઈ સુવિચાર. સત્ત

ચરિત્ર

મગ્ધિ કોહલુ દીઠિ એક, દેવ લીધ તતક્ષણ સુવિવેક
 સેક કામનધ ધરમા ગયા દેવ ચિત્તમા આણુધ દયા
 કોહલુ કુમર રૂપ તે કચુ દેખધ કુમર ગુણે આવર્ધ
 કૃતમ રૂપ માયા દેવની જૂધ પરીખ્યા વલી સેકની
 માયાકુપર જોલધ વાણિ 'કાહો, પિતા, કરુ તલો કાણિ ?
 જૂખ્યકિ અતિયિ બારણુધ રણકિ એહ માર્ગ મહીનકિ નવિ કલકિ
 દાનજૂષણુ તા જોલ્યા પય આનદાથુ કરધ બહુ સય
 બીજૂ રોમચધ અતિ ઘણુ પ્રીય વચન જ પધ આપણુ
 માન દેધ તેડધ ધર માહધ, દાન દીધ પજધ ઉજાહધ
 દેધ દાન અનુમોદન કરધ જૂષણુ પાયધ ઇણી પગધ ધરધ
 લાગધ દૂષણુ દેતા પય તે ટાનવા મ કરુ ખવખય
 પહધનુ આદરવિણુ દીજધ બીજૂ એહ વિનય કીજધ
 અગ્રિય વચન જોનતાં દોષ મુનિ દીઠિ કોષાદિક પોપ
 દાન દેધનધ નદા કરધ દૂષણુ પાય જે પરિવગધ
 તે પાપીનધ બહુલકિ પાપ કિમ દેવરાધ પન્હવિ જપ ?
 તેહભણી વિનય મ કરુ, જોજન દેવાનધ મતિ ધરુ "
 વલતું જોનધ સેક સુજણુ, "કુચર, કિમ હરીધ તુલ પ્રાણુ ?
 અહોજન્મ દીધકિ તલ તણકિ કિમ રહધ જરા હણુતા અહા ભણુ
 પિતામોહ કિમ ઉજકિ ચાધ ? માતા છોરુના ગુણ ગાધ
 મૃગમાલક જપરિ મૃગપતી આવતા સાહામા દપતી
 લડવા કાજિ ઉજમ કરધ તુ માનવ કિમ પુત્ર સહગધ ?
 હણુતા અહયા ન વહધ હાય ને વાત જણુધ જગનાથ "
 ચેતધ્યા રૂપધ જે બાલ વાલી જોન વદધ તતમાર,
 'અતિયિધમે તુ પૂરુ હસધ, અત અહારુ જકિ ચાધસધ
 વદધના ચાકિ, મ સાકિ વાર કામ સપૂર્ણ કરુ સાર

હું તુલસીદાસ કામદાસ આવેસિ, પુણ્યલગ્ન સમય પૂરેમિ ”
 નેને, મેં કિસ્મત મતવતી. ત્રપિ કાળદાસ દીમદાસ એકલ
 લેઈ ખડગ નદી પાખાલિ ફિરદા, ડાવદા દાવદા યોગી ધરિ.
 છેલ્લે સીસ કપડે તે કામ કુચરદાસતા કહદા ‘શ્રીગમ’
 માડી દેખી કરદા વિલાપ લાવ લલકે પશ્ચિ મરિ મનાપ

ફહા

દર્શવડી ફાટિ, ખસાય કરિ, છાટિ ન હેલુ વામ
 વાદ્દા દાવદા વલ્લભાવીદા, પછદા હુવા ઉદાસ.
 દર્શડા, તુ હેડકે હુલે, જે મારી કરદા વિલાપ
 એહવલે જગમા નહી ફદા, હુલે ન, મોટલે પાપ.
 પુત્ર પિતાનદા મારતા આગદા મુલુ અન્નેક,
 પુત્ર ન માગદા કે પિતા આ તુ વાત વિછેદ
 મોટલે પાપ લગાડીલે કરમિ અજારદા એહ,
 નિજ કરસ્યુ કાતી કરી સુતનડ દાખ્યુ છેદ
 નકસિ ન જાદા, જીવ! તુ તે જાણી જાણ્યુ ફદા!
 એહવા પુત્ર વિયોગથી સ્યુ રહલે, પાપિલે

ચુપદા

લેઈ મસ્તક નારીકરિ દીદા અતિ રડતા તે માના લીદા,
 “સીકદા ધરી રાખેને સીસ રખે આણ મનમાદર્શ રીસ
 રખિ જમાડી રહીદા જદા સાથદા, જઈસદા આપણ મુદા”
 પછરિ નેદા રહલે કાપડી ‘સત ન ચુકદા એક ધડી’
 રૂપ કારિમા કરીયા દો એ, પાપ કારિમુ જાણ્યુ સોય
 પશ્ચિ નહ લલકે કાદા સેક વિચાર ખરી પ્રતિન્યાનલે આધાર
 સીકદા સીસ કબ્યુ પુત્રનલે, સિદ્ધ કર્યલે આમિય અત્યંત
 જાણે, સ્વામિ! કરુ પારણું સ્વર્ગતણું લાખદા ખારણું.
 એહવદા અતિથલ દીલે તેહ, સીકદા મસ્તક મુકયલે જેહ

કોપ ચડ્યુ અતિ બોલમ બોલ: “ એ રયું માંડ્યું કામ દોલ ?
એહ ન પ્રામું આમિય અભે; સાર હતું તે રાખ્યું તુભે.
ભુંડું ભોજનમ દિન બાધ ઘડી. એહ વાત દીસમ અટપડી.
યત: ।

કુમોજનેન દિનં નષ્ટો જન્મ નષ્ટ: કુમાર્યયા ।

કુપુત્રેણ કુલં નષ્ટં તં નષ્ટં જ ન દીર્યત ॥

સેઃ વદમ “એ મસ્તક સાથિ કરું દહન રાખું છમ તાથિ.
તલ્લિઈ જણુ સાથઈ ચાલીમ સ્વર્ગપુરી જઈનમ માણીમ.
એ કુંપર અહા કુલ આધાર. હતું તેહનું મસ્તક સાર.
એ સંઘાતઈ બલચું અભે; રીસ મ કરજો, સામી ! તલે.”
કુપડી કોધ્યુ મનમાં હસમ, “ તત્વ ચ્યારિ મસ્તકમાં વસમ.
તે મૂંડી ખીખું કુણુ ખામ ? જહિ ખામ તુ થાપ બરામ. ”
“ કુંણુ તત્વ તે મસ્તક માંહમ ? ” વદમ સેકિ, “ કુહુ ઉછાહઈ.”
“ જિકા જણુમ સર્વ સવાહ, બોલી જણુમ નવ નવ નાદ
ગીતગાનરમ અવણે સુણમ; તે રસ નાદુ સહુ કો બણમ.
નયનાં પ્રથમ પીતડી કરમ; નયન પદારથ દીસમ સિરમ.
યત: ।

નયન પદારથ નયન ધન નયણે નયન મિલંતિ ।

અણજાણ્યાસ્યું પ્રીતડી પહિલું નયન ફરંતિ ॥

નાક લહમ પરિમલ ગુણુ સર્વ; ભમરા ભોગી હમ અખર્વ.
ચ્યાર તત્વ બધાં સંસારિ દીસઈ છમ એ સીસ મચારિ.
દાંનદત્વ જહિ રાખુ સહી, કરુ વાત અભારી કહી.
તુ મસ્તક ખાંડુ ખાંડણુમ, જહિ સાચી વાચા તુલ તણુમ.
જહિ અંગ મામ તુ એ આદર; નહીતું અહનમ જીનર કરુ.
કાજ કરી સડીમ જેતયું, મુખથી કાઢીમ તેતલું.
બેટામસ્તક બેટુ જણુ મિલી આટલિ કરુ એણી પરમ દલી.
અતિ વધરાગી ગાલિ ગીત; પરગટ દાખુ જગવદીત.

લોચને ખાંડું આંસ ખિરમ તુ તપીઉ મોગન નવિ કરમ. ”
 સુણી વચન હરખમ બધ જાણ્યાં, ગાત્ર ખંડાઇ તેહુ તણાં.
 ઝડપિકાજમ મુખ દસતું કરમ, પણિ ઉદરમાં ચીવટિ ધરમ.
 વાયા અવીચલ. દાનમં સર, જાણે કરિ ગંગાનું પદ.

હાલ રામગિરી

લીધઉ રે મસ્તક સેકઈ તિહાંયકી રે, બોલાવી નિજ નારિ:
 કુંયર એલધવા.

આબ્યા રે જિલટિ રખિનમ કારણુમ રે ખાંડણુ કેરમ ઠાણિ.
 કુંયર એલધવા.

બોલઉ રે બોલઉ કુંયર અજ તણા રે

મૂકી રે યાનકિ મસ્તક પુત્રનઉ રે બધકાં બહુ જણા તામ, કું
 ખાંડણીયાં બેહુએ કરિ ધર્યાં રે, કરવઉ માંડપઉ કામ, કું
 ગામ રે હાથરુ હુલાવતાં રે પુત્ર ! સાંભલેને વાત. કું
 જોણે રે હાથે સુતનઇ તેડતાં રે, મેહલમ તેણુમ હાથે ધાત કું
 હમયિડઉ રે ન કાટમ, કુંયર ! અહ તણું રે કરતાં આહાવઉ કામ. કું
 હાંસુનમ લોકા નગરમ માંડસઇ રે કાએ ન ધાલમ આહીવી હામ કું
 તઇ નવિ રે લોપી આન્યા માહારી રે; તેડમ આન્યુ તતમલ. કું
 વહમહું રે વિનયે કીધું એવડુ રે, મુઝનઇ એ કિમ હાલ ! કું
 હુંતી રે આસ્થા બહુલી તાહરી રે જાંણુ રહમસહમ તુજથી સત્ર. કું
 છુ નમ રે બોલ, કુંયર માહારા રે, હમકું હોસમ અહયઉ પુત્ર. કું
 મરણુઇ ન બીહનઉ, રે બાલક બાદ્યા રે, મુખકું પુણ્યમ ચંદ. કું
 સાદ કરતાં અવણે સાંભલમ રે, મોટાઉ હોસમ એ દિંદ. કું
 અત્રે રે અપુણી બેટા વિણુ હુયાં રે, જે કીધું હાથે પાંપ. કું
 તેહનું રે મસ્તક ખાંડું ખાંડણુમ રે, અત્રે એહવાં માયખાપ. કું
 હુતા રે વજ ! વિશેષઇ ગુણુ ધણા. રે દેખાડીનઇ દીધઉ હેહ. કું
 લહુડઉ રે ગુણુ બહુલે તું દીડઉ રે. તઇ કાં પાડ્યા હાડે વેદ ! કું

ક્ષણ એક રે અગળ ! તુ નવિ વીસગધ રે, કમ હોમસિ નીસાલિ ૩૦
 રુકુ રે નામ તુહારુ સોહામણુ રે તોરી રામતડી મલાલિ ૩૦
 આણુષ વદનધ રે, કે અર ! હું ધવરાવતી રે, તે મુખ ખડુ આજ ૩૦
 મોડુ રે ગાને દેતી દોકિરા ! રે તે મુખનધ નહીં લાજ ૩૦ બો
 તુલ વિણુ રે પ્રાણુ યામ અલ આકલા રે કાળી કાલજ માહધ ૩૦
 બીતરિ રે આગિ છાની જલધ રે પૂષ ન સહધાણુ રે જલધ ૩૦ બો
 નયના રે આસુ ઘત સમ જાણીધ રે કાળી તેણુધ મયાધ ૩૦
 તેણુધ રે વિરહ દાવાનલ જિવટધ રે અતર જનણુ જલાધ ૩૦ બો
 આગણિ રે આવી માગ્ય સુખડી રે બોવાવડે કરી માય ૩૦
 આવડે રે ઘઉં સીગમણુ, વાછડા રે ! તેડધ વાર મ લાધ ૩૦ મો

દહા

ધમ વલવતા ગામતા વિરહ વૈગળી મોલ
 મસ્તન શૂક નીપનડિ એતવધ હુડિ ગોન
 મરકારી કરધ શાક તે નીપાયુ પન તેહ,
 કગ જોડી માહા વીનવધ, “નીપન બોજન એહ
 જાઉ રખિ કરડિ પારણુ, ઈચ્છયુ છુ તુલ ભાવિ”
 તવ ચીતધ રખિ કારિમડિ “મન ગમ્યુ પિય ધાવિ,
 મત ન ચૂગ, ચિગ ગલા, દોધુ કર્યુ પ્રમાણિ
 જગમા એ સરીખા બના તણી નહીં કે ખાણિ
 જણુણી ! તણ ભલધ જનમીઆ માહ સગાન સમાન
 પુત્ર વધી દધ દાનવર, ધીગપણુ અસમાન
 પગદુખકાતર એ મમડે હધડે નમહોસધ કેએ
 વણિગ માત્રમા પગગડે દાન થકી તે હોધ.

ચુપધ

ગમ્યુ ચિત ગમિ એણુધ ધણું તેદનડે વિસ્તર એતુભણુડે
 પગિપગિ દગધાડે એ સો મત ન મૂક્યડે એણુ નેદ

હવે એક બપોરું મર્મ; તેણે કરી ચૂકીય ધરમ કરું કૂડ; મનિ ન ધરમ રોસ, વાંઝીઆ તણુઉ ચડાવઉ દોસ કિમ દેસાં એ ભોજન પછપ ? હવે દીકરુ એહનં ન જાં. સત ચૂકાંડું એ પરિ કરી ” હર્ષયા માંહં વાત એ ધરી તવ તે દેવ રૂપનુ નિરાજ બોલપ, “ ધમ ન સીતપ કાજ. પુત્ર રહીત ધર સનું ચયું; એ રમશાન તુલ્ય તાં કહ્યું. હવે ન લેવઉ મધ આહાર, ” અપુત્રીયાનઉ દીધઉ ભાર. પુત્ર વિના સત દીવા કરપ તુલ્ય અધારું જાણઉ સિરધ. યતઃ ।

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गो नैव च नैव च ॥

तस्मात्पुत्रमुखं दृष्ट्वा स्वर्गो गच्छति मानवा ॥

સેઠિ વિભાસપ, “ કરવઉ કિમ, ધર્મ રહપ પોતાનઉ જિમ ? નથી પુત્ર પોતપ માદરપ; તેહ ભણી ભોજન નહી કરપ, આહા માહા મડપ તે ધણું, પુણ્ય રહ્યું, નારી ! આપણું જઉ અતિથ એ પાછઉ વલપ તુ જય સમજઉ જમમાં ખલપ. સિરિજ કાં તર્પ, સરજણુદાર, જઉ ન રહઉ મોટઉ વ્યવહાર ? અજ અવારી મુઝ ધરિ હતું. એહનઉ મધ નવિ કીધઉ વડું માનવભવ મુઝ વિફલી ભય, પુત્ર વિના વહી આકુવ ચયુ. પુત્ર વિનારયુ એ રખિ માટિ, તુલ્ય ન વાતુ આવી ધાટિ. સંધજી કર્મ અહારું અરયું, નિહનેનઉ વિમારયુ જસ્યઉ. કુણુ કર્મં એ જલમાં પડ્યાં ? કીધાં કર્મ આવીનપ અડ્યાં. ” કહપ સન્યાસી, “ કા હો વાંણિ, દુઃખ ધરંતુ આણુપ કાંણિ મધણુ પુત્ર વિહુણુઉ જેહ, મોખઉ નવિ ચાર્પ તે દેહ. જતપ મધણઉ જે ચાંડાલ ખીજઉ જીવધીનઉ દાસ. ત્રીજી લોભી જે જહુ હોપ, પરઅવગુણુ બોલી મલ ધોપ. ચઉથઉ જે અણુદીડઉ કહપ, આલ ચડાવપ, પરનં દહપ. કૂહી સાખિ ભરપ પર તણી, અજતી વાત કહપ અતિ ધણી.

થાંપણિ મોસલિ, ચાડી કરમ, પરાપવાદ ધણા જિયરમ.
 સ્નેહ વિચમ જે પાડમ ભંગ, તે મધલલિ કર્મમ માતંગ.
 ચોરીકારક મધલલિ કલલિ; ક્રોધી, કપટી મધલલિ લલુ;
 નાસ્તિકમતી તે મધલલિ લયલિ; જૂઠાઓપલિ આગલિ કર્પલિ,
 મલતુ વીવાહ જોલુધ લાજલિ; એતલાથી મધલલિ વાંઝીલિ. ”
 હાય ધસમ સાહ, હમડિલિ હલુધ; “ પોતમ પુણ્ય નહી આપણુમ.
 ઉછમ કર્મમ કાં અવતર્યા ? અરય ન સીધલિ. દુ.ખલિ લયા. ”
 સુકુલીણી નારી કહમ, “ સુણલિ, કામ દીન વચન તુલે લણલિ ?
 રાખલિ સત નહી ચૂકલિ ધર્મ. અછમ સદાક્ષ તુમચલિ કર્મ.
 મ કરુ વિમામણુ એહની કસી ઉદર માહરમ મુત રણલિ વસી
 સાત માસ મુઝ ઉદરમ ચયા, તે જગદીસમ કીધી મયા.
 રખિ કહમ તુ દેખાડુ તેહ, કાડી ઉદરનમ કાઢલિ એહ.
 અછમ પુત્ર એ નથલિ સહી ” તતક્ષણુ શુદ્ધ જરી તવ ગ્રહી.
 જીપાડી ધા મેહવમ જાન, તતક્ષણુ હાથિ ગ્રહમ મુનિ તામ
 “ માગિ, માગિ વર, તૂઝા અલે જે જોઈ તે માગલિ તુલે
 સત્વવત, નમ સાહ સહીર, ગુણે વડુ, વીરાતન વીર.
 તુઝ ગુણુ ઈદ્ર વખાણુમ ધણુ; તેણુમ ચિર મન ન રલે મુઝ તણુ ”
 પ્રત્યક્ષ દેવરૂપ તે થયુ, “ વગ માગુ ” એ જોલજ કલુ
 થયુ દેવ અતિ અદ્ભૂત રૂપ અર્ધ થઈ તે થયુ સરુપ
 સદલાભણુ ધર્મા નિજ દેહિ, દીકમ દુસ્કૃત દુયાં છેહિ.
 નર નારી બે રણાં કર જોડિ, “ સ્વામી આ કાં કીધી જોડિ ?
 દેવ, રૂપ રખિનુ તમ કરી, કા તમ અલ કાયા દુ.ખ ભરી ? ”
 કહમ દેવ, “ તવ દાન પ્રભાવિ ઈદ્રમ વખાણુ સદમજસભાવિ.
 મમ નવિ માન્યુ એહવલિ જોવ, ઈદ્રમ જોલ્યલિ જોવ અતોવ.
 વિક્રમ રૂપ કરી મુનિતણુ કર્પલિ નીર વિક્રમ મમ ધણુ.
 દેડ સજ્ય તુઝ માયમ કર્પલિ, એ વિરૂપ વિક્રમ મમ ધર્પલિ.
 સત્વ પરીક્ષા બહુ પાર કરી. તાહરી મતિ તેણુમ નવિ ફિરી.

સગલા ગુણ દીકા તુલિ તણા, ઉદ્ધવ વખાણા તેહથી ધણા.
 'બહુ સુગ નામ તુલાર' રહ્યું, 'વયણુ એક એ અત્રે કહ્યું.
 સત્યવંત રા હરિચંદ દુલિ. અન્નદાની તું સુપરિસગ્રીવ
 સત્યવંત તું, સેકિ ! અપાર. સતી બહી ચંગાવની નારિ.
 કુંપર માદસ જુરિ ઉદાર. માતપિતા વચિ નદી અવિહાર.
 પિતા ભગત એહવડિ નદી દોઝે, નરનારી સગલાં તુલિ દોઝે.
 તે બણી તુકા વર હું અત્રે, જે નેષ્ઠ તે માયુ તુલે. "
 બોલ્યુ સેક, " રયું વર મુઝ કહ ? તુકા બલા, અણુબાલ્યા રહ.
 વાહલઉ પુત્ર હવુ અહ તણુઉ, ' તુકઉ, ' તુકઉ. ' હવધ રયું બણુઉ '
 વધઉ પુત્ર જે નાહઉ બાલ, દોહલી, દેવ, પેટની માલ
 કૂડ હરી મરાવ્યુ તુલે, તેહ કથન રયું બોલું અત્રે ! "
 બોલધ દેવ, " સેક, તુલે સુણુઉ, છષ જીવતુ સુત તુલ તણુ.
 હરી કારિમું કુંપર સ્વરૂપ દેખાડમઉ એહ નવિ રૂપ. "
 સેકિ કહધ, " કિહાં કુંપર સો એ ? " " નેસાલધ બણુધ છષ જોએ.
 કિરયુ વયર નથી આપણુધ, કાંઈ, સેક, કિરયું કણમણુધ !
 ન માનધ, તુ જો નેસાલ. હવુ તસ્યુ છષ તિહાંકણિ બાલ. "
 પિતા બયુ જોવાનધ જામ, પુત્ર નેમાલધ દીકઉ તાંમ.
 દેધ સાદ બોલાવધ સાહ, હવુ વિવાદ અનધ ઊઝાહ.
 " એકધયા, આવઉ નિજ ધરે. માય મિલીનઈ આનંદ કરે. "
 આવ્યુ પુત્ર. મા હરખી ઘણું; સાંધ દીધઉં મોહામણું.
 ઉછંગ લેઈનધ બોકા દીધ, હયાંશ્રવિ મસ્તકિ સીમીધ.
 " બલધ મહ્યઉ તું, પુત્ર ! સુહેજ, સોવન કાંતિ, અનોપમ તેજ.
 સોચન મન હરીઆં મહી આજ, તુઝ દરિસનિ સીધાં અહ કાજ. "
 પુત્ર કહિ, ' મા, રયું દુખુ ધરુ ? પિતા, વયણુ સાચાં ઊચર. '
 માંડી વાત કહી જે હતી, " આવ્યુ દે ચર્ષનઈ ચતી.
 તેણુધ પારખું બહુ પરિ ક્યંઉં; તે નવિ જાધ દઈ ઊચપંઉં.
 વજ્રલોહ હર્ષઆં અહ તણાં તેહ ચક્રી કાકાં અતિ ધણાં.
 તે કીધઉં જે ન કરધ કોધ, મતવ ન ચકાં આપણુ તો એ.

પછપ દેવ એ પરગટ થયુ, વર આપપ છપ વલી સામણિ "
 કહપ કુંવર, " વર માગઉ, માય, રખે સત્ય ઉછેર થાપ
 " દાનોપરિ મન જેહવઉ અછઠ, તેહવઉ ભાવ રાહજો પછપ "
 તે પર દીધઉ તેણુપ દેવિ ચગાવતી બોલિ સખેવિ,
 ' પતિવ્રતાનઉ જે પાલિવુ, તિહા મન મધ્યુ મુજ ટાલિવઉ "
 ' માતપિતાની ભક્તિ વિશેષ હજો મન માહર સુવિશેષ "
 ત્રીણુપ વર માગ્યા તે દીયા, સુર સનોખીનપ ચાલીયા.
 જર્ધ સુરલોકિ વખાણુ સાહ ' પુણ્ય તણુ તે લખ છલાહ "
 ધંદાગલિ વાણિ જિયરી, સુરલોકપ કીરતિ વિસ્તરી
 હવપ પાછનિ ધર્મનગરી માહિ નગરલોકિ મુણીઉ ઉઠાહિ
 વિરમય રૂપ કોલાહલ થયુ તસ ધરિ બહુ જન જોવા ગયુ
 સુણઉ રાષ, તિહા આવ્યા ધધરિ, વધાવાની ખીધી પધરિ
 નગર શૂગાર કરાવિ રાય ધરિ ધરિ ગૂડી જિયી થાપ.
 તલીયા તોરણુ, વનગમાન રગિત સોભપ જાકઝમાન
 ગીત ગાન બહુ નારી કરઇ, સાજન હર્ષડા મહુલા ઠરપ
 કુકુમહયા પાયક દાન દપ દેવગવપ રાયમમાન
 નર માહપ પુણ્યવત પ્રાણીઉ સગાલસાહ દીસપ વાણીઉ
 આવ્યા વધાવા ધરિ ધણા મામા કાકા ગોત્રી તણા
 સત્વ સાભલી રીઝપ તોક હર્ષ ધરી તનપ મૂકપ શોક
 " સનવ સેઁ સુર ધણુપ કામિ, જપ પાપ હુલાગપ નામિ
 ધમ ન રહપ મન માનવ તણુ, તઇ શોભાગ્યુ પુર આગણુ "
 દપ રાગ પચાગ પસાય, જીપરિ આપ વલી કમાહિ
 નગરિ મત્રિ મુખિ થાપીઉ, તસ યથ તિહુવણુમા વ્યાપીઉ
 અતિ આડબગ નગરપ કર્પઉ, દીડપ બહુ જનસ્યુ પરવર્ધ
 આગપ આદ દાન દપ ધણુ વલી માન હુઉ રાગ તણુ
 સેઁ નગર્વો દીસપ સાર, દીન દુસ્છનુ તે આધાર
 જુ પર સુરતમ સમાણુ સોએ તમ જર્મલિ નદી બીજઉ કાએ
 તિહાગ પછી બહુ ચતુકાર ધણુઉ જમાડપ વણુ અદાર

જતી ગૃહી જે ગાગધ અબ પૂતઁનું જુક્તઈ દાગધ મન.
 દાન પ્રભાવઈ સુઁ સવિ મિલી આની અમૃત બોલધ વલી.
 'દાન થકી કૈનામઈ વામ,' ગણુ બલુધ, 'દોળે સુપ્રકાશ',
 વદધ વલી, 'સુર સકલ મઝાર બધસેવુ તઈ મગી અવધારિ',
 અસી આમીસ દીધ મવિ દેવ, 'સુર નગપતિ તુઝ કમઈ મેવ'
 સાહા કદધ, "સુરનગર ન કાંમ. આપને અવિચલ મુખ નામ
 કરવહિ ધર્મ', કહુ, મઈ તેહ, અઝરામર પદ લહીઈ જેહ."
 સુર બોલધ, "તે ધર્મ ઉદાર દયામૂલ ભાખ્યુ સુખકાર.
 દેવ નિરજન જાણુઈ જેહ તે આણુઈ ભવ કેરુ છેહ"
 મપુહતા નિગદામિ દેવ કરધ સેક મતની મેવ.
 ઇમ યૌવન પામ્યુ ચેવીહ, પરણાવ્યુ અનુપમ મહેલીહ,
 ધર વ્યાર કરધ સુત સોએ હલુકર્મો તે પ્રાણી દોએ
 અગાવતી તીહધ પાણિ તિમ્મ, ભવઅંતરિ સુખ લહધસધ નિમ્મ

હાલ

(ભાણેજ નામ જવ રાજ એ)

અનુક્રમઈ તેહનઈ માધુ મિલીઆ ધર્મ દેમન ત્રાવ એ
 દયામૂલ સુધર્મ જાણ્યુ સુદ્ધ સમકિત પાવ એ
 જિનદેવ સેવા, સગુર કેરી ધલધારી જે હવા
 બાલ બીતરિ નહીં ય મમતા લલા ગુર પણિ તેહવા
 ગુર કદધ, સમકિન સુદ્ધ પાવુ; રખે શકા આદર
 તસ પાય દ્રવ્યુ દુરિ કીજઈ વલી બીજા પરિહર
 મૂલ સમકિન ધર્મનુ મત બાર શાખા જાણિ
 આચાર બહુલા તેહના પ્રતિશાખ રૂડી આણિ
 ગુણુ આવકા જે ધણે બેદે, આવલી એ પત્ર.
 પુષ્ક સુરનરસુખ કહીઈ. મધિ તાસ વિચિત્ર
 મુગતિ કેરા ફલ સહેળ. તુમિ બહુલી ચાધ
 જે વાવર્યાથી સકલ દોષા રોગ દુરિ પવાધ
 સબ લોકનઈ આરાધવા ગ્રંમ તેહ પૂજણુ ચોગિ.

દુષ્ઠ અનતા સુખ ભોગી કહીંછે ન પડિછે શોગિ ”
 તે સાર ગુર દેસન સુણી ઘણી ખપાતહા આદરી
 કારિમા સુખ સમાર કેરા રહ્યુ સાહ તે પરિહરી
 ભાન સયમ શુદ્ધ વેઈ લલઈ કેવલ ગૃહીપણુષ
 સુરદત વેપઈ જહીં પૂજા મુક્ય સુરપતિ તિહા થુણુષ
 આજિ બહુલઈ તેણુષ ભવચિતિ પાલીઈ નિર્મલ યઈ
 ભવ્ય પ્રાણી બુઝ્યા સુખ ભોગવઘ નિશ્ચન યઈ
 અનુક્રમઈ ચગાવતી નષ સુત પામીઆ સુરલોક
 એકાવતારી સો હુઈનઈ હોમઈ ગતશોક
 એ સાહ સમવડિ દાનધારી વ્યથઈ નહીં તે પારખઈ
 તાસ ગુણુ જે માલનઈ તે દામિ બધસઈ સારિખઈ
 વૃદ્ધતીરથ ગયા ગમા, દારિકા ગોદાવરી,
 કેદાર બદરી, હરિદ્વાગ, સાર મથુરા વગપુરી,
 અન્ય અમ્મડિ સખન તીરથ કરઈ જે ફલ હોઈ,
 સાહ શ્રી સગાલ કેરુ રામ સુણુતા સોએ
 વલી જેન તીરથ કરઈ જે એહ જન તે સુણુષ એ ગસ
 અધિક ફલ એ માલવઈ ગુણુ સેકની એ ભાસ
 સુણી એહનઈ દાંન મહોમા અદઈ ગુણુ જે એહનઈ,
 તે લહઈ મપદ સકન અવિચલ, યાઈ નિર્મલ તેહવઈ
 એ રાસ ભણુતા હર્ષ વાધઈ, સુગુણુ સુણુતા પામીઈ
 વલી આમ પૂજ્ય સકલ દુષ્ઠ અનઈ વહિત કામીઈ,
 સોય મવત સતમકઈ, માસ વૈશાખઈ વલી,
 વહિ બારસઈ એ રાસ પૂજ્ય દુર્ધ શુભ મનની રુની
 વૃદ્ધશાના ગુણુવિશાના x x x ગજપતી,
 તસ આણુપાલક કનકસુદર કેહઈતુ વચાયા પતી
 વિબુધ શ્રોતા । ગમ સુણુતા હર્ષઈ ભાવ સુ આણુને.
 શશિ મુર મડવ તપઈતા જાં રાસ એહ વખાણુને
 ધીતિ શ્રી મગાવસાદ રામ સંપૂર્ણ ॥ મવત ૧૬૭૦ લખિન ॥

સુરદાસકૃત

સગાગપુરી

રાગ ગાડી

ગમરું વણાએક, પૂરે આશ ગવરીનદન ગૂંજી લીલવિવાદ
 ગજવદન ગરો. ગુંજીપત મુધ લુધ જે તેહેને શત
 મુષક વાહન. તાત (નરેશ) મહેશ. ઉત્તમ મન આપો ઉપદેશ.
 ચતુર્ગુણ તો છે જે બ્રહ્મ પ્રોહોહા છે તેહેના પ્રાકમ
 તેહેની તનઆ વૂ, સરસ્વતી તાત તમારો પ્રજપતિ.
 હુ લધૂ બાવ છૌ રે મત, કાઈ ન જાણુ અમર, શત
 ધનજી ભટને લાગુ પાએ, ગાઉ જુગજીવન જાદવ રાએ
 હરી ભટનો તું રે તન નિરમલ લેખ કાષ્ઠ તાહારુ મન
 હરીઆદ માહે તાહારો વાશ તાહારી પાશે કવે સૂરદાસ
 એ કયા જે શ્રવણે ધરે, પાતિક કોટ નેહેના પરહરે
 પુત્ર તણો તેહેને ન હોએ વિગેગ જૂ અસ્થવમા પામે ભોગ
 અરજીન, બીમ, બુધિહર, ધરમ, નીકુચ શેહેદેવને ઉત્તમ કર્ણ
 કરણ તણુ સું કરૂ વખાણુ, જેહેને તાત તપે રે બાણુ
 કુતા સરખી જેહેને માત, પાડવ પાય સરખા બ્રાત
 પ્રાનુકાન જેણે સમે થાએ, તેણે સમે દાન દેતુ કર્ણ રાએ
 શવા બાર તા આપે હેમ નખેત્ર તો તાં કુશલીખેમ
 શવા બાગ શોવણુ આપતો કાહુ જીબ્યાએ ફરી નહી બોવતો
 જતી સન્યાસી આવે કોડ તેહેની સ્તુતિ કરે કર જોડ
 દાન દેતો ન કરે નાકાર એહેવા ખત્રી કર્ણ દાતાર
 ખત્રીનું ખત્રીવટસુ ચતર વઢતા વઢતા આળ્યો અંત
 શત્રુર્થ સુધ તે કર્ણજી જાણુ પડયો પ્રથવી તે વેધ્યુ બાણુ ૩

ફોં ૧ સપયે વીક્ષાત ૨ મન

૩ સમર્થ તે સુધ તે કૃષ્ણજી જાણુ પડયો પૃથ્વી ને વેધ્યુ બાણુ

નારાયણનું લીએ છે નામ રસનાએ બોલે રામ રામ.
 તેણે સમે આવ્યા શ્રી હરી બાહણ કેરો વેષજ ધરી.
 શ્રી કૃષ્ણજીએ વાણી જોયરી. “માનભાવ ! તું દાનેશરી.
 માહારે મન મોટો ભાવ આવ્યો. તૂંહને જાગ્યવા હું આવ્યો.”
 “માહરા સ્વામી ! સૂં આપીએ ? કાંઈ સમીપ હોએ તે લેઈ સોંપીએ.
 મણી માણેક મોતી ભંડાર. કાંઈ નથી, કેહે કર્ણ દાતાર.
 “ હું કરી આવ્યો મોટી આશ. કાંઈ રે, કરણ ! મોકલે નિરાશ ? ”
 સૂરજસૂત કેહે, “સાંભળ. યતી ! કનક તણી માહારે દાંતે રતી.
 પંડિતજી ! લાવો પાપાણુઃ” કુંતાકુંઅર કેહે ચતુર સુગણુ.
 વલતા બોલ્યા શ્રી ભગવાનઃ એ તો કંઠીએ મે નથી શેઝ્યાં દાન.
 અડવડતા આખડતા કંણુ ગયા, તેટલે દયાલજી પ્રગટ થયા.
 “ માગ, માગ, રે, તું રાજન ! હું તૂઝનિ થયો તુષ્ટમાન.
 હું તૂઝનિ તુઠોરે દેવ. માગ માગ રે કણુ ! અસ્વમેવ.”
 “સ્વામી ! તિલક બંહણુને હાથે સાર. માતહસ્તક માહારો આહાર.
 પુત્રતણે હાથે પંડદાન. મચ્છા કરો મુઝનિ, શ્રી ભગવાન !
 સ્થાને વાસુ, તે સુકલે જન્મ. એ તું પ્રસંન જનાઅરજૂન.
 નયણે નવ દેખું પર વસ્ત. તાહારે ચરણે રાખું મત.
 પરઅસ્ત્રી વેલાં નુંપૂછક થાયે. સેહેદારા સું જોવંન જાએ.
 સ્વામીકાજ માહારુ જાએ જાંત. કુંઆરી બોએ દેહન દે અંત.
 ભક્તિ કરતાં ચંત ન ચલે સૂરજનો. સુત સ્વર્ગ પલે.
 આનંદો અંજે અપાર દેખી કનક તણા ભંડાર.
 સહુ દેખે સુત મોવણુઃ હૈયે હરહો ખત્રી કણુ.
 હેમ બલં ન કરાએ ભક્ત. અન વિનાં કેમ બેસ સક્ષ ?
 અજ વિનાં રહો ટલવલી, જેમ જલછંડારી માછલી.
 ભૂખ ખત્રીની દેહને દમે. અન વિનાં લાધણ કેમ ખમે ?
 અજ વિનાં તેહેને પડે અપવાશ. સ્થાનકે બેસી યગ્નો નિરાશ.
 નેહેવું દીધું પોતાને પાણુ, તેહેવું પામીને નીરવાણુ.

જેહેવું દીધું તેહેવું પામ્યા સહી; વાખ્યા પાખે કાંઈ લણીએ નહી.
 કૃષ્ણ કેહે; “કર્ણ ! અવિધાર. તેં કાઠોને કયો ઉપગાર ?”
 “સ્વામી ! અભ્યાગત આવ્યો એક મંદિર માદારે કરી વિશેષ.
 આગતસ્વાગત કીધી અતી. શોખંણ ન લીધું એકજ રતી.
 ખૂધારથી હુતો અપાર. કરે કરી દેખાડ્યું દાર.”
 કૃષ્ણ કેહે રે કર્ણ ! અવિધાર. જે આંગલીએ દેખાડ્યું દાર,
 તે આંગલી મુખ માંહે ધરો. કર્ણ ! અહમારું કહું કરો.”
 મુખ માંહે મેહેલતાં વાર પંચાગ્રત આવ્યા ઓડકાર.
 કર્ણ કેહે, “રે કૃષ્ણ ! અવીધાર. એક વાર અત લોક અવતાર.
 અનદાન હું દેઉં ધણું; ખૂધારથીનું દુખજ દરું.
 ભૂલો આવ્યો ને ઠાલો ગયો. તે માટે મારો દેહ દહો.
 દોયે કર જોડી કેહે સુરદાસ. “અંતિશ્ઠ આખ્યા શ્રી વૈકુંઠનાથ.
 કંણકથા ચે રે પૂરી. હવે કેહેસું તે સગાલપૂરી. ૬૧
 રાગ યોડી.

કાંતી નગરી તો નીજ વાસ. તાંહાંનો લોક છે લીલવિલાસ.
 ધર્મ, દયા, મત સત અપાર. અસત ન બોલે એક લગાર.
 બંગાલનો સુત સગાલ શેક. તેહેને એલઓ પડઓ પેટ.
 સગાલ શેકની અસ્ત્રી ચંગાવતી, એલેઆની માતા શતી.
 ફૂડ કવચ મારેગ તજે. શ્રી ભગવંતને ભાવે ભજે.
 પતની પતનું એકજ મંત, ચતુર એલેઓ તે ધન ધન.
 ખંડ ખંડ તેહેની ચાલી દુપાત તેહેને વખાણે શ્રી વૈકુંઠનાથ.
 કેલાસ વાસો વસે ત્રિપુરાર જોડે શત એહેનું એક વાર.
 જોડે પારખું પીડા કરી. બારે મેધ ! તમ્યો ભાંજે ભરી.
 બારે મેધ ! તમ્યો કરજો કાજ. ઉતાવલા યર્ધ વરશે આજ.
 જોડે જતી ધેર કિમ આવશે. શેક સગાલ ત્યારે શત જાંડશે.

રાગ મહુસાર.

બારે મેધ આવ્યા. ઝડ કરી. ત્યારે વરસ્યો અખંડ ધાર રે.
 ચંદ્ર સુરજ નદી દેખીએ. નદી ઉધડે એક લગાર રે. ૧

ધરવરે અંતર જોઈઉ, કેહેવું છે એહેનું મન રે.
એક ઉદર, પાણુ પોદા પાતલા. હરનું પરુએ પચું છે તન રે.
કાઠી કરૂપ કરીઓ હરને દાંતે બાધા શેવાલ રે.
પરુ તણા પરવાહા વેહે હરને મોઢિ ગલે છે લાલ રે. ૩
એહેવો મેલો વેશ ધરી કરી ને બેઠા દેહેરા માંહે રે
આનંદ અંગે અતિ ઘણો જોવા નીશર્મા નર ને નાર રે ૪
તેહેવે દેવલ દાખલ બેઠા દીકા દેહેરા માંહે રે.
“સ્વામી ! દેવ તણો તું દેવતા હું પામી પરમ નિધાન રે, પ
મુઝ દીન ઉપર દયા કરો જેમ ધર પુર પાવન યાએ રે.”
પછી શેઠ શગલ ચંગાવતી પેલા જતીને લાગે પાઅરે.

રાગ અઢાલ ગાઠી

સ્વામીજી એણી પેર એલે છે અબ્યાગત રે,
“સાંભલો નિ સૂધી વાત રે.

હું કિમ આપું? જૂઓની દુખ, સું કરું, જોદીલેરે?
જોગ ને, જુઓ રે, ભાષ્યો ! નહી મલે રે.

રગત રાખુ ન રેહે પરુ તણા પરવાહા વેહે,
દારુણ દુખે દેહ ” એમ કેહે રે.

રાગ મલાર

શેઠ શગલ ચંગાવતી વલતાં બોલ્યાં વાણી એમ રે.
“માદારા આંખી ! મદિર પધારીએ હું તો રોવ કરું અનુદિન રે ૧
વેહેલા યાજ્ઞે વાર મ લાયો. સી માંડી પૂજાપૂજ રે ?
પછે અત્રી ભરથારે ઉચ્છે, આઠંગે લીધો અતીત રે. ૨
અતીત અંગે ઉતરે લોહી પરુ તણા આધરાલ રે,
ચંત કેહે એહેનું (ન) ચલે કણ મગ એક લગાર રે. ૩
શતી તાં એહેવી શાધવી; તમ્બો સાંભલો માદરા નાય રે,
જો-જો જતીને વાગતું રખે ખૂચતા આપણા હાય રે. ૪
જુગતે જતીને જલવે દેઅડે આજે અતિ હાય રે
એમ કરતાં લેઈ આવ્યાં તે પોતાને અવાચ રે,
દાઢાં પાણી; ને મધુરી વાણી; બાવે ઠરે હરિની ભજ રે

વીઝણો લેઈને વા નાખે જોહેરી કરે આગતસ્વાગત રે,
 રોજ તળાઈ ઉશીયડા હરને મસૂરીઆ બેઠુ ગાલ રે
 એમ કરીને પાથરા, સત્તી કરે ગેડ શગલ રે
 પછે વલી ઉતાવલા એમ ગશેઈ નીપાઆ રે
 પચામ્રત પ્રીશી કરી 'માહરા ચામી' તમે જામે રે '
 વલના અબ્યાગત મોલીયા "તમ્મે શાલવો શેડ શગાન" રે
 તમારા મન માહા છે જે અનનો એ કગશે આહાર રે
 અન તણી માહારે આખડી કાઈ થયા છે બહુ દિન રે
 મુઝનિ પૂછે તો કહું હું તો મારા કરૂ બોજન રે"
 આજૂ અખાદ અજ તણૂ તેહેને વેગે ન લાઓ વાગ રે
 પ્રીશીને આગવ ધરૂ હવે તેહેનો ન કરે આહાર રે
 વલતા અબ્યાગત બોલીઓ 'તૂ શાલલ શગલ શેડ' રે
 એક અન્યોપમ એરેઓ તે પડ્યો તાહારે પેટ રે
 તેહેને નથ કરો ઉતાવલો જાઓ કાઈ ન લાઓ વાર રે
 મુઝનિ પૂછે તો કહું હું તેહેનો કરીશ આહાર રે "
 'સ્નામી! પુનવાત તો પાધરી, આપણે ઘેર છે જોહ રે
 માહારા સ્નામી' શવારૂ શે ન કહ્યું? ખૂધા પીડે તહમારી દેહ રે

રાગ માર

વેહેલા ચાઓની માહારા નાથ । રે

લાવો ગીઓ છે નીશાલીઆની સાથ રે ૧
 માહારો લાડજોહેયડો પૂત્ર રે,

તે તો બજુવા ગ્યો છે મુત્ર રે ૨
 માહારા વાહાલા । તૂ વેહેલો હાડિ રે

એક જતી ને ખૂધા પીડે રે ૩
 જોહેરી શાલલી જતીએ વાત રે

જે રૂપ ધર્મ જહુનાથ રે ૪

એક બેહુ રચુ અવાશ રે

બીજી ગહિ એલૈઆને પાશ રે ૫

"તૂ તો શાહલે, એવૈઆ વાત રે

તૂને મારશે તાહરો તાત રે. ૬

ગ્રેમ આવ્યો અબ્યાગત એક રે

તેણી વાત કરી વશેખ રે ૭

તે તો અનની વાટે ન જાએ રે

તાહરા તનનું અખાત ખાએ રે ૮

તૂને માપ મારે વિશવાસી રે

તૂ તો જ ની ધડી બે નાહારી રે. ૯

રાગ વન્યાશ્રી

ત્યારે નાહડીઓ નીશાલીઓ રે બોલ્યો વાણી ખાલ

"માહગશન્યાસી ! શાયૂ સૂણો રે, સ્વામીજીએ કીધી માહારી શાર ૧

હુ નો ઉમઆ અગથી ઉપનો રે, પીડાએ પ્રશાવ્યો ૩ પૂત

માથે દશ દુખ બોગવ્યું રે, માતાએ ધોયા રે મનમૂત ૨

હુ તો પાલીને પ્રોડો કર્યો રે, તેહેને કિમ દઉ રે પૂડ ?

કહ્યું ન માને માત તાતનું રે તે છોડુને નહી હોએ ર છુટ " ૩

ત્યારે કુમરે કર ખડીઓ ચલો રે માથે પાટી રે સાર,

ચરણ વાહે ઉતાવલો રે, પિતાજી ને કીધો રે જુહાર ૪

ચરણ લાગો ચગાવતી રે, માતાએ દીધી રે આશીર્ગ

"માહારા કુમર તું કાડામણા ! છેદવાને આવ્યો રે તાહારી રીશ ! " ૫

૪' માહારી જનુની ! વાગ ન લાઇએ રે, વેહેલી યા રે મોરી માત !

પેલા જતીને જમાડવા રે, અમ્યોને કગે રે ઉપધાત ૬

વલણ*

ઉપધાત અમ્યોને કગે, માતા કર જોડી કુચર કહે,

* જનની નહિ ન લાઇએ ૩ વેહેલી યા રે માહારી માત

• ડાદિ

હવે વધુ કરો ઉતાવળી, બૂખ જતીને દેહ દહે. ૭
એહેવા માત વરસનો બોલે વાણી શા માટે શાશે કરો ?
હવે વિધ્ય કરો ઉતાવળી, તમ્મે માયા મનથી પગ્દરો ૮

વલણ

પરદરો માઆ છેદો કાઆ, હૈએ હરખ આણી હમ
તમારે હાથે માહારા પ્રાણુ જાએ તો વેગે વૈકુંઠ જે વશુ.

રાગ કેદારે

વેગી હોરે, માત મોરી ! છોરો કહેતો હે બેરોબેરી.
બૂખ જતીકું પીડા ભારી.

અરથ ગરથકા માત ! લોભ ન કરના, ઉડગઆ પછી માતા ! પડા રે ભગાણ
હમ તમ છૌ રે માતા ! દર પૈઆણુ.
કીચકી બેણુ ? માતા ! કીચકા રે ભાઈ ? શખા મલે હી બાટ બટાઈ
જો રે જી(એ)ગે માઆપ આર માઈ, ત્યારે પાએગે માતા પુત્ર ભલાઈ
તખ આપોપે (માતા) મદિર પલાઈ
કરે વિલાપ અંતર દૂખ આણી. નૈયણે નીર વેહે જલપાણી

રાગ વેરાડી

ચતુર ચંગાઈને રોક શગાલ બોલે બેશાડો ચેલૈઓ બાલ,
ભાવે ભમ્ત રામની કરી, ચેલૈએ અમર્થા શ્રી હરિ.
નાથડીઓ રાખો નિરધાર, પાલી લેછને કરો પ્રાહાર,
પુત્ર ચેલૈઓ ચતુર સુજાણુ મામાપે મલી લીધા પ્રાણુ
પુત્ર અખાત પાક જ કરી માતાએ રાંધું ભાણેડે ભરી
થાલી પૂરીને મૂકી પાથ, " જમો, જતી મુને દીઓ આશ "

એ તોહોએ પ્રહીત જમું નહી શાઈ મસ્તક રાખૂ કહી ?
 એ રાખૂ તમે અમ જ શહી શાઈ મસ્તક રાખૂ નહી ”
 પતની પત બેહુ લાગે પાએ “માહરા સ્વામી ! તમને અણખ જ થાએ ”
 “તો ઉતરશે માહારી રીશ, બેહુ જણા મલી એહેનુ ખાડો રીશ
 અનોઅન્ય ગાએ ખાડણા ને આસુ પહે તમ તણા
 તોયે તમ્યોને દેહ આપ ભૂખે હી જાઈશ આપ

રાગ પરજીએ

દ્વાઝ પોકારે થડ ચઢી ‘ કાએ જનમી મોરી માએ ?
 પુત્ર ! પોદો પારણે વહવન લાગી રે પાએ
 પુત્ર, પુત્ર કુલતર પુત્ર કરશય પુત્ર આગેવાન
 જેહેને પછોકે પુત્ર નહી તેહેનો ધહા કુઆ નવાણુ
 શેક શગલ કેહે રે “ હેઆ ! રહેજે હાય તો

ટલતો રખે અગતો
 મસ્તગ ખાડતા ચેનૃ રે

ખાડણા માહે મેહેદ્યુ છે રીશ
 કાઈ નથી રીશ માએ ખાપને રે

માહરા કુઅર ! તાહરે કામલ ખાડણુ અગ
 મિ પાપણીએ લગ કીધૂ ચેવૈઆ રે

માહારા કુઅર ! તૂને લમરૂલી લાવતી
 બોનાવે અગાવતી કાલા બોલ દો રે

માહારા કુઅર ! તાહારી નાચિકા તો નીરમબી
 દાત તે દાદેમ કલી, માહરા ચેલની રે

માહરા કુઅર ! તાહારા અધર તા રાતા
 શેક શમાય કેહે આતા ! મુદને બોલ દો રે

માહારા કુઅર ! તાહારી કેડનો કણદોરો
 તૂઝ સગ્યો ને ગોરો કાલા ! કેા નહિ રે

માહારા કુઅર ! તૂને પારો લેઈ જમાડતી
 સીધાશણુ માડની કાલા ! બેઘણા રે

મે જાણુ મોરે પાએ વહ લાગરો
 કુવને અજવાજરો માહગ કયનું રે

માહારા કૂચર ! તાહારી સૂખડી પહુઆ દાલીઆ
નાધડીઆ નીશાલીઆ સહુ આરોગતા રે

ખાંડણૂ ખાંડતા બાંહોડલી ગે ન નૂરે ?

આખડલી ગે ન ફૂરે ? કાલાને ખાડતા રે

પુત્ર તથા મોટા તે વિભેગ

કેમ મન ગાખૂં (શોગ) ? અવની વેહેર દીઆ રે

ખાંડણૂ ખાંડતાં આંસડા પલાએ

રખે ઉડી જતી જાએ ઘેર આપણેથી રે

રાગ રામચી

ચતૂર ચેલેઓ શૂર શીશ તેહેનો કીધો ચૂર

ખાડીઉ મામાપ મલી રાધઉ આપ

આગલ તે મેહેલૂ પ્રીથી

બોધ્યા તે વાણી દસી

વહેવા ચર્ખને આરોગો માહારા રવામી ! સન્યાસી !

હવે કાર્મ કાદો વાક ?

સુન્ત જિમ કરે રાક

વાઝીઆનું અન કિમ લીજીએ અમજ પાક ?

લીઓ અન તમ પહરૂં

માહરિ પાછો હું પરવર

વીમાસા વીના એહેલૂ સું કરું ને સું કરું ?

તમારું ન આવે કાજ,

પાણી પીવાને અમજ.

વાઝીઆનું અન તો કીજીએ ત્યાજ

માથે લાશુ રે કરુંમ

હવે કીજીએ સું કરું ?

લાભની હુતી વલી આર્યા મુવગા ખોલીએ રે કરું.

શતી ફેહેરે 'કથ પ્રાણ

પ્રયવી બેહુ પડીઆ પાણુ

પુત્રની તે હવી હાણુ જતી જમ્યો નહી નિરવાણુ

ચાતી કેહે સીશ નામીઃ
 શાંભલો, શંન્ધાસી ! સ્વામી !
 હજી હું વાંઝણી નથી. માહરા સ્વામી ! મંન્ધાસી !
 બોલું નહી સ્વામી જીવું
 દેખાઈું નિ તમે ઉકું
 માહારી કુખે છે સ્વામી । બીજી રે બેદ.
 ચતૂર ચગાઈ મતી
 હાય માંહે લીધી કાતી
 ઉદર વાહે તાં વલગા શ્રી કમલાપતિ.
 માગ માગ રે તું વર
 તુંને તુદા શ્રી પીસંભર
 બોલાવ ચેલેઓ તાહારો પૂત્ર સુંદર.
 તેડતાં તે આવ્યો તન
 અંગ દીધું આલિવન
 સ્વામીજીએ પૂત્ર આપો જેહેવાં આપણ પામ્યા તન
 માએ બાપ તે ચેલ પૂત્રને નરખે
 પાશેયા દઆલજના ચરણ પેખે.

રાગ ધન્યાશ્રી

દીનાનાથ દયા કરી, શાહેલડી, ભવદુખ ભાજે જેહ
 રોક સગાલ ચગાવતી શાહેલડી રે ભવદુખ ભાજે જેહ
 પુત્ર ચેલેઓ તેહ શાહેલડી રે
 કાંતી દરા લોક તે આવ્યા અમારે શાય શાહેલડી રે !
 ચોરાસી ચહુટાં ભણાં, શાહેલડી રે, જે છે કાંતી મુઝાર
 તે કૈલાસો વાસો વશીઆં શાહેલડી રે !
 દીનાનાથ દયા કરી
 એરે કયા જે ચાંભને તેહેને દીપા હોએ મોરાર
 જનનમ જનનમનાં અધ દલે
 મે કર નેડી કેહે મુરદાસઃ અંત્રીખ આવ્યા શ્રી વૈકુન્ઠનાથ

સૂરદાસકૃત

ઠણું વખાણું

રાગ ગુડી.

મમરું વણાયગ પૂરવિ આસ ગવરીનદન લીયવિયામ
 ગજવદન ગિરૂઉ ગણપતિ, સિદ્ધિ ભુદ્ધિ જેહનિ મિહુ સતી,
 મૂપક વાહન, તાત મહેસ ઉત્તમ મતિ આવુ ઉપદેશ,
 આતુર્મુખ તા છિ રે સ્વહ, જેહનાં મોટાં છિ પ્રાકર્મ,
 તેહની તનયા તૂ, સરસ્વતી ! તૂંહનિ શેવધ મુનિજન જતિ
 આદિ માતા ! તૂ માહારી માત મું સુતનુ મ મૂકિસિ હામ
 જગજનની, અંબિકા તૂં. દાસ તહારુ છ રે હ
 અરે અબા ! તૂ છિ રે અનુપ દૈત્ય દલ્યા તિ આણી કાપ.
 છોરુ કછોરુ હૃષ રે આપ, તુહિ ન દિધ છેહ માય નિ નાપ.
 કમલભૂતનયા તા સોષ કહિ સૂરદાસઃ મૂસાહામું જેષ
 સાગ કરુ માહારી, સરસ્વતી ! તાત તાહારુ પ્રજપતિ.
 વૈષ્ણવજન ! હું તાહારુ દાસ તહારી દયા કરી ગાઉ અભ્યાસ
 અરે, વૈષ્ણવ ! મૂહનિં કરુ રે મયા, દીન જીપરિ આણીજિ દયા
 લધુ કવિની લધુ છિ મતિ કહી ન જાણુ અક્ષરસુદ્ધિ
 એ કથા જે શ્રવણે ધરિ, પાચ પાતક તેહનિ પરિહરિષ
 સામલતા દયા ધર્મ જીપજિષ, કૂક કપટ લોભ મોહનિં ત્યજિષ,
 પુત્ર તણુ તેહનિ બુદ્ધિ રિયોગ, ભૂતલ માહિ તે પામિ ભોગ
 અર્જન ભીમ બુધિઞ્ઠર ધર્મ સદિદે નકુલ નિકળું ઉત્તમ
 કર્ણુતણુ હ કરુ વખાણુ જેહનિ તાત તપિ તા ભાણુ,
 કુતા સરિખી જેહનિ માત, પાચિ પાંડવ સરિખા ભાત
 પ્રાત કાલ તણુ પોહોર એક કર્ણુ દાન દેતુ સવિશેષ
 સવા ભાર સોનું આપણુ, જિજ્ઞા જૂઠું નવિ ખેલણુ

જતિ સન્યાસી આવિ કોડિ તેહની રતુતિ કરિષ્ઠ કગ્જોડિ
 “મુનિ ! કહિ, મનિગમતૂ આપીષ્ઠ અપાર, સ્વામી રાત લીજીષ્ઠ
 દાન દેતા ન કરૂ નકાર ” એહવુ કહ્યું મહી દાતાર
 સોનુ આપી મંતોષિ અતિથ અન્ન ન દેતુ એ દૂમીથ
 સગવ કરિષ્ઠ કહ્યું મંત્રામ સાહમુ કોઈ ન ધાનિ હામ
 મહા પરાક્રમી, અનુપમ વાત, અતિ બલનતુ નિ વિખ્યાત,
 ક્ષત્રી(નિ) ક્ષત્રીવટસ્યૂ અત વઢતા વઢતા આન્યુ અત
 મમરથ સુરુ કરણ સુખણ અવની પડીઉ વેધ્યુ બાણિ
 નારાયણનૂ લેતુ નામ રસનાષ્ઠ બોલિષ્ઠ રામ ગમ
 એહવિ સમિ આવ્યા શ્રી હરિ વાડવ કેરુ વેજ ધરી
 વિપ્રજીષ્ઠ વાણી ઉત્તરી, “ મા’નભાવ ! તૂ દાનેશ્વરી
 તૂ તા માહારિ મનિ ભાવીઉ, તુ તૂહનિ વાયવા આવીઉ
 કાર્ષ એક મૂહનિ છુ રે દાન ” બ્રાહ્મણુ વેપિ વદિ ભગવાન
 બાણિ વેધ્યુ બોલિ કહ્યું. “ મયા કરુ મૂલિ બ્રાહ્મણુ !
 માણિક મોતી હેમ ભડાર કાર્ષ નથી ” કહિ કહ્યું દાતાર,
 “ સ્વામી ! તૂહનિ સ્યૂ આપીષ્ઠ ? સમીષિ હૃષ્ઠ, તુ લેઈ સૂ પીષ્ઠ ”
 વલતૂ વચન કહિ શ્રીરગ, “ પ્રાર્થ્યા પૂઠિ ન કીજિ ભગ
 કરી આવ્યુ હ મોટી આસ કા, કહ્યું ! તૂ મૂકિ નરાસ ? ”
 સર્વસુત કહિ, “ સાબલુ, યતિ ! કનક તણી તા દાતેગ્ની ”
 પડિત પેલુ સ્યાતુ પાપાણુ ” કૂતીકૂચર કહિ ચતુર સુખણુ
 અડવડતુ અડવડતુ ગયુ, તેહવિ દયાલજી પ્રગટ જ ચયુ
 “ માગિ, માગિ રે ! હ તુષ્ટમાન ભતુ ! ભલુ ! ” કહિ શ્રી ભગવાન
 “ હ તૂહુ તુમનિ ” કહિ દેવ, “ માગિ, કહ્યું ! તૂહુ અવસ્યમેવ ”
 કહ્યું કહિ, “ રે, શ્રી ભુગદીશ ! વલી વલી તૂહિં નામૂ સીસ
 સ્વામી મુઝા નિ શ્રી વિશ્વનાથ ! રતુતિ કરૂ હં જોડી હાય
 તિલક બ્રાહ્મણુ આપુ સાર માનિ પાર્ણિ મુઝા આહાર

પુત્રતણે હાથે પિંડદાન. મુઝનિ મયા કરુ, જગવાન !
 * પાવને હાથે માહરું પુણ્ય. માહરું મનુ તુ થુ અનુદિન
 ગંગાતટિ માહરું પતન, કરણુ કદિ, તુ માનિ મન
 સ્થાનિક ? વામ; મુકુલિ અવતર્યું; તૂં પ્રમત્ત તુ સામલવર્ણ !
 નયણે દેખું પીયારુ માલ, તાહારે ચરણે ચિત, ગોપાલ !
 પર સો વેલા નમુસક થાઈ. સ્વદારસર્યું યૌવન ગાઇ
 સ્વામી કાપિ માહારુ જાળે જાંત ફંચારી ભૂમિ મૂલિ દ્વંત
 સ્વામી ! જનકનિ થાપીધ, મયા કરી મૂલિ આપીધ "

સ્તુતિ કરતા ચિત ન ચલ્યુ. સૂર્યનું સુત સ્વર્ગિ પશ્ચ
 આનંદ અંતગિ હૃદિ અપાર, અનિ કનક તણું પેખિ ધરદાર
 રથ દેખિ ? તુ, સાવ સુવર્ણ. અંતરિ હરિખ્યુ ક્ષત્રિય કર્ણ
 હેમદાન તા દીધુ બહુ કનક તણું તા દેખિ સહ.
 કર્ણતણુ પીડાઇ તન : ભોજન ભખવા ઉપરિ મન
 અવટાઇ ને અનુદિન કૌતાહંચર ન પામિધ અલ
 અન્ન વિના રહ્યુ ટલવલી, જિમ જલછડાવી માછીલી.
 અન્ન વિના પડીઉ ઉપનાસ. સ્થાનકિ ? નિકુ થઈ નિરાસ.
 સ્તુતિ કરિ છિ ધણી રે ધણી, તેતવધ આગ્ય વૈકુઠધણી.
 કૃષ્ણ કહિધ " કા ? દાનેશ્વરી ! " કર જોડી કર્ણિધ સ્તુતિ કરી :
 " માર કરુ માહારિ, સામલવર્ણ ! સ્વામી ! નથી રે ભરણુ પોણુ
 પોતી પીડા, જે નહી અન્ન મયા કરુ મૂલનિ, મધુસૂદન ! "

" જેહવુ નુ ચાલ્યુ મૃત્યુલોકિ, તેહવા તૂઝનિ મિલીયા યોગ
 જેહવું દીધુ તેહવું પાયા સહી : વાઝ્યા વિશ્વ કિમ વણીધ લઈ
 જેહવુ દીધુ પોતાનિ પાણિ, તેહવુ પામીજિ નિર્વાણિ
 હેમ દીધુ, તુ પામ્યુ હેમ. જે ન દીધું તેહવુ નિત નેમ "

" સ્વામિ ! મેં અન્નદાન ન દીધ સમાર માહિ અવતરી રથકીધ
 ધરણીતલિ હું બૂલુ બમ્બુ અન્ન દીધા વિશ્વ દેહડુ દમ્બુ

* પુનપાણિ માહારુ પાત માહારી મનિ તુ થુ અમ્મ દાન

• સગાળકિ

મિં મૃદિ નવિ બળ્યુ મર્મ. મંસાર માંહિ રમું કીધુ ચર્મ ?
 ઠાણુ આબ્યુ, નિ બૂલુ ગયુ. અન દીધા વિણુ દુખીઉ મયુ.
 સ્તુતિ કરું છું વારોવાર. બિરદ વહિ ણાણુ બલ્યારિ. ૧
 પ્રાકર્મનુ હું પાર ન લહું. 'એક રસના'—એહવું કિમ કહું ?
 "કરણીકહિ, તિં કીધુ ઉપગાર ?" "સ્વામિ! અબ્યાગત આબ્યુ ધરખારિ
 અબ્યાગત તાં આબ્યુ એક માહારિ મંદિરિ કરી વિશેખ.
 અબ્યાગતનિ સ્વાગત કીધી અતિ. કનક ન લીધું એકિ રતી :
 'સુધારથી હું, બૂખ્યુ અપાર.' કરિં કરી દેખાડું દાર.
 કૃષ્ણ કહિ, "કર્ણુ ! તું અવધારિ તે અંગુલિ મુખ માંહિ ધારિ.
 કરણુ ! અભારું કલું રે । કરુ. " પ્રમાણુ ખોલ તે હરિનુ ખરુ : ૨
 મુખ માંહિ ભુજ મેહલતાં વાર અમૃતના આબ્યા ગિડકાર.
 કરણુ કહિ, " રે । ક્ષમા અવધારિ એક વાર મૃતિલોકિ અવતારિ;
 અનદાન દેજી અતિ ધણુ; સુધારથીનું દુખડું હરું.
 આ વારનું આપુ અખધી. " સ્વામિનિ કરણિ વાણી વહી.
 બિહુ કર જોડી કહિ સૂરદાસ : વખાણીઉ કરણુ લીલવિલાસ
 રાગ આસાઉરી

કાંતી નગરીનુ નિજ વાસ, જિહાંના લોક છિ લીલવિલાસ.
 ધર્મ દયા મતિ સતિ અપાર. અસત્ય ન બોલિ એક લગાર.
 બંગાલનુ સુત સુગાલ શ્રેષ્ઠિ, તેહનિ ચેલૈઉ જાપનુ પેટિ.
 સુગાલની સ્ત્રી ચંગાવતી, ચેલૈયાની માતા મહાસતી.
 પત્ની પતિનું એક જ મન, ચતુર ચેલૈઉ તેહનુ તંન
 અધમ પક્ષનિં દરિં ત્યજિષ્ઠ; શ્રી ભગવતનિં ભાવિં ભજિષ્ઠ.
 હય લાગી લક્ષ્મીવર સાથિ પુન્ય કરિ પોતાનિ હાય.
 મતિ સંન્યાસી અતિયિ અપાર તેહનિં વખાણિ વણું અદાર.
 અતિય અબ્યાગત આવિ લક્ષ; ભાવિ કરિ ભોજનનિ ભક્ષ.
 સ્ત્રી ભર્તાર ભલી અકિત જ કરિષ્ઠ; અમૃતવાણી મુખિ ઉચ્ચરિષ્ઠ.

પુત્ર તણી પોતેરી વાત : વચન ન લોપે જનની તાત.
 અનદાન દીધ તે ધણું. સ્થાનકિ મન રાખિય આપણું.
 કુધાર્યો કણ માત્ર ન દલિય, તુલિય કદિનું ચિત્ત ન ચલિય.
 પુત્ર, પિતા નિઃ ચંગાવતી—કુટિલ ભાવ કુલુનિ નહિ રતી.
 જતિ જમાડયુ હૃષ જેહ, અનઉદક ઉપજવિ તેહ;
 તુ તણિ જણુ ભોજન ભખિય : એહવી અનોપમ લાગી વિખિય.
 એહવી તેહની ચાલી વાત. તેહનિ વખાણિ વૈકુંઠનાથ.
 કૈલાસવાસી કદિ ત્રિપુરારિ સત્ય જૂઠિ એહનું એક વાર.
 જૂઠિ પારખું પીડા કરી. બારિય મેધ ! લાંબુ જમ ઝરી.
 વેગિં વૃષ્ટિ કરુ જઈ આજ. અરે, મેધ ! કરુ એહ કાજ.
 જિતાવલા વરસુ. ખંચિર ન ધાર. મ જિધડસુ એક લગાર.
 જોઈ, જતી ધરિ કિમ આવશિય. સાહસિક તણિસત છાંડયિય.
 અભ્યાગત આવી નહિ સકિય. " કૈલાસવાસી વાણી બકિય.

રાગ મહુલાર

બાર મેધ આવી ચઢયા; કાંઈ વરસિ અખંડ ધાર ! રે !
 ચદ સૂરજ ન દેખીય, અનિ મેધ ન જિધડિ લગાર, રે !
 શ્રેષ્ઠિ સગાલ ચંગાવતી પુત્ર ચેલૈઉ સોય રે !
 વીજલડી; ધન ઝડિ કરિય; અતિથ ન આવિ બારિ રે !
 જતિનિ જમાડીનિ જમિ : એહવી અગડઉ અનોપમ સાર. રે !
 ચિહુંદરિ ચાલિ ચેલૈઉ; જોઈ જતીનિં અપાર. રે !
 બાર ધન ગર્જન બહુ કરિય. ધાર ખંચિ નહિ કણ માત્ર રે !
 અતિથ આવી ન હ સકિય. દેવ વરસિ દિવા નિ રાત્રિ રે !
 સત્યવાદી સહાસિક, રે ! અનિ દિવસ પડિય ઉપવાસ, રે !
 તુલિ સત્ય ન છાંડિ આપણું. અજ ભખિ નહિ એક ગ્રાસ. રે !
 જૂખ ત્રિહુંના દેહનિ દમિય, તુલિ અંતરિ ન આણિ દુ.ખ. રે !
 જતી કહી જડિ નાહ; બીલુ મેધ; ત્રીજુ બહુ જૂખ. રે !

પ્રથરિ અંતરિ અનભચૂં : જોયું. ત્રિહનું હિ કેહેતું મંન. રે !
 કાઢીજી રૂપ નિ કુટીડ રક્તપિરુધ પચીહ તંન. રે !
 કાલુ કહંદ નિ કૂબડુ. તેહનિ દેહિ બાધી શેવાલ. રે !
 અકોતર સુ બ્યાધિ આવીનિ તેહનિ શરીરિ કરી સંભાલ. રે !
 બિહુ વેષ મિલુ કરી. તેહનું ડીસ દુર્મધ ગધાધ. રે !
 ઉદર પોદું. પાણિ પાતલા —એહતુ દીહુ રાજધિરાય. રે !
 નયણે નિશિ નિહાલતાં દેહરું દીહું વનહ મઝારિ. રે !
 આનંદિ અંગ ઊપતુ ધણુ. જોવા આલ્યાં નર નિ નાર. રે !
 એધિ સગાલ અંગાવતી પુત્ર એલેહિ સોવ. રે !
 આલ્યા બહુ પા

(અપૂર્ણ)

૩-ખ

સુરદાસ કૃત
 સગાળપુરી (૨)

રાગ ગાઈ

સમરું વિણાયક પૂરે આસ ગ્યવરીનંદન લીલ વિલાસ
 મનવદન ગ્યરગો ગણપતી સિદ્ધિ બુદ્ધિ બેહુએ જોહનેં ઘેર સતી
 પ્રજાપતિપુત્રી પ્રણમું વાક્યાતુરી હર્ષે કબૂં
 આદિ માતા એટલું આપીએ અતિ અત્તાન જડ કાપીએ
 આગે અનુકંપા એહનેં કરી સાંભલ્ય કયા તે કહું વિસ્તરી
 ગર્ભયોગેશ્વર શુક અભિધાન હેલાં હરિપદ પાંખો નિજબ્યાંન
 મુષક વાહન તાત મહેશ ઉત્તમ મતિ આપો ઉપદેશ
 ચતુર મુખનો છે રે જ્ઞાત તેહેનાં પ્રોઢાં છે પ્રાકમ
 તેહની તનયા તનયા તું સરસ્વતી તુહનેં શેવે મુનિજન પતી
 આદિ માતા તું માહારી માત હું પુત્રનો મ મૂંઝીય હાય
 જક્તજનુની અંબિકા તું દાસ તહારો છું રે હું

ઊર દુઝાર હોએ રે આપ પણ હેલ ન દે માય ને આપ
 દમલજૂતનયા તું સોય કેહે સુરદાસ મૂં સાંદામૂં જોય
 માર કરો માતા મરત્વતી તાત તહારો પ્રભપતી
 વૈષ્ણવજન હું તહારો દાસ તહારી કૃપાએ ગાઉં અવિનાય
 અરે વૈષ્ણવો મુજને કરો મયા મુજ દિન ઉપર્ય આજો દવા
 હું લહુ કવિતી લધુ છે મતિ દહી ન જાણું અમર સત્ય
 બેહુ કર જોડી કહે સુરદાસ ધનંજી વચને કરું અભ્યાસ
 હરિહર ભટનો કદિએ તંત્ર તેહેનું નિર્મલ છે રે મત
 સ્વાલ માલિ તેહનું વાસ તેહેની કૃપાએ કરી આએ સુરદાસ
 ધનંજી ભટ તાહારે લાગૂં પાય તાહારે પસાએ માહારે પદ બંધાય
 એહવી કથા કેા શ્રવણે ધરે પાતક તેહેનાં પંચ પરહરે
 માંભલ્યે ધર્મ દયા ઉપજે દૂડ કપટ લોભ મોહોતે ત્વજે
 પુતતણો તેહેને નોહો વિયોગ જૂતલ માંહિ તે પામે ભોગ
 અર્જુન બીમ જે સહોદર ધર્મ મહાદેવ નિકુવ ને કર્ણ ઉત્તમ
 કર્ણતણુ કરુ રે વિખાણુ જેહેનો તાત તપે રે ભાંજુ
 કુન્તા શરખી જેહને માત પય પાડવ શરખા જેહને કાત
 પ્રાતઃકાલ તણો પ્રહર એક કર્ણ દાંન દેતો વિગેખ
 સવાભાગ આપતો હેમ સદા ચિરોમણિ કુશલી જેમ
 મવાબાર સુનું આપતો જિહવા જૂહું નવિ બોલતો
 યતી મન્યાસી આવે કોડિ તેહેની રત્નિ કરે કર જોડિ
 મુનિ કહિ મનગમતુ દીજીએ અપાર સ્વામી શત લીજીએ
 દાંન દેતો નવ્ય કરે નકાર એહવો દુત્રી કર્ણ દાતાર
 સૂત્ર આપી સતોખે અતીથ અજ ન દેતો એકે દીશીય
 કર્ણ કીધો સનલ સંગ્રામ સાંદામૂં કાય ન ધાલે હાંમ
 માહા પ્રાકમી અતિ પુણ્યવંત અતિ બલીઓ ને બહુ દલવંત
 દુત્રીને સુતવટશું અંત ભડતા ભડતાં આબો અંત
 સમરથ સુત કર્ણ સુજાણુ અવની પડિઓ વેધ્યા જાંજુ

નારાયણનું લે છે નામ રસનાએ બોલે રામ રામ
 તેહેવે મમે આવ્યા શ્રી હરી વાડવ કરે વેધ જ ધરી
 વિપ્રજી વાંણી ઉચ્ચરી માંનભાવ તુ દાનેશ્વરી
 કાંઈ એક મુજને દે રે દાંન પાલણ વેધે વટે ભગવાંન
 બાણે વેધ્યો બોલે કર્ણ મયા કરે મુદને શ્રી પાલણ
 માણિક મોતી હેમભંડાર કાંઈ નથી કેહે કર્ણ દાતાર
 સ્વામી તહને થં આંખીએ સમીપ હોએ તો સ્પષ્ટ મોખીએ
 વલતુ વચન કહે શ્રીરંગ પ્રાર્થ્યા પૂઠે ન કોળે ભગ
 હં કરી આવ્યો મોટી આસ કાં કર્ણ મેહેલે નિરાસ
 સૂર્યનો સુત કેહે સાંભલો જતી કનકતણી છે દાંતે રતી
 પડિતજ દ્વાવો પાપાણ કુંતાકુઅર કેહે ચતુર સુર્ગણ
 વલતું વચન કહે ભગવાંન એ તો કહીએ સેવા દાંન
 અડવડનો અડવડતો ગયો એટલે દયાલજી પ્રત્યક્ષ થયો
 માગિ માગિ રે કર્ણ તુષ્ટમાંન ભલુ ભલુ કેહે શ્રી ભગવાંન
 તુઠો દુ કેહે તુજને દેવ માગિ માગિ રે કર્ણ અશ્વમેવ
 કણુ કહે રે શ્રી જગદીશ વલી વલી ચર્ણો નામુ શીશ
 સ્વામી હં હૌઐ સનાય સ્તુતિ કરે કર જોડી હાથ
 તિલ(ક) પાલણને હાથે સાર માની પાણે માહારો 'હાર
 પુત્ર તણે હાથે પિંડદાન મયા કરો મુહુને શ્રી ભગવાંન
 પાતને હાથે માહારુ પુણ્ય માહારુ મતુ તુશુ અનુદિન
 ગંગાને ત્રિટ માહારુ પતન કર્ણુ કહે તો માને મન
 રછાને વાસ કુલે અવતર્ણુ તો પ્રસન્ન મુહુને સામલવર્ણુ
 નયણે દેખું પરમ કૃપાલ તાહારે ચર્ણુ ચિત્ત ગોપાલ
 પરસ્ત્રી વેલા નપૂંછયક ચાષ્ટ સ્વદારાશં માહારુ યૌવન જાય
 સ્વામી કારણુ માહારો જાય જંત કુઆરી બોમિ દેહને અંત
 સ્વામી મેવકને રછાપીએ મયા કરી મુજને આપીએ
 ભક્તિ કૃતાં ચિત્ત નબ્ધ ચલે સૂર્યનો સુત / સ્વર્ગે પડે
 આનંદો અંતરિ અપાર કનક તણાં પેખે ધર દાર

મું દેખે સોડોલું સોવણું હષ્ટડે હષ્ટ્યો ક્ષત્રી ક્ષણું
 હેમ દાંત તે દીધું બહુ કનક તણું તાં દેખે મું
 કણું તણું પીડાએ તંન ભોજન લખવા ઉપરિ મંન
 અવટાએ અંગિ નિશદિન કુંતા કુંચર ન મ્યસે અન્ન
 બૂખ ક્ષત્રીના દેહને દમે ઉખધી નહી જે કુધા વીમમે
 ધનેશ્વરીના દેહને નડે સૂર્યના મુતને લધન પડે
 અંન વિના રહ્યો ટલવસે ન્યમ જલજંડાવી માછલી બડે
 અંન લવના પડ્યુ ઉપવાસ રજાનકિ બેડા યે નિરાસ
 સ્તુતિ કરે છે ધણી ધણી તેટલે આખ્યા વૈકુઠધણી
 દૃષ્ટ્ય કહે રે દાનેશ્વરી કણું કર જોડી સ્તુત્ય જ કરી
 સાર કરો રે સામસવણું સ્વામી નથી રે બહુપોષણ
 પોતી પીડા ધ નહી અંન મયા કરો મુજને મધુમદન
 સર્વ નિરંતર દેખું સોવણું અંન ન દેખું એમ કહે કણું
 હેમ બલું ન કરાવ બહુ અંન વિના નવ્ય દેખું સુખ
 જેહેવું હું આલ્યો મૃત્યુલોક સના શું મ્યલીયો મયોગ
 જેહેવું દીધું તેહવું પાંખ્યો સહી વાવ્યા વિષ્ય ક્યમે લણીધ નહી
 જે દીજે પોતાને પાણિ તેહેવું પામીજે નિર્વાણિ
 દીધું હેમ તો પાંખ્યો હેમ જેહને દીધું તેહનો નિત નેમ
 કૃષ્ણજી મેં ન દીધુ અંનદાન ફાકટ ફેરો ક્યો બગવાંન
 સ્વામી મેં અંનદાન ન દીધ તો મેસાર માંહિ અવતરી શું કીધ
 બોમિ ઉપરિ હું બૂલો બખ્યો અંન દીધા વિન દેહકુ દમ્યો
 મે મૂઢે ન જણ્યો મર્મ તો સંસારમા કીધો મર્મ
 કાલો આલ્યો નેં બૂલો ગયો અંન દીડા વિષ્ય દુખિયો યયો
 સ્તુતિ કરે છે વારોવારિ બૃહ વહે બાલો બલ્લચારિ
 પગકમનો પાર ન લહું એકિ રસનાઇ કિમ કહું
 માનુષ રૂપ માધવ અવતરી શખાસુર માર્યો શ્રી હરી*
 ત્ય વધીને વાલ્યા વેદ બૂધરજી અગ્ની છુ ભેદ

* અહીંથી શરૂ થઈ અવતારવર્ણન ૩ થયા ૩-ક આ નથી; પાંડ
 નૃસી રીતનું ૭ આ ૭.

कैरव रूप कृष्णुञ्ज ओ कर्तु वासग नाग कयो नेतरुं
मंदरायल रवाधयो क्रीध हाधे सुर असुर ने दीध
समुद्र विरोधयो ते वीडला यौद रत्न काढी कमला
वाराह

उदात्रे राप्पी प्रथवी

नरहरि रूप लीधुं नरहरि पापीओ पुत्र पीउयो चेर पेरी
द्विवा निशा ने धर आहार्य ना आकाश अव्यनी आधारि
अंतरि उभो आदि अनंत दष्टिये हवी कमलाकेन
गर्भना करे जगार्थ जह देव दानव जय पाभ्या सह
हिरण्यकश्यपनो क्रीधो नाश अनुचर वयने आउयो उड्डीस
वामन वेष लीधु विश्वनाथ यज्ञे जघने ओउयो हाथ
सुरपति डेरुं करवा काज लिझुक लखो ययो महाराज
यश तणू कर्म पोते रछापि त्रय कर्म मुहने अविनी आपि
भगलां लरतां पुहुतो नही ओके कर्मनो मारग कयडी
पिंड पूडे पछे परकयो पाग ओहवो अतलीजल राजधिराज
जलि राज आधो पैयाल पछे पोलियो ये रछो देव दयाल
इरशुराम इरशी करि करि धरी ओकपीस वार लू नक्षत्री करी
रांमे सागर जांधी पाज पोतानी पत्नीने काज
लीला लधु वेल लक्ष्मीवर वीर सेन छितायुं सायर तीर
सुअीव अंगद कपी हनुमंत नल नील ने जंजुवत
रांमे रोहयो रण्य रावण कुंडुं सहित भार्यो कुंलकर्ण्य
विभीषणने आप्युं राज्य सेवक जननां शीघां काज
आकभो कृष्ण अवतार दैत्य समस्तनो क्रीधो महार
प्रथम शोपी ती पूतना टाह्या महोत्सव ते छंदना
गोवर्द्धन तोहयो ते पाण्डु नरकासुर भार्यो निर्वाण्डि
अधासुर जकासुर जेह सकटासुर सकटासुर संधार्यो तेह
दावानल छपाडी पीध कालीने तन कृष्ण दीध
आछुर मुष्टक भल मारीया गजना इंत गलि काढीया

હાલો કછત્ર ને ફૂબડો તેહને દાત વલગુ સેવાલ રે
 અરોત્તર સો વ્યાધિ આવી હરી શરીરે મંચાવ રે
 બેરો વેપ મેત્રો ધરી તેહનું દીવ દુર્ગધિ ગધાએ રે
 ઉદર પ્રોઠ પાણિ પાતલા દેહેરે બેડો રાખધિરાય રે
 નયણે નિશ્ચં નિહાવતા દેહેરું દીકુ વન મુઝાર રે
 આનદ અગિ ધણો જોવા આસ્થા દેઉવ માંહિ રે
 શ્રેષ્ઠ સગાવ અગાવતી દેખી આવ્યા દેઉવ માંહિ રે
 મગાવ લાગી અગાવતી જતીજી દીજીએ જીવતદાન રે
 માહરે દેવ તણો તારા દેવ તું હું પામી પરમનિધાન રે
 શ્રેષ્ઠ મગાલ સેવા કરે નૈ લાગા જતીને પાપ રે
 અમ દીન ઉપરિ દયા કરો અહારુ તો મન હંકુ ટાડુ ચાપ રે

રાગ અંદોલ

રનામી એ વલતૂ ધમ બોલે અભ્યાગત

સાંભલો ના સ્ધી વારતા એ

એમ કહે છે અતિથ એ પછે કરશે પીયાપીથ

તે માટે તહને પેહેલુ પ્રીત્યુ એ

અવશ છે માહારુ અગ એક નથી રૂડો દગ

ભગ વ્યાધિ કરી મૂકાઉ એ

સાંભનો રે સ્ત્રી બર્તાર રૂડો તો નથી લગાર

વાર મ લાઉ રે વેગે વનો એ

રક્ત તો રાખ્યુ ન રહે પીરુ ના પ્રવાહ વહે

તમને દારણુ દહે દેહને એ

તત્તથો મુહને લ્પટ જાશુ આહાવા આગલ ક્યમ રહેશુ

મુગ આંજુશો એક જણુ એ

તો હ તહને દેશ ચાપ બૂખ્યો ઉઠી જામસ આપ

પાપ હરી તહારા પિડને એ

રાગ સામેરી

શ્રેષ્ઠ સગાવ ચગાવતી બોલીયા વાણી એમ
જતીજી મદિગ પધારીએ હં દરું સેવા ત્યમ
દયા આણે દીન ઉપર્ય સ્વામી કરે રે મહાવ
વડી વારનો કરુ વીનતી એમ કહે શ્રેષ્ઠ મગાવ
વેહેલા યાઉ વાર મ લાકિ કા માડી પીયાપીય
પછિ સ્ત્રી ભર્તાગિ ઉચ્ચતી ઉર્જાગિ લીધુ અતીચ
તિમિ તિમ અતિચ્ચને ઉત્તરે ખરુના બોધરાલ
ચિત્ત કાહોતુ ચલે નહી ક્ષણ માત્ર એક લગાર
સતી એહવી માધવી કેહે માભલિ માહારા નાય
જોજો જતીજીને વાગતૂ ખૂચતા આપણા દાય
દોલ તવાઈ આશીસડા મચરીયા માલ
પ્રેમ કરીને પાગ આપે સ્તુતિ કરે શ્રેષ્ઠ સગાલ
ટાઢૂ પાણી મધુરી વાણી ભાવે કરે બહુ ભકિત
વા નાખ વાણી વદે એહવી કરે આગતાસ્વાગતિ
આનંદે ઉતાવલા રમોઈ નીપાઈ રમ્ય
પચામૃત આણી પ્રીશીઈ માહારા જતી તું જમ્ય
અબ્યાગત એમ બોલિઓ સાભલો સ્ત્રી ભર્તાર
તહારા મનમા એહવુ હશે અંન કરશે આહાર
અંનની માહારે આખડી તે હવા બહુ દિન
માભલો સધૂ કહૂ તહાને માસ કરુ બોજન
આણ્યુ અખાન્ય અજ તણુ તતક્ષણુ તેણી વાર
આગલ્ય આણી નેં ધર્યુ જતી ન કરે આહાર
પછે પુત્ર ન પેજે કપડી સુત સમો સુવર્ણ
અપતિ કા આપે નહી પછે કરે વિમાસણ
ખડભડ કા ખોટી કરે સાલવો સગાલ શ્રેષ્ઠ
એક અનોપમ કુચર પડિઓ તહારે તા પેટિ

વધ કરે વેગે કરી ઠા લાઓ છા વાર
એક જ એક કેલયાનૂ માસ કરીગે આઠાગ
પુત્રની વાત છે પાધરી હુએ પોને આપણે જોદ
માહાગ સ્વામીજી મહવારેડૂ સ ન કંડુ તભારે મુધાએ
પીડાએ દેહ

રાગ મારણી

વેહેલા જાઓ ના માહાગ નાથ વાહાતુ ગયો નેશાલીયાને
સાથે રે

માહારા બાદુઅડાને બોલાવો રે કુઅરને કે સાથે કાહાવોરે
માહારો વાહાલો વેહેલેગડો હીડેરે આહા હુધા અતિથને પીડે રે
માહારો લાજકવાલો પુત્ર રે વાહાનો ભણવા ગયો છે સુત્ર રે
એહવી જાંણી જતીએ વાત રે બે રૂપ ધર્મી જગનાત રે
એક મેહુ રહ્યુ અવારય રે બીજુ આવ્યુ કેલૈયા પાશ રે
તું તો સાબસિ કેલૈયા આપ રે તુહને માગશે તાહારો આપ રે
બારિ બેઠા સન્યાશી એક રે તેહની વાત છે વિશેષ રે
તેહને અંન એક રુચિ ન આવે રે તાહારા તનનૂ અખાન્ય બાવે રે
તુહને આપ મારશે વિશ્વાશીરે તું જાના ધડી બે નાહાશી રે

રાગ ધન્યાશી

નાહાનડીઓ નેસાવીઓ રે બોલીયો વાણી બાલ
અતુર કેલૈઓ એમ કહે રે સ્વામીએ કરી રે મંભાલ
સન્યાશી સાચૂ સુણ્યુ રે એક અનોપમ વાત
છાડી ગયો છૂદ્દ નહી રે હુખ ધરે ચગાઇ માત
અંના ઉદર આવી વશો રે પીડાઇ પ્રસવે મા પુત્ર
માસ દસ હુખ બોગવે રે માડી ધોયે રે મયમૂત્ર
પ્રતિપાલી પોઢા કરે રે તેહને ક્યમ દીજે રે પૂઠિ
કહ્યુ ન કરે કુટખનૂ રે તો છારુને કિમ હોએ છટિ
એણી વાતે દ ઉરણ થયો રે મરતાં

જે જનુનીને ધાવીઓ રે તે જમશે જતીજી રૂઢું જાણિ
પ્રાણુ જર્ણારે પરવશ થશે રે તેવારે શરીર નહી આવે માથિ
માહારા આપજીનું દુખ ટાલશું રે મરયુ માતા ચગાધને હાથ
કુંઞરે ક્યું ખડિઓ ધર્યો મસ્તકિ પાટી મેહેલી સાર
ચરણુ હિતાવલાં ચાલવે રે કેલૈયાને હરખ અપાર
મંદિર આવ્યો મલખતો રે નાંહાંનડીઓ લીલવિલાસ
ચરણે લાગો ચગાધને રે કેલૈયાને ચિત્ત ઉદલાસ
જનની જેડિ ન લાધએ રે વેહેલી થા રે મોરી માત*
અતીથને અરોગવા અહને કરો રે ઉપધાત

ડાહિ

ઉપધાત અહને કરો અંખા કર જેડી કુંઞર કહે
વધ કરો વેગે કરી જૂખ જતીના દેહને દહે
સાત પરિપતો વડે વાણી શા માટે માસો કરો
દ્રઢ થાઓ માહારા માયઆપ રે માયા મનિથી પરહરો

(વલણુ)

પરહરો માયા છેદો કાયા હધડે હરખ આણો હથું
તહારે હાથે માહારા પ્રાણુ જાએ તો નિથે વૈકુઠ જો વસું

રાગ કેદાર ગાડી

વેગે હુ મેરે મેહેતારી લગકા પોકારે વારોવારી
જૂખ જતીકું પીરત ભારી અમકું વધો મેરે માયઆપ
માયા મોહ છારી
અરથ ગરથકા લોભ ન કરણા તરુઅર પખી જ્યુ મગિ મ્યલણા
હિડ અમે પખી જન પડીયા બિહાંણા જહુત નીકસે દુરિ પિયાંણા
અરે આપ એસી હે સગાઈ દેખે મે .....

x

x

x

x

કાવુ' ૧૦

x

x

x

x

તમ પસાએ આદિ ગાઉ ખાંડણી

માડીના માંડણ માહારા કેલેયા ભાઈએ

બિખલા મહિ મેહેલ્યું પુત્રનું શીશ

લગાર રીસ નહિ માહારા બાપનેએ

ક્રેષ્ટ સગાત ચંગાવતી અંગ રે રમાડે માહારા કેલેયા ભાઈ
ખાંડતા ખાંડતા આંસુડાં બે ખ્ખરેઉડીને જતી જાએ આપ ઘરે જતી જાજો તો ન કરે ભોજન
તે માટે રાખું મન દદ કરી કુંઅર તાહારુ અનોખમ તંન

ભૂંડી અરે ભગ કર્યું માહારા કેલેયા ભાઈએ

કુંઅર તાહારી વેણી આતા ઝીણી

કેટલી રે કહું કાંઠાણી માહારા કેલેયા ભાઈ

કુંઅર તાહારા કર્યું બે કોડામણા

એકને નહી અલખાંમણા માહારા કેલેયા ભાઈ

પુત્રડા તાહારું હીપતકું કપોલ

ચંદનના રોલ માહારા કેલેયા ભાઈએ

પુત્રડા તાહારી ચક્ષ જશી કારંગ

લેતી રે ઉસંગિ માહારા કેલેયા ભાઈએ

પુત્ર તાહારી ભમરિ રૂડી બાવતી

રતુતિ કરે ચંગાવતી કેલેયા બોલ છુ અ

પુત્રડા તાહારી નાસકા ખાંડી ન સકું

બોલ છે તું આ વાર માહારા કેલેયા ભાઈએ

પુત્ર તાહારું કોમલ ખાંડું મુખ

હીડે જાએ દુઃખ મા બાપનું એ

પુત્રડા તાહારા અધર રૂડા રાતા

વાણી દે રે આતા અજને એક વાર

પુત્રડા તાહારા દુર્લભ ખાંડું દાંતડા
કાં સૂતો રે આતા એક વાર

પુત્રડા તાહારી અમૃત ખાંડું જીભડી
કાં દીધી રે પૂઠડી માહારા કેલૈયા ભાઈઅ

કુંઅર તાહારી કોટડી જશી કપોત
અંધારે ઉઘોત માહારે દીવડો

પુત્રડા તાહારા પેખતાં બેહુ પાંણિ
પેટકું પોયણ પાન માહારા કેલ ભાઈઅ

પુત્રડા તાહારી કટિ જશી શાદૈલ
હે હે રત્ન અમૃત્ય આલિ ગઉ અ

કુંઅર તાહારા પાગ જશા સંભ કદલી
પાંહાંની કૂકાવાની માહારા કેલ આઈઅ

પુત્ર તણો તાં પોદો વિયોગ
કિમ રીષ આરોગિ અવની વિર દિઅ

પુત્ર વિના જૂંડી હું તારુણી હૈ હૈ હૈઆ કાટે નહી અ
બોલે સગાલ તું બોલ દે મુહને

બાહુડા નાંહાંનડીઆ નિદ્રાલુઆ માહારા કેલ ભાઈઅ
ખાંડતાં ખાંડતાં આંસુ ખ્યરે

તો ઉડીને રે જાએ અતીથજી રોસ ભરિઅ
અરે આતા કાં દેઈ સૂતો પૂઠડી

વાર વાર બોલાવે તાહારી માવડી અ
રાગ શોક રામગિરી

પુત્ર કેલૈઓ અતુર
શીશ તેહતું કીધું ચૂર
આગત્ય મેહેલું પ્રીશી
બોલ્યાં વાણી અરી

વેહેલા યઈને જ્યમે માહારા સ્વામી મંન્યાશી

દુ કાં લાગ્યાં છાં વાર
 વેદેલા કરે નાં આહાર
 આગસિ વધી પ્રીતિ અહારો આધાર
 વલતુ ધમ બોલ્યો જતી
 માંભલ્ય સગાલ અગાવતી
 એ તો દુ ઉપજીવસ નહીં એકે રતી
 દુ શુ જોષ રે આપ
 સેં રેં માંડ્યો મંતાપ
 લ્યપ આખ્યાંત્યમ મુહને લ્યપ જાઉ નહિને તલને દેઈશ શાપ
 મુહને માદારે મેહલો આશ્રમ
 ફેલેટ માંડ્યો શ્રમ
 તલે જુ સવાતુ હસિ અતીથ ધમ
 સતી કંથ જાણે
 પૃથવીએ બેઠુ પડિયા પાંચિ
 પુત્રની એક હોષ હાંસ્ય
 જતી ન જમ્યો નિર્વાણિ
 તો આપણુ કરશું કયમ
 મિથ્યા થયો ઉલમ
 લાભતણી મુહને આસ હતી પથુ મૂલ દોકડા ગચ્ચા રે કર્મ
 સ્વામી કાંઈ એક કાદો વાંક
 રતુતિ કરે છે જમ રાંક
 આણી કાં રલા છે કાંક
 વાણુ ન આંક
 મુત્ર પાખે હોષ જોહ
 વાંઝીઆ કહીએ તેહ
 વાંઝીઆનું મુખ ન જોષએ પથુ ત્યજીએ દેહ
 તાહારું કાંઈ ન આવે કાજ

પાણી પીવા લગેં ત્યાન્ય
ત્યાંહાં અન્ન ભખ્યવા અમાલ
સ્વામી કાં બોલો જૂઠું
દ્યાલજી દેખાડું ઓઠું
માહારિ કૃષ્ણિ છે રે બીન્ને બેઠું
એહવી રે ચગાઇ સતી
હાથ માંહી લીધી રે કાતી
પોતાને જ્યાહારે પેટ વાહાતી

ત્યાહારે હાથે વલગો કમલાપતી
માગિ માગિ રે વર
બોલાવ્ય તાહારે કુઅર

આગલિ આવીને ઉભો કેલઓ સુંદર
તેડતા આવ્યો તન
આવતા દીધુ આલિગન
પરમેશ્વરે પુત્ર આપ્યો જે પામ્યો હુતો પતન

બેહ જથુ હમડે હરખે
પોતાના પુત્રનેં ન્યરખે
સમીપ તો સ્વામીજીના ચરણ દેખિ
રાગ ઉછવ ચન્યાશી

દીનાનાથ દયા કરી હરિ હેલડી રે
લવ દુખ ભાન્યા જેહ
એક સગાલ ચગાવતી હરિ હેલડી રે
પુત્ર કેલઉ તેહ
નગરવાશી જે હોઇ હરિ હેલડી રે
તે ઉદરાએ માહારે માથિ

અનંતજીએ આપીઉં હરિ હેલડી રે
 વૈકુંઠ કેરે નાય
 જે માગ્યું તે આપીઉં હરિ હેલડી રે
 મેવકની કાધી માર
 જેડી મદિર માલિયાં હરિ હેલડી રે
 ગોખ જાલિયાં અપાર
 ચુરાશી ચઉટાં જલાં હરિ હેલડી રે
 જેહેવાં કુતાં કાંતી મુઝારિ
 તેહવાં અંતરિ વાશીયાં હરિ હેલડી રે
 જીવન જગદાધાર
 કાતી કેરા લોકડા હરિ હેલડી રે
 અંતરિ વાસ અપાર
 સગાલપુરી જે સાંભલે હરિ હેલડી રે
 નિષેં યાએ નિષાપ
 પુત્ર વિયોગ તેહને નોહે હરિ હેલડી રે
 મંપતિ હુએ સર્વ સુખ
 તે ધરિ મગલ વરતીએ હરિ હેલડી રે
 દરિ પલાએ દુઃખ
 એકમના જે સાંભલે હરિ હેલડી રે
 તેહેની પોહોએ આસ
 ખાલાનો સુત વીનવે હરિ હેલડી રે
 કર જેડી કહે સરદાસ

૪
રૂઢિજીવ
સગાળપુરી
રાગ વંન્યાગી

શ્રી શિવ કાતી રે નગરી લગા રે ઠાગ,
પ્રતુલ કમલની રે દશ જોગન વિસ્તાર ૧
રત્ન કનકમે રે મણિ અહે જોત પ્રકાશ
અથ નહિ લેપે રે જોમ વધૂઠ કષવાય ૨

ઢાલ

કૈલાશ સુજનનિવાસ સુર મુનિ વિભુધ જન વિશ્રામ
સુખેત્ર ખિતિતલ ધરમ અરથ સકામ મોખ અભિરામ ૩
સમ પુરી માહા વિમલ થલ છે કાટિ ઉપમા જોગ
ખટદશ કલા નવ રસ નિધિ મંપૂરણુ અખે બોગ ૪
તાહા શ્રીવતા ચા' શગાવ શેઠે કરૂ પુત્ર વગ્દાન
તેહેને સદાશિવ સતુષ્ટ થયા એ અનોપમ આખ્યાન ૫
તે કુટૂહલ કહૂ વિધિપૂર્વક ભગ્નરસમહિમા એ
એ કયા અઘ સવિધ સણી ત્રેતાપ દૂર પલાએ ૬
તે શમાલ સાત્વિક પૂરવ જન્મે માહા દાતા કરણુ
તે પ્રથમ પેહેલા આપતો નિત સવા ભાર સોવરણુ ૭
એક સમે દાનેશ્વરીની પરીખા કરી જુમદીશ
મધરાત્રે અન્ન ભયૂ અતિત વેખે ધ્રુશ ૮
કરણુ કેહે " સોવણુ લો તો અશખા છે, સ્વામ !
અન્ન અરથ તો જુધિધર ઘેર પધારો જી આમ " ૯
નરપ જુધિધર સહુ કુદુખ થુ જ એક અન્ન ભખ બોગ,
તારે કગણુ બેઠો કનક ઉપેરે કયા મામ ઉપજોગ ? ૧૦
તે સમે પ્રજુ અતિત રૂપે પધારા છે તાહે
" કરણુ ! કરની ત્રીજના અંગુલિ હ્યો મુખ માહે " ૧૧

મુખ માંડે પચામ્રત પામો; દુઃખ વિરામું; મુખ યજી,
મદ કહ'તું ધરમનું, તે અંને અવસર ખપ પડું. ૧૨

રાગ રામઝી

કગ્ગે વિચારુ ધીર હરી મનઃ દાન મવેં માંહાં અદૃષ્ટ અજ
કુંજર કાટિ દસ્યે રથ જોડ રે ગૌરી કાટિ કન્યા કોડરે ! ૧

હાલ

કોડ બૃષ પચાશ મેરુ મમય ચઉદે સ્થાન;
પણુ તોહ સમુદ્ધ દુષ્ણાએ ન આવે અજ દાન મમાન. ૨
નિવ્રત નદિ જલનિધિએ જાયકે, પ્રતિમહે ત્રૈલોક;
કર ધરે આડો અન્નદાને એકે શેરથી સતોખ ૩
વસ્તુગત કરી વિવેકવચને સ્તવા નિશ્ચાધાર.
તારે કરણુ કેહે " એક વાર અંગે અતલોક અવતાર. ૪
મસાગ વવ લેપે નદિ, જુજ અરણુ સુ ચિત્ત એક
મુને અવગ ઇચ્છા છે નહિ કરૂ અજ દાન વિવેક " ૫
" જા, હશે પુનગ્ધે જન્મ વાછિત, " વાએક શ્રી દેવેશ
જાહા સુધર્મો શ્રીમાવ માહાજન કાત નગર નિવેશ, ૬
તાહા ઉદે શાહા સગાલને ઘેર, ચગાર્ધ નિજ નાર
એવણુ પુન ત્રૈલોકમોહન ધરમનો અવતાર ૭
ધનાદ જપન કોડયો શેડ લખ ટકા હેમ;
જાડાર સવ મહે નિધિ સરખા ધરમ કુશલીખેમ ૮
શદ હરી દયા એ આશવા આચાર શીખ અભિમન.
ખાન મોજન એક લખ પ્રતગ નિત અવારિત અજ ૯
સાશ દાવ સો શાક ઘત રસ પચામ્રત પકવાન
દશે દશા નીરજોખ વરતે સચીત છુધ નીધાન ૧૦
અમ્રત અજ અપૂરી છુરીત અતીત થઈ સ્વરૂપ
તેની પૂજા અરયા અરધ પ્રેમે કુશર્ભ ચદન ધૂપ ૧૧

ઢાલ

ધૂપ અનુપ. ઓ, સુત, પોતે સદા સમ્યક અતિ દયા.
પ્રવાહ વેહે જેમ જાહવી, એમ આનંદ કે'એક દિન ગયા.

રાગ કેદારે

એક સમે ઉમઆ વર, અખિલ વિશ્વનો ઈશ,
શંકર કેહે: જોજીં શાહ શગાલતુ રે. ૧
જગતી તણા જાયક જન જે નિતે લેતા અજ,
તે મનપ્રેરા સરવ અગોપ હવા રે. ૨

ઢાલ

હવા અગોપ. કે કહીઅ ન દીસે સાધ સમે મધ્યાન.
સાહસિક શાહાશીરોમણુ કીધૂં ભોજન અરથ સ્નાન. ૩
સેવકને કેહે, "આજ અખ્યાગતે, કેહો, ભાઈ! કે નહિ આવા.
વેગે લાવો જાંઠાતાહા જઈ." વેગે વીર ચલાયા— ૪
નગરી, પરા, ગઢ બાઝ, અલિઅંતર, અઢિટાં, ચાંક, પ્રસાદ,
વાપી, કૂપ, તડાગ મનોહર, ગિરિ, મત, ગુફા અનાદ. ૫
જોગી, જતી, તપી, સંન્યાસી, દિગવાદી, ઉદાસી,
પંચ માસી, પવનાલક્ષી, કાશી તીરથ નિવાસી,
સ્થાની પ્રસ્થાની, શમશાની, જાની, ધ્યાની ધીર,
બ્રમચાર જ તપ વિદ્યા અરથે ઉરધ મૂલ તરુ તીર—
કે નવ દીસે. અગાધ પ્રૃષ્ઠિ સજલ ભોમ લઅળીત.
પાછા વલી કેહે, "સ્વામી મહારા! આજ વાત વિપરીત.
અગો ચરાચર, સ્થાવર જંગમ, જોઆ તાંદાં અશ્વમેવ
પણુ જાયક કે નહિ જુગતીતલ જોગેશ્વર બૂદેવ."
"તો હવે અશન, કેહો, કેહી વિધે કીજે. જો નવ દીજે દાન?
તાં અતિત વિના અઝીણ અજ મુજને; અજ તે સુરા સમાન.
જો અજ આપા વિના જમૂં, તો કેમ સ્વરગે જાજીં?
શો મહિમા હા! મહારા પૂરવેજનો? રોહરવ નરક પયાજીં.

મહિસ્તાશ્રમને અપ અંન સાધન કાં વલી પર ઉપગાર;
અન પુરખ જીવે પસુપંખી ભોમ ચઢાવે બાર.
બાર વચન કરી આજો પ્રતગના; આજી દદ વિશ્વાસ.
અતિત વિના જન્મવું નથી." તારે કાંપો ગિરિ કર્ધાસ.

રાગ દેશાખ

તવ નિજ દાસનો રે શ્રી મહાદેવે કસો પ્રસ્તાવ.
શીખ સાંચરા રે જૂતલ જોવા ભગત સુભાવ. ૧
પાર ન પામીએ રે પુરખ પુરાતમ અવિગત ધૃષ્ટ,
સ્તવે જોને સુરપતિ રે વિરચિ મુનિજન સુર તેત્રીમ. ૨
સરજો, સ્થિતિ કરે, રે ! સંઘહે ચઢેદ જીવન તે જૂપ.
વેદ શાહાજીનુ રે તવ માહામંગલ નિજ અપ. ૩
તિલક નિશાપતિ; રે ! અગમદ ચઢન ચરિત અંગ;
જટા મધે જાહાનવી; રે ! જૂખણ અહિ; ગિરિજા અર્ધાંગ ૪
અગિ રવિ સશી રે ત્રિનેત્ર પંચવદન પરિધ્વલ
પિનાએક પાણુમાં રે કટીતટિ વાર્ગાબર ગમ્યમર; ૫
માલા, મેખલી, રે મુગટ મનોહર કુંડલ કાન.
તામસ તેજનો રે નાંવે સવિતા કોટ સમાન. ૬
પ્રીતે પૂજીએ રે પંકજ પ્રમન રૂપ, ત્રિખભારૂદ.
જીવન જોગીનું રે કેહે કવિ રહેજો માહારે દૂદ. ૭
શીખે સાંચરા રે કાંતી નગરી શુભ સ્વસ્થાન
પદ્મ આસન કરી રે પૂરો શીંગી શબ્દ નિધાન. ૮
અવજો સાબલી રે રીઝા પસુ પંખી હેમ વેલ.
જન ધાતા ગચ્છા રે. " શાહા શગાલ ! ન ચિંતા, મેહેલ. ૯
કાઈ ધૃષ્ટરે રે પૂરો શીંગી શબ્દ નિધાન "
" તો તમે જાઓ રે લાવો પૂજી દેઈ સન્માન. " ૧૦
અનુચર વેગેસુ રે આવા રે, જાંઘાં બેઠા માહાંત.
દેવાપ્રિદેવનો રે તવ કો નવ જાણે આદ ને અંત. ૧૧

ચરણે નમી સતવે રે કાટિક કરુણ દીન વચન

“ પૂજા પધારીએ રે અમ ઘેર ભખેણ લેવા અત્ત ” ૧૨

રાગ

સ્વામીજી વચન તા વદે છે માહત ર ।

“ તમો મંત્ર મહે જાવૂ એ કાણુ સ્થાનકે રે ? ”

“ સ્વામીજી ! કાતી નગરી પ્રતિ ઘાહા રાગાન રે

દયાલ દયા કરો તેને જી ” ૧

ઠાણ

“ તેને આરત હરો, તો આપશે આસન ”

સેવકે જઈ કહુ સગાલને ઓહોલાસ પામો મન ૨

સમચિત્ત શીઝે સાચરો જઈ કરા દણ્ડપ્રણામ

“ હ પતિત ને પાવન કરો પ્રભુ । પધારો નિજ ધામ ૩

તવ સન્મિલ લોચન સમાધ લાગી, વજ્ર આસન ધામ

ખટ શત્રુ બેઠા, પવન ઝૂંધી, શબ્દ શાસ ન સાન ૪

“ હવે, કોહો, કશો ઉપાયે કીજે ? જગાવાની ભુગત ?

અતિત વિના ગચ્છો દિવસ, અનરથ સમે ચચ્છો અદભુત ” ૫

તવ તજી તાલી શ્રી કપાલી ખેલ, રાગ ન ઈશ

રાગાલશાહે સ્તુત કરી લેઈ ચરણે મેહેલૂ શીશ ૬

“ ચતુર્વર્ગ સાધન દરશણુ સુર સકલ તીરથની જાત

ત્રેતાપ વામા પ્રભુ પામા વિરામા અધમાત્ર ” ૭

તવ સીધ કહે છે ? સાહાને “ એવડો શો આખેપ ?

જે કારજ હોએ, તે કરો સ્તુતિ ભલી સખેપ ” ૮

“ સ્વામી ! એક વ્રત છે માહરે નહિ અતિત વિના લેઈ અત્ત

તે માટે, પ્રભુજી । પધારો, તો દીવડા ધાએ ધન ૯

બેગી કહે “ હ ” સરોગી છૌ જીરણુતા જ ન ત્રાણુ

તે માટે સ્થાવર બલ વિના કેમ કરું પથ પચાણુ ? ૧૦

તવ શિયિલ ગાન, તયા જાજી, પત્તિપકવ અષ્ટે અંગ
 શોણિત વહે, જેમ મહસધારા હેમગિરિથી ગગ ૧૧
 ગગપતિ પ્રગંગ કહે: “અમે સાથે હુતા ત્રણ જણ
 મુને આણે રચનાકે મુકીને ગયા આશ્રમ આપઆપણ ૧૨

રાગ કેહાર ગોડી

તવ શાહા શગાલે વાત વિભાસી: એ તો અતિત ને અપવાસી
 શાહાથી જેમ તેમ કરી લેઈ જાજી, તો માહાવત ઓશીકવ થાજી ૧
 વ કેહે દીન વચન શીર નામી “તૂ તા સ્વામી ! અનરજમી,
 કે તો સકોમવ કડ ખુણાવું: તે મધે બેસો પ્રભુજી શીશ ચઢાવ ” ૨
 જ, કર ” જાણે તે કહે જોગી, “તૂ તારા અરથ તણો છે બોગી ”
 ; કચનકડ ધડાવો. માહે સકોમવ પૂરપ ભરાવો. ૩
 પૂજ ! પધારો બેસો મધ્ય ” તવ તાહા વચન પહતા સીધ
 જણ, બાવા ! એક પ્રતમા માહરી લેજી બોજન મન ઈજાચારી ” ૪
 ૧, સ્વામી ! એ જુગતિ જાણુ કોહો તો ત્રેવોકમાંથી આણુ ”
 ; સતવચન લેઈ દાથ જટાધર બોયા, “શી ભરા બાય ? ” ૫
 જી કડ પ્રહર મા બેસા કરી લધુવાધવી માહે પેડા
 સીધ ચઢાવા શીશ જોવાને બાવા સુર તેત્રીય ૬
 શિવ સંપુટ મધે બિરાજ, તતખેજુ દુદુલિ વાળ
 શોણિત તણી શત ધારા, જાણે દેવી કલશે જવારા ૭
 લે નિશ્ચલ કાધૂ મન પામે અખિલ વિશ્વનું ધન
 । જીવપા અઢકી જલ, જાણે રક દાથમાહા ગલ ૮
 ચગાર્ધ ધાર્ધ આવી અરધ અનોપમ પૂજ લાવી.
 ઉતારી પૂજ પાએ અમર દલાવે ને ઓછવ ચાએ ૯
 । ફૂલે લેઈ સમેવ કિષ્કિન્ધાઅરગ અવટાઆ તેવ,
 દક સહિતે સ્નાન કરાવુ કમીવટિ પીતાઅર પેહેરાવું. ૧૦
 હુતુ તે ગજી તતકાલ પામા દિવ્ય રૂપ વિશાલ
 કરુણી નિ જ ચદન દાદય તિલક કરા જુગવંદન ૧૧

હીરાચળ જડિત પરવાલી આસન બેઠો દેવ કપાની
કે ઠે આરોપી પકજમાવ કપૂર આગતી ધટા તાલ ૧૨

ગગ ગોડી

કચનમણિમે થાવી વિશાન સૂધ શાલિ પ્રીતી મગલત
ખીર ખાડ ઘત અમિત સમાન સો સો શાક પાક પકવાન ૧
ખાળ સેવ સજેરી તલી, પૂડા પુરી પોલી ગતી
અડદ ચણા મગ ગઢું ઘત વડા આદ્ર હોંગ મેહેના શતપડા ૨
માડા મધ મોદિક કસાર કના સુનઈઆ મોહે માર
ફણસ ચારોની સાકર કેસર લખી લીની દ્રાખ રસાતી ગવી ૩
નાનાસ્વાદ પચ મારણા મરી મિથ્ર રસ લોણુ તણા
તીખા તમતમા રાએતા ખાટા ખારા મન લાવતા ૪
દીડોરા વાહાનોલ વેંગણા સૂધા પામ ગનકા વણા
કારેલા કોના કરકરા કટોના મીધા ગેનરા
ચણા દાન સુરણ ચીલડા કોના તુરીઆ કાનગડા
નવ લીલવા ચોલીફવી રતાનુ લાજી કૂમલી ૬
ડોડી કાઢી પકોડી વડી તના પાપડને પાપડી
આદ્ર ગરમેર ગુદા મરી કેમર રમ કેરા કાચરી ૭
ખીલી બજાણા પીપેર હરી કડાચીધ મૂવા મોગરી
કઢું દૂધ ને બાધૂ દહી જીરુ સિંધવ શખા નહિ ૮
શેઠે સકલપ કરો તતખેવ આરોગો જી દેવાધિ દેવ !
સીધ કહે “ સુણુ શાહા શગાન ! તુ તારુ વચન પ્રતિપાલ ૯
જનમ ચકી મે પ્રત આચરૂ અન નહિ હૂ બોજન કટૂ
મારુ સહજ લટે સસાર હૂ માહામાસ નિત કરુ આહાર ૧૦
જો તાહારા મન માહા હોએ મદલાવ, તોએ આમિખ શીએ લાવ
શેઠે વચન વઢાવૂ શીશ “ અશરણુ રરણુ સદા, જુગદીશ ! ૧૧
હૂ જી પુત્ર અરોગી તણુ અનવાચક સેવક છે શરણુ
માહારા પ્રજુજને વસ્તજ હોએ જોહ દો આગના તેડાવૂ તેહ ” ૧૨

રાગ આશ્રાવરી.

“હું કંઈ ભાંસ પ્રાપ્ત નહિ, જોહેના વધ સરીર રે
વીર રે । સુકોમલ ચેતણ વધ કરો રે. ૧

હાલ

‘પુત્ર કાઢા છે ? પ્રેમદા ।’ એમ કહે શાહા સંગાવ રે.
“પાટી ખડીઓ નાદાધડીઓ લેઈ ગયો છે નીસાવ” રે
તેણે સમે એક કાપડી કારમેા કર્તમ વેશ રે
નીસાવે જમ કહે, “ચેતણ ! માન મુજ ઉપદેશ. ૩
કાઈ એટ જાગી સરોગી છે તમારા ધરખાર.
તેણે તાત માતા વશ કરા, તારું માસ માગે આદાર ૪
તે માટે કહુ તુજને મ મ માગ મરણ અકાલ.
આદારી ઊડી રીત્રે જ નાથી શુધ વિમાસી, બાવ !” ૫
વચન સુણી ચેતણ કહે, “કટ ! મંદભાગી ! અગણ !
મારા માત પિતા મતથી ચલે, તો ધીક માહરા પ્રાણ ! ૬
જોહેને ઉદરે હ રહો દશ માસ વાસ નિધાન,
પ્રમવતા પીડા સહી, પછી કરાવું રતન પાન, ૭
મધમૂત્ર મધે દિવગ ગળની શ્રમ પામી માત
દેવ પ્રીતુ મનુશ રણ તો છુટસુ કહે તાત. ૮
માતા ગગા, પિતા પુષ્કર, સતગુરુ કેદાર;
તેના વચન જો ઉવેખીએ, તો બોમ ન જીલે બાર ૯
આગે ધમ્મજા ધધરી, અવતાર તેહેને મરણ
પર ઉપમારે પ્રાણ તજે તો જોગ અશરણ શરણ ૧૦
આ વાગવનની રે ટલે માયા લખ ચોગશી વાર
વિના ભાએગ ન પામીએ મંસાર સાગર પાર.” ૧૧

વસંત

પાર પામે શબ્દ નામે બરોસો શિવશક્તનો,
તે અતિત કહી અગોપ થયો. સદબાવ જાણો ભક્તનો. ૧૨

રાગ વેરાડી

તવ ગ્રેહે ચાલો ચેનણુ બાય અતિતને ચારો અતિકાવ
ચતુર ચગાર્ધ, ધીર મન કરી, સુત લેવા સાહામી સાચરી ૧
ખધ ચઢાવી લાવી માત, જાંઘા બેઠા સતવાદી તાત
પુત્ર પિતાને લાગી ચરણુ, પછે ગચ્છો જાંઘા અશરણુ ચરણુ ૨
વિવિધ વચન કીધી બહુ રતુતિ “બધે પધારા, ત્રિભોવન પતિ !
સમસ્ત દેવ કોડ તેનીસ, સેહેસ અકાશી બહા ઈશ ૩
અશેટતીરથ, સેહેસ મુખ જાત, તે તુમ મુખ દરશણુ માહાપાત્ર ”
“હવે, માતપિતા ! તને સુધ મન કરો મીયા મોહ માઆ પરહરો ૪
પુત્ર મરણુ રખે કરો વિચાર એ અનિત દેહ અલીક મસાર
એકે બલ ઉપદેશે કહ નિજ ગ્રાન ઉતપતિ વિપતિ, સપતિ સમાન ૫
હિંદે, અસ્ત-સદુએ કેના એ ? દાન કીરત મત જુગ મહીમાએ
થોડા જીવા માહે ઘણુ પદ પામશે સદાશિવ તણુ ” ૬
માહાસિક પુત્રે કરુ સુધ સ્નાન વિધિ પૂર્વક આપા બહુ દાન
આસન બેસી સમરા ઈશ, શરણાગતવચન જુગદીશ ૭
દદ મન કરી શાહા શગાન ખડો શીર છેદ તતકાવ
નિત મુખ દરશન કરવા તાત, લેઈ અગોપ શીર રાખુ માત ૮
કીધુ અન્ન કલેવર તણુ “ઉઠો પ્રભુજી ! કરો પાલણુ ”
ચખશ ચઢાવી કોપા ઈશ કોહો કેમ અનગૂ રાખુ શીશ ? ૯
આકશમાત પડતા પામીઉ ઢલતુ શિવ સાનિધે ગઉ
નરનારી જઈ લાગાં પાએ “સ્વામી ! ખેમા કરો અન્યાએ ૧૦
એ બખા પછી મંચરો ” “ નરનારી ! ચિત્ત સરખાં કરો
તમથી ધન્ય તહમારો પુત્ર જેણે મરતા નહિ જોગે ધરસૂત્ર ૧૧
તેહ તણુ શીર ઉવટ ઘણે ઉખના માહા ખાંડો ખાડણે
શાકરહિત મનમા અભિરામ હસિતવદન ગાઓ ગુણગ્રામ ૧૨
દેહી તણુ શીર પચવા શતપાક મસ્તકનુ મનોદર સાક ”
અતિત વચન એહ બોલુ ખરુ “હ બાગે મને બોજન નહિ કરુ” ૧૩

રાગ ૩એ।

બેઠો છ, કુચર કોડામણા ! ભામણા લેજી તારી માત
 પું તો બોલ નિ, માલક બાહુઆ ! તુને બોલાવે મધ તાત
 ચેલણુ ગુણુ ગાઈએ રે । ૧

માહારા પુત્રનું વદન કોડામણું-જણે સોલ કયાનો ચદ
 તેજ તપે ત્રિભોવન તણુ તેની ઉપમ ન આવે આહે
 ચેલણુ ગુણુ ગાઈએ રે । ૨

શીર મુગટ મણિમાણેકજડો માહે કોમખી બોલ
 તારી આખડી કમલની પાખડી કુડલ મકર કોપોલ
 ચેલણુ ૩

ફૂત ખરે મુખ બોલતા ચદદાસસુ વાણી વિશાલ
 જશતિલક ભાલ અગમદ તણુ કઠે મણિમુગતાની માલ
 ચેલણુ ૪

અંગે ચંદન ચરચા જાવના, કનકાખરે રૂપ નિધાન
 ગંભીર નાભ કટિ કકણી બલ અગદ બાહુ અ જલ
 ચેલણુ ૫

પદ અકુશ નેપુર નખ મણિ ઢલકતી ચાવ મરાન
 દેહી દાતા પગમ શિરોમણિ સંકોમવ રૂદે દબાલ
 ચેલણુ ૬

હું પુત્રના ગુણુ કેમ વીગરૂ રે । જે માહારા પ્રાણુ જીવન
 નીત રમતો માહારે આગણે, તેમ રમજો મારે મન
 ચેલણુ ૭

હંગીને કેમ આચમો ? માહાગ કુલના સુર
 માહારા પુત્ર ! પરદેશિ કાંઠાં સમે ? કેમ જોલમો સાગર તીર ?
 ચેલણુ ૮

મેં જાણું કુતું: રે'શે નહિ મુજ રાંક હાથે રતન.
તાપ શીત પ્રણિ સમે નીત તાહારૂં કરતી જતન.

ચેલણું ૯

માહારા સુત ! કેમ જરો એકલો ? આ સરગની વસતી વાટ.
માહારાં ફૂટે ન લોચન લાલચી. હઠ્યા ! હજી શેં ન ફાટ ?

ચેલણું ૧૦

પુત્ર જનમ સમું કાંઈ સુખ નથી, જેમ રણ વિપતને પાર.
હું અભાગણી માતાને ઉદરે તું મો આવીશ ત્રીજ વાર.

ચેલણું ૧૧

ગઓ દીપક અંધારૂ કરી તૂટી મુજ મનની આરા.
માહારાં મદિર સૂનાં માલીઆ; તે પા ભલો ધીર ! વનવાસ.

ચેલણું ૧૨

રાગ સારંગ

દુઃખ વહની દવ દેહી બલે રે નવ પલ્લવ નવ હોએ
જેહેને વીતે, તે સેહે; ભાર્ષ ! સુખીઆ ન જાણે કાએ.

ચેલણું ખાંડવા

તારૂ અત્રિત સરખૂં નામ. તું તો ગઓ કીહે ગામ ?

ચેલણું ખાંડવા. ૧

આગે પુત્ર હવા ઘણા રે ! અધુના હશે અનેક.
ચઉદ ભુવન જોતાં નહિ રે ! માહારા ચેલણું તણો વિવેક.

ચેલણું ખાંડવા ૨

લજ્જા રહી માઆખાપની રે ! તેં કીધું વચન પ્રમાણ,
અભાગાગત પ્રતોખવા તેં ચિત્તે આપા પ્રાણ.

ચેલણું ખાંડવા. ૩

“ શીશ ખંડી નવનીત , કહું રે !- લેઈ કીધું સ્વર્ગપાક.
હવે-ઉઠો, પ્રભુશ ! બોજન કીજે મસ્તકનું મનોહર શાક. ”

ચેલણું ૪

શીશ ધૂણીને લેગી કેહે, રે ! “ જમતાં પડે વિચાર.
જેને વંશ ઉછેદ થયો, તેનો બોમ ન ગ્રીસે ભાર. ”

ચેલણું ૫

વિચારજો તાં, વંઝ લલાં ! રે ? વંઝ ન સ્વર્ગો હોયે
તેના પૂરવેજ ભેઈ પાછા ફરે રે ! તેની મૂધ ન પૂછે કાએ. ”

ચેલણું ૬

સુખ હારૂ મંસારનું રે ! નહિ હોયે. ગયા સંતાન.
ધરમકરમનો મારગ ભાગોઃ પમુ પખી તરુ સમાન. ”

ચેલણું ૭

શાહા શગલ ધરણે ઢલો રે ! ચઢી ગઈ ગસે ગંઠ.
આસકારા બીડી ગયો. નહિ બોલે. ગદગદ કંઠ. ”

ચેલણું ૮

ઓ ચગાઈ કેહે કંચને, રે ! “ ધર ધીરજ આણુ, શગલ !
ઈશ્વર આશા પૂરશે. માહારા ઉદરમાંહાં બાલ. ”

ચેલણું ૯

લેગી વહે, “ કેમ જાણીએ પ્રતજ્ઞ વિના અ પરમાણુ ? ”
પ્રેમદા કેહે, “ પ્રભુ ! પુત્ર દણો, તે આઉધ શીમે આણુ ”

ચેલણું ૧૦

ચીરી કાઢું પેટ ચક્રી રે કરી દદ મન વિશ્વાસ ”
ચઉદ ભુવન ફલાહલ થયો. તારે કાંપે ગિરિ કર્ષલાસ. ”

ચેલણું ૧૧

ખડગ બિગમું. જઈ કર ગાલોઃ પ્રગટા ઉમાઈશ
બાન્ત ટલી. લવનો જો ભાગો. લેગી નઃ હોયે ભુગદીશ રે !

ચેલણું ૧૨

રાગ ધવલ ધંનાશ્રી

શંભુ પધારા સુર મુનિ સાથે. હાથે ચેલણ બાલ જી.
 અચલ ભજત ચાપી વર આપો ધરમદ્યાપ્રતિપાલ જી. ૧
 શાહ શગલ ચંગાર્ધ ધાર્ધ જર્ધ લાગા શિવને ચરણ જી.
 “દીન દયાલ ! ક્રિપાનિધિ ! હો અવિગત અશરણુશરણુ જી. ” ૨
 સદાશિવ કેહે “ ધન ધીરજ તમારૂં. ધન ધીર પુત્રની પ્રીતજી.
 મારા ચરણુ વિષે ચિત્ત રાખું : જાઓ સરવ અનિત જી. ૩
 અહિં ભોવનમાં જે મનવાંછિત, તે માગો વરદાન જી. ”
 “સ્વામી વચને સીધ સંપૂરણુ મંપતિ શંભુ સમાન જી. ” ૪
 “ ઈશ્વર આગના ભંગ ન કરીજે. સીધ ! દાતા ! ” કહે ઈશજી.
 “ તો આ કાંતીપુરી કમલામ વસાવો : સાંનિધસુર તેત્રીસજી. ” ૫
 વિશ્વકર્મા તેડા જુગદીશે. ઈશ કેહે, “ આંહાં આવો જી.
 આ કાંતી પુરી સદાશિવ સાંનિધ નવનિધ કરી વસાવો જી. ” ૬
 અંતરિખ અમરાવતી સરખી જર્ધ કીધી તતખેવજી.
 વૈકુંઠથી વરણુનિ વિસ્તારે જોઈ રીઝા શ્રી માહાદેવજી. ૭
 શાહ શગલ પુરીપ્રજ સંધાતે બેઠા પુષ્પ વેમાન જી.
 શંભુએ કર મહી સાંનિધ લીધાં : કીધાં આપ સમાન જી. ૮
 અદ્ભૂત ઓહવઃ દેવ દુંદુભિઃ વરતો જેજેકાર જી.
 પૂજનાં ફલ પ્રતપ પામાં : સંગતિ વિશ્વાધાર જી. ૯
 એ અનુભવ રસ ગાતાં સજ્જતાં ફલ* પાંચે જાએ ફારી જી.
 જીવનમુગત અમર મુનિ સરખા અંતે વઈકુંઠવાસી જી. ૧૦
 સંવત ૧૬ સુ બાશીઓ, આખાડ ઉજવલ પખજી,
 પતિપદા, રાનિવાર, મંખેપે પામી કયા પ્રતપજી. ૧૧
 છુધમાને આખાન કરૂં એ : વરણુવા વિખ્યાસૂદજી,
 સતગુરુ વૈષ્ણવ મંત્રક્રિપા એ કર જોડી કરે કૃતિ સુપ્રક્રિ. ૧૨

જાનીકૃત સગાહ ચરિત્ર

કડવું ૧

રાગ કેહારો.

- શ્રી શંકરસુત પ્રેમે પ્રણમું જોહનું નામ ગણેય;
એકમનાં આદરે 'આરાધે પાંમે શુભ ઉપદેશ. ૧
- અહમસુતા ભાવિં શુ ભજતાં કવિકલ મનનો કાપે;
કીધા કરિ તો માહા મૂરખને અવિચલ વાણી આપે. ૨
- બોલો જીવ સદાશિવ સમરિ કરિ કસ્યાણુ તે કાકિ,
તેહ શીવનિ રનેહે નવિ સેવે માનુષ મોટી ખોડિ. ૩
- આદિ પુરુષ અવિનાશ કયાં અરણ્યકમલને પ્યાહિં,
ગુજર ભાષાઈ ગુણ કર્ણના જુદિ પ્રમાણે ગાઈ. ૪
- રૂપવત ને અતુર વિવેકી અધિકારિ અનેક,
દાતા યે હરે દુષ્પ પરનું એવો નીપજે એક. ૫
- એક સમે નારદજી આવ્યા અહ્યાજીને પાથ,
કર જોડીને કરે વીનતી આનંદ ભરિ ઉલ્લાસ. ૬
- “દાન ખંડ માંહાં મોટાં મોટાં બોલ્યાં છિ બહુ દાન.
શીરોમણિ સપલામાં કહું છે, માને શ્રી ભગવાન ! ૭
- કરુણા કરી કહો તે મુજને સાચું તમથી લહીછ
પરીક્ષા પાળે પ્રજુ હીરો હીતશું જો હામ ન મહીછ ૮
- સાધન સર્થ ચક્રા જે સારુ તે તાં કહો વીસ્તારી
હરિ મલવાની તમથી લહીછ જે ધણું દૂકડી બારી.” ૯
- એદવાં પ્રશ્ન અલોપીક કીધાં નારદજી તેણી વાર.
ધણું પ્રસન યયા અહ્યાજી. ભાગ્ય તણો નહી પાર. ૧૦

ઝડૂ ૨
રાગ રામચો

શૃષ્ટા બોલ્યા સુણિ વચનજી, “કુઞ્ચર, કહી તે મનાવુ મનજી
મુજથી છાનું નહી માહરા તનજી અતિશે ઉત્તમ એહ પ્રમનજી ૧
ઉથલો

ઉત્તમ પ્રશ્ન કરું કુઞ્ચર તિ વેદશાસ્ત્રનું માર
હરીકૃપા વિષ્ણુ મનનિ નાવે નિમેષ એહ વિચાર ૨
શિવપૂરાણે કથા, સુતા! છે સરસ સુદર એક
અન દેવુ ને ઈશ ભજવા વડો એહ વિવેક ૩
શિવતણી જાહા કથા પૂજા કરે પ્રેમે કોય,
આઠે નવ ને ચાર ચિંત શુ વલી ન સકે કોય ૪
ગગા આદિ નહી સધલી તીર્થ પુષ્કર આદિ
હયમેઘાદિક જાગ ત્યાહા, જાહા શિવકથા ઉદ્ધાસ ૫
પુત પૌત્ર ને (આ)બૂધણુ નેહે નમતી નારી
અપલદણુ એકે નહી, જેણે પુજ્યા ત્રિપુરારિ ૬
સુખ ઘણૂ મસાર માહા સુત ભોગ છે જેહ
પિહિલે ભવ શિવજી સંતોખ્યા નિઝે રાખો નેહ ૭
સકય ભારતતણૂ બૂધણુ કરણુ દારણુરૂપ
અવસાનકાલે આવીને ઉભા ત્રીભોવનરૂપ, ૮
કરકમલમાં દહન ક્રીડુ પુરી મનતી આસ
સસાર સુખ પૂરણુ પામી સ્વર્ગે પૂરો વાસ ૯
તે કરણકેરી કથા ઉત્તમ કવી જે નવ્ય કિહિવાય,
જાની સરખા જડમતિ શુ ગુજરજાયા ગાય? ૧૦

કડવૂ ૩
રાગ ગોડી

કિહિ, નારદ “કાહો તે કથા દરણુ તણી ઉત્પત્ત્ય મર્ત્યા
કાંહા અવતી દીધા દાન? કેહિ પિરિ પ્રસન યચ્છા ભગવાન?”

બહા કહે, " સુત, સાંભલિ ખરું: ચતુર કણ વીસ્તરું,
 જેહે માંભલે પાત્યગ નવ દાતાનો મોટો મહિમાય ૨
 કુંતીભોજ જાલવન નામ. કુંતા પુત્રી અતિ અભિરામ.
 દૂર્વાસા આવ્યા વિશ્રામ. ચાતુર્માસ રહી(આ) શુભ દામ. ૩
 રામાર્ધ રુખિની સેવા કરી. પુત્રી કહી લગાવી ખરી.
 ' મયા કરી મુન્હે દીધું માન. કુંતાને આપું વરદાન. ૪
 પુત્રી, આ મંત્ર તમે મહો. અતીસ વીર્ય છે ધણું, લહો
 રહી એકાંતે સમરજો દેવ. આવી જલા રહેશે ખેદ ' ૫
 વર આપી વલીયા જૂદેવ. અગલા મંત્રે વિમાશું (દિવ).
 જિંચી મેડી ઉપરિ ચઢી. રવિ દીકા. સમરા એક ધડી. ૬
 પરીક્ષા કરવાને પ્રીત્યે જાગ્યો મંત્ર રવિ જાણી રીત.
 ' માગ્ય, માગ્ય, ' કિહિતા ધણા. આવી પદ્મિની પાસિ હથા. ૭
 લગ્ન પામિ અતિ કામિની. ઉપરાડી ચર્મ લામિની.
 ' હ' શાંહાંનિ મંભારો, નારિ ' સૂર્ય પુછે વારોવારિ. ૮
 લગ્નગણ તે નવ્ય જોલાય આદરું તેહ નુંદલ ન યામ.
 સવિતાઇ આપું સંતાન. કુંતાજી તવ માગે માન. ૯
 ' કન્યા છું. કેહી પિરિ કરું? ધર્મ ન રહિ. ગર્ભ ક્યમ ધરું? '
 ' હવડા પ્રસવશે એ તન. દુખ મ પામશે, મિહિલા, મન્યિ. '

કડવું ૪

રાગ ગાડી ઢાહોરી

સવિતા સુત આપીને વલીયા. પ્રસવે તતક્ષણ જાલ:
 કુંડલ, કવચ, કમલદલ લોચન, હાથ ને પાગ પ્રવાલ. ૧
 માડી મુખ નરખી મોહ પામી. ચિંતાનો નહી પારા
 'આ કુંઆર હું કહી પરે રાખું? ધિક મારો અવતાર. ૨
 જેણે આપો તે રાખસે મસરા શ્રી ભગવાન.
 નિવશો મરજાદ મોટી: પરણા વિના સંતાન. ' ૩

હાય ફેરવી હર્ષડિ ચાંપો નયણે દાલી નીર.
 નીસાસા મેહેલે મુખ જોતાં. ધૂજે ઘણું શરીર. ૪
 'પુત્રપીડે માહારું' મન ક્યમ રિહે? કાહો ને ક્યમ રિહિવાય?
 મરો માત, જે પુત્ર વિજેગે પ્રાણ રહે દેહ માંહિ.' ૫
 પેટીમાં પોઢાડો કુંઝર સમરી જગજીવન.
 અંગોઅંગે રક્ષા રૂડી કીધી જીર્ણાઈ કહી વચન: ૬
 'જેહને પ્રજુજ હોય પાધરા, ચઢે જેહને હાથિય,
 વિશ્વરુપ! વેગલા (મ) યાશો. સવિતા! રિહેજો સાથ. ૭
 જલદેવી! તૂં માત જગતની જગનાંની સ્વરુપ.
 સગણુ માટે તૂં સાંભલે હર્ષદૂ લહી અનૂપ.' ૮
 એમ કહી જલમાં મેહેલો વેહેતો, જાંહાં પાંડવનો દેશ.
 સુત સારથી દ્વયોધનનો જલમાં કર્યો પ્રવેશ. ૯
 હરજીઈ હસ્તીનાપુર આણો. ચઢો ચતુરને હાય.
 પેટી લેઈ પ્રીયા કન્હિ' આવ્યો: 'પોડો વૈકુંઠનાય.' ૧૦

કડવું ૫

રાગ નટ

ઉચ્છવ કીધા અતિ ઘણા. હરખૂ આખૂં ગામ.
 શરીરે કવચ નિ કુંડલ કરણુ રાખીઉં નામ. ૧
 જાયક સર્વ સંતોખીયા કુલના જે આચાર.
 કુંતાઈ કારણુ સાણું, હર્ષ તણો નહી પાર. ૨
 વરશે જે વાધે નહી, દિન દિન પોઢો યાય.
 ચરિત્ર રુપ માહા મનોહર. શોભા કહી નવ્ય જાય. ૩
 ચૌદ વિદ્યા, ચોસઠ કલા, ભૂધરભક્તિ વિશેષ.
 સ્વરૂપ શીખવે આવડે. અવગુણુ ન મસે એક. ૪
 સદસ્ય કરણુ કૃપા યજી છે સુવર્ણુ દાન.
 પ્રથમ પ્રહર તે કરણુનો. યાચકને બહુ માન. ૫

માથિક મોતી રતનતણી નિલ પ્રત્યે આપે રાસ. ૬
 અવર કહીઈ જાયે નહી, જે ગયો કરણની પાસ. ૬
 એક પ્રાણજી મુખ્યો આવ્યો, આતુર માગે અજ. ૭
 'ભગ્યો જીવિહિર પાસે, રખ્યજી.' કરણે કહું વચન ૭
 દેખાડુ એક આંગલી ધર્મરાત્રી ધામ; ૮
 'સવાભાર સુવર્ણને હું આપું, જે એહ હોઈ કામ. ૮
 બાહણે જે ભોજન કરું પંચામ્રત બહુ પાક. ૯
 આસ દીધી કણને સરવ સ્વાદ શુભ શાક. ૯
 અનંદાન માંદિ, એકલો, નારદ, થયો વિભાગ. ૧૦
 સ્વર્ગ વિષે સુખ પામીઓ. લક્ષ્મીવરે કર્યો લાગ. " ૧૦

કડવું ૬

રાગ આશાવરી

નારદ કરે પ્રસંનજી: " પીતા, મનાવો અનંજી.

અનંજી દાન અતિ મોટું કહું રે ૧
 ઉથલા

મોટું દાન એક અનં કરુ, જેહ પુણ્ય તણો નહી પાર. ૨
 વસતું કણે શું કરું તે કહોજી વીરતાર. ૨
 હેમ આપુ હર્ષશું તેહનું પ્રગટ કલ, કહો, શું થયું ? ૩
 અનંની આંગલી ઉચી કીધે કારણ તે કપમ લહું ?" ૩

બહા કિહે, "બહુ પૂરું કુમાર, કહું વિવેક: ૪
 અવની માંદિ અનં તોલે નાવે સાધન એક. ૪
 સો મણ સોને પ્રાણ ન રહે અનં પાપે એક ધડી. ૫
 અનં ને વલી ઉદકે કરી વાત છે, કુંઅર, વડી. ૫
 સંસાર માંદિ સાર છે જે ઉદક ને બીજી અનં. ૬
 આલખા પાપે ભુર થી ને ભમે છે બહુ જન. ૬
 અનંદતા ને ઈશ બેમાં અંતર આણે જેહ, ૭
 નારડી તે નિશ્ચે સહી; ન થોરતા તાં તેહ. ૭

‘જમનારિથી જમાડનારો મોટો, કહે છે વેદ.
 ગ્રંથનીરખ્યા વિના, કહ છું, કુંઝર ! કો ન જાણે બેદ. ૮
 સુવર્ણને દાને કરી, સુત, કહ્યું ગએ અમરાપુરી.
 સુવર્ણનાં બહુ સદન પામ્યો, હવિ સુણિ, કહું વિસ્તરી. ૯
 આસન, ભોજન, શયન, શળ્યા, હેમના અંબાર.
 કુધા લાગી ધણું પીડે. દુઃખનો નહી પાર. ૧૦
 કહ્યું કહે, ‘કમળા કરીને આહાર આપો, દેવ.
 અમર એણી પેરે ઉચરે, સાંભલ ને, તતખેવ. ૧૧

કડવું ૭

રાગ આશાવરી

‘સાંભલ, કહ્યું ! કહું ખરું, એક બેદ કલાયી દુખ હરું.
 વીસ્તરું પુણ્ય પ્રભાવ તાહરો, રે । ૧

ઉચ્ચલો

પુણ્ય પ્રભાવ કહું કહ્યું ! તાહરો, કુધા જાય જેહ,
 તિલ તાપ ટાલે તંત તણે નિ પુષ્ટ પામે દેહ. ૨
 અનદાતાનું આંગણું આંગલી દેખાડું આપ.
 આંગલી મુખમાં ધરી. પછે જુઠે પુણ્ય પ્રતાપ. ૩
 કહું માન્યું કહ્યું ત્યાંહાં રે આંગલી મુખમાં ધરી.
 પેટ પુરણુ ભરું પંચામૃતે. કુધા સઘલી તે હરી. ૪
 આહાર કરી ઈજા યાગે, આંગલી મુખમાં ધરી.
 ખટ રસ પુરણુ સ્વાદ પામે દુખ સઘલું વિસરી. ૫
 કહ્યું કહે, ‘અવતાર આપો. હું મૃત્યુલોકે અવતરું
 દયા કીજે દેવ મુજને. દાન અન તણું કરું. ૬
 ‘અપાર, ભાઈ ! કહું, અતી ભલું, જે ઈજા ચૈ છે એહ.
 સમ પુરીમાં* પાંચમી કાંતિ ઠાઠાવે જેહ, ૭

* અયોધ્યા મયુરા માયા કાશી કાશ્ચિરવંતિકા ।

પુરી દ્વારાવતી ચૈવ સસૈતા મોહદાયિકાઃ ॥

વળી જુએ ૫. ૮૯, કડી ૪.

મકલ ગુણ મંપૂર્ણ છે એક સુભગ સાદા ગોપાલ.
જસવતી નામે નારી તેહની તેહની શુદ્ધ વંચ વીચાલ. ૮
સગાલ સાદા તેહ પામેઃ કુંઞર ચે ને અવતરો.
ચગાવતી શુભ નામે નારી, પુત્ર, ગ્રેમે શું વરો. ૯
એકાદશ્યો એક ચતુર કુંઞર ઉદરે તેહને આવરો.
કાર્પ ઉત્તમ ધણી કરશે. અમરને મન્ય ભાવશે. ૧૦
અન આપી કીર્ત્ય થાપી વલી વહેલા આવજો.
સત્યવંત ને વિવેકી મહીતલ માંહે કાઢાવજો. ૧૧

કડવું ૮

રાગ ધન્યાત્રી

બહા કહે, “નારદ! સુષ્ણુ સાચું, સુત, સગાલ ચરિત્ર.
સક્તપુરીમાં કાંતિ નામે નગરી પરમ પવિત્ર. ૧
સિદ્ધેશ્વરનું થાનક મોડું. શિવભક્ત સહ લોક.
વર્ણાશ્રમ પાળે અતિ ગ્રેમે. સ્વમ વિષે નહી શોક. ૨
પુત્ર પીતાની આચાર્ય ચાલે. પતિવ્રતા સરવે નારી.
લોભ રહીત લખ્યણુ શુભ સદ માહા. અનૃત્ય વિષે અવિકારી. ૩
ઉછવ ધણે નગર નીત્ય રાજે અમરપુરી સું એહ.
માહોમાહે મલતું સગપણુ. કહીએ ન ધટે નેહ. ૪
અસત્યવાદી એક ન દીસે આખા નગર મુઝાર.
કપટ તણી કથા કહેને ન મલે. સાધ સહ નરનારિ. ૫
કષ્ટ પડે કરુણા નવ છાડે, તે સત્ય સુખીઆ ગ્રાણી.
દુખાણે દુભાણે ન વહે મર્મવચન મુખ વાણી. ૬
-એવી અનોપમ નગરી મધ્યે વસે સેડ ગોપાલ.-
જસવતી જયા તેહને ઘેરે. વાણી વેદ રસાલ. ૭
તેહની કુખે કહ્યું કુંઞર ચે અવતરો સુવિચાલ
અન આપવા અમરાપુરીથી નામે શ્રેષ્ઠ સગાલ. ૮

અંગાવતિ અતુરાને પરણો. નરનારીમાં નેહ.
એક જીવ અંતરગત જોતાં. જુગમાં દોસે જોહ. ૯
'આપ, આપ.' વણુ અક્ષર ખીજો મરમૈ કહને ના ન ભાખે
નંચો નરનારિ વીસારો. 'નથી'. વાક્ય નવિ દાખે. ૧૦

કડવું ૯

રાગ મેવાડો

જાન્યકતે જૂકતે દે માન. આપે અંન અવારી દાન.
વેષ વિવિધ પિરિના જે આવે, આપે આહાર જોહને જે ભાવે. ૧
પદ્મની પ્રીતે પમ પખાલિ. હર્ષે આંસુ ઢાલે.
આઘ પુરુષ અંતર લહી પ્રીસે. જાન્યક જન્મતાં હમ્મડું હીસે. ૨
નાનાવિધી નિપજાવે પાક, શુભ સામગ્રી શું બહ શાક.
આદર જીમે શું કહીએ, જો કોડિ જીમે લેખા ન લહીએ? ૩
ઈશ લજે ને આપે અંન માન ચકી અલગુ કરી મન.
જોહમે પોહોરની છાહોડિ જાણિ અતિમીડી મુખ જોલે વાણી, ૪
ચપલ ભાવ લહી લક્ષ્મીનો સાહ સગાલ અંતર અતિ ખીહીનો.
'જે ખરચું તે ગાઠિ બાંધું. રામા, આપો કારુ રાંધું. ૫
રખે કોહોને (કહો) નાકાર: ક્ષણ એકમાં વ્યલુસે વ્યવહાર,
ત્યાહારે તિલ એક આપું નવ્ય જાન્ય. કામિની, ખરોખર કસો યાઅ.' ૬
નરનારી નીએ ધમ ભાખે. અભિલાખ અતિ ઉત્તમ રાખે:
'આપણે ઘેર આવ્યા કૈલાસ કે લક્ષ્મીવર લીલવીલાસ. ૭
ચરણ પખાલી જલ શિર ધરે, તો જન્મ મરણ કેરો ભય હરિ.
જઘપિ કૃપા કરી ધન આપે, અવિચલ રખ્ય કરીને યાપે, ૮
તો, પ્રીયજી, સહને સંતોખો. પંચામૃત શું પ્રીત્યે પોખો,'
'આપ' શરીખું ઉત્તમ એક ઓપમાને નહી, એહ વિવેક, ૯
આત્મા વિશુ અક્ષત ન અપાય. હું આપું છું સહે મન માંહે
પ્રભુજી તો પીયે ને પાપ. જાની શું જસ ખીજો ગાય? ૧૦

કડવું ૧૦

રાગ મેવાડા

નરનારી એક ચિત્તે અંત આપે મેદલી મન અદ્ધાર.
 નારદા કિહિ હેમ રચથી રૂઝ અંનદાન એક સાર. ૧
 'વલી પધારને.' વાણી બોલે. 'દષ્ટે દર્પ ન માય. નાં ૨
 ધણા દિવસ એ વિધ અન આપું. ઉખાણે છે એકઃ
 વેલા કરતાં વાર ન લાગે. વેહતો જાય વિવેક. નાં ૩
 ત્રણ વરસ વર્ષા નવિ પુડો. પડીઉં પ્રોદ દુકાલ. નાં ૪
 પ્રાણનાથ પ્રેમદાઈ જાંડયા. રામાઈ રોતાં મેહેલ્યાં બાલ. નાં ૫
 સુભગ સુંદરી નથી મેદલી સ્વામીએ સેવક કાડે
 'અંન, અંન. સહુ કરતાં હોડે. ખરું કહિયુ, સિ ખોડે ? નાં ૬
 મત્ર જત્ર સાધન સેવા અનનો આધાર નાં ૭
 વર્ણાશ્રમ વિહિતો ગયો સર્વે, જાહારિ વંઠી વાહાર. નાં ૮
 સગપણુ સર્વ યજ સાંસનું તિલ એક ન રહી ટેક. નાં ૯
 વરતુ માત્ર વેરીથી વાંકી એક અંત વિના રેક. નાં ૧૦
 પ્રાણી માત્ર પરિખા જાણી: મોટા અતિ મહિમાય.
 જીવ તણુ ઔષધ આહાર વિના ન રિહેવાય. નાં ૧૧
 આખી પૃથવીનું ધન સર્વે એક અંત તા દીસે.
 ધન્ય નરનારી જે આપે અંન માસે. નાં ૧૨
 અજને આહાર કરી જાણે છે તેહ, પુત્રને કહ્ન મેદ. નાં ૧૩
 બલરુપ તે તો ન જાણે, વગત્ય કહી છે વેદ. નાં ૧૪

કડવું ૧૧

રાગ સામેરી

સુણિ, નારદા કિહે ધાતા, સુતનો સ્નેહ (ન) જોઈ માતા.
 ન ગણા ગ્રીવ પ્રભુ જાતા વેલા એ અદ્ભુત, આતા । ૧

ઉથલો

વાડી વેલા અદ્ભુત, આતા ! પ્રાણુ પણ એક નવિ રિહિ.
તે અન્નનુ શુ ગણુ' ! મૂરખ માનવ મુખે ધમ કહે ૨
કઠિણુ વેલા કાતિ નગરી ખોડે લાગી ખલભલી.
મોટા માઝન ધનદ કેરી ટેક તે વેલા ટલી. ૩

મદાશિવ કહે, 'સુણિ, કામિની, કાતિ નગરી વિખે
પીડા પામે ધણા પ્રાણી, વામા, એક વર્ષા પખે. ૪
સગાલસા એક દાસ માહરો મત્ય તે ચૂકો નથી
સ્ત્રી ભર્તાર તણી ભલાઈ, કામિની, શુ કહીછ કયો ?' ૫
શિવા કહે, શિવજી, દેખાડો 'બૂખ્યો' કયો ત્યાહા પરવરો.
ગ્રામ એક મુખમા ધરીને દૂખ સધલુ છ હરો. ' ૬
શિવ શિવા સાથે સુકૃત યોગે દુર્મલ અતિ દેહિ કરી
વસ્ત્ર ફાટે દિન ચાટે વાણી એહવી ઉચરી ૭
'આ નગર મધ્યે આગ્યા ખુઠે આહાર કરવા આખડી
હુધાયે તા માન બેહના ન ચોમે એકે ધડી ૮
દીવસ આખો ટલવલ્યા, શબ્દ કો નવ્ય સાભયે.
બે પ્રહરથી તા જામિની ગઈ, ગ્રામ એક અન્ન નવ્ય મલે' ૯
મગાલ માહા કહે 'સૂણો, નારી, બીજૂક બે જૂખા ઘણુ.
અન્ન એહને ન પાવ તો સત્ય સહી ગયું' આપણુ. ૧૦

કડવુ ૧૨

'સ્વામી, અન્ન નથી એક દાણો નગરમા કિહિને ન મલે, જાણો.
આ (જિ) જમવાની (એક) થાવ, જેણે જમતા સાહ ગોપાવ. ૧
કો ધનદને વેર નાખો સેર અન્ન માટિ અડાણી નાખોઃ
એહ આખી થાવ તમારી મૂલ આપે ચારો અમારી' ૨
સાહા થાવ પ્રહીને જાય હર્ષડા માહે શાય ન માય.
'ત્રી મહાદેવજી મોકલ્યો અન્ન આપે દોહોલું દવલ્લે.' ૩

પ્રભુ થયા વ્યાપારી, 'શેર અંત લો, થાલ અમારી.'
 દીધું સગાલે સત્ય વચન; 'હું છું દાસ તમારો, દો અંત.' ૪
 પાત્ર મા'મુલ્યનું રાખ્યું, સાહે સત્ય વચન જાહેરે બાપું.
 ત્યાંહે ઈશે ઉભા આપું અંત. સાહા રલિઆયતિ થયા તે મંત. ૫

પ્રેમદાએ પાક નીપાયો. ઢાડી સોધતાં હીરો લાખ્યો.
 બીકુકને કીધો સાદ મનિ આણી અતિ આદહાદ. ૬
 એ પ્રેમે બેઢના પાગ પખાલા. તાપ વિધિવિધિના ટાપ્યા.
 'માહરા બાગ્ય તણો નહી પાર. ઘેરિ આવ્યા વિશ્વાધાર.' ૭
 ત્યાંહો બીકુકને બોજન કીધું. કામ સાહા સગાલનું સિધું.
 તુઠા શ્રી અવિનાશ. મન દીધિ અતિ આસ. ૮
 'અખુટ હજે ભંડાર બહું કરતાં સત્કાર.
 સદાશિવ પુરો આસ. દહ રહિજો વિશ્વાસ.' ૯
 એમ કહી વલા કૈલાસ શીત રહી તે સહ કો પાસે.
 પ્રગટા (ન્યાહારે) પ્રાતકાલ, ઘેરિ દીસે ડાકડમાલ. ૧૦

કંઠવું ૧૩

રાગ મારુ

નરનારી નીદ્રાયા જાગિ; રિધી નીરખી અતિ આશ્રજ લાગિ. ૧
 સાહા સગાલ કિહિ, 'સુણિ, રે નારિ ! કિહે, શું દષ્ટ પડે છે તાહારિ !' ૨
 'અષ્ટ સિધ, નવ નીધ લેખું. હું પૂણું કૃપા પ્રબુજની દેખું. ૩
 આપણે ઘેર આવ્યા અવિનાશિ પાર્વતી પતિ લીલવિલાસ. ૪
 પાત્ર તણો પ્રભુ કીધો પરસો. શીવ કરતાં સાહનો ઊ અરસો !' ૫
 સોનારૂપામય ધર દીસે. નારી નીરખે, હૈડૂ હીસે ૬
 'સુભગ થયો: શિવ શિવા પધારાં. કષ્ટ સકલ કાંતીનાં વારાં. ૭
 આપાનું ફલ એહવું જાણી સુંદરી પ્રીત્યે સ્વામી કહે વાણી: ૮
 'નારી, કહેાને ના નવ્ય કહીએ. પદ્મની, પ્રબુજનું બે લહીએ. ૯
 કૃપા વિના દારિ કો નાવે. પોતે કરે; નામ કો માહાવે.' ૧૦

કડવું ૧૪

રાગ માર

નીરજલ દેશ જાહા સાહ જાણે ત્યાહા જલ કેરો હામ	
નદી નદ ને તુપ કુપીકા વાડી જલ આરામ	૧
ધર્મ તણી સાલા સમરાવે આપે અવારી દાન,	
કાષ્ટએ રૂપ કરીને આવે જાણે શ્રી ભગવાન	૨
પેહિરે ઝોઢે, ખરચ ખાય આપે આનંદ અગ	
અસમે સમે પ્રાર્થના કરતા કહીઈ ન ઘટે રગ	૩
નાંહાના મોટા નગ્ર માહો અન તણા અંનાર	
વાણોતર વ્યાપારે મેલ્યા માડ્યા શત્રુકાર	૪
વાટે જલ ધણા રોપાન્યા, મળ શભ અનેક	
વીસામા ને વાવ્ય વાવડી કીધા કરિ વિવેક	૫
વાકી વાટ વિષે વોલાવા રાખ્યા ખરચી દામ	
લાગ્યવાન આખે જૂમડલ સાહા સગાલનું નામ	૬
ચગાવતી ચતુર નરનારી જેતા જુગતિ જોડિ	
એલેઆ નામે એક કુચર આપો શ્રી રણછોડ	૭
રમતા જમતા કોધે રોધે જૂવૂ નહી વચન	
ધણ મધુર મુખથી લાખે તેથી કામચ મન	૮
પગ પીડા તિ પીડા માને નીચદીન એહ વાપાર	
સકચ શાસ્ત્રનુ માર લહિમે કરવો પરઉપગાર	૯
પ્રીરલ પરતે પ્રભુ બોલ્યા ' કાતિ નગરીએ જાઉં,	
જય પાડુ, જાના રહી જોને અતિથ અટપટા ચાઉં	૧૦

કડવું ૧૫

રાગ ગોડી ઠમણી

શીવજી ધ ઇંદ્રસુ લાખે ખેર
તતસજી આગો મધવાદેવ ચિવજી કિહિ તે દ કરું અ ૧

‘કાંતિ નગરીએ ટ્રેડ સગાલ.

ઉમ સાચવે અતિથ્ય કાલ. આખ્યા વિના અંન નાય જામે. ૨
અતિથ્યને આપીને પ્રાસે.

પાણી ન પીયે તેહ વરામે. પ્રપંચ કરી છલ પાડીએ અ, ૩
જમ કેા અતિથ્ય નાવે દારે.

તે વિષય પીશે સાહા ક્યમ વારિ? જલવિષય જીવી નબ્બ સકે અ. ૪
સાંભલ, મધવા માહરી વાણી.

સાત દીવસ વરસો શુભ પાણી, દાલી વ્યાલી કેા નબ્બ સકે અ. ૫

‘કોહો તો કાંતિખડ ટાલી મેલું. હું મેવક શિવ તણો એ. ૬
ઝડ માંડી. જાજી બહ વારિ.

કાણું આવિ કેા ન મકે બાહારિ ધીજી ધરે સાહા કાંદાં લગે અ. ૭
વરવાને વાસવ કહે વાણી :

સાત દિવસ વરસો શુભ પાણી, ડગલું કેા જો નબ્બ સકે અ. ૮
કિહે સુંદરી, ‘સાંભલ, પીઉ માહરા.

શુખ્યે પ્રાણ ન થોભે માહરા. અતિથ્યનો ઉલમ કરો એ. ૧૦

કડવું ૧૬

રાગ રામથી

જોતમાંન સંધન સાતે શીયોલ ચઈ સાહા કેરી દેહી.

અતિથ્ય કેા આવે નહી. કીજો પેર કેહી ! ૧

‘શિવજી, સત્ય રાખો તમે. માહારો શો વારો ?

સેવક કહી કર શિર ધરો તે કાં સારો ? ૨

‘શિવજી, નરનારી બેહ દલવલે બૂખ્યા ને તરસાં.

ચરણ તમારા ચિતયું પંચાનન પરસાં. ૩

મધવાને મહાદેવજી, દેખાડે છે દાસ :

સત્ય નહી ચૂકે માંકડે, સાચો એ વિશ્વાસ. ૪

શિવજી સાચી પ્રતે સાચું કહું: 'ધર્મ' ને એકનું
અતિથેં અદ્ભુત નહુ મન નીરખી એકનું.' શિવજી પ
એમ કહી અતિથ્ય થયા શિવાલયે સુતા.
આદિ પુરુષ ઉમાપતિ યજ્ઞને અવધૂત. શિવજી
દર્શન શિવનું મન ધરી સાદાજી ત્યાંદાં આબ્યા,
અપૂરવ અવલોકતાં મન્ય રૂડા ભાબ્યા. શિવજી
સાદા સમાજ અતિ કરગરી જો ચરણે લાગો.
'ભૂખ્યા દોસો છો ધણું કાંઈ બોજન માગો.' શિવજી
'સાદાજી, નહી આપી સકો માદારે મન્ય ગમતું.
ધણા દીવસનો લાંઘણો મન ન રહે ભમતું. શિવજી
આંમિપતી ઇજા યજ્ઞ તે કાચ નબ્બ આપે.
કામલ કાયા નર તણી કો કેહી વીધ કાપે ?'

કડવૂ ૧૭

રાગ વરાહી

વચન સૂણી સાદાજી ઉચરે, મતોહાગિ મન સાથેં કરે.
'પચામૃત, પ્રભુ, પ્રીસું અંત ને ને વરતુ વિષે, પ્રભુ, મન. ૧
કૃપા કરી પધારો ઘેર. પાક રચાવું નાહાના પેર.
પંચ ત્રાસ આવીને લરો તો મુજને કૃતારથ કરો. ૨
વલતો અતિથિ બોલે વાણી, 'કેકટ સાદા શી તાણાતાણી ?
નરમાંસ કોણે નબ્બ અપાય, ક્ષૂધા માદારી કેહી પેરિં જાય ?' ૩
'કામલ', સાદાજી કહે, 'શરીર આ છેડી આપું કીજે આહાર.'
'સુષ્ક માંસ માંહે રવાદ ન હોય, આપો; કીજે કિમ આહાર ?' ૪
મીઠું કામલ કાયા તણું આપો, તો ઇજું છું ધણું.
'પાંચ વરસનો છે ઘેર બાલ. લથુ શરીર શુભ લહો રસાલ. ૫
અતિથ્ય, ઉઠો ઉઘમ કરી.' સાદા સત્ય વાણી ઉચરી.
કરમાણે મુખ મંદીર જાય: 'ધીર' રાખજો શ્રી શિવનાથ. ૬

સત તણુ સરીઝ છેદી નેદ, પ્રભુ પમ્પ કરી પ્રીતુ તેદ
 આખો, મન ગખો, માદાગજ સિવથી પૂર્ણ સધસો માય ૭
 દીસે છે કેા દારણુમ્પ છવવા આન્યો ત્રિભુવનમ્પ
 વામાને વાહાસો છે તન વધ કરતા નદી ચાપે મન ૧
 મેદેલાપ મુખ દીધુ પ્રીઉ તણુ અંતર દુખ પાપી અતિ વણુ
 'ચિતાતુઝ દીમે છે, નાય લાગી કટી મુખ દીધો દાધ ૬
 સલ વચન ચૂકા આપણુ ૨ આમ કા મુખ દીમે અણુમણુ ૧
 બેઠો માદ ને (ન) જલ ધરે. માહાજી કહે, 'સાલન, રે નાગિ ૧

કડવુ ૧૮

પીરાડી રાગ

સુદરી સુજાતા પ્રાણુ નીસરે તે દાથે ક્યમ યારો ૧
 ચેતષઆનુ રીશ ચતુરા આપણે ક્યમ છેદાસે ૧
 કેમલ કુચર રે ચેવષઉ ચતુર સુમળુ
 દાથેશુ દણુવા મુખ કહિતા પાપી ન જાપે પ્રાણુ

કેમલ ૪

અમલા ૧ આગળે અતિથ ઉમે પુત્રભાસ તે માગે
 મે માહારુ સરીર લષ યોડુ, તે અતિ સુષક લાગે ૧
 કેમલ ૩

ચગાવતી કહિ 'શો ચેલષઓ ૧ સર્વ' ગયે સત્ય રાખો
 માહા માસ કુચરનુ આપો નાય, રખે (ના) જાખો
 કેમલ ૪

શીમ ગજાઈ સરીર છેદી સત્મ રાખવા આપ્યુ
 જુવતી દાથેસુ સુદર અમ અલોકિક કાપ્યુ
 કેમલ ૫

હરીચંદ રાગઈ હરિજીભોયની વેચી, વિશ્વ વખાણે
 કુચરની કરણા મન્ય (ન) આણી ધીર્ધ રાખવુ ટાણે
 કેમલ ૬

બલ, રૂપમાગદ, નવ શરખા આપદાઈ અગ ન મોહ
તિલ એક સુત જાતે સધલુ તે વેલા ત્રયોડ
કામલ ૦ ૭

મુત, દારા, ધન જૂવન સગવે પ્રાણુ ચકી તે અનણ
એહવુ સુત માલવીએ સ્વામી નીમીપ ન, દીજે અનણ
કામલ ૦ ૮

ચેનપ્રઆનૂ ચિત્ત ચલાવા રૂપ અસોડીક આવે
'નાશી જા, નાહાનડીઆ, અહીયી. માર્યો' કહી ખીહાવે
કામલ ૦ ૯

'આ જો, ખડગ લેઈને ઉભો છે કુઅર તાહારો તાત
હવડા સાહારો જા રે નાશી' ઘણુ કરી કહી વાત
કામલ ૦ ૧૧

ચેનપ્રએ ચિત્ત સાથે જોલે, માહાગે પીતા કયમ મારે'
પ્રય આજ્ઞા પ્રમ હોય તો અર્થ આપણો સારે'
કામલ ૦ ૧૧

કડવુ ૧૯ રાગ વીગડી

વાકી વાત શ્રવણે મુણીને સુત આવ્યો પીતાને પાચ
જીડી ચિતાએ આવટે રે, ખેહે મુખે મેહલે નિશ્વામ રે ૧
કુ'અર કાઈ ક્ષેહતો નથી રે માહારો ગેડલડો આ-યો ઘેર
ઉછગ બેશી ઉચરે રે 'પીતાજી આ શી પિર રે' કુઅર ૦ ૨
મુખ કરમાણુ કા, માવડી રે 'આવડી ગે છે દાઝ રે'
શ્રી શિવજીને સંભારીએ રે તે કરે કૃપા નીરધાર' કુઅર ૦ ૩
સાહા મગાન ઉચરે રે બીરા, વગી વાહા રે
આ અતિથ્ય તાહાગ અમનો રે કરવા મહે છે આહા રે કુઅર ૦ ૪
પુણ્ય હોય જો પૂર્વતુ રે આવે અતિથ્યને કાજ રે
અગ વિદારીને આપીએ' રે નહી દાગે કુન દાજ રે કુઅર ૦ ૫

અધીર છે આ દેહડી રે; ધીર છે પરઉપગાર રે.
 પાણી તણો પંપોટડો રે, વ્યથાસે કાણુ, નહી વાર રે.' કુંઅર૦ ૧
 અમર રહા અંતર જૂએ રે: 'ત્રાહ, ત્રાહ, જમદીમ રે,
 આ કુંઅરનું શીર પડે રે. પીતા છેદસે શીસ રે.' કુંઅર૦ ૨
 અતિથ ધણું થાય આકલો રે: 'મુખ યકી કહો નાગર રે,
 જામ ગયે હું જમું નહી રે, શીઘ્ર મ લાવો વાર રે. કુંઅર૦ ૩
 તણુ માત ટપકું પડે રે, બે માંહેં જો રૂએ એક રે,
 તો ભોજન ભાવે નહી રે, રાખ્યો રહે વિવેક રે. કુંઅર૦ ૪
 તો હત્યા હુમ બેહને રે, જો ધૂળડશો મન રે.
 સુત મારી ખાડી રાધવો, એહવું સાચું ઘો વચન રે.' ૧૦

કડવું ૨૦

રાગ રામઘી

ધજા કહે, "સૂણ્ય, સત, બેદજી, નરનારીએ મન આણ્યો બેદજી.
 સત્ય વડુ છે બાબે વેદજી, આણ્યો, સુત, નહિ નિરવેદજી. ૧

ઢાલ

નિરવેદ ન નરનારીએ આણ્યો, અસત્ય એહ મંમારે.
 સુત, પ્રીતા, પ્રિયતમ, પ્રેમદા, એહ માયાનો વિસ્તાર. ૨
 સત કુંઅર જાતે સત્ય મૂકે, મૂર્ખ મોટો એહ
 કુંઅર એહને આદાર આપી છાંડીસુ તતક્ષણ દેહ. ૩
 ચતુરવર એલછઉ બોલી મન રાખી ધીર:
 'અર્થે આવે અતિથને, તો સકલ થાય સરીર. ૪
 મીડાં કાળે મોહન મુખને.' સુણિ બોલી માત
 'ધન્ય એહ વચનને.' તિલક કરી કહે તાત: ૫
 'પંચગવે પખાલીએ, માહરા પુત્ર, આપ દેહ,
 મંભારો શ્રી સદાશિવને અંતર આણી નેહ. ૬

ખડગ કર માહે મહ. કુંઝરને કીધો પ્રહાર,
 એવર્ષઆના મુખ ચકી નીસરુ તેણી વાર. ૭
 'પ્રાહાર વાગે પુષ્પ સરખા શિવ નામનો પ્રતાપ,
 નામ લેતો વારીઉ મારીઉ મર્મે આપ' ૮
 મસ્તક લેઈને માતાજીએ નસાડુ તેણી વાર.
 શરીર સ્તર્પુ વિદાર, અતિથ પામે આહાર. ૯
 અતિથ કહે, 'એહ શીસને ધરો ઉખલા માહે
 ખાડણુ ગાઉ ખરી પ્રીત્યે' ત્રિદશપતિ કહે, 'ત્રાહિ'

કડવું ૨૧

રાગ કેદારેઃ દશાખ

શીસ સોહામણુ સુત તણુઉ ખાડીએ,
 રાધણુ માડીએ રૂડા રામજી રે, હા રે ।
 હાથ ઉમો કરિ, હાડિયુ ન ફટે રે,
 ગાટે વિધાતાએ જે ધડુ હા રે રૂડાં
 વિદરિ વશા પછી એક દન રે
 મન માહરુ ન ઉવેખીઉ રે, હાં
 ટાહુ, ઉન્હુ, ખારુ, મોડુ અન રે
 તન, પ્રમે નબ્ધ પેખીઉ રે, હો
 લક્ષ્મણવતા લાડકા પુત્ર રે ।
 સૂત તાહારું સબહુ મુખ રે
 ઓપમા દેવા આખા વિશ્વમા રે
 સ્વર્ગ પાતાલે હુ જે ભમુ રે
 પાચ વરસનો પુત્ર તું બાલ રે
 કાલ પાખે કના આવડી રે, હાં
 વજ્ર ચકી આકરું માહારું મન રે.
 તન પડે જીવે માવડી રે, હાં

ફણે પડા પછી ના નીરતી રે,
 અતિ સંસાર સદ્ વખાણુતો રે, હાં
 આંખડી આંખતાં આકલો થાતો રે;
 જાતો બાપકેં બીહરાવતો રે,
 મુશલ ખડગના પ્રાહાર તે કયમ ખમા રે ?
 મુખ થકી હિયરો મા'ભાખ્ય રે, હાં
 કિલિલિ કોરી ખલકની ખેલ રે,
 ગેલ કરતો કુંચર આવતો રે, હાં
 જૂખડી પાખે આપતી સૂખડી રે,
 ભાવ રાખી મન ભાવતો રે, હાં
 ખાંડણુ ખાડતા નારિકા નીરમણી રે,
 દાત દાડમકલી દીપતા રે, હાં
 માવડી તાહારા પ્રાણ નીશારે રે,
 ગુણ તાહારા જૂગ જીપતા રે, હાં
 આતા, આખડી કમલની પાખડી રે,
 ખાડી મુશલ પ્રાહાર વાગતા રે, હાં
 કહું નહી, કોણ હિ રૂપ રે,
 અકલ સ્વરૂપ આહાર માગે રે, હાં
 હિં, કુંચર, તૂ આલસ મોડી રે,
 કર ખે બોડી મા તાહારી કરગરે, હાં
 કાંણે જૂખ્યો બોડો તાહારો તાત રે,
 માત તાહારી માસ કયમ ભરે ? હાં
 કંકડું રર
 રાગ કાલેરો
 નરનારીએ ખાંડણું ખાંડી પકવ કરી પૂવતું અંગ,
 અતિથને આસન શુભ મોડે, રંચેક ન થયો મુખનો રંગ. ૧

પાગ પખાલી પૂજા ફીધી, ચરણોદક લેઈ મેઢલુ શીસ,
 પાત્રે પૂતનું આમીય ઓથુ, 'નહી જમુ' કહી ધૂણું શીમ. ૨
 'અપુત્રીઆને આશ્રમ આવી ઉદક અંન લે જે કાલ,
 માહા પાતીક તે પ્રાર્થકને, શુભ ગતિ સ્વપન નબ્ય ખેમ હોય. ૩
 એમ કહી અતિથ થયો ઉભો, ચગાવની ચતુર એક નારિ:
 'પ્રભૂ, પવ થોભો પુન દેખાડૂ' માહા સમ કરે જહ મનુદાર
 છાંની જો છૂરી કે લેઈ આવી, આ ઉદર વાંચે છે અરજૂત મલ
 વિદારી વેગે દેખાડુ પ્રથુ, વહી જાએ અતિથ્યકાલ
 અમર મવે ઇદ્ર, ઇદ્રાણી, લક્ષ્મીપતિ ને ઉમયાપતિ દેવ
 નારદ ! તાહારી માતુ મહીત હ જોવા આવ્યો, સુણિ, કહ જોવ
 નાખે છૂરી ઉદર ઉપરિ જમ, કમકે શુ જાણ્યો હાય.
 'માગ' મહાદેવજી ઉચરે 'ધન્ય, ધન્ય' કહે સુર સહ માય
 ધમધમ ધુધરડી પગે વાજે, સુત આવી વયગો માને કક.
 સાહા સગાલ તણુ મહ શોભે, જાણે એ શુ સાચું વૈકુઠ !
 દેવદુદુભી અતિ ધન ગાજે, કુસમવૃષ્ટિ કોતક મહ ચાપ.
 અમર તણી અપહરા નાચે, ગુણ સગાલના શ્રીમુખે ગાય.
 ઇશ કહે, 'અમરાપુરી આપુ, કહે તો આપુ કૈલાસ;
 સગાલપુરી કરું સ્વર્ગમા, કે આપુ હરીચરણે વાસ !'

કડવું ૨૩

રાગ વેલાવર

નગરજન સહ જોવા આવ્યા વર્ષો જોજોકાર.
 માતપીતાને સુત મલો, સ્નેહ પ્રાણુનો આધાર ૧
 અમાવતિ, ને ચોઈઓ, સગાલે જોડયા હાય
 માહાજી, તમને શિવ ઇડે કહે કૈલાસનો નાય ૨
 'અરજુ સુતરજુજી તણુ આપીએ. અવિનાશ.
 કે મેવા કરવા સ્વામીની રાખી/ પ્રભુ પાશ. ૩

પણનાં શિવ એમ ઉચરે, 'મુકમનાં ફલ એવું,
ભલી રીતે ભોગવે અંતર આણી નેદ.' ૪
પર આપી વધ્યા પ્રભુજી. 'પોતોચત્તે મનની આસ.
પરીવાર તાહારે મર્વેશું પામીશ વૈકુંઠ વાસ.' ૫

રાગ દેશાખ્ય

મંવન સતર સેરે અઠોતરો, ફાશુન મગ્ન અનુઆલડો ખરો,
દુખ દરે દશમી રવિવાર, કથા પૂર્ણ થી શુભ સાર.
શિવપુરાણ તપ્તી કથા મગાલ ચરિત્ર જાણો સર્વયા.
એકમના જે માંભલે, ચોરામીના ફેરા દલે.
ગર્વ તજીને જે કો ગાય, સદસ ઘેનુ આપે ફલ યાય
તે ફલ પામે, નદી ગંદેદ. ધણું ધણું વણી કહું છું તેદ
તાન તાલ ને કવિનો ધર્મ લઘુચર ગ્રંથ ન લહ એવ મર્મ
ધણું બોળડું બાલક વદે, પંડીત આનંદ પામે રદે.
કોકો પ્રભૂને ગ્ની જમ મોટા કવિ મનંદલ હોષ ત્વમ
ઠિઠિ જાની, સમરથ જગદીસ કરુણાનીધ્યને નામી શીસ.

ચરપાઈ

તણુ સહે તા ત્રીસઃ મગાલને કરુણા કરી ઈશ
જાની જોલે આલપપાલ કૃપા કરી કૈલાસ બૂપાલ.

નાકરકૃત સગાળપુરી ૧.

કડ વૂં

વિરાડી ચૂપઈ

ગરુઆ ગણુપતિ લાગૂ પાછ, રાજકાજ પ્રથમિ પિવાહિ
 બ્રહ્માની બેગી મરસતી । મયા કરુ, મા ! હ દુર્મતિ ૧
 સાલલુ તે કહ્ન કેલની મગાલપુરીની ઉતપત નવી
 કુતાતણી કૂખિ અતરુ, એહેવુ દાનેસરી નવિ હવુ ૨
 સૂરા માહ બજુ તે સૂ વઢતુ વાધિ સાગર પૂર
 પિહિલિ પિરિ કરે વિખાણુ, ધનુર્વિદ્યાનુ તેહ સુખણુ ૩
 પૃથ્વી પડી ન મેલિ માણુ દસ જોજન તે પરખૂ પ્રમાણુ
 આગિ અરજનના રે અદાપ એહેવા માહ પડિઉ છે સાપ ૪
 જોહની ત્રિષ્ટ પીતામર કરિ તે અજરામગ ક્યહથી મગિ ?
 ઇંદ્રે આવી તે જાચિઉ તુહિ નવિ નાકારુ કિઉ ૫
 માગિ સનાહ તે તા સાર તુહિ નવિ કીધુ નાકાર
 અપાર, સ્વામી, તે લીજીજ, અમનિ કરતારથ કીજીજ ૬
 ઇંદ્ર બણિ હ પાસિ રહુ, એક વીર તે આગતુ કહ
 બયા મુભટનિ તે મારસિ વનતિ માહરિ ધરિ આવમિ ૭
 પરસુરામની નીસાવિ બણુ તેની માગિ ઘટોરકજી હણુ
 ધરણી ઢલિઉ ખત્રી કરણુ માગિ માગિ હ થઉ પ્રમન ૮
 વનતા બોલ્યા દાનેસરી સ્વામી ! મુગતિ કિરપા કગિ ?
 તૂ તૂહુ મુઝનિ, ભગવાન. પુતપાણિ દેજે પિંડદાન ૯
 પાત્ર જોષ દેવરાવજો દાન તાહગિ ચરણિ માહારુ ખ્યાન
 કિપા કરે તૂ સ્વામી ! અમ સમ્મલ સદ્ગુણ માહારુ જનમ ૧-ક ૧૦

વલી વલી માગૂં, લગવન, ગગાતીગિ પડજો તન
 પરચી સું મ લાએમ બોગ સદાર સહ હોજો મન્નેમ ૨ ૧૧
 ચતુરભુજનિ ચરણિ રહુ સૂગજસુત તે વૈકુઠ ગઉ
 તિહા ઉગુ કગિ અપાગ મિ સ કીધૂ, જુગઆધાર ૨ ૧૨
 મંભાગ તુ તે પૂન આપણુ દેખિ સવ તે સોનાતણુ
 નાહિ નાહિ હો જુગઆધાર ૧ બધ્યા મુજનિ પીડિ અપાગ ૩ ૧૩
 વગતા બોલ્યા જુગઆધાર કઈ તે કીધુ પરઉપગાર ૧
 સ્વામી ૧ મદિર આપુ જતી આપુ કનક, ન લીધૂ ગતી ૧૪
 કિહિ જતી બૂખુ રે અપાર કરિ કરી દેખાડુ દાન,
 કૃષ્ણુ ભણિ કરણુ એમ જ કરુ કર લેષ નિ મુખ માહ ધરુ ૧૫
 મુખ માહ મેહેતુ કર આપણુ આપુ ઓઝકાર અગ્રતતણુ
 જેહેવુ દીગિ તેહેવુ પામીગ અન્ન વિણુ વેદના કિમ વામીધ ૧૩-૩ ૧૬
 કાસ્યપસુત તે એમજ ભણિ (કહિ કરણુ નિ સ્વામી સુણિ)
 અનદાન આવુ છિ સાર ૧ મનુષ્યા જનમ આપુ એક વાર ૧૭
 એક વાર અનદાન જ દેસ, સામી ૧ મુજનિ કિયા કરેસ
 ઇણી પિરિ ખતી કરણુજ હઉ પિહિયુ પુહુર આપણુ કાહાવિઉ ૨ ૧૮
 ૬૩૧ ૨

ચૂપક ૫

કતી નમરી નિ સાહ, ખગાવ તેહતુ પુત્ર હઉ માહ સગાલ
 તે કતીના કર રે વિખાણુ તેના લોક તે ચતુરસુજણુ ૧
 પૂન લોકિ તે પરઉપગાર વ્રત ચિત પાનિ પિયુ નિ નાર
 મન માહ નવિ મેહેવિ માન તે કતીના કઈ રે વિખાણુ ૨
 શુદ્ધિવત હઉ સાહ ખગાલ તેહતુ પુત્ર હઉ રે સગાવ
 નહની સ્ત્રી મતી ચગાવતી, આવા સંતોખિ તેજતી ૩
 નેહતણુ એનૈઉ તન, મગિ ધરાણી છિ ધરનુ ધન
 ૧૧ કનત્રણુ હઉ રે સગાલ, ધન મન જાણિ મેધ જ માલ ૫-૬ ૪
 મી ભરતારનુ એક જ ચત પુત્ર પતુત તે પૂનવત

જતી જમાડી નિ તે જમિ. તહુ જણુ વર દેહી દમિ. ૫
 તેહની નવ ખંડ ચાલી ખ્યાત. તેહનિ વિખાણિ વૈકુંઠનાથ.
 તેના ચાલિ સતુકાર. અસત ન બોલિ એક લગાર. ૬
 મત કરિ છિ એકાદસી. સ્વામી* કિહિ; એહ જોઈછિ કરી.
 આરિ મેઘ જઈ નિ અડુ, મુસલધારા ત્રષ્ટ જ કરુ. ૭
 ૬ માં ઊધડસુ એક લગાર. જોઈછિ કરી કિ ભરખિ આહાર ?
 સંન્યાસી કે નાવસિ બાર; જોઈછિ કિમ કરિ છિ આહાર ? ૮
 સાસિક તહુનિ લંધન પડિ. જતી કે એ દ્રષ્ટ નવિ ચડિ.
 ખખ્યા દેહીનિ પીડિ ઘણું; પણ નવિ મેહેલિ પોતાતણું ૯
 પિહિલિ પિર દેખિ સ્ત્રી ભરથાર. નયણિ બીણુ નનિરખિ નાર,
 રણુવગડામાં^૭ દેવલ દીક કોઢી કુષ્ટ વિહિતુ બીક. ૧૦
 ચરણિ લાગાં સ્ત્રી ભરથાર. સ્વામી ! આજ કરુ નિ સાર.
 બોલ્યા સંન્યાસી કિપાવત. અસત કહુ છુ સ્ત્રી નિ કંથ. ૧૧
 તાહિ, તાહિ, રે જુગઆધાર ! ખખ્યા દેહીનિ પીડિ અપાર.
 વલતા બોલ્યા શ્રીજુગદીસ. + જિહુ જણુમાંહ કુણ લેસિ સીસ ? ૧૨
 દસ્વામી ! તમનિ લેસું સીસ ચરણ પખાલી નિ હું લીસ.
 મસ્તગ લીધુ તે તાં જતી વરસિ મેઘ. ન ઉધડિ રતી. ૧૩
 ઉત્તરી પરે તણાયું ધરાલ તુહિ ચંત ન તાસિ સગાલ.
 અંતર જુઠ અત્રતમી દેવ. ભાવ જિંહુના અતિ અસ્વમેવ. ૧૪
 મંદિર લીધુ તે તા જતી. ભગતિ કરિ છિ ચંગાવતી.
 ટોલ તલાઈ આપાં પાથરી. વા નંખિ તે પાણિ કરી ૧૫
 ૯-ક ભાવ સુંડાઈ ભલું બોજન ઊઠુ. સ્વામી થયાં રે મીડાણ.
 જતી ભણિ. વીનતી અવધાર; હું તુ અનનુ ન કરું આદાર. ૧૬
 પ્રેમદા ભણિ સ્વામીનિ સું રુચિ આણી આપુ જે જતીનિ પચિ
 તમિ વાણિ અ દયાકામપાલ. અમ જમવા બુંડુ છિ માલ.
 વેચાયુ આણી નિ દેમ. પણ તમનિ હ જમાડેસ. ૧૭

કલ્પ ૩

ચૂપધ

૧૦ તે હ ન જમ, નવગિ મરેસિ હ તુ નરમસ જ ખાએસ
 માદાઈ સીમ વાદીનિ દેમ; પણુ સ્વામી ! તમનિ જમાડેમ ૧
 વલી વલી પૂછ હ ધણુ. સુ છિ છોકરૂં તમતાણુ ?
 અરૂંપરૂં તા પેણિ મગાવ, આપુ ગરથ, ન પૂછિ બાલ ૨
 જતી બણિ કા બુતુ બમિ ? ખીજૂં મમ માદાગિ નવ ગમિ
 વધી પ્રીમિ જો તાદાર તન, તુ તુ માદાર માનિ મન ૩
 ૧૧ બણિ ચગાવતી વાગ મ લાઉ; નીસાલિ બોવાવરા જઉ
 એક સંન્યામી બિમી ગુડ, ખીજુ જલ થઈ નીમાનિ ગઉ ૪
 અગે ચેલેઆ ! માગવિ વાત તજનિ મારસિ તાદાર તાત
 તાપસી એક અબ્યાગત ચઉ કુચરૂં તેણિ મંસ માગિજી ૫
 પૂરવિ તૂ તા નાસી જા, તનિ મારમિ તાદારી મા,
 કુચર બણિ સ્વામી ! અવધારિ, મરવૂં છિ તા એક જ વારિ ૬
 તે તુ નહિ રે માદાર મમ માખાપનિ છેલ આપુ કિમ ?
 ચગાવતીનિ હાથિ મરેસ પણુ સ્વામીનિ જમાડેમ ૭
 જાને નિ જલ મનિ કરી વિચાર મુઆ પૂઠિ દેહી યાસિ છાર
 મસ્તગ પાગી ખડિહિ ધરી કુચર પવાયુ વેગિ કરી. ૮
 જકુંચર આવતુ હીહુ તાત મન માલ વિમાસિ માત,
 જતાગિ કુચર બોલુ ચેલેઉ માતા ! તાત ! તમિ કારુહિ ? ૯
 કુચર બણિ સુણુ માદારી માલ ચગાવતી ! તૂ વાર મ લાઈ
 માત ! વધ કરે અમતણ. વલીવલી હ કહ હ ધણુ. ૧૦

કલ્પ ૪.

રાગ સોરઠી

છુગણ પુત્ર ચેલેઆ રે આપુ તપસી કેડ
 ધ્યા જતીનિ પીડિ ધણેરી કા કરે છુ જેડ ?

ઋગ્વેદ કાયા રે તૂ કાતી કિમ સહેમ ? અચલી ૧
 ને સર મુચ્છ ધરાવતી રે તે સર કિમ વધેમ ?
 હસ્ત માહારા કિમ ચાનસિ પુત્ર । બાવકવાહિ વેમિ ? કુઅર ૧
 દીપ પાખિ જિમ દેવન સુત્ર રે, પુત્ર નિના મમાર,
 ચેલેઆ પાખિ સગાય માહ સુત્ર ચગાવતીતુ ભરથાર કુઅર ૩
 ઋષોલી પ્રીમતી પાતલી રે ઉપિરિ ધૂત નિ ગોવ
 ઋષિધ કૃષિધ પોખતી તે કનક કેરિ કચોસિ કુઅર ૪
 ઋમન માહ એમ જાણતી રે, પોહુ યામિ પુત્ર,
 ઋગરડપણ માહાર પાનસિ, કુઅર રાખમિ ધરસુત્ર કુઅર ૫
 ઋદોવ તનાઈધ પુદતુ રે તા ખૂચતૂ પડસુત્ર
 ઋઆણુ તૂ ધરણી દવસિ, માહારા લાડકવાયા પુત્ર । કુઅર ૬
 ૧૨કાયાનાવા કા કરુ છુ રે ? રાખજો તા ધરસુત્ર
 આરોગ રિહિજો માતપિતા । તમિ ઇણી પિર બોનુ પુત્ર કુઅર ૭
 મદિર માહ લેઈ ગયા રે, જતીનિ કહી છિ વાત
 ૧૩ચગાવતી માત કા રુષ ? કા રુષ સગાલ માહ તાત ? કુઅર ૮

કહવૂ ૫

ચૂપધ ૧૪

સનમુખ થઈ નિ આલુ સીસ ચેઈધ સમરી જુગદીસ
 માધ કુવર તે જોસિ લીધ બિહુ કરિ તા કાતી કીધ ૧૫ ૧
 ઋલેઈ ખાડુ તે આલ્યુ હાથ, કિમ કરૂં કુઅરનિ ધાત ?
 ઋમાત ભણી મિ કૃષિ ધરુ તે કુઅરનિ ધાત કિમ કરૂં ? ૨
 સાત વરસનુ ભણતુ સૂત્ર માધ બાપ કિમ વધિ તે પુત્ર ૧૧૬
 ઋમાત । તાત । તમિ કા રુહિ ? વેગિ વધ અમાહારુ હઉ ૩
 ઋજીભા રહી ધા મેહેતુ ધણુ મસ્તગ તૂદે હરિ " સહુ ભણૂં
 ઋસીકિ વીંગિ નિ મેહેલિજી બાકી સવ તે તા રધિજી ૪

૪૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ની આ નિશાની વાળી પક્ષિઓ ૬ કમા નથી આ
 શિવાયના રચણોએ વધારા અથવા પાડશેદ જણાય છે જુઓ ૫ ૧૩૦

લેઈ મન્યારી આગતિ ધરિ તુલિ સવામી આદાર નવિ ઠરિ
 ઋણિમારો નિ પ્રીત્ દાય આપણુ બિહુ જમીમિ માયિ ૫
 ઋસ્નાન કરી દેવલ નવએમિ તુ હ આમી ! આદાર કરમિ
 ઋએદલિ મીંદ પડિગે દ્રેક મીંકિસુ છિ મગાવ માદ સેક ૬
 મગાવ માદ બોદ્યા તતખેવ કેવગતણુ મસ્તગ છિ દેવ !
 હ બૂકુ ને કિમ કરે આદાર ! સીંમિ મસ્તગ મેદેલુ આગ ૭
 જતી બણિ તમિ એમ જ કરુ મસ્તગ લેઈ બિખલિ ધરુ,
 બિહુ જણુ ખાકુ ખાણુ આસુ પડસિ જો તમતણા,
 તુ હ તમનિ તા સાપેસ બૂખુ બીડી નિ જાએમ ૮

કડવૂ ૬

૧૭પરથમ માતા બોલી રે ખડગ તે દાયડા કિમ વહિ રે !
 હ તુ દોહલિ દેવલ જતી રે પામી પુત્ર એવેઉ રે
 સોના કેરે પાવણુ રે કુચર પતુતુ પુઢતુ રે
 પુઢતા તુ લેતુ આડુ રે, દાલરે ગાતી હ તનિ રે
 કાનિ કુડક સોભતા રે, પછેકુ પુત્ર ! એવણિ રે,
 માયિ પાગી ખડિઉ દાય માદ રે, કુચર નીસાસિ જતુ રે
 જતા માગતુ સુખડી રે ગૂઝન હ લરી આપતી રે
 દ્રાખ અનિ ચાલુરડી રે આપતી મારા દેવનિ રે
 દૂધ માદ પુદા પલાળતી રે ખાડ તે લાવ સુ બેલતી રે
 બાણુગણુ પુત્ર પ્રેમ સુ રે ચૌદ વિદ્યા તનિ આવડી રે
 આખડી તાદારી નિર્મલી રે દત જણી દાડમકલી રે
 કાટુલાજતુ નિ મિદિતુ આપ રે ! કાતી તે તન કિમ સદી રે !
 ચૂટી લેતી તે હ તહી રે દેહી દૂખાતી મારા દેવની રે
 સીસ ખડીધ નિ આસુ હડીધ રે તુ જતીજી જમિ નહિ રે
 કુચર માતુ સવામીનિ રે વ્હાલુ એવેઉ તુ ધણુ રે
 મૂનિ દતી મોગી આસ રે જાણુ 'તુ પુત્ર પરણાવસ રે
 હવિ થઈ છ નિરામ રે કાંધ સુખ નવિ પામિજ રે
 તાતજણિ બૂખાનઉ રે આરોગવા તેડતી અગાવતી રે ૧૮

કહવું ૭
રાગ રામગતી

૧૮ રહાર્થ સીકિતુ સોમ ખડૂ, મલીકુ કરી નિ ગધૂં,
તુહિ રામીધ આહાર નવિ કીધુ રે.

બોલિ છિ સગાલમાહ, હવિ તમિ વાર મ લાઉ
ખંધ્યા તમાહારી દેહીનિ પીકિ તુ હવિ વિહિયા થાઉ
વવતા બોલ્યા અતિત તા, કા કરુ કીધાકીધ ?*
હવિ તુ તમ વાજિઆનૂ ની જમૂ હ સિદ્ધ + ૨૦
બોલિ છિ અગાનતી, માલલિ તું મોટા જતી
તમનિ કહ ઉતમ મતિ

માલલુ નિ સાવધાન થઈ, કહ્યુ તમિ કરુ કાન.
માહારી નિ કૂખી વિશે છિ નજીં ગધાન
જેરે તમિ ન પતીલુ. તોરે તમિ કા ખીલુ ?
માહારી કૂખિ છિ કુઅર ખીલુ

૨૦-ક તાહારિ સતી ગડી, સોધી કર માહ કટારી લીધી
મન માહ નવિ તે ખીધી કાવિ સાધવીનિ ન સુદ્ધિ.
પ્રાહાર કરવા થઈ એકમન આવી હાય રહાર્થ જનારદન

૨૦-ખ અતિત તુ તુ બૂખુ રહુ માહારુ જ વારુ છલિ ગઉં
માગિ માગિ હ ઈ પરસન, બોલાવિ ચેલૈઉ તન
બાઈ બોલાવત કુઅર આબુ, માછ મોતીકછ વધાબુ ૨૧
માહારિ હતૂ પોતિ પૂત, તુ પામી ચેલૈઉ તન

અખલા । તમિ હો કતી નગર સહ ઉદ્ધર પ્રજા સહિતુ રે.
હરિયદ નિ હો રુકમાગદનિ સેક સગાવસાહ નમિ તુ રે
ત્રહુનિ અતરિખ આપૂં વાસ એમ બોલિયા શ્રીઅવિનાશ
દીસાવાન કુલિ અવતરુ, વીરક્ષેન માહ વાસ,
વીકાનુ સુત વીનવિ નાકર હરિતુ દામ.

૬—પ ના વધારા અને કેટલાક પાઠબેદ.

૧

જમિ x x દેને દન ૨૪

x
વલી ખોલ મુર્ખો તન મયા કરે મઝનિ બગવન ! ૨૫

નિલક તો લડ વિમનિ દાધિ; માનિ દાધિ બોગન દાધિ.

૨૬
૨૭
૨૮
૨૯
૩૦
૩૧
૩૨
૩૩
૩૪
૩૫
૩૬
૩૭
૩૮
૩૯
૪૦
૪૧
૪૨
૪૩
૪૪
૪૫
૪૬
૪૭
૪૮
૪૯
૫૦
૫૧
૫૨
૫૩
૫૪
૫૫
૫૬
૫૭
૫૮
૫૯
૬૦
૬૧
૬૨
૬૩
૬૪
૬૫
૬૬
૬૭
૬૮
૬૯
૭૦
૭૧
૭૨
૭૩
૭૪
૭૫
૭૬
૭૭
૭૮
૭૯
૮૦
૮૧
૮૨
૮૩
૮૪
૮૫
૮૬
૮૭
૮૮
૮૯
૯૦
૯૧
૯૨
૯૩
૯૪
૯૫
૯૬
૯૭
૯૮
૯૯
૧૦૦

વાલી વલી ખોલિ શત્રી કર્ણ: મયા કરે મઝનિ, ત્રીકમ ।

પાવ ગંદઈ દેવાયો દાન તાદરિ અરજે માફે ખ્યાન. ૨૪

૧-૬ મહસનિ પરિ દેયો જનમ [મુકલ દવ દુધિ જનમ-૬]

૨ પગલા દા નાવે યોગ સ્વદાગ થા મઝ મંયોગ

પગદારાવંશા દુ નપુમક વલી વલી મઝ કરજે ૬૫ ૨૬

પીઆઈ દ્રવ્ય દેખાડિ જાણિ તેણી વિલા અહુ કરજ્યો દાધિ.

૩ ત્રાદિ ત્રાદિ ૩ જગદાધાર ! આગલિ ઉમા દેવ મોરાર.

પુઠિ દરિ, ઠા શત્રી કર્ણ ૧ ઠારણ કુદુરિ. બણિ ત્રીકમ. ૩૨

સ્વામી અનદાન તા ન દીધ ફોકટ ફિરો તે તા કીધ.

હેમદાન દીધુ અતિ ધણું: દીધું સર્વ તે મોના તણું ૩૩

અનદાન સમુ નદો માર. શધા મઝનિ પીડિ અપાર.

અન વિના તા તપતિ ન હોય, ... વિના તા મુગતિ ન હોય. ૩૪

૩-૬ અન વિના તા દિન વામીષ.

૪ મવાબાર દેતો મોવર્ણ તે વિખાળો શત્રી કર્ણ. ૪૦

૫ રાગ આસાઉરી ૫-૬ પુત્ર કલત્ર ને સાહ સગાલ ખ્યાનમાન

ના મેહસિ આગલિ

૬ મ ઊધડસુ મેખોનમેખ આજ એહનું સન દેખેય.

મેધ ન ઉધડિ કે એક લગાર. મંન્યાસી કે નાવિ બાર.

૭ રાનવગડમાહિ ૮ હમ ખોલિ માહાસિક સતવંત

૮ સ્વામી જીવતથ દાન દીજીઅ. મહિર આવુ. બગતિ કીજીઅ.

વલતા એણી પરિ બોલ્યા ધસ. "બેહમાહિ કુહુનિ અદસિ રીસ, ૧૩

અંત ચલશુ એક લગાર, સગ આણુશુ સ્ત્રી ભરથાગ,
 તુ તાં તલ્લનિ ત્રાપેશ; બ્રૂખ્યુ ઉડીનિ જાએમ. " ૧૪
 સ્વામી ! તલ્લનિ લેથ સીસ. ચરણુકમલ પખાલી પીસ.
 મસ્તકિ લીધો તે યતી. વરસિ મેધ, ન રહિ રતી. ૧૫
 ઉપિરિ પિઠ તણા આધરાલા. અંત ન ચાલ એક લગાર.
 જે જે દીપું તા ભુઞ્ચિ પડિ, તે લેઈ મુખ મારિ ધરિ. ૧૬
 ... ... મઝનિ લાગિ સાકર દ્રાખ.
 અંતરિ રહ્યા જોએમ મુનિ; ભાવ નહી તા બેઠનિ બ્યન. ૧૭

૬-૬ ભાવ ધરી ક્રોધ અન્નપાન. સ્વામી ! જીહુ થઉ મધ્યાન.
 ૧૦ "મઝનિ મુખ તે માંડી લખિ. સીદિ આણો? ખિઠો' તુ મુખિ"

આણ્યુ અખાધિ અગ તણું. મન ન માનિ જતી તણું
 " વલી વલી મ કદિશુ ધણુ માંમ લખું તે માણસ તણું. ૨૧
 પરિપરિ સોધિ સાહ સગાલ. આપિ ગરથ નિ પૂછિ આવ. ૨૨

૧૧ "સતિ, સતિ, સ્વામી ! અવિધારિ" ધમ લણિ ચગામ નારિ. ૨૩
 તે તાં માહારિ પોતિ છિ; શ જોઈએ સ્વામી પછિ ?

૪ આ નિશાનવાળી પૃ. ૧૨૬-૭ પરની પંક્તિઓ પ્રત ૬-૬

માં નથી. આ સિવાયના સ્થળોએ પાઠ્યેદ અથવા વધારા ૬-૬માં જણાવેલ

૧૨ કલાવાલા છાંડો કુટુંબના રાખજો તાં ધરસૂત.

આરોગિ હસિ માયઆપ તુ ધણાચિ જણુશુ પુત્ર.

૧૩ સતી તાં ચંગાઈ રોચિ ઉલવડિ રહી.

હરિ અહો જાણ્યું ઉરણુ ચાયા રિ ત્રણુ રણુસંસાર.

વાઝીયાબાર તે ઉધડ્યું, જે હૈયડિ હરખ અપાર.

૧૪ રાત્ર અસાબરી

૧૫ કાઠી કટારી જાહાર ક્રોધ.

૧૬

માય બાપ ચઈ વધીઉ પુત્ર
 પુત્ર વધતાં ન લાગી વાર તતખણુ રાધુ તેણી વાર.

૧૭

રાગ દેશાગ

મિરુઆ ન ગણુપતિ લાગૂં પાય રિ
સરસ્વતી

વીનધૂં એ.

તમનિ પસાએ ગાર્ધઅિ પુત્રનાં ખાંડણાં એ.

માડીતુ રે માડણુ માહારુ એલેઉ રિ.

૧૮ કુંઅર ? તાહારી નામિકા

દાંતડા દાડમકલી

માહારા પુત્રના રે

અત પાપિ ચુટીઉ છૂં દેતી દેહ તાં દૂખાતી

માહારા દેવની રે

કુંઅર કાતી કિમ સિવાઈ આવડી રે પૂછિ છિતાં માવડી

માહારા એલેઆ લાર્ધ

સાહામિક પુત્રનું સીસ જ પાડતાં હે હે હેયા પાપી

કાટિ નહી રે

ભણિ જનૂની માડીના રે માડણુ પિહિરતુ રડાં આડણુ

માહારા એલેઆ લાર્ધ

ભણિ જનૂની કુંઅર કાલા વિશ્વના રે વાહલા

માહારા એલેઅિ લાર્ધ

૧૯ સાહસિકનું સીસ ખાંડયુ; પલ લીધું આગલિ માંડયું.

લેઈનિ આગલિ ધરે હવિ સ્વામી ! આહાર કરુ

વલી કાર્ધ વિતૂઉ ધરુ

૨૦ સાભણુ વાણી મારી બોલું છૂં પુરાણુ જાણી;

નથી ગ્રામ્ય વાઝીઆના ધરનું પીવા પાણી.

ધમ તિ અતિથ બોલિ વાઝીઉ તુ

ધમ તિ બોલિ છિ જતી સાભણો નિ તણો સતી

અતીથ ધરમ દોહિલ અગાવતી

ધમ બોલિ મંન્યાસી કામ તાં કાજિ વિમાસી

જાઉ. જમુ. કુણિ રાખ્યા ઉપવાસી ?

એ તાં તુહિ માહારુ ધરમ વાઝિયાને ધર જમું કિમ ?

વેગે વાર મ લાઉ દેહનિ લેઈ જાઉ
એમ બોલિ મતી સાલતુ નિ માદા જતી
બેઠ જણા એકમતી ચગા રે વતી
સ્વામી કરુ મધ્યાન કલૂ માદાર કરુ કાન

૨૦-ક મતીચિ જીડીનિ સોધી કરિ તા કટારી લીધી

માધવી તા એહવી સૂધી
મનિ નવિ તે મીઠીની પ્રાહાર તા કરિ તનિ
અમના અહી એકિમન્ય આવી હાય માહું ભગવન

૨૦-ખ ૬-ક મા નથો

૨૧ બોનાનતા પુત્ર આવુ માતાચિ મોતીચિ વધાવુ
અરથ ગગથ સગવ લુસબ્યુ
એકમના બિધયો કાતી રે સહિત ગજારિ સહ જિત
દરિથદ રૂખમાગદ સગાલ મત
પોતિરિ આપણૂ પૂન્ય પામ્યા રે ચેતઈ તન
અમલા તૂ એકિ મનિ
ઉધરિમ તા તુહુનિ અતરિવાસ
એહવૂ તા અવિનાસ

રાગ મેઘ

માગિ માગિ વર આપૂ બોલ્યા વૈકુઠનાથ
એહ સગાલનિ વાસીઉ નગર કાતી મહિત
જિહવા મદિર માનીયા હૂતા કાતી માહિ
એહવા અતગિ વાસીયા અતરજમી તાહિ
એહ સગાન નિ ચગાવતી ત્રીજી ચેતઈ તન
પુષ્કરુષ્ટિ સુરનર કરિ અતર આવ્યુ તેહ નિગમ
એકમના જે ગાયસિ તેહનિ ગગાનૂ સનાન
અમાગ સાગર તાગિ લાજિ લવહુ ખ શ્રી ભગવાન
એકમના જે સાબલિ નર નિ વલી નારિ
પુત્ર વિયોગ ન પામિ પામિ પુત્ર નિ પરવાર
દીસાવાન કુલિ ઉપનો વીરખેત્ર માહિ વાસ
ખકાનુ સૂ વી વિ નાકર હરિનુ દામ

નાકરકૃત સગાળપુરી ૨.

કડવાં ૧-૨.

ઉમયામુતને કરે પ્રણામ. કૃપા કરો તમે મુજને, સ્વામ !
અભાની પુત્રી મરસ્વતી મતિ આપે, ટાળે દુર્મતિ.
દુર્મતિ ટળતાં વેળા વળે; પુણ્ય વાધે, પાતક પરજળે.
આહાણુ ચરણ તણે પરતાપ, આહાણુ પૂજ્યે, જાયે પાપ.

સૂર્યનો પુત્ર હવો જે કર્ણ, સવા બાર આપનો સુવર્ણ
ચોહોર કાહાવ્યો નામે જેનાય, અતુલ હવો એનો મહિમાય. ૩
અઢાર કોણી દળ પડ્યું ઠામ, રાજા કર્ણ દળ્યા અંકામ.
જાણુ સજ્જન્યે પોઢયા કરણુ, છળવા આવ્યા અશરણુશરણુ. ૪
આહાણુનો તાહા વેસજ ધરી, આશીર્વાદ દીધ શ્રીહરિ.
કર્ણ વિપ્રને કર્યો પ્રણામ, સ્વામી પધાર્યા તે કોણુ કામ ? ૫
સોમવશી ! સાબળ કહ આજ વિસ્તારીને માહારું કાજ.
આહાણુકુળ માહારો અવતાર; પરણતાં એસે દ્રવ્ય અપાર. ૬
હેમ રૂપં એસે અતિધણું, તાહારું નામ દાનેશ્વરીતણું;
હં પ્રાર્થુ છું તુજને, જેહ મુજને રાજા ! આપે તેહ. ૭
વળતા વાણી બોલ્યો કરણુ; સાબળિયે, ઋષિ અશરણુશરણુ !
હસ્તિનાપુર રો નાવ્યા સહી ? એહેવી વાણી કર્ણે કહી ૮
વળતા વાણી બોલ્યા હરિઃ જો નાપે, રહે નકારો કરી.
તવ કર્ણે મૂક્યો નિઃશ્વાસ, એ આહાણુ આવ્યો કરી આશ. ૯
માહારી પાસ કાષ્ટએ નવ મળે, શું આપું ? એમ કહી ટળવળે;
છે દાંતમાં સુવર્ણની રેખ, આપું આહાણુને કરી વિવેક. ૧૦
જાણું એ મુખમાં કાઢિયે, પાહાણુ વિના શાણે પાડિયે ?
પછે દૂર દોઢો એક પાહાણુ, વિપ્ર સંધાતે બોલ્યો વાણુ. ૧૧

અરે સ્વામી ! મેં નવ ઊપાય, કાજ તમારૂં કષ્ટ પેર યાય ?
 પાદાણુ તમે આપો મુજ હાય, સુવર્ણદાન દેજી તમને, નાથ ! ૧૨
 કેહે બ્રાહ્મણુ : ને દીજે તુને, અપેર પાપ બેસે તો મુને
 ને જાગે ટકા લખ કોડ, મુને કામ દેતા બેસે ખોડ ૧૩
 કમળ મન વિચારે ત્યાય, દોષ બેસે તે શે છૂટાય ?
 અડવડતો તાંહા ઊડયો કરણુ, હરિ હરિ ! શે નવ આવ્યુ મગણુ ? ૧૪
 ઊપાય નહિ, કારજ નવ સિદ્ધ પણ છે પાદાણુ ખેચીને લીધ,
 લેઈ પાદાણુ ને પાડયા દત, દાન દ્યો તમે, શ્રીભગવત ! ૧૫
 આપ્યુ હેમ કર વિપ્ર જ તણે; તોય સ્વામિ સ્વસ્તિ નવ લણે
 રાય કર્ણુ કેહે પુછ અમો, સ્વસ્તિ શે નથી લણુતા તમો ? ૧૬
 ઉચ્છિષ્ટ હેમ છે તુજ મુખતણુ, તો સ્વસ્તિ હ કષ્ટ પેર લણુ ?
 સ્વામી ! કમડળ છે તમ હાય જળે પખાણી લો તમે, નાથ ! ૧૭
 વાવરશે બ્રાહ્મણુ નીર, તો કયમ પામશે પેલે તીર ?
 સઘ બાણુ તવ માથુ વીર, તતક્ષણુ આવ્યુ ગગા નીર ૧૮
 તાંહા હતા જે સીમના ગામ બાણુગગા તેણે પાડ્યું નામ.
 તે જળે પખાણી આપ્યુ દાન પ્રસન્ન મયા શ્રી ભગવાન ૧૯
 માગ, કર્ણુ, તુજને જે કોડ તુજને તૂડયા શ્રીરણુછોડ
 કુઆરી પૃથ્વી જે જાગ મલુ' તાંહા કર્ણુને દેજો દાગ ૨૦
 એ સુણી હરિને આવી દયા કર્ણુના પ્રાણુ દેવલોકે ગયા
 પછી નેની કાયા ઉદ્ધરી સ્કંધ ચઢાવી ચાલ્યા હરિ ૨૧
 જાંહા હૂતું કાલિંદી તીર, તાંહા મુકયુ કર્ણુનું શરીર
 ભોમ લણે સુણો, અશરણુશરણુ ? આહા સહસ્ત મળ્યા છે કરણુ ૨૨
 ન્દાના મોટાને પાર ન લઈ, અવર પુરુષ કેટલા હ કહ ?
 તાંહાથી ચાલ્યા કર્ણુને અર્થે મકળ કર્યા મોટા તીર્થે. ૨૩
 ફરી ફરી હરિ ચાકયા મહી, રેવાતીરે આવ્યા વહી
 રેવાતટ કરણાલી ગામ તલમાત્ર ખૂમિ જડિયો દામ ૨૪
 કર ૫૦ શમને દીધો દાગ કર્ણુગયના મોટા ભાગ્ય !
 દેઈ દેન ગયા જહુગાય, સર્ગમા કર્ણુની શી ગતિ યાય ? ૨૫

સ્વર્ગમા કગણુ બૂખ્યા યયા જર્ઘ પ્રભુને ચગ્ગે ગ્લા
 સ્વામી ! માદારૂ ટાગો દુખ, ભાગો તમે અમારી બૂખ ૨૬
 વચન મુખીને તૃપ્તુછ વ? ભક્ત માગ ! ધરિયે ૨૭
 બ્રાહ્મણને આપ્યુ હોર અન્ન તો તે ઇલા કરો ભોગન ૨૮
 વળતા વાણી મોહ્યા કગણુ મામગિરે પ્રભુ અગ્રગુચરણ !
 અન્નતાન નવ દીધુ અમે ભાગ અમાગે ગમે તમે ૨૯
 દાન જ મે આપ્યુ સુવરણુ જંદા લગી અમે પામ્યા મરણુ
 તેહ તમે જાણો, પ્રભુ નાથ ! ભાગે બૂખ તે કોહો ને વાન ૩૦
 વળતા વાણી મોહ્યા હરિ જાણી ભક્ત દયા મન ધરી
 પ્રેમ ધરીને વધા વચન વાયા પુણ્ય કાઈ છે ગાન ? ૩૧
 કર્ણુ કહે હોવે જદુરાય ! એ બ્રાહ્મણ આવ્યો જાનવા ય
 મુજને એમ પૂછ્યુ, ભગવાન અહિંયા કાય કરે અન્નદાન ? ૩૨
 મે આગળા દેખાડી તે વાર યત કરે આદા ધર્મ કુમાર,
 ગય યુધિષ્ઠિર જોહનુ નામ દાન લેતા જાઓ તેને ઠામ કરે
 વાયાપુણ્ય કર્યુ એલુ કેહે કૃષ્ણુછ કર્યુ તે ભલુ
 એ આગળા ધરો મુખ મલ, એણી પેર મોહ્યા શ્રીજદુરાય ૩૩
 ધરી આગળા મુખ મોઝાર અન્નતાન આવ્યા ઓઝકાર
 મર્ણુ પ્રભુને ચરણુ નમ્યા સ્વામી ! અમે પચામૃત જમ્યા ૩૪
 માદારો વાક અનુગ્રહ કરો માદારે તમારો છે આશરો
 અન્ન ! નનુ પુણ્ય અપાર મુજને આપો ફરી અવતાર ૩૫
 મૃષ્ણુ કેહે સાભળિયે ભક્ત ! લક્ષ ચોરાશી ફરો વિગત
 એટલા ખાતે ફેરા ફરો તો એક વાગ મનુષ્ય અવતરો ૩૬

કડવુ ૩

વૈશંપાયન એણી પેરે મોહ્યા સાભળ પરિક્ષિતતાન !
 કગણુ કહે અવતાર જ આપો મુજને જગજીવન ! ૧
 ભક્તનજન તમે કાઢાવો છો સાધુ જન પ્રતિપાળ
 અભિનાય માદારા મનતરો તમે પુરો દીનદયાળ ! ૨

- તમે માહારી આશા પૂરો પ્રભુ ! દીન તમારો જાણી
 બેઠું કર જાડી કરગરી તાહા કર્યું કહી મુખ વાણી ૩
- દીન જાણીને દયા આણી હરિ બોલ્યા એમ વચન
 લક્ષ ચોરાશી કર્યા વિના તો કાહાથી માનવ જન ૪
- કર્ણ તાહારે મન વિચાર્યું, શો હું કરે ઉપાય ?
 લક્ષ ચોરાશી અવતાર ક્રિયા ? મુને જાતાવો જહુગય ! ૫
- તાહારે હરિએ પટ મગારીને લખિયા સહુ અવતાર
 કર્યું જોઇને વિરગય પામ્યો, મનમાં કર્યો વિચાર ૬
- આવડા અવતાર હું કાહા ભોગવૂ ? બહુ જીવ વહી જાય
 તે પટ ઉપર ફરી વળ્યો, પડે કાધી પ્રદક્ષિણા ૭
- જર્મ પ્રભુને ચરણે નમિયો મૂકી મનને ગર્વ,
 સ્વામી ! મેં અવતાર ભોગવ્યા માની લેજો સર્વ ૮
- કેહે ભગવાનઃ એમ કેમ ચાલે ? ફરી ફરી વળ્યો તૂં પટ,
 ભોગવ્યા વિના છૂટકો કેમ પેરે ? દીસે છે તૂં નટ ૯
- સ્વામી ! હું ક્રિકર નમારો, પૂરો મનની આશ
 એટલું મુજને માગ્યું આપો જાણી પોતાનો દામ ૧૦
- દીન જાણીને દયા આણી દિન બોલ્યા શ્રીજહુરાજ;
 લક્ષ જાણી માહારો મહી હું કરે તાહાર કાજ ૧૧
- અન્નદાન તૂં કરીશ કેટલું ? બોલ્યા જગજીવન
 પરીક્ષા જોવા અમે આવીશ કેહેવું કરો છો પુણ્ય ૧૨
- હોવે સ્વામી ! વેરેલા પધારજો માગૂં, દેવ મુગારિ !
 શુભ દામે મુજને અવતારો, ઇચ્છા પૂરો માહારી ૧૩
- મુક્તિદોષ જોયું શ્રીપ્રભુએ વમે શોડ જગાજ
 તેહના ધર્મ અવતાર આપો કર્યુંને દેવ ત્યાગ ૧૪
- જગાજતાને પુત્ર મળે નહિ, કર્યું અવતારો તંગાગ,
 ગમે જમે આનંદ કરે તે. જાણી દીનગ નિલાગ ૧૫

એમ કરતાં થયા દમ વરસના, પિતાએ વિચાર્યું મન.
 પા રૂપિયો તેને પૂંછ આપી તેનું લાગ્યા અન્ન. ૧૬
 વેપાર કરવા સંચર્યા તે, કાલ વેચવા ઠેરઠેર,
 અન્ન શેર બે પડ્યું રહ્યું તે જાણી પ્રભુએ પેર. ૧૭
 તવ વિદ્વલે વિચાર કાઢ્યો, આગ્યો માદાગે દાવ;
 હવે પુણ્ય એ કેહેવું કરે છે ? જોવો એહેનો ભાવ. ૧૮
 જુદા રૂપ વાડવનું ધરીને આગ્યા દીનદયાળ.
 આખડતા પડતા તે આગ્યા જાંઘાં છે શેઠ મગાળ. ૧૯
 આવીને આશીર્વાદ દીધો. કહ્યું; શેઠ, ધન ધન,
 અન્નદાન સુજનને આપો જો જાણતા હો પુણ્ય. ૨૦
 વચન એહેવું માલજીને જ્ઞાન મનમાં વ્યાખ્યું.
 અન્ન બશેર રળ્યા હુતા તે વિપ્રને વેગે આખ્યું. ૨૧
 બીજે દિવસે શુ ચયું તાંઘાં તેનો કહ્યું પ્રકાર.
 વેચતાં સાંજ પડી તે વારે અન્ન રહ્યું શેર ચાર. ૨૨
 રજિયાત યાતા મારગ જતાં કરતા મન વિચાર
 એટલે જાહજી બે ચઢને આગ્યા જગદાધાર.
 આવી જોત્યા સુખથી, અમારે કરવું છે જોજનન,
 સગાળ પેલું રળ્યા હુતા તે આખ્યું ચાર શેર અજ. ૨૪
 બીજે દહાડે તેવી રીત ચઢ, એમ વીત્યા દિન સાત
 દિન દિન જમણૂ રજે; ચર્ધ મમણ્યા વિપ્ર એડે હાથ. ૨૫
 સાતે દિવસ વિપ્રને આખ્યું; પોતે રાખ્યું ન અન્ન.
 પરીક્ષા જોઈ પ્રસન્ન થયા પછે પોતે જગજીવન. ૨૬
 ધન ધન રે તને, સગાળશા ! તે' દાન કર્યું અપાર.
 એમ કહી અમીદશિ ફેરવી અતના ભર્યા કોઠાર. ૨૭
 સગાળશાને પ્રસન્ન થયા એમ પોતે જગદાધાર.
 પછે સગાળે હાટ માંડ્યું ને પરણ્યા થંગાવની નાર. ૨૮

- તેને એક તાહા પુત્ર આવ્યો કેલૈયો રૂપગતન
નિશાળે ભણવાને મેલ્યો સગાળશાએ તન ૨૬
- રમે જમે આનદ કરે શેક પુત્ર કેલૈયો નાર.
પુણ્યવત સહુ અવતર્યો, તે તેજ સગા દાતા ૩૦
- તીર્થદાન ને ધર્મધ્યાન તે કરે દિવસ ને રાત
દયા રાખે દિલમા મપૂરણુ ભજે વૈકુંઠનાથ. ૩૧
- એક અબ્યાગતને જમાડી પછે કરે તે આહાર.
અતિતને સતોડી કરીને ભોજન કરે નરના ૩૨
- હાટે આપે વળી ઘેર જમાડે, વાળ્યું પુણ્ય અપાર
ધ્રાસન રહ્યું ડગમગીને ભય પામ્યો ઇંદ્ર તે વા ૩૩
- ચાલીને ઇંદ્ર આવિયો નૌહા બેઠા જગદાધા
કર જોડી કરગરીને પૂછે કરવો કવણુ પ્રકાર ? ૩૪
- દાતાર અન્નનો અવતર્યો કાષ્ઠ, દાન આપે તે અત્ય
કૃપા કરીને દુ ખ નિવારો, વિધવિધ પડી નિપત્ય ૩૫
- વચન સુણીને વહે વિદ્વજી એહેવો કરો વિરતા
બારે મેઘને આગના આપો, બિશુક નાવે દા ૩૬
- વચન સુણીને ઇંદ્ર વળિયો, આવ્યો નિજ આત્રમ
મૃત્યુલોકમા મેઘ મોકલ્યા મગાળ દુ ખ પામે ત્યમ ૩૭
- પૂર પાણી વહે અતિ ધણા તાહા, બાપિયો અધકાર
નિશા મધ્ય યર્ધ કાષ્ઠ ન સૂઝે વૃષ્ટિ થાય ચોધાર ૩૮
- અતિત કેા આવી ન શકે, યર્ધ સગાળને લાંધણુ માત,
તાહાગે કામિની કહે કથને સ્વામી ! સાભળો વાત. ૩૯

હિંચલો

વાત સાભળો, સ્વામી આહારા ! અતિતને લાવો રાખે
જૂખ ભાગે આપણી રે કર જોડી કદ દૂ અમે ૪૦

કંડવું ૬

મગાગ દહે. મુજ નાગ, વચન લાનું અતિત, તો જમિયે અન્ન
 મગાગશા તાહા ચાહ્યા જાય વગે આન્યા ચોટા માલ ૧
 પ્રથમ જોયું મકાન મગગ, નાખાવતી નવ આરે પાગ,
 મુખડિયા તમોળી જાહા ય, ચિત્ત ખરીને જોયું તાહા ય. ૨
 જોયા દેવગ, જોયા ઘાટ, દેહરા દુતા જાહા ત્રણ મે માડ
 મગાગશાએ ચિંતા કરી અતિત રૂપ ધર્મ નરદરિ. ૩
 આની જોયા દેહરા માલ ગળત કોઠ આગળ રહ્યું ન જાય
 નાક સુએ ને આખો ગળે, પગ પાટા, સખ્યા નવ મળે
 અતિત માહામૂ જોયું નવ જાય, સગાળશા જઈ લાગ્યો પાય.
 ૬ મેઠો છૂ મારે કદ, મકાત ૧ કા આવ્યો મુજ દેહ ૧
 સ્વામી ૧ માહારે એક છે કાજ, ૬ તમને જાણું, મહારાજ ૧
 એક અતિત જોધયે ધર દાર, તમને છૂટે ધણુ માહારી નાર ૧
 વળતા નાણી જોહ્યા જતિ તાહારી નાર એહેની કાદાની સતી ૧
 મગાર સરખી હશે એ નાર એણી પેગ મોહ્યા દેવ મોરાર ૭
 કહ તે આણી આપો સોય તેડી જાઓ તમ ધર તો ય.
 મે માહારા ચરણે ન ચનાય સગાગ ૧ તુજને કહ ઉપાય ૮
 જોસારે વૃ કડિયા માલ તો મે તાહારે ઘેર અવાય,
 કડિયો લાવ્યો તે તો તાહ સ્વામી જોસાર્યા તે માહ ૯

કંડવું ૫

લેઈ કડિયો ને રોડ જાય ઉપર મેધતણી વૃષ્ટિ ચાય
 રગત માથેથી જિતરે પાય સગાગ હપડે દરખાન માય ૧
 શેઠ વિચારે પોતે જ્ઞાન મુજને થાય છે ગગારનાન.
 એમ કરતા ઘેર જ ગયા, કડિયો જિતારી જિભા રલા. ૨
 ધાઈ આન્યા સુગાવતી તતક્ષણ સકવશિરોમણ સતી
 પાગ લાગીને પૂજા કીધ ચરણ પખાળી ચગોહા લીધ. ૩
 વસ્ત્ર નવા રેહેરાન્યા જોય, જોસાર્યા સિદ્ધાસન મોય
 મગાળશા કેહે સુગાવતી ૧ અતિત છે ધણુ હુધારતી ૪

પાકતણી તમે પેર જ કરો, રુદ્યામ, અતિ દરખ જ ધરો,
રસોઈ નીપાવો તત્કાળ, અતિત ભણે સાંભળો, મગાળ ! ૫
અન તો નવ જોઈયે દેલ. માંસ આહાર છે આપો તેલ
દા, સ્વામી, તમે કહી જો વસ્ત, તમને આણી આપું રવ દગ્ત ૬
ચોટા માંદા ગયા જોટલે, અન્નમાંમ દીકૂ તેટલે
તતક્ષણ તેના દામ જ દીધ માંસ લેઈ કામ કીધ સિદ્ધ ૭
જતન કરી લેઈ આઘ્યા ઘેર, તે જતિએ તવ જાણી પેર
તે આપ્યું શૃંગાવતી નાર, મસ્તક ધુણાવ્યું દેવ મોરાર ૮
શીર ધુણાવ્યું શે, મહારાજ આણી જાણ્યું ન અમે શકે આજ
જતિ કહે: માંભળ, રે નાર ! કુવરનો ગમે છે મુને આહાર ૯
નીકર તમે મુજને ના કહો, અમે જઈશું, તમે સુખે રહો
જતિજી ! માનજો નિરધાર, કોહો ને આપૂ તમને આહાર ૧૦
કુંવર નિશાળથી આવે જો વાર, તમને કરાવૂ બોજન સાર
સ્વામીજી ! બેસો થોડી વાર, તમને કહૂ હ વાર વાર. ૧૧

કડવું ૬

સ્વામી બીજો વેસ જ ધરી ગયા પડ્યા ઘેર આદર કરી
સાન કરીને જોલાવિયો. ભણ્યો કેલેયો આવિયો. ૧
તાહારા કાનમાં કહું છું વાત, તુને મારશે તાહારા માતતાત
એહેવું સાંભળી આધા ધસો. સ્વામી ! માહારો વાક જ કશો? ૨
એક અતિત આવ્યો તુજ ઘેર. તાહારી કાયા માગે પેર.
તે અતિત છે ઘણું અપવાસી, તે માટે તૂ જ ને નાસી ૩
મુઆ ભાગ્યો જો નાસી જાય, પરમારથ પ્રીતિ નવ થાય
માખાપનું વચન પાળે નહિ, તે કુંવરને મુક્તિ ન સહી ૪
માખાપ જોલાવે ને નાસી જાય, તેહ પુત્ર તો નરક પચાગ
સ્વામી ! તમે કહો છો સહી એહેવું રહે અમે ધાર નહિ. ૫
તાંહાયકો કેલેયો જાય અધ્યારુને લાગ્યો પાય.
અધ્યારુએ શીખ જ કરી, તાહારી વાહારે અડજો હરિ ! ૬

દીધો મસ્તક ઉપર પાણી ગુજને વત્સ ! હજો કટ્યાણ !
તાહાચેડા કેર્યો જાય, માતાપિતાને લાગે પાય ૭
ઊંધલો

અનિત દાહારે આવિયા ! સાબળ, માહારી માય !
ભૂખ્યા છે કે આરોગિયા ? મુજને કાહો ને ડિપાય

કુડવૂ ૭

કુવરૂ મુખ નિહાળે માવડી, રૂડા કંઠ કયોળ, રૂડી આખડી
અતિતને તાહારે માસ ગમે છે, કયમ વધ કીજો તાહારો ?
માવતર કમાવતર થાય છે, ધરમ છે માહારો કુવરૂ
કેલ્યાને કારણે, માહારી માતા, કા દુખ આણો ?
તણુ પચામા કા નહિ જીવે, આગે એહેવો જિખાણો કુવરૂ
નદાર્ધ કરી કેલ્યો જિભો પછે તાતે વધ કીધો
અરે હરિ ! તે એ શુ કીધૂ ? કરચી જિનાલી લીધો કુવરૂ
શીશ શીકે મડાવિયુ, હવે શી ગત્ય કુચ ?
અતિતજી જમી જાય તે પછે દેહ તજીને મરથ કુવરૂ ૫
રસોઈ નીપાવીને આવી જિઠો, સ્વામી, જમવા ય
વચન એહેવા સાબળીને અતિત રીસાવી જાય કુવરૂ ૫
લુગાવતી કેહે સગાળનેઃ શેઠ ! સ્વામીને રદાઓ,
હવે શે નયો જમતા, સ્વામી ? વાકું પાડી શે જાઓ ? કુવરૂ ૬
શીશ શીકે મેલ્યુ ને મળમૂત્ર લાવ્યા રાધી
તે માટે જમવું નહિ મે એહ પ્રતિજ્ઞા સાધી કુવરૂ ૭
સ્વામી ! અમે કાંઈ ન સમજ્યાં શે તમે નવ કહૂ ધરચી ?
આગળથી જો જાણતી તો જો તમે કાહોત તે કરતી કુવરૂ ૮

ઊંધલો

આખ આજી પિયલ સારી મસ્તકને લાવો તળી
નરનારી ખાડો ખાડણા, રોશો તો જઈશ પાછો વળી

કડવું ૮

પંચામ્રતના પાંચ કાળિયા તે તું કરતો આહાર,
 પુષ્પશ્યામે પોદનો; ક્યમ ખમશે મુસળમાર રે કેલૈયા ! ૧
 તાહારું પેટ પોયણપાન મરખૂં, દાડમવરણ દત,
 પાપણી હું યમ પેહેલી જે હાથે આપ્યો અંત, રે કેલૈયા ! ૨
 નિશાળે લણી જિતયો તેં એકે ચૂક નથી પાડી.
 હદ યમ જે હાથે હણું હું વેરણ તાહારી માડી, રે કેલૈયા ! ૩
 નરનારી અમે નીમ કર્યો હતો રૂડું રાખવા સત.
 ગોવિંદજીને ગં ગમતૂ હશે ! અવધિ પાડો વિપત્ય, રે કેલૈયા ! ૪
 *મચ્છરૂપ ધર્મ, માધવજી ! ધ્વજાનો દરવા ખેદ
 શંખાસુર રહેજે હણ્યો, ને વાળ્યા વિધિના વેદ, રે કેલૈયા ! ૫
 કચ્છરૂપ ધરિયુ, કેશવજી ! દૈત્યનાં મોડ્યાં માન.
 દેવ સરવને અમ્રત પાયા ભુરકી અસુર ભગવાન, રે કેલૈયા ! ૬
 વરાહરૂપ ધર્મ, વિદુલજી ! ભક્તની બીડો ભાગી,
 દ્વિરણ્યાક્ષ મારી પૃથ્વી જમાવી, ત્રાહ્યની તાળી વાગી રે કેલૈયા ! ૭
 નરસિંહરૂપ ધર્મ નારાયણ ! દૈત્યે કર્યો ઉન્માદ.
 સ્તંભ ફેડી તાંહાં પ્રગટ થયા તમે, જિગાર્યો પ્રહ્લાદ, રે કેલૈયા ! ૮
 પાંચમે પ્રભુ ! વામન પ્રગટયા. વેદજ્ઞનિ તાંહાં વ્યાપ્યો.
 ત્રણ પગલાં પૃથ્વી માગી બળિ પાતાળે આપ્યો, રે કેલૈયા ! ૯
 છઠ્ઠે જીભીલા નાય માહારા ! પ્રગટયા પરશુરામ.
 નક્ષત્રી અવની કરી કીધું માત પિતાનું કામ. રે કેલૈયા ! ૧૦
 સાતમે તમે સામળિયાજી ! ધરિયો રામાવતાર.
 અંબક તમે તોડી નાંખી પરણ્યા જનકો નાર, રે કેલૈયા ! ૧૧
 આઠમે અલબેલાજી ! તમે ધરિયો કૃષ્ણાવતાર.
 નરનારાયણ ચર્ષ જિતાયો જૂમડળનો ભાર. રે કેલૈયા ! ૧૨
 નારાયણ ! નવમે નિર્મળ તમે ધરિયો બુદ્ધાવતાર.
 બોલાવ્યા તમે બોલતા નથી અખિલ જગત આધાર, રે કેલૈયા ! ૧૩

દામોદર ! હમમે અવતારે નહત્યા તમે ધરમે.
 દાનવનું નિહંદન કરીને દેવતા દારજ કરશે, રે કેલેયા ! ૧૪
 મન રાખવા હામ હ્યું છે, જો રાખે જગદીશ.
 નરનારી એમ ગાભાં ગાર્ધ ને ખાંડિયે તાદાઈ દીસ, રે કેલેયા ! ૧૫
 મનમાં ધાર્યે માનિની, દવે ખ્યાન દરિનું ધર્યું.
 આ જોગી જમી જાય તે પહે પ્રાણ તજીને મર્યું. રે કેલેયા ! ૧૬
 નરનારી જે ગીત ગાય ને ગાદામાગાદામી જોય.
 જાણી કરી તે ગીત છેદાન્યું, તુજ સરખો નહિ કોય, રે કેલેયા ! ૧૭
 ન્દાના ખાજક ! નિર્મળશુદ્ધિ ! શા શા શુભ મંત્રાર !
 જોગી દવડા જમી જમે પહે પેટ કટરી માઈ. રે કેલેયા ! ૧૮
 માદારી આંખના આગળ કાલા કુંવરા કાદારે રમગો ?
 ધરમાં આવી માદારે હાથે કુંવર ! કાદારે જમગો, રે કેલેયા ! ૧૯
 અમે તો વચને અંધાયાં તે કોને કેહેવાય ?
 રતન દીકરે રણમાં મુક્યાં રંકથી હથમ રહેવાય, રે કેલેયા ! ૨૦

દેશીદેર.

નિશાળેથી આવતો જાદારે, દેખી દુરખાતી તે વારે ૨૧
 એમ બોલ્યાં શૃંગાવતી, શું રીસાબો મુજથી ? ૨૨
 કેલેયા હું વાદાલી છુતી, તો કાં તેડી જતો નથી ? ૨૩
 ઉઘસો.

રસોઈ નીપજવી કરી જણ્યાં તાત ને આમ.
 આખ્યાં સમાજ શૃંગાવતી અતિત પાસે ધાર્ધ ૨૪

કડવું ૯

અતિતજીને વાનવું, સાંભળો, માદારા વીર !
 બીડીને બોજન કરો, નવ ધઈ નંધણે નીર. ૧
 વજતા હરિ એમ બોલિયા બિતાવળા ઘર્ષ અત્યઃ
 બાર્ધ ! પુત્ર છે કેટલા ? કેહે તે મુજને સત્ય. ૨

- સ્વામી ! કેલેયો માહરે પુત્ર એકનો એક
વળી તમારી દયાધડી યાશે પુત્ર અનેક. ૩
- વચન એહેવા સાબળી અતિત ઊડી પયાપ.
સગાળશા શૃંગાવતી જર્મ ખાંલ ખાલે સ્થાય ૪
- કાઢી માહારો વાકે કઈ જાળે, માહરા વીર !
સાધવી ખોળા પાયરે, ન ધરે નયલે નીર ૫
- પુત્ર હતો તે તો હણ્યો, જમતા નથી મુજ નાય
કારજ એકે નવ સર્વ, પૃથ્વી પડ્યા બે હાથ ૬
- વળતા અતિત ઓચર્યા પ્રતિષ્ઠા ખાઈ કહ્ન કથી.
હ માહારા અવતારમાં વાઝ ધેગ જમતો નથી ૭
- સ્વામી ! ગર્ભ છે માહરે, વીરા ! વીનવૂ તુજ.
વળતા અતિત બોલિયા દેખાડ કાઢી મુજ ૮
- નારી પોતે ખડગ ધરી પેટ ચીરવા જાય
જાણી મરશે નાર એ પ્રભુ પ્રગટ તાહા યાય. ૯
- પોતે પ્રગટ થયા પ્રભુ ગદાધર ગોપાળ
ભૃગુવાજન હિર ઝળહળે, કંક વૈજયંતી માળ ૧૦
- એવા પ્રભુ આવી જિભા કેહે મુખ માગ, સગાળ !
દૈર્ઘ્ય તાહર અતિ લણૂ વહિયા દીનદયાળ. ૧૧

કંકવૂ ૧૦

- સગાળશા ! તૂ ઝોરો આવ પુત્ર કેલેવાને બોલાવ ૧
- એહ થયો છે માહારો જન બોલાવ, તાહારો આવશે તન ૨
- ધેર પધાર્યા વિશ્વાધાર. કેલેયા ! તૂ પુત્ર ! પધાર ૩
- પુત્ર માતાએ બોલાવિયો ભણતા કેલેયો આવિયો. ૪
- હરખીને રહ્યા શ લીધ કૃપા કરી શ્રીકૃષ્ણ દીધ ! ૫
- પ્રભુજી પધારિયા અમ ધેર જમવાતણી કરિયે અવ પેર. ૬

- શુદ્ધ રમોઈ તેનીમાં શાક કરવા માંડું ઉત્તમ પાક. ૭
 પ્રથમ પાઠ ! જર્જરે ને નં જ, વળતી આવીને કેદે મુજ. ૮
 જુએ તો નાનાવિધ અમ. પ્રમુ મનોક્યા શ્રીહરિજન. ૯
 મની ગેડ ફેલીયો તન નિજ ભક્તિ આચા શ્રીહરિજન. ૧૦
 નરનારીને મળે કરી અમાગપુરી અર્જે મંચરી. ૧૧
 સત્યકથા જે ગાય માંજે તેદેના પાવે પાતક દળે. ૧૨
 કથા માંજે એકે મન, સદસ ગાય આધ્યાન પુણ્ય. ૧૩
 માલગીને જે આપે દાન તેદેને નુકે શ્રી ભગવાન. ૧૪
 ધર્મધ્યાન ભક્તિભાવે કરી એક વાર જોલો શ્રીહરિ. ૧૫
 અમાજે માંડ્યો અધ્યાય કરજોડી કેહે નાકગદામ. ૧૬

તુલજીરામકૃત સગાલપુરી

કડવૂ ૨

રાય જનમેજય પ્રશ્ન કરે છે રુખિને લાગી પાય,	૧
વિસ્તારી મુજને મળનાવો સગાનમા મહિમા ય	
વણિક જાત્ય તે ઉત્તમ કાલાવે સરવથી પાવન,	૨
તે માહે અવતાર ધરીને દહ કયમ રાખ્યૂ મન ?	
કદાપિ કા ઘાટે બોલે તો થરથર કપે દેહ,	૩
પેહેર્યું પાગરણુ નીસરી જાયે સુખ નવ બોલે તેહ	
માયા પેહેનો જૂમ પાડે, યાય શીશે રાતોચોળ,	૪
ચાણો ચર્ધ સહુને સમજાવે બોલી મધુગ બોન	
દહ મન તેણે કયમ કરી ગાખ્યૂ ? કાધૂ મોટું કોમ,	૫
પુત્ર તણો વધ હાથે કરી સનોખ્યા સુદરશનમ	
તે માટે મહેલ છે મુજને રુખિજી લાગૂં પાય,	૬
પૂર્વ જન્મથી વિસ્તારી મુને મળનાવો મહિમા ય	
વૈશપાયન ઝેણો પેરે મોહ્યા, સુણ જનમેજય ગાય,	૭
વિસ્તારી તુજને સજનાન મગાનસા મહિમા ય	
પૂછ્યૂ પ્રશ્ન ભલૂ તે રાજા ! સાલન્ય, કહું વિસ્તાર,	૮
જે સાલનતા ચાર પદારથ પામે નર ને નાર્ય	
સપુત્રવતી પુત્રને પામે, નિર્ધન પામે ધન,	૯
ક્ષત્રિય હોય તે શરને પામે, બ્રહ્મતેજ બ્રાહ્મણ	
વણિક વેપારે વાધે, જસ વાધે અપરપાર,	૧૦
જે જે સુખ ઇચ્છે અભ્યતર તે પામે સમાજ	

- કાશી ને કુરુક્ષેત્ર, ગયાજી, પ્રયાગ ત્રિવેણી કહિયે;
તે પુણ્ય સગાલસા મહિમાએ શ્રવણમાત્રથી લહિયે. ૧૧
- કેદારેશ્વર અને અવંતી, સ્નાન ગોમતી કીજે;
તે પુણ્ય સગાલસા મહિમાએ શ્રવણમાત્રથી લીજે. ૧૨
- નર અને વહી નાર્યાની-સહુકેતી પોહોતે આસ;
એકમનાં જે સાંભલે તેને અંતે સ્વર્ગે વાસ. ૧૩

કહવું ૨

- વૈશંપાયન એણી પેરે બોલ્યા. સુણ, જનમેજય રાય;
વિસ્તારી તુજને મંભલાવું સગાલસા મહિમા ય. ૧
- પૂર્વ જન્મ તો વેગે કાઢાવે ક્ષત્રિય કેરો અંશ,
કરણ રાજા માહા સત્યવાદી, દીપાવ્યો છે વંશ. ૨
- સૂયં કેરો દીકરો તે, કર્ણ જેનું નામ;
સવા ભાર સુવર્ણ આપે; નિત્ય કરે તે કામ. ૩
- પુણ્ય તણો પરવાહ વહે, ધર બાંધી ધર્મ ધન ય;
પોહોર દિવસ તે કર્ણનો, તે વેગે ત્યાં કેહેવાય. ૪
- સવા ભાર સુવર્ણ આપી પછે લે જલ અન્ન;
જન્યક કે આવી ન ચહે, ઉપવાસ કરે તે દિન. ૫
- એ રીતે બહુ દાન આપે તે, હમડે હરખ ન માય;
તાહારપછી શું નીપટું, હું કહું તેનો મહિમા ય. ૬
- કુરુક્ષેત્રમાં રણધંબ રોપી મલી અહોણી અઢાર;
સાહામાસાહામું જુદા મંડાણું, કેહેતાં નાવે પાર. ૭
- કર્ણ રાયે ત્યાં રણમાં આવી જુદા કર્ણ અપાર;
અર્જુનનાં બહુ બાણો વાગ્યા હૃદયસ્થલ મોઝાર. ૮
- કરણ ત્યાં ધરણી દહ્યો ને આવી પોહોતો કાલ;
બાણસજ્જા ઉપર પોઢી મુખ જપે શ્રીગોપાલ. ૯

- મૃત્યુ આડા ત્રણ દિવસ તો બાકી છે નિરધાર,
પરમેશ્વરે વિચાર્યું મનમાં ભક્ત માહારો એ માર ૧૦
- કનકેતણું બહુ દાન આપિયું હજી ધરી અપાર
અન્નદાન પણ એણે નાપ્યું અવતીતલ મોઝાગ, ૧૧
- કનકેદાન એણે બહુ આપ્યું હસ્તિનાપુર ધામ
હવે એહનું મન, હ જોઈ કેવું છે આ હામ ? ૧૨
- બ્રાહ્મણકરો વેપ ધરીને આગ્યા શ્રી મોઝાગ
કરણ ગળ બહા પડ્યો છે રણ મધ્યે તે હાર ૧૩
- આનીને આશીર્વાદ દીધો કણુને તેણી વાર,
કણુ વનતી કર જોડીને કાધો નમસ્કાર ૧૪
- બ્રાહ્મણ પ્રત્યે વાણી બોલ્યો કરણ જેનું નામ,
આમી ! છહા કેમ પધાર્યા ? મુજ મરખૂ કાહો કામ ૧૫
- બ્રાહ્મણ વવવી એણી પેરે બોલ્યો માલન ને તૂ, રાય,
પરણવાનું મન છે માહારે-દગ્ગ ઘણું ત્યા યાય ૧૬
- માતપિતા માહારે નથી ને ધરમાં નથી કંઈ દામ,
લગન દિવસ તો આની પોહોતો દ્રવ્યતણું છે કામ ૧૭
- તે માટે હ જાણવા આવ્યો મન વિચારી જોઈ,
તમ વિના તો બીજે મુજને આપી ન સકે કોઈ ૧૮
- કણું વનતી મન વિચાર્યું, સમર્પા મુંદગ સ્યામ
ક્ષણ એક મનમાં ધારીને બોલ્યો તેણે હામ ૧૯
- હસ્તિનાપુર જો આવતા, તો આપન દ્રવ્ય અપાર,
મરણ સજ્જાએ હ સૂતો હ, આપુ નિરધાર ? ૨૦
- અવસાન કાન માહારો આવ્યો છે તમને કહું આ હામ
જ્યાજ્ઞેય હ દાન આપુ તે હ્યોને માહારા સ્વામી ! ૨૧
- દાંતે રેખા સુવર્ણની છે તે આપુ નિગધાર
પાગાણ પડ્યો છે પેનો ત લાવો આજે હાર ૨૨

- બાહ્ય વલની વાણી બોલ્યો, નહાય તમારો ધર્મ;
 બાહ્યને જો વતું દીજિયે, એસે જોટું ધર્મ. ૨૩
- ધનુષ વની તાણીને લીધો કટ્યક્ષી પાપાણ;
 દાંતમકી રેખા તો કાઢી જ્ઞેતામાં નિરવાણ. ૨૪
- બાહ્યકેરે હાય સમર્પો, કાણ ન લાગી વાર,
 પણ સ્વસ્તિ મુખ વિગ્ર ન બોલ્યો વેગે તેણે દાર. ૨૫
- કર્ણ વલની એણી પેરે બોલ્યો, સાંભલો, માહારા સ્વામી;
 સ્વસ્તિ વચન બોલતા શે નથી ? તમને કહું શીય નામી. ૨૬
- બાહ્ય વલતી એણી પેરે બોલ્યો. સાંભલ્યને, રાગન;
 અપવિત્ર દાન મુજને આપે; કયમ કહું સ્વસ્તિ વચન ? ૨૭
- તાહારે કર્ણ એણી પેરે બોલ્યો. સાંભલો, રુષિ, વાતઃ
 કમંડલમાંથી જલ આપો. હું ધોઈ આપું સાક્ષાત. ૨૮
- બાહ્ય કહે છે કરણને તું એ શી બોલ્યો વાત ?
 જલ માહારું ને દાન તાહારું તે નવ્ય ઘટે સાક્ષાત. ૨૯
- બાહ્યનું જલ લેછને વલી જે કો આપે દાન,
 અફલ દાન તે તેનું થાયે; સાંભલ ને, રાગન. ૩૦
- કર્ણ એહેવું સાંભલીને સમર્પા ગ્રી જગદીશ;
 અપરાધ માહારો દામા કરો, એમ કહીને નામ્યું શીશ. ૩૧
- ધનુષ બાણ કરમાં લેછને સમર્પા વરુણ દેવ
 બાણ તહાં અવનીમાં માર્યું. જલ નીકલ્યું તતજેવ. ૩૨
- બાણે વલગ્યાં ગંગા નીસર્યા. વલતી તેણી વાર,
 રેખ પખાલી શુદ્ધ કરી કહે, લો સ્વામી ! નિરધાર. ૩૩
- ભગવાન વલતી પ્રસન્ન થયા છે. ધન્ય ધન્ય તું, કરણ !
 માગ્ય માગ્ય, માગે તે આપું. બોલ્યા અશરણુશરણ. ૩૪
- શખ ચક્ર ગદા પદ્મ ધરી જાણા મુંદર સ્વામ;
 નખ શિખ પર્ણત કર્ણ વલતી નિરખ્યા તેણે દામ. ૩૫

૬૬૧ ૩

- બોલ્યા વૈશાપાન વચન, સુણ, જનમેજય રાજન,
 તાહારપછે તીપનું જોહ, તુજને મંલલાપૂં તેહ ૧
 કૃષ્ણે દરસન આપ્યું ત્યાહે, કર્ણ હરખ્યો ઘણો મન માહે,
 માગ્ય માગ્ય, કહે ભગવાન, માગે તે આપું રાજન. ૨
 શીશ નામીને બોલ્યો કરણ સ્વામી, માગૂ છું, અશરણુશરણુ,
 રૂઝા કુલ માહે વાસ, મદા રહ તમારે પાસ ૩
 કાશી ક્ષેત્રમા માગૂ મરણુ સદા સેવૂ તમારા ચરણુ
 મુજને આપજો રૂઝી મત્ય, સદા કર તમારી ભક્ત્ય ૪
 સુપાત્રને અપાવજો દાન સદા પ્રસન્ન હજો, ભગવાન
 સદા હજો ઉપર માહારો હાથ, તમે રહેજો અમારે સાથ. ૫
 વધી માગૂ છું સત્પુત્ર, સદા ચાલે માહારે ધરમત્ર,
 ચજો પરસન, વૈકુઠનાથ નવ નિધ્ય ઉપર મુજ હાથ ૬
 ફરી આપો મુને અવતાર તો એ આપજો, જગદાધાર,
 નહિકર રાખજો તમારે ચરણુ, નવ આપશો જનમે મગણુ. ૭
 વધી માગૂં છું આણે દિન, કુંવારી બોમ્બે કરજો દહન;
 એમ કહી તે પાન્યો મરણુ પાસે ગલા અશરણુશરણુ ૮
 તેની કાયા ઊરધ કરી પ્રણુ ચાલ્યા કર મહિ ધરી.
 લીધી અડમક તીર્થની વાટ, જોયા તીર્થમાત્રના ઘાટ. ૯
 આવ્યા ગગાકેરે તીર, ત્યાં ઊતાર્યું કર્ણચરી
 દાધ દેવા માડ્યો જોટલે, ગેખી શબ્દ થયો તેટલે. ૧૦
 તમે માલકો, અશરણુશરણુ, અહિયાં મુઆ હજારેક કરણુ,
 ખીખતલો ન જાણૂ પાર, કુંવારી બોમ્બ નથી નિરધાર. ૧૧
 એહેવી વાત સાંભલી જાહરે, પ્રણુ ત્યાથી ચાલ્યા તાહરે.
 આવ્યા રેવાકેરે તીર, સાથે કર્ણનું લેઈ ચરીર. ૧૨
 શોધી પૃથ્વી તરથ જાત્ર, કુંવારી દીગી તિવમાત્ર

પછે વિચાર્યું પ્રભુએ મન, હાવાં છતાં કંઈ દહન.
 ડાખા કરની હથેલી જોઈ, પ્રભુએ મૂકી જગા પર તેહ. ૧૩
 અગુહકપ્રમાણુ છુતી દેહ, હથેલી ઉપર ખાલી તેહ.
 પછે ઉત્તર કર્મ ત્યાં કીધું, કર્મતણું તો કારજ સીધું. ૧૪
 પછે તે આવ્યા વૈકુંઠ માંહે, સમા ભરીમાં બેઠા ત્યાંહે;
 તેમાં બેઠા દીડો કરણ, આવી બેઠયા અશરણુશરણુ. ૧૫
 દિહું કરમાયું ચું મુખ, કર્ણ પામતો દીડો દુઃખ;
 શા માટે આવ્યો છે દુઃખ ? ક્યમ કરમાયું તાહાર મુખ ? ૧૬
 તાહારે કર્ણ બોલ્યો મુખ વાણુ. તમે સાંભલો, સારંગપાણુ;
 છુધા પીડે માહાર તન, મુજને ખાવા આપો અન્ન. ૧૭

કલ્પ ૪

બોલ્યા વૈશંપાયન વચન, સુણ તું જનમેજય રાજન;
 બોલ્યો કર્ણ મુખથી વાત. રવામી, સાંભલો સાક્ષાત. ૧
 છુધા પીડે મુજ શરીર. નથી રહેતું મનહૂં ધીર.
 ક્યમ કરીને કાઢું દિન ? છુધા પીડે માહાર તન. ૨
 તાહારે બોલ્યા સારંગપાણુ સાંભળ, કર્ણ, તું નિરવાણુ.
 તમે આપ્યાં છે દાન જોઈ, સર્વે મૂક્યું છે ધરમાં તેહ. ૩
 કર્ણને વલગાડીને હાથ દેખાડવા આત્મા વૈકુંઠનાથ.
 બિધાડીને ધરનું દાર પેઠા માંહે બે નિરધાર. ૪
 જુએ કર્ણ કારોહાર, છે સુવર્ણના ભંડાર.
 મેડી મંદિર કનક જ તણાં; હીરા રત્ન જડયાં છે ઘણાં. ૫
 હામોહામ સુવર્ણ જ હોય. ગાભા કલી ન સકે કાય.
 ભમ્યા ચારે ખૂણે ભવન, કહોં એ નવ દીહું અન્ન. ૬
 બિધડી છે કારમી જૂખ; કર્ણ પામ્યો અતિશે દુઃખ.
 કૃષ્ણ આગૂલ રહ્યો કર જોડ. શરણે રાખો, થી રણુછોડ. ૭

- નથી વેડાતી જૂડી જૂખ ઘણું પામું છું હું દુઃખ.
 તાહારે બોલ્યા કૃષ્ણજી વાણુ તૂ તો સાલવ ને નિરવાણુ. ૮
 તમે આપ્યું છે અન્નદાન ? તાહારે વિચારે રાગન
 જાનદષ્ટે વિચારી જાય નથી આપ્યું અન્ન મે કાપ. ૯
 પછે બોલ્યા કૃષ્ણજી તાહારે કર્યું ! શું તાહારનો વિચારે ?
 તાહારે કર્યું બોલ્યો વચન મેં તો નથી આપ્યું અન્ન ૧૦
 કૃષ્ણ કેહે આપે જોટલું ત્યાહે, તેટલું તો પામે આહે
 જો તે નથી આપ્યું અન્ન, તો તું ક્યાથી પામે ભોજન ? ૧૧
 અન્ને જીવે આપ્યું ગામ અન્ન વિના ન સૂઝે કામ.
 અન્નથી સરે સર્વે અર્થ, અન્નથી નીપજે છે ગર્થ. ૧૨
 મોટા જોગી ધરે છે ધ્યાન આરાધે છે શ્રી ભગવાન
 મધ્યાહ્નકાલ થાયે જાહારે, અન્ન વિના ન સૂઝે તાહારે. ૧૩
 ગજ્યરિદ્ધિ હોયે ધરસત્ર, પ્રતાપી હોય પાવ જ પુત્ર;
 હાથો ઘોડા લસ્કર વિશેષ, જસ વાધે દેશ વિદેશ; ૧૪
 હાલે માહાલે કાઢે સુખે દિન જાહારે હોયે ચેટમા અન્ન;
 અન્નદાન તા મોટું હોય રાગ મન વિચારી જોય. ૧૫
 જો તે નથી આપ્યું અન્ન, તો ક્યાથી પામે ભોજન ?
 એહેવી વાત માલથી જાહારે ગદગદકક થયો કર્યું તાહારે. ૧૬
 હું તો જૂલ્યો, માહારા નાય ! અન્ન નાપ્યું આજો હાથ;
 મેં તો હવે રહ્યું નવ્ય જાય. કાષ્ટક કહો હવે ઉપાય. ૧૭
 એહેવી વાત માલની જાહારે, પ્રજુ વસતી બોલ્યા તાહારે.
 તું તો મન વિચારી જોય, અન્નભાસ જતાવી છે કાપ ? ૧૮
 કેણું મન વિચાર્યું જાહારે, પૂર્વની વાત સાંભરી તાહારે.
 તમે સાલવો, મહારા નાય ? કહું હું જોડીને બે કાથ; ૧૯
 હું ઊભો ફૂતો માહારે ધામ, એક વિપ્ર આગ્યો તે કામ.
 માગ્યું મજ પાસ તેણે અન્ન મે તવ તેને કંથુ વચન. ૨૦

- દ. તો આપૂ છ બાઈ, હેમ તમે લોને આણી ગ્રેમ
તેણે લીધું અન્નનૂ નામ માહારે પેટ ભર્યાનૂ છે કામ ૨૧
- ધુધા પીડિત બોલ્યો તે તાપે બાઈ । કાઈ મને અન્ન આપે ।
તાહારે કીધૂ મે તેનૂ કામ બતલાવી દીધો મે કામ ૨૨
- જન્યો પેલા ધર તે માહે કામ યારો તમારૂં ત્યાહે
કહેતામા એ ગયો તે કામ, તાહાથી ચયૂ તેહનૂ કામ ૨૩
- જન્મતા હુતા બાલણુ નેટ, તાહાથી ભરાયૂ તેનૂ પે
એટલી વાત માલતી જાહે, પ્રભુજી નો બોલ્યા તાહારે ૨૪
- તે આગની મૂકા મુખ તેથી યારો તમને સુખ
આગની મૂકી મુખને દાર, આવ્યા અન્નતના એકમર ૨૫

કહ્યુ ૫

- વૈશંપાયન એણી પેરે બોલ્યા સુથ જનમેજય રાય
વિસ્તારી ટુજને સજનાયૂ સગાલસા મહિમા ય
કહ્યુને ત્યા જાન આવ્યુ વિચારૂ મન માહે ૨
- અવતાર મે અવનીમાં ધરીને સાર્યક ન કીધૂ ત્યાહે
અન્નદાન ભૂલી ગયો ને આપ્યુ મે સુવર્ણ ૩
- પણુ અન વિના સર્વે મિથ્યા એમ વિચારે કર્યુ
આગલી મૂકી મુખમા ને માહારૂં ભરાયૂ પેટ ૪
- ખીર્ન દાન મે સર્વે આપ્યા, તે તો જીડી વેઠ
એક વાર અવનીમા અવતરી આપૂ અન્નનું દાન, ૫
- સદાવરત વેર ઘેર અપાવુ, પ્રસન્ન કરે ભગવાન
એહેવુ વિચારી પ્રભુને ચરણે લાગ્યો તેણી વાર ૬
- માગ્ય માગ્ય, માગે તે આપૂં બોલ્યા જગદાધાર
કરણુ કહે છે કહ્યુને, હ માગૂ છ, સ્વામિન ૭
- મનુષ્યજન્મ કરીને આપો, હ છ તમારો દીન ૭

- સ્વામી, એ મુજને આપિયે; હું માગું છું કર જોડ. ૮
- પૃથ્વીમાં અન્નદાન આપું, પોહોયે મનના કોડ. ૯
- એહેવી. વાણી સાંભલતામાં બોલ્યા કૃષ્ણ વચન. ૯
- મનુષ્યજન્મ તો નવ મલે, હું તમને કહું તતક્ષણ. ૧૦
- લક્ષ ચોરાશી જીવ્યોનિઓ અવનીમાં કેહેવાય. ૧૦
- તેમાં છેલ્લે વારે અવતરે મનુષ્યજન્મની કાવ. ૧૦
- તે માટે તું હવડાં માગે તે તો વસ્ત ન હોય. ૧૧
- મનુષ્યજન્મ તો દુર્લભ છે, તું મન વિચારી જોય. ૧૧
- તાહારે કર્યું એણી પેરે બોલ્યો. સાંભલિયે, મહારાજ ! ૧૨
- લક્ષ ચોરાશી જીવ્યોનિ તે દેખાડો મુને આજ, ૧૨
- તાહારે કૃષ્ણ પ્રસન્ન થઈને ધર્મને કહી વાત. ૧૩
- પટ કાઢી કર્યુંને દેખાડ્યો વેગે ત્યાં સાક્ષાત. ૧૩
- કર્ણે વલતી પટ જોઈને વેગે ધુણાવ્યું શીશ. ૧૪
- કેટલેક વર્ષે ફરીને આવૂ, તમને કહું જગદીશ. ૧૪
- કરણ કેહે છે કૃષ્ણને તમે સાંભલો, મહારાજ ! ૧૫
- આટલામાં ફરીને આવું તો તો કરો મુજ કાજ ? ૧૫
- કૃષ્ણે કાંઈ કપટ ન જણ્ય, હા કહી તેણી વાર. ૧૬
- કાગલમાં લોટી વલ્યો એક પલકમાં નિરધાર. ૧૬
- જઈ કૃષ્ણને ચરણે વસગ્યો. સમા કરો મુજ વાંક ૧૭
- મનુષ્ય જન્મ તો મુજને આપો. હું છું તમારો, રાંક. ૧૭
- કૃષ્ણજી કેહે છે કર્યુંને, તેં એ શું કીધું કર્મ ? ૧૮
- મહારાજ ! મેં આગન્યા લેઈને લીધો એટલો શ્રમ. ૧૮
- તાહારે સહુકો ખડખડ હસિયા, કર્યુંને કહી વાત, ૧૯
- માગ્ય માગ્ય, માગે તે આપું, પ્રસન્ન છું સાક્ષાત; ૧૯
- સ્વામી ! હું એટલું માગું છું, દો મનુષ્ય અવતાર. ૨૦
- દુઃખ પડ્યે વાહારે ચઢજો તમે, કરન્ને માહારી સાર. ૨૦

એહેવું તો એણે મુખ માગ્યું, અસ્તુ કહ્યું ભગવાન.
 કર્યો તવ અવતાર ધર્યો છે, તમને કહું પાવન. ૨૧
 નરમહાને ઠાંઠે હવું ઉત્તમ થલ એક ગામ.
 વણિક જાત્યે નાત્ય શિરોમણિ જંગાલસા તે નામ. ૨૨
 સતી શિરોમણિ સાધવી રત્નાવતી આ તેહને ઘેર.
 કરણ તેહને પેટ અવનર્યો તારીજે ફડી પેર. ૨૩
 જ્ઞેશીએ આવી નામ પાડ્યું વેગે ત્યાં તતકાલ,
 જંગાલસાનો દીકરો તેહેનું નામ ધર્યું સગાલ. ૨૪
 સગાલસા ત્યાં નામ પાડ્યું વેગે તેણી વાર.
 પાંચ વરસનો પુત્ર થયો તે જોસાર્યો નીસાલ. ૨૫
 અધ્યારુએ વેગે ભણાવ્યો હરખ ધરી અપાર.
 ચોંદે વિદ્યા ભણી જિતર્યો જંગાલનો કુમાર. ૨૬
 અગિવાર વરસનો પુત્ર થયો, તવ બોલી તેની માત.
 દીધ રિદ્ધ આપણે ધણી છે. સાંભલ ને તું વાત. ૨૭
 આ લો, આપું પાવલી, તે લેઈને બારણે જાઓ.
 પુનઃ કરો ઉત્તમ જઈ તે વડે જાણીતા તમે થાઓ. ૨૮

કડવું ૬

વૈશંપાયન બોલ્યા વચન. સાંભલ, જન્મેજય રાજન!
 પાવલી લેઈ સગાલ તો ગયો. એક વણિય કને જિભો રશો. ૧
 સાંભલ ને, બાઈ માહારી વાત. ચણા મુજને આપ સાક્ષાત.
 ચણા લેઈ બાધે ગામ ફરે પાછી તે પાવલી જિભી કરે. ૨
 ઉપર વધ્યા છે જે દ્રામ. તેહેનું તે કરતો આવે કામ.
 ચૌટામાં જઈને કણ લેય, કુધારથીને આપી દેય. ૩
 એહવાં નિત્ય કરે તે કામ. પરમેશ્વરે વિચાર્યું તે કામ.
 સગાલ કેહેવો આપે છે દાન? તે જ્ઞેવા આખ્યા ભગવાન. ૪
 સગાલ વેચી આવે જોટલે, સાહામા આવ્યા તેટલે.
 તે દહાડાનું જડ્યું જોટલું જાચી લીધું પ્રશુએ તેટલું. ૫

નકાર અક્ષર મુખ નવ કહ્યો. બીજે દિન તે વેચવા ગયો.
 બમણો લાલ બયો તેણી વાર, પ્રભુએ જમી લીધો તે કાર. ૬
 ત્રીજે દિન તો ત્રમણો થાય; દહાડે દીએ વધતો જાય.
 એમ સાત દિવસ પ્રભુ ગયા; નકાર બોલ તેણે નવ કહ્યા. ૭
 પછે પ્રભુજીની ચમ્પ છે મેહેર; અખૂટની કર આપી લેહેર.
 પછે માંડીને બેઠો હાટ. ધર્મ તણી ચલાવી વાટ. ૮
 પ્રભુએ જોયું તેહેનું મન, પછે થયા અંતર પરસન.
 જે બોલે તે પાલે એહ માહા સત્યવાદી એની દેહ. ૯
 એમ કરતા વીત્યા બહુ દિન, બંગાલસાએ વિચાર્યું મન.
 ગાર તેડયો પોતાને ઘેર, કન્યા લાવો રૂડી પેર. ૧૦
 લગન લેછે સાક્ષણ આવિયા, સગાલસાને પરણાવિયા.
 દાનપાત્રને દાન જ દીધ; લાખીણો લાહો તવ લીધ. ૧૧
 પછે વિચાર્યું રુદ્યા સાય. જલ મેહેલ્યું પોતાને હાય.
 જે કો દુખિયું આવે જન, અન્ન આપી મનાવું મન. ૧૨
 વલી વસ્ત્ર મુખ આગલ કરે; જે કેહે તે હું કારજ કરે.
 એહેવું ધારીને તે કામ પછે લાગ્યો તે હાટને કામ. ૧૩
 હાટે આવી બેસે જેટલે, બમણો લાલ થાય તેટલે,
 કામો કામ કાદાર જ લરે, સદાવરત પોતાનાં કરે. ૧૪
 હાય આત્રી જે કો ધરે, દુકાનથી પાછો નમ્ય કરે,
 એહેવાં નિત્ય કરે તે કામ. કીર્તિ વાધી કામો કામ. ૧૫
 દૈવ જોગ તવ આત્રી ચઢ્યો, અવનીમાં દુકાલ જ પડ્યો.
 હાહાકાર તો દેશમાં થાય. લોક નાસીને દોદસ જાય. ૧૫
 પેટ બપાનો ન મલે કામ. દુકાલ પડ્યો બાધે ગામ,
 ત્રાણ ત્રાણ, શ્રી જગદીશ ! કયમ કરી કાઢીશે દીમ ? ૧૬
 તેહ વાત જણી સગાલ દેશ માંહે પડ્યો દુકાલ.
 સાક્ષણ મોકલ્યા કામોકામ, તેડ્યાં બાધાં ગામે ગામ. ૧૭

અત્ર વચ્ચની બાધી ધન દાટ મદાન પોતાને જામ
 આવે દુખિયા બાધા ગામ મગાલમા તે કાઢેનું નામ ૧૮
 મુકેા જતવાની તે દેવ અત્ર બાધને મુખે રેહેવ
 અત્રતણા કરે અંમાગ, મહુકા આવે કારોગાર ૧૯
 અખૂટની જોહને કર મોટ, તેહને શાની આવે જોટ ૨૦
 મોકામ બધાની પગર, ખગચૂ તેણે અનર્ગલ દ્રવ્ય ૨૦
 મર્ફ લોકને બીધા સુખી જે કેા આવ્યા હુતા દૂખી
 બાધ અત્ર ને મોલે વાણુ તુજને દગ્ને કુશન કમ્યાણુ ૨૧
 તાહાગ દુખ દૂરે જજો, સપૂત પુત્ર તાહારે ઘેર થજો ૨૨
 એટેવી નિત્યે દે આશિષ, પ્રસન્ન થયા તેહેને જગદીશ ૨૨
 આવ્યો મગાનસાને પુત્ર, શોભી રહ્યુ બાધૂ ધરસૂત્ર
 જોજોકાર બધે તવ થયો લોક સર્વ ઠેકાણે ગયો ૨૩
 સ્ત્રી કેહે છે, સાબન રે મેડા પુત્ર આવ્યો આપણે પેટ
 ગૃહસ્થાત્રમનો લાહો લીજિયે, અતિત એક પોપણુ કીજિયે ૨૪
 તાહારે શેક કેહે સાબલ નાર્ય
 તમ થકી પમે તો કરો, એક વ્રત તમે આચરો ૨૫
 તાહારે શેમણી બોલ્યા વચન, અતિત જમાડી ને લેજો અત્ર
 તેહ વાત તો શેકને ગમે, અતિત જમાડી નિત્યે જમે ૨૬
 આગે તો જિગ્યુ હવૂ પુણ્ય અધિક, તેહેમાં શી રહી નુન્ય ૨૭
 સ્ત્રી બરથારનું એક જ મન ઇદ્રતણુ ડોલ્યુ આસન ૨૭
 પુણ્યોદય થયો છે ધણો, તાપ ન સેહેવાયો તેહતણો
 ઇદ્રે તો તજિયુ આસન, વિષ્ણુ કને ગયો તે દીન ૨૮
 મહારાજા માહારું કરો કામ મુજને રેહેવા આપો કામ
 સગાનને સરખ્યુ આસન, મે તો એ તજિયુ પાવન ૨૯
 એહેનુ પુણ્ય વાધ્યુ વિશેષ મે તો રહુ ન જાયે લેશ
 એહેવી વાત સાબલી જોટલે, ઇદ્ર પ્રત્યે બોલ્યા તે તેટલે ૩૦

એહેનું મૂલ તમારે પાસ શું આવ્યા અમારે અવાસ ?
 જાઓ, એ કારણ કીજિયે, પર્જન્યને આગન્યા દીજિયે ૩૧
 અતિત કાલ નહિ જાયે દાગ, તાહારે ચુકશે એહેની નાર્ય,
 વ્રત ભાંગ એહેનું તો હશે, એટલે તમારું કારણ થશે ૩૨
 એહેવી વાત માલલી જાહરે હ્રદ લનન આવ્યો તાહરે,
 પર્જન્યને આગા દે રાય, કેહેવું કારણ તેહેનું થાય ? ૩૩

કડવું ૭

વૈશપાયન એણી ચેરે જોડ્યા સુણ, જનમેજય ગાય !
 વિસ્તારી તુજને મલનાવું સગાલસા મહિમા ય ૧
 ઇંદ્રે આપી આગન્યા તે મેધ ગયા તે હામ,
 મુસવધાગએ વરસના માડયું સગાયસાને ગામ ૨
 ગગન નિશે ચઢીને આવ્યા, કરી રહ્યા ગગડાટ
 ચોહોદશ પાણી પરવર્ષ, કેા ચાલી ન સકે વાટ ૩
 ગોકુલ રેલવા મોકલ્યા'તા ઇંદ્રે ત્યા પર્જન્ય,
 તેહેના ઇલા ચઢીને આવ્યા, વરસે નારે ધન. ૪
 ઇંદ્રે વલતી કામ કર્યું છે જોતાં તેણી વાર
 અતિત અવનીતા હતા, તે કેા ન જાયે બાહાર ૫
 મંદિરમા બેસીને રહે છે વેગે અદારે વર્ષ
 સગાલસા કેહે છે અસ્ત્રીને, સાબરો તમે કર્યું ૬
 મે તમને આગનથી વાર્યા હુતા તેણી વાર,
 નેમ આપણે નહિ પાવવે શુદ્ધરથનો અવતાર ૭
 અસ્ત્રી કેહે છે સ્વમીને, મેં કીધું છે એ કામ,
 જમાડયા વિના નવ્ય જમૂ જો પ્રાણુ જાય આ હામ. ૮
 સગાલમા કેહે છે અસ્ત્રીને મે જોયું તમારું મન,
 દલાવ તમે લલો રાખ્યો છે તમને છે ધન ધન. ૯
 નગનારી એક ચિત્ત કરીને કેહે છે એહેની વાન,
 તેલો સમે તે બે જણને થયા અપવાસ સાત. ૧૦

જાપાં તિલક અંગે ધરે ને દો તુલની માલ.
ધરમાં બેઠાં બે જણાં તે જણે શ્રીગોપાલ. ૧૧

સાતમે દિવસે વલતી રલો છે વરસાન.
સોંપલા કેટે છે સ્વામીને, તમે સાંભલો ને વાત. ૧૨

આજ તો ચોટે જાગ્યો ને વેગે, રલો છે ધન,
અતિત કે તેડી લાવો તો કરાવિયે બોજન. ૧૩

એહેવી વાણી માંભલતામાં વેગે નીસર્યા બાહાર.
અતિતને બોલતા કરે છે. પૂછે નગર મોઝાર. ૧૪

ધર્મશાસ્ત્ર ને વાઢીઓ જોઈ; જોયા બાધા ધાટ;
દેહેરાં દતાં તે વેગે જોયાં તણુ સેં ને સાદ્ય. ૧૫

વલતી નિઃશ્વાસ મૂક્યો, બેઠાં તેણે દામ,
અતિત મુજને નવ્ય મલ્યો; મેં જોયું બાધું ગામ. ૧૬

પરમેશ્વરે મન વિચાર્યું; જોયું એહેનું મન,
અતિતવેષ ધરીને આવ્યા વેગે ત્યાં તતક્ષણ. ૧૭

એક દેહેરામાં જઈ બેઠા પોતે ત્યાં તનકાલ.
જતો જોતો ચાલી આવ્યો વેગે ત્યાં સગાલ. ૧૮

આ દેહેરામાં જોતો જાણ, એમ વિચાર્યું મન
સગાલસા ચાલીને આવી જુએ ત્યાં તતક્ષણ. ૧૯

ગલતકોઠ ને ધારાં પડિયાં, ચાંદી પાચે ચૂએ;
સહસ્ર પાટા અંગે બાંધ્યા; પડ્યો પડ્યો તે રુએ. ૨૦

જરાજુરણુ ત્યાં કાપા દીસે, તુટયા શરીરના બંધ.
રમતપીત ગલતંતાં દીસે. જોડે ધણી દુર્ગંધ. ૨૧

એહેવું જોઈને સગાલમાએ ચણે નમાવ્યું શીશ.
કૃપા કરીને મંદિર માહારે પધારો, જગદીશ ! ૨૨

તાહારે રીસ કરીને બોલ્યો. જા તું તાહારે ધામ.
મહા કષ્ટ મોહિ હું બેઠો મરવા આણે દામ. ૨૩

સાત દિવસ થયા તે મુજને; નથી બાધું કંઈ અન.

- હવે સિદ્ધ તાહારે ઘેર આવું ? મરવા ઉપર મન. ૨૪
 સગાલસા તો વલતી બોલ્યા વેગે તેણી વાર.
 સતીશિરોમથ સાધવી છે વેગે માહારી નાર. ૨૫
 તે તમને વેગે ધમ્મ છે કરાવવા બોજન.
 તે માટે તમે વેગે પધારો સ્વામી ! મુજ લવન. ૨૬
 તાહારે જોગી એણી ચેરે બોલ્યો રીસ કરી અપાર.
 ક્યાહારનો થું ફૂલ કરે છે ? સહુની સરખી નાર. ૨૭
 તાહારી સ્ત્રી થું મુજને આપશે લાવતાં બોજન ?
 સગાલસાએ હા કહી છે તે વેલા પાવન. ૨૮
 જોગી કહે છે સગાલને. મેં નથી ચલાતું ચરણ.
 કયમ કરી તુજ લવન આવું ? એહેવા બોલ્યા વરણ. ૨૯
 સગાલસા કહે ! સ્વામી ! સાંભલો, હું લાવું વાહન.
 હાથી ઘોડા રથ પાલખી બેસી આવો લવન. ૩૦
 જોગી કહે છે શેફને. લાઈ ! ન લેઈશ માહાઈ નામ.
 હાથી ઘોડેથી પહું, તો શે આવે તે કામ ? ૩૧
 નરવાહનનો તો નિષેધ કાંઈ જોગીને કહેવાય.
 રથ બેસીને મેં તો વલતી વેગે નવ્ય અવાય. ૩૨
 સગાલસા કહે, સ્વામી માહારા ! કાહો તે લાવું આજ.
 જ્યમત્યમ કરીને મદિર આવો, કરો અમારું કાજ. ૩૩
 જોગી વલતો એણી ચેરે બોલ્યો. સાંભલ, લાઈ, વચન.
 તું લાવે કંડિયો, તો તેહેમાં આવું તુજ લવન. ૩૪

કડયું ૮

- ‘વૈશ’પાયન એણી ચેરે બોલ્યા મુથ, જનમેજય રામ !
 વિસ્તારી તુજને સંભલાવું સગાલસા મહિમાય. ૧
 સગાલસા તો એહેવું સાંભલી વેગે બાલ્યો જન્ય.
 ધાંચા પાસે આવી જાઓ, હપડે હરખ ન માય. ૨

ધાંયા પ્રત્યે એણીપેરે બોલ્યો, માહાઈ વચન ધિર થાપ્ય
 મુખ માગ્યું આપું, મુજને તું કંડિયો ગૂંથી આપ્ય. ૩
 તતક્ષણુ તે કંડિયો લેઈને આપ્યો પોતાને ઘેર.
 અત્રી આગલ માંડીને ઠહી પીતગ પોતાની પેર. ૪
 અત્રી કહે તમે તેડી લાવો કરો એટલું કામ.
 પાયરણાં રૂડાં પાયરો, નવ ખૂંચે તેણે નામ. ૫
 મુખમલની માંલ ગાદી પાયરી સુંદર રૂનાં પેલ.
 ચોહો પાસે ઊસીકાં મૂક્યાં લેઈ આપ્યા રૂડી પેર. ૬
 ઊપાડીને ચાલી આખ્યા દેહરેકરે પામ.
 મહારાજ ! આહામાં બેસીને આવો મુજ અવાસ. ૭
 જોગો વલ્લતો એણીપેરે બોલ્યો. સગાલ ! સાંલત્ય વાત.
 પિત ૫૩ મુજને વહે છે, આ જગડશે સાક્ષાત. ૮
 સગાલશા કહે. તમયકી તે આવે માહારે કાજ.
 તમારે જે ખપ આગ્યું તે માહારે ખરું, મહારાજ ! ૯
 અતિત કહે છે તેડી જાઓ તો કરો એટલું કામ.
 પાયરૂં સર્વે ઠાઠી લો, તો આવું તમારે ધામ. ૧૦
 સગાલ કહે છે. ના હા કરતાં લાગે ઘણી વાર.
 ઊપાડી કંડિયામાં બેસાર્યાં વેગે તેણે કાર. ૧૧
 મરતક મૂકીને તે આપ્યો વેગે પોતાને ઘેર.
 પરમેશ્વરે મન વિચાર્યું, શી કરું હું પેર ! ૧૨
 પછે ત્યાં વરસાત પ્રેરે, ક્ષણ ન લાગી વાર.
 પાય પડના રેલા આપ્યા જોતાં અપરંપાર. ૧૩
 નાકમાં પેસે, મુખ પર દોસે, ચાલે દોહોદસ ધાર.
 સગાલશાને રહે વાપ્યો વેગે દરખ અપાર. ૧૪
 મંદિરમાં લાવી બેસાર્યાં. દરખ્યાં બે જણ મન.
 રસોઈ ત્યાં રૂડી નીપજાવો, કરાવિયે બોજન. ૧૫
 તાહારે અતિત એણીપેરે બોલ્યો. સુણ, વણિકનાતન

તુલને કહ હું એટલું, હું નથી ખાતો અમ ૧૬
 તાહારે મગાલ એણીપેરે બોલ્યો ચ લાવૂ નિરધાર ?
 અતિત વેગે બોલિયો માહારે કરવો માસનો આહાર ૧૭
 સાબલતામા ચરચર ધુન્યો સગાન તેણી વાર
 અરે દેવ ! ચ હવે કરે ? એમ વિચારે તે હાર ૧૮
 પછે ત્યાથી ચાની આવ્યો ખાટકીકેરે ભવન
 દ્રવ્ય આપીને માસ લીધૂ વેગે કરી જતન ૧૯
 લારીને તે સ્ત્રીને આપ્યૂ, ગધ્યૂ તેણી વાર
 ઊઠો, સ્વામી, બોજન કીજે હરખ ધર્યો અપાર ૨૦

કડવું ૯

બોલ્યા વૈશ્યાયન વચન સુથ પરિક્ષિતના તન ।
 તાહારપછી નીપત્ર જોહ, તુલને મલનાવૂ તેહ ૧
 પરમેશ્વરે વિચાર્યું તેણી વાર હવે ચ કરે નિરધાર ?
 મે સૂચ્યું કડવું કામ, તે તો કર્યું એણે આ કામ ૨
 નવ્ય ચૂક્યો એ પાવન એમ વિચાર્યું લગવન
 પછે બોલ્યો અતિત જોહ માહારે ખપ ન આવે એહ ૩
 પછે બોલ્યો સગાલ ત્યાહે સ્વામી । કહ્યું તે રાધ્યું આહે
 નથી ચૂક્યો તમારો દાસ એમ વાણી કહી પરકાસ ૪
 એહેની વાત સાબલી જહારે, અતિત ખીજીને બોલ્યો તાહારે
 માસ માગૂં તાહારા પુત્ર કેરે તૂ તો લા યો છે અતેર ૫
 માહારે તો એ ન આવે કામ બી ચાલ્યો તેણે કામ
 મગાલ વનગ્યો તેને હાથ પછે હરખ્યો છે મન સાથ ૬
 સ્વામી ! શે નવર બોલ્યા પેહેલૂ ? એ તો રહ્યું આપણે કર મેલું
 ખાહારથી હ લાગ્યો મેલ, શેથી તો છે એ સેહેલ ૭
 નીસાલે ગયો છે બાલ આવે તો મારે તતકાલ
 એહવી વાત સાબલી અતુપ અતિતે લીધા મે રૂપ ૮

ખીજે રૂપે નીસાલે ગયો. એલિયા પાસે જઈ રહ્યો.
 આધા રહીને બોલાયો બાલ. ધાઈ આવ્યો તે તતકાલ. ૧
 રહ્યો ભિમો જોડી પાણી. સ્વામી ! કયમ તેડયો નિરવાણ !
 અસ્થા, કરવા આવ્યો તુજ કામ. તાહારો પિતા મારે તુને દામ. ૨
 તાહારે બોલ્યો વચન આંક. સ્વામી ! માહારો તે સો વાંક ?
 એક આવ્યો અતિત તુજ દાર, તે તો કરવા ઇચ્છે તુજ આદાર. ૩
 માટે તૂં તો ઇલાંથી નાશ. એહેવી વાણી કહી પરકાશ.
 પછે હસી બોલ્યો તે જાગ્ય. સ્વામી ! માહારૂં પૂરણ જાગ્ય. ૪
 તન આવે અતિતને ખપ, મેં તો પૂરણ કીધાં તપ.
 એમ કહીને ચાલ્યો ત્યાંહે, અધ્યારુ બેઠા છે જ્યાંહે. ૫
 આઘા માગી નામી શીશ. પ્રસન્ન હજો શ્રી જગદીશ !
 એમ હરખમાં ચાલ્યો જાય. માતાપિતાને લાગ્યો પાય. ૬
 પછે બોલ્યો જોડી હાથ માતપિતાકરે સાથ.
 માતા ! શું છે માહારૂં કામ ? કયમ તેડયો આણે દામ ? ૭
 તાહારે માતા વલતી બોલે. પુત્ર ! નાવે કે તાહારે તોલે.
 આ અતિત આવ્યો સાર. તે કરવા ઇચ્છે તુજ આદાર. ૮
 એમ કહીને આણે મન દ્રખ, માત નિહાલે પૂતનું મુખ.

દેશીદેર.

કુંવરનું મુખ નિહાલે માવડી. તાહારી નિકટ કપોલ રૂડી. આંખડી.
 તાહારૂં મુખદૂં પુનમચંદ રે. પુત્ર આવ્યો બાલમુકુંદરે. ૧
 જોઈ પામું ધણો આનંદ.
 મુખે બોલે મધુરી વાણી રે. હસ્તી સુંડ સમા બે પાણી રે. ૨
 પેટ પોયણપત્ર પ્રમાણ.
 કડી કેસરીલક આકાર રે. જંધા જુગમ કદલીયળ સાર રે. ૩
 ચરણે ચાલે ચાલ અપાર.
 એહવું જોઈને બોલી માતરે; પુત્ર પ્રત્યે કરે છે વાત રે. ૪
 કયમ સેહેસો શસ્ત્રના ધાત !
 કુંવરનું ૪

- તાહારે બોલ્યો પુત્ર વચનરે, માત ! શિદ કરે છે રુદન રે ?
માહારું પ્રસન્ન થાય છે મન. કુંવરનું ૫
- ધન ધન માહરો અવતાર રે. મને મલ્યા દેવ મોરાર રે.
માહરો અતિત કરશે આહાર રે. કુંવરનું ૬
- પ્રસન્ન થયાં છે માત ને તાત રે પુત્રની સાંભલી વાત રે.
ધન ધન તું માહારા જાત રે. કુંવરનું ૭
- પછે ન્હવરાબ્યો આણી કાડ રે મુખે જપે શ્રી રણુછોડ રે.
સૂર્ય સાહામો જીમો કર જોડ. કુંવરનું ૮
- પછે બોલ્યો વચન પ્રકાશ રે. તમે સાંભલો, શ્રીઅવિનાશ રે.
મુને આપજો ચરણે વાસ. કુંવરનું ૯
- તિલક કીધું સુદર લાલ રે; કંઠે ધાલી પુલસીમાલ રે;
મુખે જપે શ્રીગોપાલ. કુંવરનું ૧૦

કડવું ૧૦

- વૈશંપાયન એણી પેરે બોલ્યા. સુણ, જનમેજય રાય !
વિસ્તારી પુજને સંભલાવ સગાલસા મહિમા ય. ૧
- સ્નાન કરીને એલૈયે મુખ સમયા સુંદરશ્યામ.
ખડગ લેઈને સગાલસા તો આવ્યો તેણે ઠામ. ૨
- એલૈયાનું મસ્તક છેલૂ. એક વાર કાઢો શ્રીરામ.
મસ્તક લેઈને શીકે મૂકયું. કીધું એહેવું કામ. ૩
- અતિતને આરોગાવીને પછે આપણે નેટ
આત્મહત્યા કરીને મરશું પાલી મારી પેટ. ૪
- મલિનતા કાઢીને વલતી વેગે રાધ્યું તન.
આ લો, સ્વામી ! આરોગો તમે પ્રસન્ન કરીને મન. ૫
- પરમેશ્વરે મન વિચાર્યું, હવે શું કરું કામ ?
જે જે કામ કલાં તે એણે કરિયાં આણે ઠામ. ૬
- હાવે તે હું શું કરું જે એ થકી નબ્બ થાય ?
સગાલસાને ચૂકવવાને કીધો એક ઉપાય. ૭

- સગાલસા કેહે. સ્વામી ! બડો, વેગે કરો બોજન. ૮
 અપરાધ અમારો ક્ષમા કરજો. છઠ્ઠે તમારાં, દીન.
 એમ કહીને અતિતને તો પ્રીસે ધરની નાથ. ૯
 અતિત વલતો એણી પેરે બોલ્યો ક્રોધ કરી અપાર. ૧૦
 હું તો બોજન નહિ કરું. તું સાંભલ ને વચન.
 તત્તવ વસ્ત તેં બ'ચી મેહેલી મલિન રાંધ્યું અત્ર. ૧૦
 એમ કહીને બહી ચાલ્યો અતિત તેણી વાર. ૧૧
 સગાલસાએ હાથ જાલ્યો ને બોલ્યો તેણે હાર.

દેશીરેર.

- સગાલ વલતા બોલિયા રે તમે સાંભલો, અતિત, વાત. ૧
 શા માટે જન્મતા નથી ? હું કહું નમને સાક્ષાત. ૧
 તમે કહ્યુ તે અમે કર્યુ રે જે જે દીધું હામ. ૨
 પુત્ર જ માહારો મારિયો મેં તો રત્ન અમૂલક હામ. ૨
 તોયે તમે જન્મતા નથી રે કરો છો રીસ અપાર. ૩
 આ લો ખડગ હાથમાં અમને મારીને જાજો હાર. ૩
 અતિત વલતો બોલિયો રે હું તો નહિ રહું તાહારે ઘેર. ૪
 કહ્યુ કરે જે માહરું તો જ જન્મું રૂડી પેર. ૪
 મસ્તક લો શીકે ચક્રું રે નરનારી આણી પ્રીત. ૫
 ખાંડણું ખાંડો બે જણાં મુખેથી ગાઓ ગીત. ૫
 આંસુ પડે બેના નેત્રથી રે તો જાજું માહારે ઘેર. ૧૦
 હરખમાં પ્રીસો મુને તો જન્મું રૂડી પેર. ૧૦
 સગાલ કેહે. હા, ત્યમે કરું રે જન્મ કહી તમે વાત, ૧૧
 પ્રસન્ન થઈને પધારજો અમ મંદિરથી સાક્ષાત. ૧૧

કડવું ૧૧

વૈશાખન એણી પેરે બોલ્યા. સહ્ય, જનમેજય રાય ? ૧
 વિસ્તારી ઘુજને સંભલાવું સગાલસા મહિમા ય.

અતિત કેહે છે મગાલને. તૂં સાંભળ મારી વાત.	
પ્રેમ થકી મુજને પ્રીતે, તો રહીશ હું સાક્ષાત.	૨
પ્રેમતણે વશ વ્રજવનિતા અખંડ રમે છે રાસ.	
પ્રેમતણે વશ ત્રિકમ કરે બલિ રાય ઘેર નિવાસ.	૩
પ્રેમતણે વશ હું અતિત આવ્યો વેગે તુજ ઘેર.	
તે માટે તુજને કહું જો, કર તે રૂડી પેર.	૪
ખાંડણું ખાંડો પ્રેમ શું ને નેત્ર ન ઝરે નીર.	
ગીત ગાઓ મુખ થકો ને દુઃખ ન ધરો શરીર.	૫
તે પરકારે કરવા માંડ્યું વેગે તેણી વાર.	
ખાંડણું ખાંડવાને લીલાં તે હરખે નર ને નાર.	૬
જે જણ મનમાં એમ જાણે જો રખે આણે દુખ.	
તેણે સમે ત્યાં ગાવા માંડ્યું જે જાણે તે મુખ.	૭

કશીકૃત.

ચેલૈયા ! હાલો રે હાલો. કુંવરને ધૂમડલી ધાલો.	
પુત્ર ! હું લાડ લગાવતી રે, દેખી હરખતી મન.	
હસતું મુખ દેખું સદા, તાહારાં અણિયાળાં લોચન.	ચેલૈયા ૧
દંત દીસે દાડમકલી સરખા, અધર પ્રવાલી રંગ.	
કર્ણ કુંડલ ઝલકતાં આવી બેસતો ઓછંગ.	ચેલૈયા ૨
પુત્ર ! નીસાલેથી આવતો લેઈ પાટી ખડિયો હાથ.	
ઓછંગે બેસારતી, કરતી ચુબન ધાલી બાથ.	ચેલૈયા ૩
કાલું કાલું બોલતો રે, માગતો મુખડી સાર.	
તાહારે હું તુને આપતી તે વેગે કરતો આહાર.	ચેલૈયા ૪
પ્રભુ પ્રતાપે હું હરખાતી રે, કરતી લીલાલેહર.	
આજ દૈવે દુખણી કાઢી રેડી અમૃતમાં ઝેર.	ચેલૈયા ૫
અવનીમાં પુત્ર અનેક થયા રે, અનેક થઈ છે માય.	
એહેવી નમેહેરી મેં નબ્બ દીડી જો મારે મુસલના ધાય.	ચેલૈયા ૬

ખાંડણૂં ખાંડયૂં બે'જથે રે દદ કરીને મન.
 હાલરડાં ગાયાં મુખથી પણ નીર ન ઝરૂં લોચન. ચેલૈયા ૭
 ખાંડણૂં ખાંડીને તણી આપ્યું કણુ ન' લાગી વાર.
 સગાલ કહે છે અતિતને, ભક્ષ કરો નિરધાર. ચેલૈયા ૮
 અતિત એણી પેરે બોલિયો રે, સાંભલ્ય, ભાઈ, વચન.
 સાચું બોલ્ય, સલક્ષણ, છે તાહારે કેટલા તન ? ચેલૈયા ૯
 એહેવી વાણી સાંભળતામાં બોલ્યો તેણી વાર.
 પુત્ર તો માહારે એક હતો, તે વેગે માર્યો ઠાર. ચેલૈયા ૧૦
 અતિત એહવું સાંભલીને ઉઠિયો તતક્ષણ.
 તાહારે ઘેર હું તો ભાઈ ! નહિ કરું બોજન. ચેલૈયા ૧૧
 એમ કહીને સાચ્યો તે વેગે ચાલ્યો જાય.
 ગાલસા તવ આગલ જઈને નમિયો તેહને પાય. ચેલૈયા ૧૨
 વામી ! માહારો વાંક કરો ? હું તમને કરું પ્રણામ.
 મે કહ્યું તેહવું કયું છે વેગે અમોએ કામ. ચેલૈયા ૧૪
 એ તમે રીસાવી જાઓ છો તેહેનું તે શું નામ ?
 ઇક અમારો વાંક દાખી જાગે એણે કામ ચેલૈયા ૧૫

કડવું ૧૨

બોલ્યા વૈશંપાયન વચન રે, સુણુ પરિક્ષિતના તન રે.
 સગાલ વલતી બોલિયા રે સ્વામી ! અમો તમારાં રાંક. ૨
 પછે અહીંથી ચાલજો કાઈક દાખી અમારો વાંક. ૨
 તમે કહ્યું તે તો અમે કયું વલીમાર્યા પુત્ર શિર ધાય.
 હાલરડાં ગાયાં મુખ થઈ હવે કાહો તે કરું ઉપાય. ૩
 અતિત મુખથી બોલિયો રે, તું સાંભલ્ય વણિકતન !
 હવે નથી પુત્ર પેટ તાહારે માટે નહિ કરું બોજન. ૪
 વાંઝિયાગાલ તાહારે ચઢી રે, નહિ તનવા કે તન.
 તો હું ક્યમ રહું ઘેર તાહારે, ભાઈ ? ક્યમ કરું બોજન ? ૫

સગાલ એહેવું સાંભલી રે બોલ્યા મુખથી વાત.
શ્રી માહારીને ઉદર ગરલ છે; માસ થયા છે સાત. ૬

કટવું. ૧૩

બોલ્યા વૈશંપાયન વચન. સુણ, પરિક્ષિતના તન ।
અતિત બોલ્યો તેણી વાર. નહિ જમું તાહારે દાર. ૧
નથી ખીજો તાહારે તન, તો હું કયમ કરું બોજન ?
એહવી વાત સાંભળી જાહારે, સગાલસા તો બોલ્યો તાહારે ૨
તમે સાંભલો માહારી વાત. કહું જોડીને જે હાથ.
જઈ પૂછો શ્રીને નેટ; ગરલ છે કાંઈ તેહને પેટ. ૩
આવી પૂછ્યું ધરની નાર્ય. તેણે કહ્યો સર્વ પ્રકાર.
ગરલ માહારે ઉદર હોય. જોગી ! મન વિચારી જોય. ૪
શા માટે દોષ ચલાવો ? તમે મહારાજ ! મંદિર આવો.
તમે સુખે કરો બોજન, માહારે ખીજો છે પેટ તન. ૫
વાત સાંભલી નારની જાહારે, અતિત ફરીને બોલ્યો તાહારે.
ગરલ તમારે ઉદર જોહ, મુજને દેખાડો તેહ. ૨
કયમ માનું સાચી વાત ગરલ છે કે નહિ સાક્ષાત ?
એહવી વાત કહી છે મુખ. અશ્રીને જોપનું મુખ. ૩
સાચું અતિત । કહ્યું છે તમે, ગરલ કાઢી દેખાડું અમે.
તમે ભલું દીધું કામ. પુત્ર મલવાની માહારે હામ. ૪
એમ કહીને ન્હાઈ નાર્ય; દાન કર્યા અપરંપાર.
પછે જોગી રહી કર જોહ, સૂર્ય પ્રત્યે વાણ્યો બોલે. ૫
પ્રત્યક્ષ દેવ તું સાચો, ભાણ્ય । હું તો મંદમતિ છું અજાણ્ય,
માહારી કરજો તમે સંભાલ. લગ્ન રાખજો, દિનદયાલ ! ૬
મન રાખજો ચિર અમારું. અમે ધરિયે ધ્યાન તમારું.
પછે સતી શિરોમણ્ય નારી લાવી ધરમાંથી કટારી. ૭

- આરી બેડી સમીપે નેટ, કાઢી મારે કટારી પેઠ
મારી પેટ કટારી જાહારે હા હાં કહીને જાક્યા તાહારે ૮
- મૂકી લીધૂ અતિતનુ રૂપ, લીધૂ અતુલ્યુજરવરૂપ
સખ ચક્ર ગદા પદ્મ ધગધુ આવી બિમા અશરણુચરણુ ૯
- મોર મુગટ મુંદર શીશ, કૃપા કીધી શ્રીજગદીશ
મકરાકૃતિ કુડલ કાન પીતામ્બર કીધૂ પરિધાન. ૧૦
- ભુગુલાબન ઉર વિચ દાગ, પદ્મ ઝંકુરે મુંદર પાગ
રૂપ ધરીને આબ્યા નાય મા, મા, કહીને આપ્યા હાય. ૧૧
- કોટાનકોટ સૂરજની જ્યોત, એહેવૂ તેજ ચયૂં ઉદ્ધોત
માગ્ય માગ્ય, માગે તે આપૂ તાહારા દુખ દાલીદર કાપુ ૧૨
- તે તો રાખ્યૂ મહાદદ ધીર મગાસસા ! તૂ બાવનવીર
એહેવી વાત સાબલી જાહારે, નરનાર્ય નમ્યા ચરણુ તાહારે ૧૩
- નખશિખ નરખ્યા પ્રભુ જાહારે વલતી બોલ્યા શ્રીમુખ તાહારે
સગાલ ! સાબલ્ય માહારી વાત પુત્ર બોલાવ્ય તૂ સાક્ષાત. ૧૪
- તમે એ શૂ બોલ્યા નાય ? પુત્ર માર્યો મે આણે હાય
પ્રભુ કેહે છે કરો તમે કામ પુત્ર બોલાવો આણે કામ ૧૫
- પછે કરી મન વિચાર માતા બોલાવે તેણી વાર.
ગાઢ બોલી તેહ વચન પુત્ર ! આવો આબ્યા ભગવન. ૧૬
- એહેવૂ કહ્યૂ વચન જાહારે, એલેયો ત્યા આગે તાહારે
ખમે પાટી ને ખડિયો હાય આવી નમ્યો વૈકુંઠનાથ ૧૭
- પછે નમ્યો માત ને નાત પાસે બેસારી પૂછી વાત
પ્રભુએ માયા વિસર્જન કરી, મઘ માસ લીધૂં ત્યા હરી ૧૮
- એલેયો જવાડયો ભગવાન, તેણે સમે ક્યાં બહુ દાન
પછે પ્રભુજી ત્યા બોલે સતી ! નહિ કે તાહારે તોલે ૧૯

તુલસીરામકૃત

ઘાવો નીપજવી જે વસ્ત બોજન કીજિયે જેસી સમસ્ત.
 સગાલ કેહે. સાંભલો, ભગવાન! નવું નીપજવિયે અન. ૨૦
 પ્રભુ કેહે ધરમાં છે તેહ તમે જુઓ ને આણી નેહ.
 જુએ તો ત્યાં સુંદર અન. ભાવતાં કીધાં બોજન. ૨૧
 સર્વ જીડયું જમીને જહારે પ્રભુજી મુખ બોલ્યા તાહારે.
 માય, માય, હોય જે હામ. હં તે આપું આણે હામ. ૨૨

કડવું ૧૪

વૈશંપાયન એણીપેરે બોલ્યા. સુણ જનમેજયરાય!
 વિસ્તારી તુજને સંભલાવું સગાલસા મહિમા ય. ૧
 સગાલસા તવ એણી પેરે બોલ્યા જોડીને જે હાથ.
 હાવાં હં તે શં રે માગૂં, સ્વામી વૈકુંઠનાથ!
 જે હં માગૂં તે તમે આપ્યું. પૂરી મનની હામ.
 હવે વાંછના કાંઈ એ નથી, પ્રભુ સુંદર સ્યામ ? ૩
 પ્રસન્ન થઈને પુરુષોત્તમે તેડાવ્યાં વિમાન.
 સગાલપુરી ત્યાં સ્વર્ગે વાસી પ્રેમે શ્રી ભગવાન. ૪
 જેજેકાર ત્યાં થઈ રહ્યો ને સર્વે હરખ્યું મન.
 સ્વર્ગે જાતાં પુરને વાસિયે. ક્યાં છે બહુ પુણ્ય. ૫
 સગાલસા આદેને સહુને વસ્યા તેણે હામ.
 વૈકુંઠમાં આનંદ કરે ને સહુની પોહોતી હામ. ૬
 પુણ્યતણે મહિમા છે મોટા. સુણ, જનમેજયરાય !
 તેત્રીસ કોડ તે પુણ્યતણે વશ. કહેતા પાર ન થાય. ૭
 એહવું સાંભલી જે કો કરશે વેગે ત્યાં અનદાન,
 સોનું રૂપ વસ્ત્ર ને ત્રાખું વાધે મેર સમાન. ૮
 અપુત્રવંતી પુત્ર પામે ને નિર્ધન પામે ધન,
 ક્ષત્રિય હોય તે શરને પામે, બ્રહ્મતેજ બ્રાહ્મણ. ૯

- નર અને વલી નાર્પની સહુકાંતી પહોંચે આશ.
એકમનાં જે સાંભલે તે હોયે લીલચિલાસ. ૧૦
- અષ્ટ કવિ મોટા ત્રપિ સહુ તેહેને નમૂં કર જોડય.
અક્ષર પદબંધ નવ્ય લહું તમે કાપ મ દેશો જોડ. ૧૧
- સરસ્વતીની કૃપા થકી મેં ધાલી મોટી હામ.
મગાલપુરી તો પ્રેમે ગાર્હ કરિયું નૌતમ કામ. ૧૨
- સંવત અઢાર ત્રેતાળોસ આશ્વિન સદ દશમી રવિવાર,
મગાલપુરી મંપૂરણ કીધી તે દિન હરખ અપાર. ૧૩
- ધાલણ ઔદીય સહસ્ત ગાતિ અમદાવાદમાં વાસ.
સુખરામસુત તુલજીરામ કાલાવે વેગે હરિનો દાસ. ૧૪
- શ્રીરણુજોડની કૃપા થકી થઈ કવિશક્તિ તે ઠાર.
મગાલપુરી મેં પ્રેમે ગાર્હ હરખે તેણી વાર. ૧૫
- જે કેા ગાય થીજે ને સાંભળે તેહની પોહોંચે આશ.
આ લોકે જસ પામશે, પરલોકે સ્વર્ગનિવાસ. ૧૬
- શ્રોતા વક્તા સાંભલો તમે. કેહે કવિતા કર જોડ,
સગાલપુરી સંપૂરણ થઈ, કાહો જે જે શ્રીરણુજોડ ! ૧૭

રતનદાસકૃત

સગાળશા.

સગાળશા સાધુને સેવે; વાણિયો પાળે વરત.
 ન મળ્યા સાધુ, રહ્યા અપવાસી. તારવા આવ્યા તરત.
 કૃષ્ણજી કેદીલા ચર્ધને રે રૂપ અતિતનું લઈને. ૧

ચંગાવતીએ લીધાં ચરણામૃત ન્હવરાવીને નાથ.
 પક્ષંગ ઉપર પધરાવીને સ્વામી કીધા સનાથ.

ખાંતે ભોજન ખીરનાં કીધાં રે પીરસી આગળ દીધાં.
 ખીર ને રોટલી તો નથી જમતા, નથી અન્નનો આહાર.
 મહાજન ! અમો માંસના આહારી, એમ કહે કિરતાર.
 વચન તે બોલ્યા બાંધ્યું રે. સમજી લો ને, સાધુ ! ૨

કસાર્ધવાડે જઈને માટી છુપાવી લાવ્યા સાધ્ય.
 ચંગાવતીએ માંસ સુધારી પિરસિયા પરસાદ.
 વાસર દોળે નર ને નારી રે. જમો તમે, દેવ મુરારિ ! ૩

માટી તો માણસની જોઈયે, પરમાટીનો નહિ આહાર.
 અધોરપંથી અમો કહેવાઈયે. જેલિયે ખાંડાની ધાર.
 વાણિયા ! વરત ફળિયાં રે આવી અવિનાશી મળિયા. ૪

માગ્યું વેચાતું માણસ ન મળે. હમયે. મોંઘો મહાર.
 ચંગાવતી ત્યાં એમ કહે ચેલૈયાનો કરિયે સંહાર.
 વાતું તો ચાશે વશેડે રે. હુશે, શ્રીકાલને લેજે. ૫

ભણતર મેલી ભાગ, ચેલૈયા ! પાળ અમારી પ્રતીત.
 માળાપ તારાં મારશે તુજને. આંગણે આગ્યો અતિત.
 ધૂતારો ધૂતી જાશે રે પછી પસ્તાવો ચાશે. ૬

સેલૈયા-આખ્યાન

કડવું ૧.

હરિ ગુરુ મંતને સમરિયે, ચોયા તે ગણપતિ દેવ દે;
 સિદ્ધિ લક્ષ લાભ આપે: સહુ પેહેલી કરિયે સેવ રે
 ગાવા ગુણ હરિભગતના, જોને સતે. ચંબ્યે અગમાન રે
 સત વિના સાહેજ ન રીજે, મર પડે વેદ પુરાણ રે.
 સમાજ શે: ને સંખ્યાવતી નેમવર્તા નર નાર રે
 સાધુ જમાડી પોને જમયું, એવો ધરમ ઉદાર રે
 એક સમે એક અટક પડી મેહ મડાણો મુમગધાર રે,
 પર્જન પૂઠો વ્યાડ દી મુધી; સત ન હોડે શાહુકાર રે
 વરસી રહ્યો તારે વડોલ તેડ્યા. દેખો ને દોહોદસ ધર્મ રે
 વ્યભાગત વિના વ્યત અપે નહિ. કોક કરોને ઉપાસ રે
 વાણોતર વાઘ્યા ગોતવા; ભેયું નગર; બેયાં હરિદાર રે
 તગાવ પાસે તપસવી દોડે. આવી કહ્યો સમાચાર રે
 સમાજ શોનું સત મુશવરા કોની રૂપા કરતાર રે
 આવીને દેવગમાં લિતર્કા ચરીર ક્યું બેભાર રે

રતનદાસકૃત

સગાળશા.

સગાળશા સાધુને સેવે; વાણિયો પાળે વરત.

ન મળ્યા સાધુ, રહ્યા અપવાસી. તારવા આવ્યા તરત.

કૃષ્ણજી કોઢીલા ચર્ધને રે રૂપ અતિતનૂં લઈને. ૧

ચંગાવતીએ લીધાં ચરણામૃત ન્હવરાવીને નાથ.

પલંગ ઉપર પધરાવીને સ્વામી કીધા સનાથ.

ખાંતે ભોજન ખીરનાં કીધાં રે પીરસી આગળ દીધાં. ૨

ખીર ને રોટલી તો નથી જમતા, નથી અન્નનો આહાર.

મહાજન ! અમો માંસના આહારી, એમ કહે કિરતાર. ૧

વચન તે બોલ્યા ખાંધૂં રે. સમજી લો ને, સાધુ ! ૩

કસાઈવાડે જઈને માટી છુપાવી લાવ્યા સાધ.

ચંગાવતીએ માંસ સુધારી પિરસિયા પરસાદ.

વાસર દોળે નર ને નારી રે. જમો તમે, દેવ મુરારિ ! ૪

માટી તો માણસની જોઈએ, પરમાટીનો નહિ આહાર.

અધોરૂપંથી અમો કહેવાઈએ. જેલિયે ખાંડાની ધાર.

વાણિયા ! વરત ફળિયાં રે આરી અવિનાશી મળિયા. ૫

માગ્યું વેચાતું માણસ ન મળે. હમણે મોંઘો મહાર.

ચંગાવતી ત્યાં એમ કહે ચેલૈયાનો કરિયે મંહાર.

વાતું તો થાશે વશેડે રે. હુશે, શ્રીલાલને લેજે. ૬

બજીતર એલી ભાગ, ચેલૈયા ! પાળ અમારી પ્રતીત.

માખાપ તારાં મારશે તુજને. આંગણે આવ્યો અતિત.

ધૂતારો ધૂતી જાશે રે પછી પરતાવો થાશે. ૭

- નર અને વલી નાર્યની સહુકોની પહોચે આશ.
એકમનાં જે સાંભલે તે હોયે લીલવિલાસ. ૧૦
- અષ્ટ કવિ મોટા અધિ સહુ તેહેને નમૂં કર જોડય.
અક્ષર પદ્યંધ નવ્ય લઘુ તમે કાપ મ દેશો જોડ. ૧૧
- સરસ્વતીની કૃપા થકી મેં ધાલી મોટી હામ.
સગાલપુરી તો મેમે ગાર્છ કરિયું નૌતમ કામ. ૧૨
- સંવત અદાર ત્રેતાગોસ આશ્વિન સુદ દશમી રવિવાર,
સગાલપુરી સંપૂરણ કીધી તે દિન હરખ અપાર. ૧૩
- બાહ્ય ઔદીચ સદસ યાતિ અમદાવાદમાં વાસ.
સુખરામસુત ગુણજીરામ કાલાવે વેમે દરિનો દાસ. ૧૪
- શ્રીરણુજોડની કૃપા થકી થઈ કવિશક્તિ તે કાર.
મગાલપુરી મેં મેમે ગાર્છ હરખે તેણી વાર. ૧૫
- જે હા ગાય શીખે ને સાંભળે તેહની પોહોચે આશ.
આ લોકે જસ પામશે, પરલોકે સ્વર્ગનિવાસ. ૧૬
- શ્રોતા વક્તા સાંભલો તમે. કેહે કવિતા કર જોડ,
સગાલપુરી મંપૂરણ થઈ, પોહો ને ને શ્રીરણુજોડ ! ૧૭

રતનદાસકૃત

સગાળશા.

- સગાળશા સાધુને સેવે, વાણિયો પાળે વરત
ન મળ્યા સાધુ, રહ્યા અપવાસી તારવા આવ્યા તરત
કૃષ્ણજી કેઢીલા યજ્ઞને રે રૂપ અતિતત્ત્વ લઈને ૧
- ચગાનતીએ લીધા ચરણામૃત ન્હવગવીને નાથ
પવન હિપર પધરાવીને સ્વામી કીધા સનાથ,
ખાતે બોજન ખીરના કીધા રે ખીરસી આગળ દીધા ૨
- ખીર ને રોટલી તો નથી જમતા, નથી અન્નનો આહાર
મહાજન ! અમે માસના આહારી, એમ કહે કિંગાર
વચન તે જોલ્યા વ્યાંધ્યુ રે. સમજી લો ને, સાધુ ! ૩
- કસાર્ધવાડે જઈને માગી છુપાવી લાગ્યા સાધ
ચગાવતીએ માસ સુધારી પિરસિયા પરમાદ
વાસર ઢોળે નર ને નારી રે જમો તમે, દેવ મુરારિ ! ૪
- માગી તો માણસની જોઈએ, પરમાગીનો નહિ આહાર
અધોરપથી અમે કહેવાઈએ ખેલિયે ખાડાની ધાર
વાણિયા ! વગત ફળિયાં રે આવી અવિનાશી મળિયા ૫
- માગ્યુ વેચાતું માણસ ન મળે. હમણે મોંઘો મહાર
ચગાવતી ત્યાં એમ કહે એલૈયાનો કરિયે સહાર
પાત્ર તો ચાશે વશેકે રે હુશે શ્રીવાલને લેખે. ૬
- જલજલ મેલી ભાગ, એલૈયા ! પાળ અમારી પ્રતીત
માળાપ તારા મારશે તજીને. અમગજો, આગ્યો અતિત.
ધૂતારો ધૂતી જાશે રે પછી પસ્તાવો ચાશે. ૭

એ શુ બોલ્યા, સ્વામી મારા ? માનર મૂક્યાં કમ જય ?
નવ મહીના જેજો ઉદરમા ગખ્યો તે શુણુ ઓશીંગણુ ચાપ
લકિત મારા શીશને માટે રે શુ થાશે મરતુક માટે ? ૮

હુ બાગુ તો બોમ જ બાગે બોરગ ઝીલે ન બાર
મેઠ પર્વત ડોલવા લાગે આકાશનો આધાર.
મેરામણુ માઝા મૂકે રે ચેનૈયો સત ના ચૂકે ૯

બણુતો ગણુનો આલ્યો ચેનૈયો આલ્યો પોતાને દ્વાર
માતા મુખનાં વારણા લીએ, નીસાસો બરે નાર
આવતો ઉરમા લીધો રે પોદાડી ઓજો દીધો ૧૦

કાગળ રૂડું કરો, માતાજી ! શિદ નાખો નિશ્વાસ ?
મક્ષણ મનખો ચેનૈયાનો, સાધુ આરોગે માસ !
ધન ધન આજનો દહાડો રે ! જગતના નાય જમાડો ૧૧

માતપિતાએ મળી કરીને કાપ્યુ ચેનૈયાનુ શીથ
અણુધટતી વાત એમણે કીધી જમાડવા જગદીશ
મયાબો ખેલ ખરો રે પ્રભુ માગ ! પારણા કરો ૧૨

નાથ કહે મારી નજરે કરો રે સાચુ તમારૂં વરત
મસ્તકની તમે માયા કીધી કયમ ? અવિનાશી બોલ્યા તરત
તપસી સતને તાવે રે, રહેમાં અંદાહ નાવે ૧૩

મસ્તક ખડિ ને ખાડણા ગાઓ, પેહેરો અવનવા ચીર,
આખડીએ તમે આસુ ન આણો મનથી મૂકો ન ધીર
ત્યારે તમે સાચા સતી રે એમ કહે જૂનો જતિ. ૧૪

ખાડણિયામા મસ્તક ખડિ મળી પિતા ને મા ય
આખડીએ આસુ નવ આણે હરખે હાનરડાં ગાય
બોજન ભાવતા કીધા રે, પીરસી આગળ દીધાં ૧૫

મતવાદી તમે સાચા. અમારે અટક છે, કરવું કેમ ?
પાંડિયાનું ભોજન નથી જમતા અવિનાશી કહે એમ.

મળી તમે નર ને નારી રે, ભુઓ એ વાત વિચારી ૧૬

સગાળસા કહે પ્રગટ્યાં મારા પૂરવ જનમના પાપ.
ચરુ દૂધ્યા ને ગૌ ત્રિયા માર્યા, માર્યા મા ને માપ,
હૂંઘરે દવ લગાડ્યો રે, તેણે મારો ખેલ બગાડ્યો । ૧૭

ચગાવતી કહે સ્વામી । મારે પાપ મહીનાનું ઓધાન.
ભલે પધાર્યા ભવન અમારે આજ તમે, ભગવાન ।
ધણી મે તો તમને ધાર્યા રે તમે મારા અર્થ મુધાર્યા ૧૮

ચગાવતીએ પાળી સેઈ મારી પેટ જ માલ.
અચાનક આવીને સતીની બહુનામીએ ગ્રહી માલ.
ભલી સતી ! ભક્તિ તારી રે, માગમાગ, મુખ કહે મુરારિ. ૧૯

ચેવૈયાને સજીવન કીધો બેઠો રમે છે બાળ.
સદા તમારે ચરણે રાખો દીન જાણીને, દયાળ ।
વળતી બોલ્યા સતી નારી રે હું તો માગૂ ભક્તિ તમારી ૨૦

સગાળસા ને ચગાવતીએ લીધો એવો નેમ
રતનદાસ કહે ભાણા પ્રતાપે તેને છાડિયે કેમ ?
માવાને મળના માટે રે જવૂં વૈકુંઠની પાટે ૨૧

સેલૈયા-આખ્યાન

ક્રમ ૧.

- હરિ ગુરુ મંત્રને સમરિયે, ચોથા તે ગણુપતિ દેવ રે; ૧
 સિદ્ધિ લક્ષ લાભ આપે: સહુ પેહેલી કરિયે સેવ રે. ૧
- ગાવા ગુણુ હરિભગતના, જોને સતે, યંબ્યો અમમાન રે. ૨
 સત વિના સાહેબ ન રીઝે, મર પટે વેદ પુરાણ રે. ૨
- સગાળ શેઠ ને સખ્યાવની નેમવતાં નર નાર રે. ૩
 સાધુ જમાડી પોતે જમવું, એવો ધરમ ઉદાર રે. ૩
- એક સમે એક અટક પડી મેહ મડાણો મુસળધાર રે, ૪
 પર્જન વૂઠો આઠ દી સુધી; સત ન છોડે શાહુકાર રે. ૪
- વરસી રહ્યો તારે વકીલ તેડ્યા, દેખો ને દોહોદશ ધાઈ રે. ૫
 અખ્યાગત દિના અન્ન ખપે નહિ કાક કરોને ઉપાય રે. ૫
- વાણોતર આલ્યા ગોતવા; જોયું નગર; જોયાં હરિદાર રે. ૬
 તજાવ પાસે તપસ્વી દીઠો. આવી કલો સમાચાર રે. ૬
- સગાળ શેઠનું સત મૂકાવવા કાઢી યયા કરતાર રે. ૭
 આવીને દેવળમાં જિતયાં શરીર કર્યું બેજર રે. ૭
- શેઠ સમાચાર સાંભળી દ્રોડ્યા અણુવાણ્યા; જિગ્મઈ રે ૮
 પરકમ્મા દેઈ પાપે લાગ્યા; હાકડે હરખ ન માય રે. ૮
- દુર્ગંધ આવે જૂત નાસે એવી; ખાય તેમાં વળી નેક રે; ૯
 તોયે શેઠનું મન ન ડગે. લાઈ એવી મોટાની ટેક રે. ૯
- ચરણુ ધોઈ ચરણાત્રત લીધાં સીધાં મારાં સહુ કાજ રે. ૧૦
 (કર જોડી કહેવાને લાગ્યો.) મદિર પધારો, મહારાજ રે! ૧૦
- સતવાદીએ સાહેબ આજખ્યા. અન્ય થું જાણે મરમ રે ૧૧
 ભોજલના સ્વામી! જુવન પધારો.
 મારી રાખો લાજ ને શરમ રે. ૧૧

કડવું ૨.

અતિત વાણી ઓયરે સુણો, શ્રીમત, મારી વાન રે.
કાયા મારે હાથ નથી; મને પીડા કરે છે ઉતપાત રે ૧
ગથે રેવંત જોતરે; માંહે ગાદી નખાવું, ગોપાળ રે,
તેડીને બેસાડે, ત્રીકમા, તમને દયા કરો દીનવ્યાળ રે. ૨
સાધુ કેહે છે શેકને ઘોડાવેહેલનું નહિ મારે કામ રે
અબ્યાગતને રહેવું એકલું તમે માલેજો મારે નામ રે. ૩
પ્રભુછ ! મગાવું પાંજરે, માંહે જાઝાં કરાવું જતન રે,
પવન ન લાગે, પડદા બધાવું, ગખું રાક રતન રે ૪
અબ્યાગત એણી પેરે બોલ્યા હ તો આવું નગર મોઝાર રે,
તારી નાગ જો આવે તેડવા નીકર બેઠો રહું મારે બાર રે ૫
મનગમતું ખાવું માગીને લેશ, જાગે તમારો ધરમ રે
સરભંગી સાધુને સોલ્ય ન ભાઈ ! કહ્યું અમારું અટકમરે ૬
હરખથી હરિજન હાલિયો ને આળ્યો પોતાને ઘેર રે
પત્નીને લાગ્યો પૂછવા આપજો શી કરવી અર પેર રે !
મતી કેહે છે, સ્વામી મારા, હીલ ન કંઠવી લગાવ રે,
તતક્ષણ જાગ્યે આપણુ તેડવા. નથી માનવી, એ છે મોગર રે
મામડું લેઈ સનમુખ ચાલ્યા. ગયા પૂરવનાં પાપ રે.
ભોજલના સ્વામી બેઠતા એમના ટળિયા ત્રિવિધના તાપ રે

કડવું ૩

કનકહોડાળીમાં કરડિયે જુગતે બેમાયાં જલ્દની રે
ગંધાવતીએ સિર પર લીધા. લીંમણાં સનીના ગીંગ રે.
નમરના લોચાં ટોળે મળિયા જોવા વર્તું અડાગ રે ૧
ધન ધન વાણી જીયરે જાધે; હામી કરે કેા હાર રે. ૨
તિન્દાં જળ બેલી સ્નાન કરાવ્યાં, પોઢાડ્યા પવન મિઠાઈ રે.
ચન્ન ચરચે, ચગખ તળાંમે, વીજળે ટોળે તાપ રે. ૩

પ્રેમે કરીને પ્રસાદ નિપાયા મીઠા મેવાનાં પકવાન રે,
 હાથ જોડીને હરિજન ગભા. આરોગો, ભગવાન રે ! ૪
 અન્ન દેહે મારે અગ્રિ કરે છે; મારે છે માટીનો આહાર રે,
 ઉત્તમ વર્ણુ તમે કેમ કરશો ? એ જ મોટો છે વિચાર રે. ૫
 કસાઈવાડેથી માંસ મંગાવું મેલી લોકની લાજ રે,
 ભાગ્ય મોટાં, હરિભુવન પધાર્યા ! ધન્યદલાઠો મારે આજ રે ! ૬
 અનેરું અમે અદર્નિય ખાપ્યે ને રહિયે વન માંછી રે,
 અધોરપંથીને આહાર માણસનો, ખીજૂં ન ખયે કાંઈ રે. ૭
 નર ને નારી મળી વિચારે. હવે શો કરવો ઉપાય રે ?
 પ્રભુજી જોવાને આવ્યા પારખાં. ના કહિયે તો સત જાય રે. ૮
 પુત્રને પૂછવા ચાલીને ગયો નિશાબે શેઠ સગાળ રે,
 સુતને કહે છે. એક સાધુ આવ્યો ઇચ્છ કરવા તારો આહાર રે. ૯
 સેલેયો કહે મત કેમ મેલિયે ? મર ની જડામૂળ જાય રે,
 જોજલ કહે મતવાદી બાઈડા અટક પડ્યે જોળખાય રે. ૧૦

કડવું ૪.

પેડેવાની કાયા પિતા ! અંતે. (જોયો જુદિજીભગર બાળ રે.)
 સાધુને હાથ માઈ મૃત્યુ સુધરશે, ટળગે જન્મરણજનંભ રે. ૧
 મેરુશ્વળે આગે અંગ વેહેરાવ્યું; કળે કીધ કાયાનું દાન રે,
 શિખિની માટી ડાબે તોલાણી, ત્યારે રીઝવા ભગવાન રે. ૨
 હરિશંદ્રે વહી હેલ પાણીની, એવો દૈવ દીધો દડ રે,
 સતવાદી બંદા સત ન છોડે, મર ભાગી પડે બહાંડ રે. ૩
 હિરમત રાખે, પિતા, હાર મ પામે, જુઓ મોટાના મરમ રે,
 પરમારથે આગે પ્રાણ હોખ્યાંતા, છોડ્યા નોંતા સતધરમ રે. ૪
 દધીયિ ઋષિને જગ્યા દેવતા વાસાનું કરવા વનજર રે,
 કુવાડે અંગ માંડ્યું કાપવા, તોયે ચાલ્યા ન જુદિના સાગર રે. ૫

શિર મળશે, આવો સમો નહિ મળે મોહન થ્યા છે મેહેમાન રે,
 અવસર આવ્યે ડગ પાછા ન ભરિયે, કરિયે તન કુરઆન રે. ૬
 એવો પડકારો પિતાને કીધો, ત્યારે હરિજન થ્યા હોશિયાર રે,
 પુત્રના વચન કાને માંભળી એની છાતિમા પડિયા શાર રે. ૭
 ચાકિયા પીડા સરવી હોતારે એમ સેનૈયે કાપ્યુ શીશ રે,
 લેઈ આગળ અર્પણુ કર્યું, ત્યારે જોઈ રહ્યા જગદીશ રે. ૮
 બહુનામી કેહે છે બાઈને રે તમે સોળ કરો શયુગાર રે,
 ગાતાં વાતાં શમને સુધારો રોતા નહિ લગાર રે. ૯
 કંથપિત દાન કાઈનું નથી લેતો મારી છે એવી ટેવ રે,
 મોજલનો સ્વામી કેહે છે ભાવે દવે તૈયાર કરો તતખેવ રે. ૧૦

કંડૂ ૫

સતીએ કાજલ સારિયા ને ખાડવા બેઠા તેણી વાગ રે,
 હાલરડા ગાય બાઈ હરખથી, કરો મોજન, નંદકુમાર રે ।
 સાર હતું તે તમે શીકે ચડાવ્યું । કાવ આણો છો મારે કામ રે ।
 જૂએ મુઆની બાળી ભક્તિ તમારી । મને મેલી આવો મારે હામ રે
 ખાડણિયામા માયું ખડાવ્યું કહી બહાલે કંડૂ વચન રે
 સુરપતિ તાપ સહી ન શક્યો, બાગ્યો મેથીને ઇદ્રામન રે
 જમવાને ટાણે જોગીશ્વર બોલ્યા, સાબળો મારી માર્છ રે
 વાજિયાનું અન્ન ખાવું વર્જિત છે, કૃતિ કેહે સમગ્રર્ષ રે
 સતી કેહે છે એક ગમત દેખાડૂ માગી યાજે, મેહેમાન રે
 છુને આવી ટેવ મૂકારું, વૃણ્ય, કવાયું કાન રે
 પાચ મામનો ગરમ છે, અમો વાજિયા નથી, મોરા નાથ રે
 સતીએ ઉદર ચીરવા માડ્યું, હરિએ આલ્યા હાથ રે
 ધન ધન, સતનાદી । ધરમ રાખ્યો, જોયું મરજ્યું તમારું મન રે
 સુત વધીને મારૂ મનમાન કીધું । શ્રીમુખ બોલ્યા વચન રે

માગ્ય માગ્ય, સતવાદી ! શું આપું ? કેહે છે કરુણાનિધાન રે,
 આવી કસણી ન દેજો કાને, સ્વામી, એ માગું વરદાન રે. ૮
 પરબલ પોતે પ્રગટ થયા જોનો વેદ ન પામે પાર રે,
 શ્રેલૈયાને મજબૂત કીધો; , વરતાણો જોજોદાર રે. ૯
 સેલૈયા આખ્યાન તમે સાંભળો. એ રીતે રીઝ્યા'તા રામ રે,
 ભોજલ ભગત એમ બોલિયા, એનું નવ ખંડમાં રાખ્યું નામ રે. ૧૦

